

7.2024

διαΝΕΟσις

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Προστατευόμενες Περιοχές Natura 2000:

Ένα Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο
για την οργάνωση και την ανάπτυξη
του τουρισμού τους

Πάρις Τσάρτας, Ανδρέας Παπαθεοδώρου,
Ευθυμία Σαραντάκου, Σοφοκλής Σκούλτσος,
Αλέξης-Πατάπιος Κόντης, Κώστας Γιαννόπουλος,
Φώτης Σιδηροφάγης, Θεώνη Δέδε, Καλλιόπη Στάρα,
Κωνσταντίνα Τσαλαπάτη

Ιούλιος 2024

Συγγραφική και Ερευνητική Ομάδα

Μέλη ΔΕΠ

Πάρις Τσάρτας

Επιστημονικός Υπεύθυνος

Ομότιμος Καθηγητής, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομίας και Βιώ-
σιμης Ανάπτυξης

Ειδικότητα: Τουριστική ανάπτυξη

Ανδρέας Παπαθεοδώρου

Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Οικονομικής και Διοίκησης Τουρισμού

Ειδικότητα: Βιομηχανική και χωρική οικονομική με έμφαση στον τουρισμό

Ευθυμία Σαραντάκου

Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού

Ειδικότητα: Χωρικές πολιτικές για τουριστικούς προορισμούς, τουριστικές υπο-
δομές και επιχειρήσεις

Σοφοκλής Σκούλτσος

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος

Επίκουρος Καθηγητής, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομίας και Βιώ-
σιμης Ανάπτυξης

Ειδικότητα: Βιώσιμος τουρισμός και πολιτισμός

Αλέξης-Πατάπιος Κόντης

Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Οικονομικής και Διοίκησης
Τουρισμού

Ειδικότητα: Κανάλια διανομής στον τουρισμό

Υποψήφιοι Διδάκτορες

Κώστας Γιαννόπουλος

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάλυσης
Θεματικό περιεχόμενο διατριβής: «Καινοτομία και επιχειρηματικότητα στον τουριστικό τομέα - Οι νεοφυείς (start-up) επιχειρήσεις στον τουρισμό, τον πολιτισμό και τον ελεύθερο χρόνο»

Επιστημονικοί Συνεργάτες και Ερευνητές

Φώτης Σιδηροφάγης

Επιστημονικός Συνεργάτης, Πληροφορικός

Θεώνη Δέδε

Επιστημονική Συνεργάτης, Βοηθός Ερευνητή

Καλλιόπη Στάρα

Εξωτερική Συνεργάτης, Ερευνήτρια Περιβαλλοντολόγος

Κωνσταντίνα Τσαλαπάτη

Εξωτερική Συνεργάτης, Ερευνήτρια Περιβαλλοντολόγος

Ευχαριστίες

Η συγγραφική ομάδα της μελέτης ευχαριστεί τη διευθύντρια ερευνών της διαΝΕΟσις, Φαίη Μακαντάση και όλη την ομάδα της διαΝΕΟσις, τον Κώστα Τριάντη, τη Διονυσία Χατζηλάκου και τον Γιάννη Μητσόπουλο, καθώς και όλη την ομάδα του ΟΦΥΠΕΚΑ, για την εξαιρετική συνεργασία και την πολύτιμη συμβολή τους στην ολοκλήρωση της μελέτης. Επιπλέον, ευχαριστεί ιδιαιτέρως τον Σταύρο Παπαδημητρίου, καθώς και όσους και όσες βοήθησαν στη συλλογή των στοιχείων και στην ολοκλήρωση της μελέτης.

Περιεχόμενα

Συγγραφική και Ερευνητική Ομάδα.....	2
Ευρετήριο Πινάκων.....	9
Ευρετήριο Διαγραμμάτων.....	12
Ευρετήριο Ακρωνυμίων.....	13
1 Διερεύνηση και καταγραφή των χαρακτηριστικών, των τουριστικών δραστηριοτήτων και προτύπων ανάπτυξης σε προστατευόμενες περιοχές.....	15
1.1 Εισαγωγή: Σκοποί και στόχοι της μελέτης.....	16
1.2 Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, πρότυπα ανάπτυξης και οι ιστορικές φάσεις εξέλιξης του σύγχρονου τουρισμού στη μεταπολεμική περίοδο.....	18
1.3 Σημαντικές εξελίξεις που συνέβαλαν στην ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών σε τουριστικούς προορισμούς ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού.....	21
1.3.1 Η αναζήτηση των εναλλακτικών τύπων ταξιδιών με επίκεντρο το περιβάλλον.....	22
1.3.2 Η βιώσιμη πολιτική και ανάπτυξη: Θεσμικές παρεμβάσεις και δράσεις.....	22
1.3.3 Αύξηση του ελεύθερου χρόνου και του αριθμού των ταξιδιών σε ετήσια βάση.....	23
1.3.4 Η αλλαγή στην εννοιολογική οριοθέτηση του τουριστικού πόρου και αντίστοιχα του τουριστικού προϊόντος.....	24
1.3.5 Από τα κυρίαρχα κίνητρα των ταξιδιών σε ετήσια βάση στον πολυκινητηικό τουρίστα.....	25
1.3.6 Ο κοινωνικά υπεύθυνος τουρισμός: Ατομικές, επιχειρηματικές και αναπτυξιακές πρακτικές δεοντολογίας στα ταξίδια.....	26
1.3.7 Η αμφισβήτηση του κυρίαρχου προτύπου του Οργανωμένου Μαζικού Τουρισμού Διακοπών (ΟΜΤΔ) και το ζήτημα των επιπτώσεών του.....	27
1.3.8 Ο ηλεκτρονικός τουρισμός (e-tourism) και ο νέος αυτονομημένος τουρίστας-καταναλωτής.....	28
1.3.9 Τοπική διακυβέρνηση και σχεδιασμός σε τουριστικούς προορισμούς με ειδικά χαρακτηριστικά.....	29

1.3.10	Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού: Δυναμική ζήτηση και βιώσιμη πρόκληση για τους τουριστικούς προορισμούς.....	30
1.3.11	Υπερτουρισμός και τουριστικοί προορισμοί: Ο βιώσιμος στρατηγικός σχεδιασμός επιτακτικά στο προσκήνιο	31
1.3.12	Κλιματική αλλαγή και κλιματική κρίση: Η σημασία τους για τον παγκόσμιο τουρισμό	32
1.4	Προστατευόμενες περιοχές: Η σύνδεση με τις ΕΕΜΤ και άλλα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης	33
1.4.1	Εισαγωγή: Χαρακτηριστικά της ζήτησης και προσφοράς των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών.....	33
1.4.2	Προστατευόμενες περιοχές: Διερεύνηση της σύνδεσης με τις ΕΕΜΤ και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά προσφοράς και ζήτησης.....	34
1.5	Βασικές συντεταγμένες της παρούσας στρατηγικής σχεδιασμού και ανάπτυξης.....	36
1.6	Παράρτημα 1ου Κεφαλαίου	38
2	Οικονομικά	39
2.1	Χρηματοδοτικά προγράμματα	40
2.1.1	Εισαγωγή.....	40
2.2	ΕΣΠΑ 2021-2027	44
2.2.1	Τομεακά Προγράμματα.....	46
2.2.2	Πρόγραμμα Επιχειρησιακής Περιφερειακής Ανάπτυξης.....	51
2.3	Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας	60
2.4	Επιπλέον χρηματοδοτικά προγράμματα.....	64
2.4.1	Πρόγραμμα LIFE 2021-2027.....	64
2.4.2	ΣΣ ΚΑΠ 2023-2027	65
2.4.3	Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία.....	66
2.5	Εμπορική αξιοποίηση προστατευόμενων περιοχών	68
2.6	Συμπεράσματα	70
3	Μελέτες περίπτωσης.....	72
3.1	Εισαγωγή – Μεθοδολογία	73
3.2	Ορεινό σύμπλεγμα Αμπρούτσο, Ιταλία.....	75
3.3	Αρχιπέλαγος των Αζορών.....	80
3.4	Υγροτοπική περιοχή Καμάργκ, Γαλλία.....	85
3.5	Αλόννησος	89
3.6	Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού	94
3.7	Εθνικό Πάρκο Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου.....	99
3.8	Νήσος Ελαφώνησος.....	105

3.9	Εθνικό Πάρκο Λίμνης Κερκίνης.....	109
3.10	Εθνικό Πάρκο Λιμνοθάλασσας Μεσολογίου - Αιτωλικού, κάτω ρου και εκβολών ποταμών Αχελώου και Εύηνου και Νήσων Εχινάδων	113
3.11	Εθνικό Πάρκο Ολύμπου.....	118

4 Κατευθύνσεις οργάνωσης και ανάπτυξης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές μέσα από το διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό θεσμικό πλαίσιο 124

4.1	Διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο	125
4.1.1	Οι προστατευόμενες περιοχές με βάση τη διεθνή νομοθεσία.....	125
4.1.2	Οι προστατευόμενες περιοχές σύμφωνα με την ευρωπαϊκή νομοθεσία.....	125
4.1.3	Διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο για την ανάπτυξη του τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές.....	127
4.1.4	Συμπεράσματα για το πλαίσιο ανάπτυξης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές, σύμφωνα με το διεθνές θεσμικό πλαίσιο και τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες.....	130
4.2	Εθνικό θεσμικό πλαίσιο.....	132
4.2.1	Οι προστατευόμενες περιοχές και η σύνδεσή τους με τον τουρισμό στην εθνική νομοθεσία.....	132
4.2.2	Προβλέψεις του χωρικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη τουριστικών χρήσεων σε προστατευόμενες περιοχές.....	144
4.2.3	Θεσμικό πλαίσιο ειδικών μορφών τουρισμού – οικοτουρισμού	147
4.2.4	Θεσμικό πλαίσιο για τους Οργανισμούς Διαχείρισης Προορισμών και τα Τουριστικά Παρατηρητήρια.....	148
4.2.5	Θεσμικό πλαίσιο για τη φέρουσα ικανότητα.....	148
4.2.6	Κατευθύνσεις για την οργάνωση και ανάπτυξη του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές, μέσα από το ισχύον και το υπό διαμόρφωση θεσμικό πλαίσιο	149
4.2.7	Συμπεράσματα για τις κατευθύνσεις οργάνωσης και ανάπτυξης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές, μέσα από το ισχύον ή το υπό διαμόρφωση (ΕΠΜ) θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα, και προτάσεις πολιτικής.....	152

5 Προώθηση και προβολή προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών 157

5.1	Εισαγωγή.....	158
5.2	Τουριστικό Μάρκετινγκ και προστατευόμενοι τουριστικοί προορισμοί.....	161
5.3	Προβολή και προώθηση των προστατευόμενων τουριστικών προορισμών	166
5.4	Προβολή και προώθηση των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών	169

6	Διακυβέρνηση.....	174
6.1	Η έννοια της διακυβέρνησης.....	175
6.2	Διακυβέρνηση και διαχείριση τουριστικών προορισμών.....	177
6.3	Η διακυβέρνηση ως κατευθυντήρια γραμμή στους σύγχρονους τουριστικούς προορισμούς.....	183
6.4	Διακυβέρνηση και ανάπτυξη του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές.....	187
7	Ανάλυση SWOT.....	191
7.1	Εισαγωγή.....	192
7.2	Πλεονεκτήματα	193
7.2.1	Είδος και γεωγραφική διασπορά των προστατευόμενων περιοχών	193
7.2.2	Χαρακτηριστικά επίσκεψης και εποχικότητα	193
7.2.3	Σύνθετα τουριστικά προϊόντα.....	193
7.2.4	Ικανοποιημένοι και επαναλαμβανόμενοι επισκέπτες.....	194
7.3	Αδυναμίες.....	195
7.3.1	Χαρακτηριστικά επισκεψιμότητας.....	195
7.3.2	Δομικές αδυναμίες που οδηγούν στην καθυστέρηση ενεργοποίησης του θεσμικού πλαισίου διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών	195
7.3.3	Η απουσία συνεκτικής άποψης για τον τουρισμό και την τουριστική δραστηριότητα στις προστατευόμενες περιοχές και η διαπιστωμένη έλλειψη εμπειρίας στην ανάπτυξη εργαλείων διαχείρισης των τουριστών και εκτίμησης της φέρουσας ικανότητας.....	196
7.3.4	Η έλλειψη μόνιμων δομών ή και μηχανισμών καταγραφής δεδομένων.....	197
7.3.5	Η έλλειψη μόνιμων δομών διαβούλευσης και δημιουργίας συναινήσεων στον περιβαλλοντικό και τουριστικό σχεδιασμό	197
7.3.6	Προβλήματα που προκαλούνται από τις ροές των επισκεπτών και η αναγκαιότητα διαχείρισής τους	197
7.3.7	Προσβασιμότητα και ελλείψεις υποδομών καταγεγραμμένες από επισκέπτες	198
7.4	Ευκαιρίες.....	200
7.4.1	Κοινωνικοί λόγοι και τάσεις.....	200
7.4.2	Νέοι τουριστικοί προορισμοί σε εγχώριο επίπεδο.....	200
7.4.3	Οι ισχύουσες δυνατότητες άντλησης πόρων για εξειδικευμένες δράσεις τουριστικής ανάπτυξης στις περιοχές του δικτύου Natura 2000	201
7.4.4	Θετικές εξελίξεις στο θεσμικό πλαίσιο.....	202

7.5	Απειλές.....	203
7.5.1	Κλιματική αλλαγή.....	203
7.5.2	Φυσικές καταστροφές.....	203
7.5.3	Οικονομικοί παράγοντες σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο που επηρεάζουν την τουριστική ζήτηση και προσφορά.....	204
7.5.4	Κυρίαρχο τουριστικό προϊόν.....	204

8 Συμπεράσματα – Προτάσεις πολιτικής.....207

8.1	Συμπεράσματα στρατηγικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα.....	208
8.2	Εργαλειοθήκη προτεινόμενων δράσεων που ενσωματώνουν τις αρχές του αειφόρου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές.....	211
8.3	Προτάσεις πολιτικής.....	217
8.3.1	Προστασία των τοπίων της βιοποικιλότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσω του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού.....	217
8.3.2	Διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω του τουρισμού.....	219
8.3.3	Μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της τουριστικής δραστηριότητας.....	220
8.3.4	Προώθηση και προβολή προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών.....	222
8.3.5	Παροχή ποιοτικού τουριστικού προϊόντος, αυθεντικών και μοναδικών εμπειριών.....	223
8.3.6	Συμμετοχικός σχεδιασμός - Εξασφάλιση κοινωνικής συνοχής.....	225
8.3.7	Υποστήριξη της τοπικής οικονομίας.....	226
8.3.8	Ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού και των ικανοτήτων σχεδιασμού και διαχείρισης του αειφόρου τουρισμού σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο.....	226
8.3.9	Παρακολούθηση των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών επιδράσεων του τουρισμού.....	227
8.3.10	Ανταλλαγή τεχνογνωσίας, δικτύωση και υποστήριξη των επιχειρηματιών του τουρισμού.....	229

Βιβλιογραφία230

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1.1:	Εμπλεκόμενοι φορείς και ομάδες συμφερόντων στη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα.....	17
Πίνακας 1.2:	Ιστορικές φάσεις ανάπτυξης και χαρακτηριστικά του σύγχρονου τουρισμού.....	18
Πίνακας 1.3:	Κύριες ομάδες συμφερόντων που εμπλέκονται στην τουριστική ανάπτυξη ανά ιστορική φάση.....	19
Πίνακας 1.4:	Εξελίξεις που συνέβαλαν στην ανάδειξη των προστατευόμενων περιοχών σε τουριστικούς προορισμούς Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού.....	21
Πίνακας 1.5:	Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης.....	22
Πίνακας 1.6:	Κυρίαρχες παράμετροι βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης	23
Πίνακας 1.7:	Κίνητρα ταξιδιών σε προστατευόμενες περιοχές με EEMT	24
Πίνακας 1.8:	Πολυκινητρικοί τουρίστες: Χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην αύξηση ταξιδιών σε προστατευόμενες περιοχές.....	25
Πίνακας 1.9:	Η Χάρτα για τον Τουρισμό και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Παγκόσμιο Συνέδριο στο Λανθαρότε, Κανάριες Νήσοι, Ισπανία 1995).....	26
Πίνακας 1.10:	Ομάδες κινήτρων, δραστηριότητες (Ζήτηση).....	34
Πίνακας 1.11:	Προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες (Προσφορά).....	35
Πίνακας 1.12:	Παραδείγματα ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών σε «πλέγμα», με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο.....	36
Πίνακας 1.13:	Πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.....	36
Πίνακας 1.14:	Βασικά κίνητρα ταξιδιών των τουριστών που επιλέγουν τις EEMT σε προστατευόμενες περιοχές.....	37
Πίνακας 1.15:	Στρατηγικός σχεδιασμός και βαθμός διασύνδεσης με τις διαφορετικές ομάδες EEMT και τα υπόλοιπα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.....	37
Πίνακας 1.16:	Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού.....	38
Πίνακας 2.1:	Γενική παρουσίαση χρηματοδοτικών αναγκών προτεραιότητας, 2021-2027 (ποσά σε εκατ. ευρώ).....	43

Πίνακας 2.2:	Γενική εικόνα χωρικής κατανομής (χερσαία και θαλάσσια) του δικτύου Natura 2000 ανά περιφερειακό τμήμα.....	53
Πίνακας 2.3:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΑΜ-Θ.....	53
Πίνακας 2.4:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΗΠ.....	55
Πίνακας 2.5:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΔΕ.....	55
Πίνακας 2.6:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΔΜ.....	56
Πίνακας 2.7:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΠΕΛ.....	57
Πίνακας 2.8:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΙΟΝ.....	57
Πίνακας 2.9:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΒΑΙ.....	58
Πίνακας 2.10:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΚ.....	58
Πίνακας 2.11:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΑΤΤ.....	59
Πίνακας 2.12:	Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΝΑΙ.....	59
Πίνακας 2.13:	Ενδεικτικά μέτρα και υποέργα του ΤΑΑ (ποσά σε εκατ. ευρώ).....	63
Πίνακας 2.14:	Διάρθρωση προϋπολογισμού προγράμματος LIFE 2021-2027	65
Πίνακας 2.15:	Παρεμβάσεις στα πλαίσια του ΣΣ ΚΑΠ 2023-2027	66
Πίνακας 2.16:	Ενδεικτικά μέτρα των προγραμμάτων Εδαφικής Διασυνοριακής Συνεργασίας (Interreg) (ποσά σε εκατ. ευρώ)	67
Πίνακας 4.1:	Ανακοινώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον Βιώσιμο Τουρισμό.....	128
Πίνακας 4.2:	10 αρχές για τον σχεδιασμό του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές.....	129
Πίνακας 4.3:	Κατανομή επιλεγμένων επιτρεπόμενων χρήσεων που συνδέονται ή εξυπηρετούν τον τουρισμό και την τουριστική δραστηριότητα ανά ζώνη προστασίας, σύμφωνα με το ΠΔ 59/2018.....	141
Πίνακας 4.4:	Συγκριτική Αξιολόγηση δεκατριών υπό διαβούλευση ΕΠΜ ως προς τη βαρύτητα των ζητημάτων διαχείρισης του τουρισμού στις Προστατευόμενες Περιοχές (X = μεγάλη/μεσαία βαρύτητα, X = μικρή βαρύτητα).....	155

Πίνακας 4.5:	Βαρύτητα που έχει ο σχεδιασμός του τουρισμού στο ισχύον ή υπό διαμόρφωση θεσμικό πλαίσιο για τις ΠΠ. Αξιολόγηση στα 10 σημεία-κλειδιά από τον Ευρωπαϊκό Χάρτη για τον Αειφόρο Τουρισμό σε Προστατευόμενες Περιοχές.....	156
Πίνακας 6.1:	Οι διαδικασίες του συμμετοχικού σχεδιασμού στη διαχείριση προορισμών.....	180
Πίνακας 6.2:	Κριτήρια και δείκτες βιώσιμης διαχείρισης προτεινόμενα από το Παγκόσμιο Συμβούλιο Βιώσιμου Τουρισμού (GSTC).....	185
Πίνακας 7.1:	Ενδεικτικός κατάλογος θελγέτρων στις προστατευόμενες περιοχές.....	194
Πίνακας 7.2:	Καταγεγραμμένα προβλήματα στις προστατευόμενες περιοχές της χώρας που προκαλούνται από επισκέπτες.....	198
Πίνακας 7.3:	Προβλήματα στις προστατευόμενες περιοχές της χώρας (καταγεγραμμένα από τους επισκέπτες).....	199
Πίνακας 8.1:	Εργαλειοθήκη στρατηγικών και δράσεων που ενσωματώνουν τις αρχές αειφόρου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές.....	213

Ευρετήριο Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1:	Συνολική διάρθρωση προϋπολογισμού ΕΣΠΑ 2021-2027 (ποσά σε εκατ. ευρώ).....	46
Διάγραμμα 2.2:	Διάρθρωση προϋπολογισμού τομεακών προγραμμάτων ανά προτεραιότητα, ΕΣΠΑ 2021-2027 (ποσά σε εκατ. ευρώ)	48
Διάγραμμα 2.3:	Διάρθρωση προϋπολογισμού του χρηματοδοτικού προγράμματος ΠΑΛΥΘ (ποσά σε εκατ. ευρώ).....	50
Διάγραμμα 2.4:	Σύγκριση προϋπολογισμών μεταξύ ΕΣΠΑ 2021-2027 και ΕΣΠΑ 2014-2020 στις 13 Περιφέρειες (ποσά σε εκατ. ευρώ)	51
Διάγραμμα 2.5:	Διάρθρωση προϋπολογισμού του χρηματοδοτικού προγράμματος ΤΑΑ (ποσά σε εκατ. ευρώ).....	61
Διάγραμμα 2.6:	Εξέλιξη αριθμού επισκεπτών και εσόδων στο φαράγγι της Σαμαριάς	69
Διάγραμμα 2.7:	Εξέλιξη αριθμού επισκεπτών, σκαφών και εσόδων, Εθνικό Πάρκο Σποράδων	69
Διάγραμμα 5.1:	Αλυσίδα αξίας μάρκας (Brand value chain)	168
Διάγραμμα 7.1:	Ανάλυση SWOT	206

Ευρετήριο Ακρωνυμίων

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΕΠΧΣΑΑ	Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
ΕΧΠ-Τ	Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό
ΕΕΜΤ	Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού
ΕΕΤΑΑ	Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης
ΕΠΜ	Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες
ΕΠ-ΥΜΕΠΕΡΑΑ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη»
ΕΣΠΑ	Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΓΤΑΑ	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΖΕΠ	Ζώνες Ειδικής Προστασίας
ΚΟΙΝΣΕΠ	Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση
ΜΟ	Μέσος Όρος
ΜΔΠΠ	Μονάδα Διαχείρισης Προστατευόμενης Περιοχής
ΟΜΤΔ	Πρότυπο Οργανωμένου Μαζικού Τουρισμού Διακοπών
ΟΧΕ	Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις
ΟΔΠΠ	Οργανισμός Διαχείρισης Προώθησης Προορισμού
ΟΣΕ	Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδας
ΟΦΥΠΕΚΑ	Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής
ΟΥΤΔ	Οργανωμένοι Υποδοχείς Τουριστικών Δραστηριοτήτων
ΠΕΚΑ	Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή
ΠΑΜ-Θ	Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης
ΠΑΤΤ	Περιφέρεια Αττικής

ΠΒΑΙ	Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου
ΠΔΕ	Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας
ΠΔΜ	Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας
ΠΗΠ	Περιφέρεια Ηπείρου
ΠΘΕΣ	Περιφέρεια Θεσσαλίας
ΠΙΟΝ	Περιφέρεια Ιονίων Νήσων
ΠΚΜ	Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας
ΠΚ	Περιφέρεια Κρήτης
ΠΝΑΙ	Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου
ΠΠΕΛ	Περιφέρεια Πελοποννήσου
ΠΣΤΕ	Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας
ΠΧΠ	Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο
ΠΑΛΥΘ	Πρόγραμμα Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας
ΠΕΠ	Πρόγραμμα Επιχειρησιακής Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΠΑ	Προεδρικό Διάταγμα
ΠΠ	Προστατευόμενες Περιοχές
ΣΣΚΑΠ	Στρατηγικό Σχέδιο Κοινής Αγροτικής Πολιτικής
ΣΤΚ	Σύνθετα Τουριστικά Καταλύματα
ΤΑΑ	Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας
ΤΣ	Ταμείο Συνοχής
ΤΧΛΜ	Τετραγωνικά Χιλιόμετρα
ΥΠΕΝ	Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας
ΥΠΕΝ	Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας
ΥΠΕΧΩΔΕ	Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
ΦΔΠΠ	Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών
GSTC	Global Sustainable Tourism Council

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000:
ΕΝΑ ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ

Ιούλιος 2024

Διερεύνηση και καταγραφή
των χαρακτηριστικών, των
τουριστικών δραστηριοτήτων
και προτύπων ανάπτυξης σε
προστατευόμενες περιοχές

1.1 Εισαγωγή: Σκοποί και στόχοι της μελέτης

Η ανάθεση της συγκεκριμένη μελέτης τεκμηρίωσης από τον **ΟΦΥΠΕΚΑ** και τη **διαΝΕΟσις** έχει ως σκοπό την προώθηση του κατάλληλου πλαισίου πολιτικής για τη λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών της χώρας μας που εντάσσονται στο δίκτυο Natura 2000, ως τουριστικών προορισμών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στην οργάνωση, τη λειτουργία και την ανάπτυξη τους.

Οι στόχοι είναι πολλαπλοί και συνδέονται, αφενός με τα ζητήματα που αφορούν τις αναπτυξιακές ιδιαιτερότητες του τουριστικού προϊόντος των περιοχών αυτών και, αφετέρου με την ουσιαστική συμβολή που μπορούν να έχουν ευρύτερα οι προστατευόμενες περιοχές στην αλλαγή του παραδείγματος του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της χώρας.

Συγκεκριμένα οι στόχοι αυτοί είναι:

- Η συγκρότηση μίας ρεαλιστικής εργαλειοθήκης πολιτικών, δράσεων και προϊόντων –με βάση τη διεθνή και εθνική εμπειρία– σχετικών με τουριστικές δραστηριότητες σε προστατευόμενες περιοχές.
- Η καταγραφή και κριτική ανάλυση των θεσμικών και αναπτυξιακών χαρακτηριστικών και προβλημάτων του καθεστώτος λειτουργίας των περιοχών αυτών και η εξαγωγή των κατάλληλων συμπερασμάτων και προτάσεων πολιτικής.
- Η συστηματική διερεύνηση των καλών πρακτικών σε Ελλάδα και εξωτερικό, αναφορικά με τουριστικές δραστηριότητες σε προστατευόμενες περιοχές, με στόχο την κριτική αποτίμηση και σύνθεση των κατάλληλων προτάσεων στρατηγικού σχεδιασμού των περιοχών αυτών.
- Η ανάδειξη των κατάλληλων πολιτικών βιώσιμου σχεδιασμού και τοπικής διακυβέρνησης με βάση τους ιδιαίτερους περιβαλλοντικούς πόρους των προστατευόμενων περιοχών.
- Η αναλυτική καταγραφή των διαφορετικών, ειδικών και εναλλακτικών προϊόντων –αλλά και άλλων προτύπων τουριστικής ανάπτυξης–, τα οποία μπορούν να συμβάλλουν στη μακροπρόθεσμα βιώσιμη ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών της χώρας, ως αυτοδύναμων τουριστικών προορισμών ή ως διακριτών τμημάτων του τοπικού προϊόντος της περιοχής όπου ανήκουν.

- Η ολοκληρωμένη πρόταση πολιτικής ενός πλαισίου στρατηγικού σχεδιασμού για τις προστατευόμενες περιοχές της χώρας, το οποίο απευθύνεται στα ποικίλα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως αυτά παρουσιάζονται στον **Πίνακα 1.1**.

Πίνακας 1.1: Εμπλεκόμενοι φορείς και ομάδες συμφερόντων στη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα

1. Κεντρική δημόσια διοίκηση: υπουργεία (π.χ. Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Υπουργείο Αγροτικής ανάπτυξης, Υπουργείο Τουρισμού κ.ά.) και εποπτευόμενοι φορείς (π.χ. ΟΦΥΠΕΚΑ)
2. Αποκεντρωμένη διοίκηση
3. Τοπική αυτοδιοίκηση Α' και Β' βαθμού & αναπτυξιακές εταιρείες ΟΤΑ
4. Επιστημονικά ιδρύματα και οργανισμοί
5. ΑΕΙ
6. Επιστημονικές ενώσεις
7. Ανεξάρτητοι ερευνητές/μελετητές/γραφεία μελετών/σύμβουλοι
8. Παραγωγικοί φορείς και ενώσεις παραγωγικών φορέων
9. ΜΚΟ (π.χ. WWF Ελλάς, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, ΑΡΧΕΛΩΝ, ΜΟm, ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, Καλλιστώ κ.ά.)
10. Χρήστες των προστατευόμενων περιοχών κ.ά.

Πηγή: Επεξεργασία από Τσάρτας, 2023

1.2 Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα πρότυπα ανάπτυξης και οι ιστορικές φάσεις εξέλιξης του σύγχρονου τουρισμού στη μεταπολεμική περίοδο

Η διερεύνηση του σύγχρονου τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο καταγράφει, στην εντυπωσιακή πορεία της μεταπολεμικής ανάπτυξής του, δύο ιστορικές φάσεις (βλ. **Πίνακα 1.2**):

Πίνακας 1.2: Ιστορικές φάσεις ανάπτυξης και χαρακτηριστικά του σύγχρονου τουρισμού

1 ^η ιστορική φάση		2 ^η ιστορική φάση
1960-1990 Κυρίαρχο πρότυπο ανάπτυξης	Το πρότυπο της 1^{ης} ιστορικής φάσης εμπεριέχεται στη 2^η ιστορική φάση	Από το 1990 έως σήμερα Συνύπαρξη τριών προτύπων: Πολυσύνθετος τουρισμός
Οργανωμένος Μαζικός Τουρισμός Διακοπών		1. Οργανωμένος Μαζικός Τουρισμός Διακοπών 2. Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού 3. Βιώσιμος τουρισμός

Πηγή: Επεξεργασία από Τσάρτας, 2023

Στην πρώτη από αυτές (1960 - 1990) κυριαρχεί ο Οργανωμένος Μαζικός Τουρισμός Διακοπών, του οποίου το πρότυπο ανάπτυξης και οι αντίστοιχα προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες αφορούν τις διακοπές με κύρια κίνητρα την ξεκούραση, την αναψυχή και τον πολιτισμό. Στη δεύτερη από αυτές (1990 και μετά) κυριαρχεί ο Πολυσύνθετος Τουρισμός, όπου στο προϊόν μίας χώρας ή μίας περιοχής συνήθως συνυπάρχουν:

1. Ο Οργανωμένος Μαζικός Τουρισμός Διακοπών (με διαφορετικά πρότυπα π.χ. πλήρως οργανωμένος all inclusive, σύνθετης οργάνωσης).
2. Ο Βιώσιμος Τουρισμός (προορισμοί που αναπτύχθηκαν στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο υιοθετώντας βιώσιμες πολιτικές).
3. Ο Τουρισμός των Ειδικών και Εναλλακτικών Προϊόντων (υπάρχουν πλέον 40 ως 50 τέτοια προϊόντα με δυναμική ζήτηση σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου (βλ. **Πίνακα 1.16, Παράρτημα 1^ο Κεφαλαίου**).

Οι ουσιώδεις διαφορές αυτών των δύο ιστορικών περιόδων –η δεύτερη ουσιαστικά ενθυλακώνει την πρώτη, προσθέτοντας νέα πρότυπα ανάπτυξης (ειδικά, εναλλακτικά και βιώσιμα προϊόντα)– ή αναβαθμίζοντας μέσω των βιώσιμων πολιτικών τα προϋπάρχοντα} είναι κυρίως δύο:

A. Η οργανωτική και αναπτυξιακή πολυπλοκότητα της δεύτερης φάσης σε σχέση με την πολύ απλούστερη πρώτη, ζήτημα το οποίο συνδέεται με πλήθος παραγόντων που θα αναλύσουμε στη συνέχεια και αλλάζουν τόσο τη ζήτηση, όσο και την προσφορά.

B. Η καθοριστική πολιτικά, θεσμικά και αναπτυξιακά εμπλοκή των αρχών, πολιτικών, δράσεων, πρακτικών και προϊόντων της βιωσιμότητας στην τουριστική ανάλυση των τουριστικών προορισμών αλλά και στη λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων.

Η ιδιαιτερότητα της δεύτερης περιόδου, την οποία και διανύουμε, συνίσταται, επιπρόσθετα, στην εμπλοκή στις αναπτυξιακές διαδικασίες πολύ περισσότερων και ισχυρών ομάδων συμφερόντων (βλ. **Πίνακα 1.3**) σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο σε σύγκριση με την πρώτη, όπου κυρίαρχος ήταν ο ρόλος κατά κύριο λόγο: των ταξιδιωτικών πρακτόρων (tour operators), των φορέων σχεδιασμού σε εθνικό επίπεδο, των φορέων πολιτικής σε διεθνές επίπεδο και των τοπικών τουριστικών επιχειρηματιών. Στη δεύτερη περίοδο, σε αυτή την περιορισμένη ομάδα προστίθενται με ουσιώδη ρόλο ως ομάδες συμφερόντων: οι κάτοικοι των τουριστικών περιοχών, οι τουρίστες, οι εκπρόσωποι των διαφορετικών ΟΤΑ, ομάδες εξειδικευμένων επιστημόνων και εμπειρογνομόνων, φορείς προστασίας του περιβάλλοντος και του πολιτισμού σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, οι σχετικοί με την ανάπτυξη των ΕΕΜΤ επιχειρηματίες και εμπειρογνώμονες.

Πίνακας 1.3: Κύριες ομάδες συμφερόντων που εμπλέκονται στην τουριστική ανάπτυξη ανά ιστορική φάση

1 ^η ιστορική φάση	2 ^η ιστορική φάση
• Φορείς σχεδιασμού σε εθνικό επίπεδο • Φορείς πολιτικής σε διεθνές επίπεδο (ΠΟΤ, ΟΟΣΑ) • Διεθνείς επιχειρηματικοί φορείς (tour operators) • Τοπικοί επιχειρηματικοί φορείς τουρισμού	Στους φορείς της πρώτης ιστορικής φάσης προστίθενται με ισχυρό ρόλο οι εξής ομάδες συμφερόντων: • Ντόπιοι (κάτοικοι, παραθεριστές) • Τουρίστες • ΟΤΑ (εκπρόσωποι, αναπτυξιακές εταιρείες, DMMO's) • Ομάδες εξειδικευμένων επιστημόνων και εμπειρογνομόνων στον τουρισμό • Φορείς προστασίας περιβάλλοντος και πολιτισμού σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο • Οι σχετικοί με την ανάπτυξη των ΕΕΜΤ, και επιχειρηματίες, εμπειρογνώμονες κλπ.

Πηγή: Επεξεργασία από Τσάρτας, 2023

Σε αυτό το πλαίσιο, η δεύτερη περίοδος μπορεί να θεωρηθεί για αυτόν τον λόγο περίοδος ωριμότητας, αλλά και συγκρούσεων, στο πλαίσιο της αναζήτησης από τους τουριστικούς προορισμούς ενός πολυσύνθετου προτύπου ανάπτυξης. Το πρότυπο αυτό καλείται να κατορθώνει να είναι ανταγωνιστικό –στα πλαίσια ενός εντεινόμενου διεθνούς ανταγωνισμού– και, παράλληλα,

να καλύπτει τις αυξανόμενες απαιτήσεις εφαρμογής μίας βιώσιμης πολιτικής με συμμετοχικό σχεδιασμό και προστασία των τοπικών περιβαλλοντικών και πολιτισμικών πόρων.

Πρόσθετα, είναι μία περίοδος, όπου ο πυρήνας του σχεδιασμού και άρα, των αναπτυξιακών επιλογών των τουριστικών προορισμών, συνδέεται δομικά με την τοπικότητα και διαφορετικότητα των πόρων. Αντιθέτως, στην πρώτη περίοδο βασικό χαρακτηριστικό είναι η ομοιογένεια των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών των διαφορετικών τουριστικών προορισμών, και ο κεντρικός σχεδιασμός, με βασική λογική την εξυπηρέτηση κυρίως των αλλοδαπών τουριστών του οργανωμένου τουρισμού διακοπών.

Βρισκόμαστε άρα, μετά το 1990, σε μία περίοδο σημαντικών αλλαγών και επανασχεδιασμού κεντρικών επιλογών του τουριστικού τομέα, ο οποίος –όχι τυχαία– αποτελεί πλέον καθοριστικό τομέα της ανάπτυξης της πλειονότητας των κρατών του κόσμου. Ενός τομέα, η λειτουργία του οποίου πλέον επηρεάζει καίρια την παγκόσμια οικονομία και απασχόληση. Αυτές οι εξελίξεις αναμφίβολα ευνοούν τουριστικούς προορισμούς, τα χαρακτηριστικά των οποίων συνδέονται με τις προστατευόμενες περιοχές. Αυτό σε κάθε περίπτωση δεν σημαίνει ότι η προώθηση βιώσιμων πολιτικών με επίκεντρο την τοπικότητα είναι μία απλή διαδικασία: το πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών, παρά την ισχυρή αμφισβήτησή του, παραμένει ένας ισχυρός πόλος της ζήτησης και της προσφοράς διεθνώς αλλά και στη χώρα μας.

1.3 Σημαντικές εξελίξεις που συνέβαλαν στην ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών σε τουριστικούς προορισμούς ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού

Η περίοδος μετά το 1980, και ιδιαίτερα μετά το 1990, χαρακτηρίζεται από έναν καταγίγισμό εξελίξεων σε ζητήματα σχεδιασμού, ανάπτυξης, καταναλωτικών επιλογών, επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και θεσμικών πλαισίων. Οι εξελίξεις αυτές επηρεάζουν άμεσα τα χαρακτηριστικά και τη σύνθεση του τουριστικού προϊόντος, διαμορφώνοντας νέα δεδομένα με θετικό πρόσημο για τους προορισμούς με ευαίσθητους ποιοτικούς και πολιτισμικούς πόρους, οι οποίοι απαιτούν ιδιαίτερη διαχείριση (όπως οι προστατευόμενες περιοχές, βλ. Πίνακα 1.4).

Πίνακας 1.4: Εξελίξεις που συνέβαλαν στην ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών σε τουριστικούς προορισμούς Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού

1. Η αναζήτηση των εναλλακτικών τύπων ταξιδιών με επίκεντρο το περιβάλλον
2. Η βιώσιμη πολιτική και ανάπτυξη: θεσμικές παρεμβάσεις και δράσεις
3. Η αύξηση του ελεύθερου χρόνου και του αριθμού των ταξιδιών σε ετήσια βάση
4. Η αλλαγή στην εννοιολογική οριοθέτηση του τουριστικού πόρου και αντίστοιχα του τουριστικού προϊόντος
5. Τα κυρίαρχα κίνητρα των ταξιδιών σε ετήσια βάση στον πολυκίνητρο τουρίστα
6. Ο κοινωνικά υπεύθυνος τουρισμός: ατομικές, επιχειρηματικές και αναπτυξιακές πρακτικές δεοντολογίας στα ταξίδια
7. Η αμφισβήτηση του κυρίαρχου προτύπου του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών και το ζήτημα των επιπτώσεών του
8. Ηλεκτρονικός τουρισμός (e-tourism) και ο νέος αυτονομημένος τουρίστας-καταναλωτής
9. Τοπική διακυβέρνηση και σχεδιασμός σε τουριστικούς προορισμούς με ειδικά χαρακτηριστικά
10. Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού: Δυναμική ζήτηση και βιώσιμη πρόκληση για τους τουριστικούς προορισμούς
11. Υπερτουρισμός και τουριστικοί προορισμοί: Ο βιώσιμος στρατηγικός σχεδιασμός επιτακτικά στο προσκήνιο
12. Κλιματική αλλαγή και κλιματική κρίση: Η σημασία τους για τον παγκόσμιο τουρισμό

1.3.1 Η αναζήτηση των εναλλακτικών τύπων ταξιδιών με επίκεντρο το περιβάλλον

Με απαρχή τη δεκαετία του '70, και ιδιαίτερα αυτή του 1980, παρατηρείται μία δυναμική αύξηση του ενδιαφέροντος για την προστασία του περιβάλλοντος, γεγονός το οποίο συνδέεται με την εμφάνιση των οικολογικών και περιβαλλοντικών κινημάτων, οργανώσεων και πολιτικών κινήσεων, ιδιαίτερα στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Οι πολιτικές και επιστημονικές συζητήσεις που προκύπτουν αυτήν την περίοδο επικεντρώνονται σε ένα διαφορετικό πρότυπο ανάπτυξης (ιδιαίτερα για τις τότε αναπτυσσόμενες χώρες του Τρίτου Κόσμου αλλά και της Μεσογείου), με πυρήνα την προστασία του περιβάλλοντος. Οι πρώτες προβληματικές επιπτώσεις του Οργανωμένου Μαζικού Τουρισμού Διακοπών (ΟΜΤΑ) σε αυτές τις χώρες (βλ. **Πίνακα 1.5**) συμβάλουν θετικά στην αναζήτηση εναλλακτικών τύπων ταξιδιών και, αντίστοιχα, ενός εναλλακτικού τύπου προσφερόμενων υποδομών, λιγότερο οργανωμένων και φιλικότερων προς το περιβάλλον. Σύντομα, ο εναλλακτικός τουρισμός γίνεται αντικείμενο επιστημονικής διερεύνησης, πρότυπο ανάπτυξης, και συνδέεται με μια ποικιλία επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Πίνακας 1.5: Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης

1. Περιβαλλοντικές επιπτώσεις (φυσικό και δομημένο περιβάλλον)
2. Κοινωνικές επιπτώσεις (κοινωνική δομή, κοινωνική κινητικότητα, τουριστικοποίηση, κοινωνική ανομία)
3. Πολιτισμικές επιπτώσεις (εμπορευματοποίηση, ήθη και έθιμα)
4. Οικονομικές επιπτώσεις (επαγγελματική κινητικότητα, νέα τουριστικά επαγγέλματα, πληθωρισμός, φοροδιαφυγή)

Πηγή: Κοκκώσης & Τσάρτας, 2019· Τσάρτας, Ζαγκότση & Κυριακάκη, 2020: κεφ. 4, 8 και 10.

1.3.2 Η βιώσιμη πολιτική και ανάπτυξη: Θεσμικές παρεμβάσεις και δράσεις

Από τη δεκαετία του '80 ξεκινάει μία συστηματική προσπάθεια να διαμορφωθεί ένα πλαίσιο πολιτικής και ανάπτυξης με βιώσιμα χαρακτηριστικά (βλ. **Πίνακα 1.6**), το οποίο να θέτει όρια στα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης, με εξειδικευμένες δράσεις και πολιτικές για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτισμικής κληρονομιάς. Με επίκεντρο τις χώρες της ΕΕ, οι πολιτικές αυτές αποκτούν σταδιακά έναν θεσμικό χαρακτήρα, λόγω και της συστηματικής πλέον αμφισβήτησης του προτύπου του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών.

Η αμφισβήτηση αυτή προέρχεται τόσο από την επιστημονική κοινότητα, όσο και από πολλές ομάδες συμφερόντων σε τουριστικούς προορισμούς. Επικεντρώνεται, δε, στη μακροπρόθεσμη ανάγκη της αναβάθμισης και

ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος και της προστασίας των πόρων που το συγκροτούν. Σταδιακά, η βιώσιμη πολιτική συνδέεται με τύπους σχεδιασμού, ειδικές υποδομές, δράσεις και προϊόντα σε τουριστικούς προορισμούς και επιχειρήσεις, το σύνολο των οποίων συμβάλει στην προστασία των τοπικών περιβαλλοντικών πόρων.

Πίνακας 1.6: Κυρίαρχες παράμετροι βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

- Ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης, με στόχο την ισορροπία ανάμεσα στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον
- Ενίσχυση όλων των μέτρων (τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, λειτουργικές διασυνδέσεις ανάμεσα στους διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας, έρευνα, εκπαίδευση, μάρκετινγκ) που συμβάλλουν στις διαδικασίες ανατροφοδότησης της ανάπτυξης
- Ειδικό θεσμικό πλαίσιο που θα προωθεί τις διαδικασίες της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και την τοπική συμμετοχή
- Προώθηση μέτρων και πολιτικών που συμβάλλουν στην προστασία και την ανάδειξη του τοπικού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος
- Χρήση των Ειδικών Και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού, ως βασικού άξονα της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης

Πηγές: Κοκκώσης & Τσάρτας, 2019: 71

1.3.3 Αύξηση του ελεύθερου χρόνου και του αριθμού των ταξιδιών σε ετήσια βάση

Η μεταπολεμική περίοδος –ιδιαίτερα δε μετά το 1980– χαρακτηρίζεται από μία σταδιακή αλλά σταθερή αύξηση των ημερών που διαθέτουν οι πολίτες όλο και περισσότερων χωρών για ελεύθερο χρόνο και ταξίδια, γεγονός που συνδέθηκε με τη θέσπιση της εβδομάδας των πέντε ημερών αλλά και της πληρωμένης άδειας (καλοκαιρινής ή χειμερινής).

Παράλληλα, παρατηρείται και μία αύξηση του συνολικού αριθμού των ταξιδιών σε ετήσια βάση, τα οποία πραγματοποιούνται εντός ή εκτός χώρας, ενώ στις αναπτυγμένες οικονομικά χώρες τα τουριστικά ταξίδια αποτελούν συχνά μία ανελαστική δαπάνη στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς σε ετήσια βάση.

Οι εξελίξεις αυτές επιτρέπουν μία σταδιακή αλλά σταθερή τμηματοποίηση της ζήτησης σε ετήσια βάση, με αύξηση των ταξιδιών που δεν συνδέονται με τις ετήσιες καλοκαιρινές διακοπές ή τον παραθερισμό. Πρόκειται για τα ταξίδια ειδικού κινήτρου ή σκοπού, τα οποία έχουν συνήθως μικρή διάρκεια και εξειδικευμένο ή εναλλακτικό χαρακτήρα. Τα ταξίδια αυτά συμβάλουν θετικά στην αύξηση των προορισμών με ειδικούς και εναλλακτικούς πόρους (περιβάλλον, πολιτισμός), όπως είναι η περίπτωση των προστατευόμενων περιοχών (βλ. Πίνακα 1.7).

Πίνακας 1.7: Κίνητρα ταξιδιών σε προστατευόμενες περιοχές με ΕΕΜΤ

1.	Επίσκεψη και γνωριμία ή εκπαίδευση
2.	Περιβάλλον
3.	Εκπαίδευση
4.	Ύπαιθρος
5.	Περιήγηση/διαδρομές
6.	Πολιτισμική κληρονομιά
7.	Παιδεία/επιμόρφωση
8.	Εθελοντισμός
9.	Προστασία της φύσης
10.	Χόμπι
11.	Μικρή διάρκεια ταξιδιού
12.	Ειδικοί ή μοναδικοί πόροι
13.	Πλούτος χλωρίδας/πανίδας
14.	Ήπιες αθλητικές δραστηριότητες
15.	Ημερήσια αναψυχή

Πηγή: Επεξεργασία από Τσάρτας, 2023

1.3.4 Η αλλαγή στην εννοιολογική οριοθέτηση του τουριστικού πόρου και αντίστοιχα του τουριστικού προϊόντος

Επί δεκαετίες -ιδιαίτερα στην περίοδο της ταχύτατης ανάπτυξης του μαζικού οργανωμένου τουρισμού (1960-1990)-, η προσέγγιση της έννοιας του τουριστικού πόρου συνδεόταν με τα βασικά χαρακτηριστικά, τις υποδομές και τις υπηρεσίες των διακοπών: αναψυχή, ξεκούραση, κλίμα. Η σταδιακή τμηματοποίηση της ζήτησης για ταξίδια και η αύξηση των ταξιδιών ειδικών κινήτρων (τα οποία συχνά συνδέονται με χόμπι, αλλά και σύγχρονες δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου), ανατρέπει αυτή τη συμβατική προσέγγιση.

Ο τουριστικός πόρος, πλέον, μπορεί να είναι οτιδήποτε ανταποκρίνεται, μέσω της αμφίδρομης σχέσης ζήτησης και προσφοράς, σε κάτι το οποίο μία ομάδα πληθυσμού αναζητά στα ταξίδια της, ως ειδικό κίνητρο ταξιδιού, και ένας τουριστικός προορισμός το διαθέτει ή μπορεί να το κατασκευάσει. Τουριστικός πόρος πλέον μπορεί να είναι, για παράδειγμα, μια προστατευόμενη περιβαλλοντική περιοχή, η τοπική γαστρονομία, ένας εθνικός δρυμός, ένα οινοποιείο, ένα θεματικό μουσείο, η ύπαιθρος, πολιτιστικές διαδρομές, χώροι παρατήρησης ή φωτογράφισης χλωρίδας και πανίδας, περιοχές αθλητικών δραστηριοτήτων, ένα τοπικά παραγόμενο προϊόν με παράδοση, περιπατητικές διαδρομές. Επίσης, μπορεί να είναι ένα θεματικό πάρκο, ένα συνεδριακό κέντρο, μια περιοχή αγροτουριστικών δραστηριοτήτων, μία περιοχή οικοτουριστικών δραστηριοτήτων, ποδηλατικές διαδρομές, ένας παραδοσιακός οικισμός, μία περιοχή με ιδιαίτερη ιστορική σημασία, ένα αστικό κέντρο, ένα γεωπάρκο, ένα αρχιτεκτονικό μνημείο, ένα μνημείο πολιτισμικής κληρονομιάς, ένα θρησκευτικό μνημείο, ένα ενδιαφέρον τοπίο, μία περιοχή για υποβρύχια περιήγηση κ.ά.

Το ενδιαφέρον ζήτημα εδώ είναι ότι όλοι αυτοί οι πόροι προϋπήρχαν συνήθως του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών, και μόνον τις τελευταίες δεκαετίες έγινε κατανοητή, μέσω των διερευνήσεων για βιώσιμα και εναλλακτικά πρότυπα ανάπτυξης, η σημασία τους στη συγκρότηση ενός πλέον ειδικού και συχνά πολυσύνθετου τουριστικού προϊόντος στους τουριστικούς προορισμούς. Πρόσθετη συμβολή αυτής της διαφορετικής προσέγγισης στο θέμα των τουριστικών πόρων είναι και η αύξηση των τουριστικών προορισμών, εφόσον με τον κατάλληλο σχεδιασμό και την προβολή, η ύπαρξη ενός πόρου ή μιας ομάδας τέτοιων πόρων μπορεί να συγκροτήσει έναν ειδικό ή εναλλακτικό τουριστικό προορισμό.

1.3.5 Από τα κυρίαρχα κίνητρα των ταξιδιών σε ετήσια βάση στον πολυκίνητρικό τουρίστα

Στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο ανάπτυξης του παγκόσμιου τουρισμού (1960-1990) παρατηρούμε ότι τα κυρίαρχα κίνητρα των ταξιδιών είναι συνήθως τρία: οι διακοπές, ο πολιτισμός και οι επαγγελματικοί λόγοι. Στις περισσότερες περιπτώσεις, σε ετήσια βάση οι διακοπές, ως κίνητρο, κυριαρχούν (συχνά σε συνδυασμό με τον πολιτισμό), ενώ οι επαγγελματικοί λόγοι καλύπτουν σχετικά μικρό ποσοστό. Η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, των ταξιδιών και τελικά των επιλογών σε ετήσια βάση αλλάζει αυτή την ταξιδιωτική πρακτική στα κίνητρα, προς όφελος και πάλι των προορισμών με εξειδικευμένους πόρους, όπως η περίπτωση των περιοχών οικότουρισμού ή των προστατευόμενων περιοχών.

Αυτό συμβαίνει διότι οι πολύ καλύτερα πληροφορημένοι και έμπειροι τουρίστες είναι πλέον όλο και περισσότερο πολυκίνητρικοί στις επιλογές τους (βλ. **Πίνακα 1.8**), ακολουθώντας μάλιστα διαφορετικές στρατηγικές: μεγαλύτερο αριθμό ταξιδιών σε ετήσια βάση με ένα κύριο και, συχνά, ειδικό κίνητρο ανά ταξίδι, μεγαλύτερο αριθμό κινήτρων στο ίδιο ταξίδι, μεσοπρόθεσμο σχεδιασμό (πέραν του έτους) ταξιδιών με διαφορετικά κίνητρα και διάρκεια, συνδυασμό ταξιδιών τουρισμού με ταξίδια παραθερισμού ή εργασίας (ή και τα δύο).

Πίνακας 1.8: Πολυκίνητρικοί τουρίστες: Χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην αύξηση ταξιδιών σε προστατευόμενες περιοχές

- Περισσότερα ταξίδια μικρής διάρκειας σε ετήσια βάση
- Διαφορετικά κίνητρα ταξιδιών
- Ατομική στρατηγική τμηματοποίησης της ζήτησης από τουρίστες
- Χρήση τεχνολογίας σχετικής με ταξίδια
- Αυτονομία στην οργάνωση
- Περισσότερο έμπειροι και πληροφορημένοι τουρίστες
- Κοινωνικά υπεύθυνος τουρισμός, ως επιλογή

Από το σύνολο αυτών των πολυκινητρικών πλέον ταξιδιών αυξάνονται σταθερά οι επισκέψεις και σε προστατευόμενες περιοχές, είτε ως αποκλειστικό κυρίαρχο κίνητρο είτε ως εξειδικευμένο κίνητρο (επίσκεψη στα πλαίσια ενός πολυκινητρικού ταξιδιού στην περιοχή).

1.3.6 Ο κοινωνικά υπεύθυνος τουρισμός: Ατομικές, επιχειρηματικές και αναπτυξιακές πρακτικές δεοντολογίας στα ταξίδια

Ο εναλλακτικός τουρισμός, η περιβαλλοντική ευαισθησία και οι πολιτικές βιωσιμότητας σε τουριστικούς προορισμούς και επιχειρήσεις ενίσχυσαν τις πρακτικές του κοινωνικά υπεύθυνου τουρισμού, οι οποίες –όχι τυχαία– ξεκίνησαν καταρχάς, τη δεκαετία του '80, από περιοχές με «ευαίσθητους» περιβαλλοντικούς, πολιτισμικούς και θρησκευτικούς πόρους. Η αύξηση των προορισμών που διέθεταν, ανέπτυξαν και πρόβαλαν τέτοιους πόρους, επέβαλαν τόσο στους ίδιους, όσο και στις χώρες αποστολής τουριστών αλλά και τους tour operators, να προωθήσουν οδηγίες, οι οποίες είχαν τα χαρακτηριστικά συστηματικής πληροφόρησης των ταξιδιωτών (οργανωμένου ή μη τουρισμού) για τους κανόνες συμπεριφοράς που επέβαλαν τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περιοχής.

Με αυτόν τον τρόπο αυτό που ονομάστηκε πλέον «Κοινωνικά Υπεύθυνος Τουρισμός», συνέβαλε θετικά μέσα από τους διαφορετικούς Κώδικες Δεοντολογίας (Codes of Ethics), οι οποίοι προωθήθηκαν και ήταν επηρεασμένοι από τις αρχές του Βιώσιμου Τουρισμού στη βελτίωση των ατομικών, επιχειρηματικών και αναπτυξιακών πρακτικών στους προορισμούς με αυτά τα χαρακτηριστικά (βλ. **Πίνακα 1.9**).

Πίνακας 1.9: Η Χάρτα για τον Τουρισμό και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Παγκόσμιο Συνέδριο στο Λανθαρότε, Κανάριες Νήσοι, Ισπανία 1995)

Αναγνωρίζοντας ότι ο τουρισμός είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που επηρεάζει τις υψηλότερες και βαθύτερες επιθυμίες όλων των ανθρώπων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί σημαντικό στοιχείο στην κοινωνικοοικονομική και πολιτική ανάπτυξη σε πολλές χώρες και ότι συμβάλλει θετικά σε αυτήν, αλλά συγχρόνως μπορεί να συμβάλλει στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και στην απώλεια της τοπικής ταυτότητας, επιβάλλεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τον τρόπο με τον οποίο θα αναπτυχθεί.

Βασικές αρχές και στόχοι για μια προσέγγιση στον τουρισμό από τη σκοπιά της βιώσιμης ανάπτυξης είναι:

- Βιωσιμότητα στην τουριστική ανάπτυξη σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον στο παρόν και στο μέλλον, καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.
- Ο τουρισμός θα πρέπει να εναρμονίζεται με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον.
- Ο τουρισμός θα πρέπει να μεριμνά για τις επιπτώσεις του στην πολιτισμική κληρονομιά και την παράδοση της τοπικής κοινωνίας.
- Μια ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε αυτές όλων των φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κλπ.).

Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές-οργανωτικές καινοτομίες, ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδιασμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

Πρωτεύοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι η διατήρηση του τουριστικού προορισμού και η ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστών, στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ο τουρισμός θα πρέπει να βασίζεται στη διεύρυνση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες, συμβάλλοντας στο μέγιστο στην τοπική οικονομία. Παράλληλα, θα πρέπει να συμβάλλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων, και στον κοινωνικο-πολιτισμικό εμπλουτισμό κάθε τόπου-προορισμού.

Η κεντρική διοίκηση και οι συναφείς φορείς, με τη συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης και των μη κυβερνητικών οργανώσεων θα πρέπει να αναλάβουν δράσεις που να συμβάλλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.

Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό. Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας. Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί σε εκείνες που συμβάλλουν σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης, με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στη διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσης για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης. Η πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης στον τουρισμό απαιτεί και την υποστήριξη και προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στον ρόλο και στις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στη διαχείριση των αποβλήτων.

Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας είναι σημαντική για όλους τους δρώντες στον τουρισμό. Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών και στόχων.

Πηγή: GFANG, 1997· UNWTO, 2015· Κοκκώνης & Τσάρτας, 2019: σελ. 161-162· Τσάρτας, Ζαγκότση & Κυριακάκη, 2020: κεφ. 4, 8 και 10.

Συνέβαλε όμως και ευρύτερα στη συζήτηση για έναν τουρισμό (είτε αυτός αφορά προορισμούς οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών είτε προορισμούς ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού), με αυστηρότερο και εξειδικευμένο σχεδιασμό, περιβαλλοντικά φιλικές υποδομές και δραστηριότητες, και σεβασμό στις τοπικές πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Ουσιαστικά, η θετική συμβολή συνίσταται στην εμφατική επισήμανση του διττού μας ρόλου στη σύγχρονη εποχή ως τουριστών ταξιδιών (βλ. **Πίνακα 1.10**): είμαστε τουρίστες και ντόπιοι, και το αντίθετο – προφανώς, με όλα όσα αυτό συνεπάγεται.

1.3.7 Η αμφισβήτηση του κυρίαρχου προτύπου του Οργανωμένου Μαζικού Τουρισμού Διακοπών (ΟΜΤΔ) και το ζήτημα των επιπτώσεών του

Η ταχύτατη μεταπολεμική ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού διακοπών παγκοσμίως συνδέθηκε με τη θετική συμβολή του στην απασχόληση, την περιφερειακή ανάπτυξη και την προσέλκυση συναλλάγματος και επενδύσεων (ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες). Ωστόσο, αυτό το πρότυπο ανάπτυξης συνδέεται με εκτεταμένες και μαζικές υποδομές καταλυμάτων, εστίασης και δραστηριοτήτων αναψυχής. Ταυτόχρονα, απαιτεί αυστηρό σχεδιασμό και προγραμματισμό, ο οποίος στις περισσότερες περιπτώσεις κρατών (ακόμη και αναπτυγμένων) και προορισμών, δεν τηρήθηκε στην πρώτη και καθοριστική περίοδο ανάπτυξής του ή δεν μπορεί να προβλέψει τις εξελίξεις και τη δυναμική της ζήτησης.

Το αποτέλεσμα ήταν ένας σημαντικός αριθμός προβληματικών επιπτώσεων στο περιβάλλον, την κοινωνία, τον πολιτισμό αλλά και την οικονομία, οι οποίες διερευνήθηκαν εκτενώς (βλ. **Πίνακα 1.5**), σε μια πληθώρα μελετών περίπτωσης από πολύ διαφορετικές αναπτυξιακά τουριστικές περιοχές του κόσμου που είχαν υιοθετήσει αυτό το πρότυπο ανάπτυξης. Στη διερεύνηση αυτή, καθοριστικός ήταν ο ρόλος της επιστημονικής κοινότητας (φορείς και εμπειρογνώμονες) αλλά και των τοπικών ομάδων συμφερόντων (ΟΤΑ, τοπικοί φορείς).

Το αποτέλεσμα ήταν η ισχυρή αμφισβήτηση του τρόπου ανάπτυξης αυτού του προτύπου και η αναζήτηση είτε τρόπων να αναβαθμισθεί (κυρίως μέσω αυστηρότερων διαδικασιών ανάπτυξης σε όρους και όρια, αλλά και με βιώσιμες πρακτικές σχεδιασμού) είτε να εμπλουτισθεί με νέα προϊόντα ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού, με πόρους που διέθεταν οι προορισμοί. Και οι δύο αυτές πολιτικές ωφέλησαν κυρίως τους προορισμούς όλων των τύπων και χαρακτηριστικών που αναπτύχθηκαν μετά τη δεκαετία του '80. Επηρέασαν θετικά και αρκετούς από τους «ώριμους», παραδοσιακούς ή υποβαθμισμένους από τις υπερτουριστικές πιέσεις προορισμούς, οι οποίοι πλέον αναζητούν, λόγω και μείωσης της ανταγωνιστικής τους θέσης, βιώσιμες πολιτικές και πρακτικές σχεδιασμού.

Σε κάθε περίπτωση, το συγκεκριμένο πρότυπο (ΟΜΤΔ), πιθανότατα σε περισσότερο βιώσιμες εκδοχές αναπτυξιακά, θα παραμείνει ισχυρό και στο μέλλον, διότι ανταποκρίνεται σε σταθερές τάσεις μεγάλου ποσοστού της ζήτησης. Το γεγονός αυτό, όμως, δεν αναιρεί τη δυναμική που έχει η αμφισβήτηση του απρογραμμάτιστου τρόπου ανάπτυξης και σχεδιασμού του. Η αμφισβήτηση αυτή συνέβαλε καθοριστικά στη ανάδειξη της βιώσιμης ανάπτυξης –αλλά και της νέας δυναμικής, σε ζήτηση, και φιλικότερης προς το περιβάλλον αγοράς των πολλών προϊόντων, τα οποία συγκροτούν την ομάδα των Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού.

1.3.8 Ο ηλεκτρονικός τουρισμός (e-tourism) και ο νέος αυτονομν- μένος τουρίστας-καταναλωτής

Οι πρώτες σχετικές με τον τουρισμό εφαρμογές του Διαδικτύου, στα τέλη της δεκαετίας του '80, και ιδιαίτερα στη δεκαετία του '90, περιορίζονταν στη βελτίωση της προβολής και διαφήμισης προορισμών και επιχειρήσεων και στη μερική αυτονόμηση του τουρίστα-καταναλωτή στην οργάνωση και επιλογή του ταξιδιού.

Τα πράγματα όμως εξελίχθηκαν ραγδαία –και συνεχίζουν να εξελίσσονται– συγκροτώντας, ιδιαίτερα μετά το 2000, ένα πλαίσιο υπηρεσιών, οι οποίες συνδέονται τόσο με το Διαδίκτυο, όσο και με τεχνολογικές εφαρμογές και προϊόντα, τα οποία αναβαθμίζουν τον τουρισμό σε τρία πεδία και συνθέτουν τον σύγχρονο ηλεκτρονικό τουρισμό (συνδυασμός εφαρμογών e-tourism

και smart tourism): **α)** Την αυτονόμηση και ανεξαρτησία του τουρίστα-καταναλωτή, ο οποίος έχει πλέον αξιόπιστη και εύκολα προσβάσιμη (από smart phones και tablets) πληροφόρηση, καθώς και τη δυνατότητα να οργανώσει μόνος ένα ταξίδι. **β)** Τις τουριστικές επιχειρήσεις, οι οποίες με πληθώρα εφαρμογών εξυπηρετούν ταχύτερα τους πελάτες και, πρόσθετα, εντάσσονται σε πλατφόρμες αξιολόγησης (Tripadvisor κλπ.), βελτιώνοντας τόσο τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους, όσο και την ανταγωνιστικότητά τους. **γ)** Τους προορισμούς και ιδιαίτερα τους νέους, τους ειδικούς και τους εναλλακτικούς, οι οποίοι μπόρεσαν για πρώτη φορά να αποκτήσουν άμεση πρόσβαση στην παγκόσμια αγορά και στις ομάδες στόχους των καταναλωτών που τους ενδιαφέρουν.

Στο σύνολό τους οι εξελίξεις αυτές αυτονομούν και ανεξαρτητοποιούν πλέον τους τουρίστες-καταναλωτές αλλά και τους προορισμούς, δίνοντας τους τη δυνατότητα να εμπλέκονται άμεσα τόσο στην περισσότερη από το παρελθόν οργάνωση, όσο και στην προβολή και αξιολόγηση των τουριστικών εμπειριών τους. Αυτή η νέα τεχνολογική πραγματικότητα στη λειτουργία της παγκόσμιας αγοράς ευνόησε ιδιαίτερα τους προορισμούς του βιώσιμου τουρισμού, αλλά και των ειδικών και εναλλακτικών μορφών, η πελατεία των οποίων δίνει μεγάλη σημασία τόσο στην αυτονομία στο ταξίδι, όσο και στην αξιόπιστη αξιολόγηση των προσφερόμενων υπηρεσιών.

1.3.9 Τοπική διακυβέρνηση και σχεδιασμός σε τουριστικούς προορισμούς με ειδικά χαρακτηριστικά

Η οργάνωση και ο σχεδιασμός των τουριστικών προορισμών και των επιχειρήσεων στον οργανωμένο μαζικό τουρισμό διακοπών χαρακτηρίζεται από την ομοιογένεια (των υποδομών καταλυμάτων και εστίασης), το μεγάλο μέγεθος των τουριστικών επιχειρήσεων (ιδιαίτερα των ξενοδοχείων) και τους μεγάλους αριθμούς (των διαφορετικού τύπου και ομάδων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που λειτουργούν στην περιοχή). Στόχος είναι, μέσω ενός βιομηχανοποιημένου –και φορντιστικού στην οργάνωση του– σχεδιασμού, να εξυπηρετηθούν οι μεγάλοι αριθμοί των τουριστών, οι οποίοι επιλέγουν παρόμοιους –σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου– προορισμούς, για να πραγματοποιήσουν ένα ταξίδι διακοπών. Ο κεντρικός σχεδιασμός εδώ επηρεάζεται άρα, καθοριστικά από τα δεδομένα της ζήτησης. Δεν είναι τυχαίο ότι η τοπική διάσταση απουσιάζει, αναφορικά με τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά δεδομένα της περιοχής, την τοπική κλίμακα, τα πολιτισμικά και κοινωνικά δεδομένα, τα τοπικά υλικά και την αρχιτεκτονική κληρονομιά.

Ο βιώσιμος τουρισμός (βλ. **Πίνακα 1.6**) ανέδειξε emphaticά μία νέα προσέγγιση σε αυτό το ζήτημα, ιδιαίτερα σε προορισμούς με ειδικά (π.χ. περιβαλλοντικά ή πολιτισμικά) χαρακτηριστικά. Η προσέγγιση αυτή προωθεί ένα πλαίσιο σχεδιασμού με δύο πυλώνες: **α)** την τοπική διακυβέρνηση,

ως βασικό στοιχείο του στρατηγικού σχεδιασμού του προορισμού **β)** την τοπικότητα, ως πυρήνα, στον σχεδιασμό για την οργάνωση και ανάπτυξη τού προορισμού.

Η τοπική διακυβέρνηση απαιτεί την προώθηση του αναγκαίου θεσμικού πλαισίου, ώστε η οργάνωση και λειτουργία του προορισμού να γίνεται από τοπικούς φορείς, με τη συμμετοχή σε αυτή τη διαδικασία του συνόλου των ομάδων συμφερόντων. Η τοπικότητα στον σχεδιασμό προϋποθέτει την εμπλοκή και χρήση σε αυτόν, όλων των περιβαλλοντικών, πολιτισμικών και κοινωνικών στοιχείων που συγκροτούν την «ταυτότητα» του προορισμού, αλλά συνδέονται και με τους πόρους και την κλίμακα ανάπτυξης που αντίστοιχα πρέπει να έχει.

Είναι προφανές ότι ένα τέτοιο πλαίσιο λειτουργίας και ανάπτυξης των τουριστικών προορισμών απαιτεί συμμετοχικές διαδικασίες στον σχεδιασμό, αποδοχή των ορίων που θέτει η βιωσιμότητα των τοπικών πόρων, και εμπλοκή των ομάδων συμφερόντων στις διαδικασίες τοπικής διακυβέρνησης. Τα πλέον ενδιαφέροντα και πετυχημένα παραδείγματα, διεθνώς και στην Ελλάδα, εφαρμογής παρόμοιων πολιτικών, είναι σε προορισμούς με προϊόντα και πόρους του ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού. Η αύξηση για τη ζήτηση παρόμοιων προορισμών είναι εντυπωσιακή τις τελευταίες δεκαετίες, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις με ποιοτικούς περιβαλλοντικούς πόρους, όπως είναι οι προστατευόμενες περιοχές.

1.3.10 Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού: Δυναμική Ζήτηση και βιώσιμη πρόκληση για τους τουριστικούς προορισμούς

Πολλά από τα προϊόντα των Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού έχουν ιστορική παράδοση και ικανοποιητική ζήτηση επί πολλές δεκαετίες π.χ. αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, περιηγητικός, θαλάσσιος τουρισμός κ.ά. Η περίοδος όμως μετά το 1980, και ιδιαίτερα μετά το 1990, είναι αυτή που μετατρέπει αυτά τα προϊόντα σε δυναμικά τμήματα μίας νέας παγκοσμιοποιημένης αγοράς με δυναμική ζήτηση και προσφορά από ένα πλήθος τουριστικών προορισμών. Το γεγονός αυτό συνδέεται με τις σημαντικές εξελίξεις, οι οποίες καταγράφηκαν στην ανάλυση που προηγήθηκε (βλ. **ανάλυση εξελίξεων 1.3.1 έως 1.3.9, στο ίδιο υποκεφάλαιο**), με μελέτη περίπτωσης τις προστατευόμενες περιοχές ως τουριστικό προορισμό του ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού.

Τα στοιχεία που εξηγούν πρόσθετα τις δυναμικές προοπτικές αυτής της πολύ διαφορετικής –αναφορικά με τα προσφερόμενα προϊόντα και τους τρόπους οργάνωσης και λειτουργίας τους– ομάδας προϊόντων είναι τα ακόλουθα:

- Οι πόροι τους ανταποκρίνονται σε δομικά χαρακτηριστικά δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου (σχετικών π.χ. με αθλητισμό, ευζωία, πολιτισμό, περιβάλλον), και ειδικών ενδιαφερόντων (χόμπι) του σύγχρονου ανθρώπου.

- Οι δυνατότητες συνεργειών με βάση τα κίνητρα της ζήτησης ανάμεσα σε διαφορετικά τέτοια προϊόντα που διαθέτει ένας τουριστικός προορισμός ή γειτονικοί προορισμοί, είναι πολύ ισχυρές, ενισχύοντας μεσοπρόθεσμα τις δυνατότητες προώθησης και προβολής τους.
- Η τοπική και βιώσιμη διάσταση της ανάπτυξης τους, και οι φιλικόι προς το περιβάλλον και τον πολιτισμό πόροι τους συνδέονται με τα σύγχρονα κοινωνικά και καταναλωτικά πρότυπα των τουριστών καταναλωτών.
- Τα προϊόντα αυτά μπορούν –αναπτυσσόμενα σε ομάδες και συμπληρωματικά– να συμβάλλουν καθοριστικά στην αναβάθμιση του προσφερόμενου προϊόντος σε τουριστικούς προορισμούς με οργανωμένο τουρισμό διακοπών, αμβλύνοντας παράλληλα την εποχικότητα που αυτοί παρουσιάζουν.
- Η λειτουργία τους –λόγω των πόρων που διαθέτουν– είναι σπάνια εποχική (λειτουργούν συχνά όλο τον χρόνο) ή χαρακτηρίζεται από σχετικά μεγάλη περίοδο λειτουργίας (από έξι έως εννιά μήνες), γεγονός που αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό μίας βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, σε αντίθεση με τον Οργανωμένο Μαζικό Τουρισμό Διακοπών (υψηλή εποχικότητα, από δύο έως τέσσερις μήνες, στις περισσότερες περιπτώσεις).

1.3.11 Υπερτουρισμός και τουριστικοί προορισμοί: Ο βιώσιμος στρατηγικός σχεδιασμός επιτακτικά στο προσκήνιο

Τα ζητήματα που συνδέονται με τον υπερτουρισμό, ιδιαίτερα σε δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς (αστικούς ή σχετικούς με τουρισμό διακοπών του καλοκαιριού ή του χειμώνα), απασχολούν την τουριστική πολιτική και την επιστημονική βιβλιογραφία, ήδη από τη δεκαετία του '70. Οι προβληματισμοί που προέκυψαν από τις πρώτες ιστορικές περιόδους των διερευνήσεων συνέτειναν **α)** στην αναζήτηση και συχνά υιοθέτηση περισσότερο βιώσιμων προτύπων ανάπτυξης, όπου το θέμα της τουριστικής χωρητικότητας αποτελεί πυρήνα, **β)** στην αναζήτηση λύσεων, σε αυστηρότερα και συμμετοχικά πλαίσια σχεδιασμού, για τους διαφορετικούς τύπους τουριστικών προορισμών, και **γ)** στη χρήση των ΕΕΜΤ, ως καθοριστικό στοιχείο εμπλουτισμού και ισόρροπης χωροχρονικής ανάπτυξης ενός προορισμού.

Η δυναμική ανάπτυξη των ταξιδιών και αντίστοιχα του αριθμού των τουριστικών προορισμών παγκόσμια αυξάνει τον προβληματισμό για το ζήτημα του υπερτουρισμού, και τη σύνδεσή του με την ποιότητα και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα όλων των τουριστικών προορισμών (μαζικών, ειδικών ή εναλλακτικών). Με αυτόν το τρόπο αναδεικνύεται η σημασία του βιώσιμου στρατηγικού σχεδιασμού, ως απαραίτητης παραμέτρου της τουριστικής ανάπτυξης του κάθε προορισμού. Προκύπτει, πρόσθετα, και

η ανάγκη πλέον προώθησης εθνικών πολιτικών ανάπτυξης, και διαχείρισης χωρικών και χρονικών ορίων στην τουριστική ζήτηση και προσφορά. Οι προστατευόμενες περιοχές συμβάλλουν προς τη θετική κατεύθυνση τέτοιων πολιτικών, όντας προορισμοί που μπορεί να είναι εναλλακτικοί, βιώσιμοι και ανταγωνιστικοί, και που μπορεί να προβάλλουν την «αλλαγή του παραδείγματος».

1.3.12 Κλιματική αλλαγή και κλιματική κρίση: Η σημασία τους για τον παγκόσμιο τουρισμό

Το μείζον θέμα της κλιματικής αλλαγής και της παρούσας πλέον, σε ένα πλήθος περιοχών του κόσμου, κλιματικής κρίσης, θέτει πλήθος ζητημάτων για περιοχές και προορισμούς με πολύ διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης. Στο σύνολό τους, πλέον, οι διαφορετικοί τουριστικοί προορισμοί (των οποίων ο αριθμός –όπως και των ταξιδιών– αυξάνεται, αλλά και εξειδικεύεται τα τελευταία χρόνια), καλούνται –μέσω του απαραίτητου στρατηγικού σχεδιασμού– να βρουν δύσκολες αλλά αναγκαίες λύσεις σε πολλά επίμαχα ζητήματα που προκύπτουν από τη κλιματική αλλαγή. Συγκεκριμένα:

- Επιλογή προτύπου ανάπτυξης, και χωρικών και αναπτυξιακών ορίων αύξησης προσφερόμενων υποδομών.
- Περιβαλλοντικός σχεδιασμός προορισμών και επιχειρήσεων (προϊόντα και σχεδιασμός εφαρμογές smart tourism), με πυρήνα τη ριζική μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος.
- Αλλαγή και ανασύνθεση του προσφερόμενου προτύπου (υποδομές, υπηρεσίες, προϊόντα), με βάση τους ιδιαίτερους πόρους που διαθέτει η περιοχή (π.χ. παραθαλάσσιος, ορεινός ή αστικός προορισμός).
- Μέτρα άμβλυνσης της χωροχρονικής λειτουργίας και αντίστοιχης κατανομής της ζήτησης των τουριστικών προορισμών, λόγω αλλαγής των κλιματικών συνθηκών.
- Μέτρα διαφοροποίησης των τρόπων και μέσων μετακίνησης προς τους προορισμούς και εντός αυτών, με στόχο τη μείωση της σημαντικής περιβαλλοντικής επιβάρυνσης που προκαλούν οι διαφορετικοί τύποι μεταφορικών μέσων, οι οποίοι χρησιμοποιούνται στα ταξίδια.
- Ειδικός σχεδιασμός προστασίας των προστατευόμενων περιοχών και ανάδειξη του εθελοντισμού, ως βασικής παραμέτρου λειτουργίας και προστασίας των προστατευόμενων περιοχών, για τις αυξανόμενες σε αριθμό φυσικές καταστροφές.

1.4 Προστατευόμενες περιοχές: Η σύνδεση με τις ΕΕΜΤ και άλλα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης

1.4.1 Εισαγωγή: Χαρακτηριστικά της ζήτησης και προσφοράς των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών

Η σταθερή αύξηση της τουριστικής ζήτησης για ταξίδια και επισκέψεις σε διαφορετικών τύπων προστατευόμενες περιοχές συνδέεται τις τελευταίες δεκαετίες με σημαντικές αλλαγές στην προσέγγιση της σχέσης τουρισμού και περιβάλλοντος. Η προστασία του περιβάλλοντος, και η ανάδειξή του σε σημαντικό πόρο της πολιτισμικής κληρονομιάς περιοχών και κρατών βρίσκεται στον πυρήνα αυτών των αλλαγών. Συγκεκριμένα:

- Οι πολιτικές προστασίας περιοχών με ευαίσθητους περιβαλλοντικούς πόρους που υιοθετούνται παγκοσμίως κατά την μεταπολεμική περίοδο, ανέδειξαν τη σημασία των προστατευόμενων περιοχών ως χώρων επίσκεψης, διαμονής, επιστημονικής παρατήρησης, αναψυχής, εκπαίδευσης και ήπιων δραστηριοτήτων υπαίθρου, σχετικών με την υγεία και την άθληση.
- Η σταδιακή εμπέδωση σε ευρύτατα τμήματα της κοινωνίας, της σημασίας της προστασίας του περιβάλλοντος, και η παγκόσμια ευαισθητοποίηση των συστημάτων παιδείας στα ζητήματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης υπήρξαν εξελίξεις που ανέδειξαν πολιτικά και θεσμικά την ευρύτερη αναπτυξιακή σημασία των προστατευόμενων περιοχών.
- Η εύλογη ανησυχία και η συνεπακόλουθη ανάδειξη της κλιματικής αλλαγής σε μείζον θέμα της παγκόσμιας ανάπτυξης συνέτειναν στην κοινωνική αποδοχή πολιτικών ενεργούς προστασίας του περιβάλλοντος και διαφύλαξης της χλωρίδας και πανίδας.
- Η αύξηση της ζήτησης τις τελευταίες δεκαετίες για τον εναλλακτικό τουρισμό, και ιδιαίτερα για πληθώρα προϊόντων, δραστηριοτήτων και υπηρεσιών που σχετίζονται (άμεσα ή έμμεσα) με το περιβάλλον και την ύπαιθρο (βλ. **Πίνακα 1.16**) συνέβαλε στην ανάδειξη των προστατευόμενων περιοχών -ή τμήματος αυτών- σε αυτοδύναμους τουριστικούς προορισμούς. Ανάμεσα στα διαφορετικά είδη εναλλακτικού τουρισμού που έχουν αναπτυχθεί είναι τα εξής: οικοτουρισμός, τουρισμός

στην ύπαιθρο, φυσιολατρικός τουρισμός αγροτουρισμός συμπλέγματα αγροτουρισμού σε σύγχρονους οικισμούς, αθλητικός τουρισμός, περιηγητικός τουρισμός, θαλάσσιος τουρισμός, ορεινός τουρισμός, χειμερινός τουρισμός, περιπατητικός τουρισμός, ποδηλατικός τουρισμός, εκπαιδευτικός τουρισμός, ορειβατικός τουρισμός, τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής, τουρισμός περιπέτειας, ιαματικός και θερμαλιστικός τουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός, οινοτουρισμός κ.ά.

- Ο βιώσιμος τουρισμός συνέβαλε αποφασιστικά στην προώθηση πολιτικών και δράσεων, οι οποίες αναδεικνύουν την ισόρροπη, άρρηκτη και συμβιωτική σχέση του περιβάλλοντος, του πολιτισμού και του τουρισμού στους τουριστικούς προορισμούς με βιώσιμα χαρακτηριστικά. Στο πλαίσιο αυτό, οι προστατευόμενες περιοχές συνδέθηκαν τόσο με πολιτικές περιβαλλοντικής προστασίας, όσο και με εκείνες που τις αναδεικνύουν σε δομικό τμήμα της τοπικής πολιτισμικής κληρονομιάς.

1.4.2 Προστατευόμενες περιοχές: Διερεύνηση της σύνδεσης με τις ΕΕΜΤ και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά προσφοράς και ζήτησης

Οι προστατευόμενες περιοχές, με βάση τους πόρους που διαθέτουν, αποτελούν έναν τουριστικό προορισμό ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού. Στον **Πίνακα 1.10** που ακολουθεί, καταγράφονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ζήτησης (ομάδες κινήτρων, δραστηριότητες), για ταξίδια και επισκέψεις σε προστατευόμενες περιοχές.

Πίνακας 1.10: Ομάδες κινήτρων, δραστηριότητες (Ζήτηση)

1.	Περιβαλλοντικά κίνητρα (π.χ. παρατήρηση, φωτογράφιση, ενημέρωση κ.ά.)
2.	Εκπαιδευτικά κίνητρα (π.χ. επισκέψεις σχολείων, πανεπιστημίων κ.ά.)
3.	Παιδαγωγικά κίνητρα (π.χ. επισκέψεις και ενημέρωση ευρύτερων κοινωνικών ομάδων για τον ρόλο και τη σημασία των ΠΠ κ.ά.)
4.	Περιηγητικά κίνητρα (π.χ. περιήγηση στη συγκεκριμένη ή σε διαφορετικές ΠΠ, ή και στην ευρύτερη περιοχή κ.ά.)
5.	Επιστημονικά κίνητρα (π.χ. επισκέψεις με στόχο την επιστημονική έρευνα ή ενημέρωση από ομάδες επιστημόνων διαφορετικών ειδικοτήτων: βιολόγοι, οικολόγοι, περιβαλλοντολόγοι, δασολόγοι κ.ά.)
6.	Πολιτισμικά κίνητρα (π.χ. ταξιδιώτες που επισκέπτονται την ΠΠ ως τόπο ή μνημείο συνδεδεμένο με την τοπική πολιτισμική κληρονομιά)
7.	Κίνητρα σχετικά με δραστηριότητες αθλητισμού και αναψυχής στην ύπαιθρο (π.χ. επισκέψεις και εκδρομές συλλόγων και οικογενειών για αναψυχή, ήπιες αθλητικές δραστηριότητες διαφόρων ειδών)
8.	Κίνητρα σχετικά με τα ειδικά χαρακτηριστικά των πόρων που διαθέτει η συγκεκριμένη ΠΠ (π.χ. κλωρίδα, πανίδα, προστατευόμενα ή απειλούμενα είδη, τοπία, μνημεία της φύσης κ.ά.)
9.	Κίνητρα απλής επίσκεψης γνωριμίας στα πλαίσια ταξιδιού στην περιοχή ή σε γειτονική περιοχή (π.χ. επίσκεψη διότι η ΠΠ αποτελεί αξιοθέατο της ευρύτερης περιοχής για τους τουρίστες και επισκέπτες)

Η καταγραφή των διαφορετικών κινήτρων και δραστηριοτήτων –με βάση τα δεδομένα της διεθνούς και εθνικής εμπειρίας, όπως προκύπτουν από έρευνες και μελέτες– που χαρακτηρίζουν τη ζήτηση των ταξιδιών και επισκέψεων σε προστατευόμενες περιοχές, αναδεικνύει τη δυναμική και πολυσύνθετη διάσταση που θα πρέπει να έχουν οι προσφερόμενες υπηρεσίες και υποδομές σε μια προστατευόμενη περιοχή. Μια περιοχή δηλαδή, η οποία επιδιώκει στον σχεδιασμό της λειτουργίας της να συνδυάζει δημιουργικά το περιβάλλον, τον πολιτισμό, τον τουρισμό, την παιδεία και την εκπαίδευση.

Πίνακας 1.11: Προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες (Προσφορά)

1.	Εξειδικευμένο και εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό
2.	Θεματικά μουσεία και σημεία πληροφόρησης
3.	Χώρους παραμονής επισκεπτών
4.	Διαδρομές περιήγησης (σήμανση, χαρτογράφηση)
5.	Χώροι παρακολούθησης της βιοποικιλότητας (π.χ. κλωρίδα, πανίδα)
6.	Χώροι εκπαίδευσης
7.	Ενημερωτικό υλικό
8.	Χώροι εστίασης και αναψυχής
9.	Χώροι παιδαγωγικών δραστηριοτήτων
10.	Ηλεκτρονική ενημέρωση και πληροφόρηση των επισκεπτών για τις προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες
11.	Εθελοντικές υπηρεσίες προστασίας
12.	Προσβάσιμες υποδομές και υπηρεσίες

Πηγή: Επεξεργασία από Τσάρτας, 2023

Η δυνατότητα –και ο ανάλογος σχεδιασμός– μίας προστατευόμενης περιοχής να προσφέρει το σύνολο ή τις περισσότερες από τις παραπάνω υποδομές και υπηρεσίες, επηρεάζει ανάλογα και τη δυνατότητά του να λειτουργεί ανταγωνιστικά, ως τουριστικός προορισμός, προσελκύοντας διαφορετικές ομάδες-στόχους τουριστών (συνδεδεμένων με διαφορετικές ΕΕΜΤ αλλά όχι μόνον). Ο στρατηγικός σχεδιασμός της ανάπτυξης και λειτουργίας μιας προστατευόμενης περιοχής, ως σύγχρονου και ανταγωνιστικού τουριστικού προορισμού, πρέπει, λαμβάνοντας υπόψη την ανάλυση των χαρακτηριστικών της ζήτησης και προσφοράς που προηγήθηκε (βλ. **Πλαίσια 10 και 11**), να είναι πολυσύνθετος και πολυσυλλεκτικός και όχι περιοριστικός και μονοσήμαντος, αναφορικά με τις αναπτυξιακές και οργανωτικές επιλογές του. Η προσέγγιση αυτή αποτυπώνεται στην ανάλυση που ακολουθεί (βλ. **Πλαίσια 12, 13 και 14**). Εξετάζει ως μελέτη περίπτωσης διαφορετικές περιπτώσεις συνεργειών μίας προστατευόμενης περιοχής με διαφορετικές ομάδες ΕΕΜΤ, οι οποίες αναπτύσσονται στην ίδια ή γειτονική περιοχή, ή και συνέργειες με περιοχές ΟΜΤΔ που βρίσκονται στην ίδια ή σε γειτονική περιοχή. Ουσιαστικά, αναδεικνύει τις συντεταγμένες του στρατηγικού σχεδιασμού των προστατευόμενων περιοχών των τουριστικών προορισμών.

1.5. Βασικές συντεταγμένες της παρούσας στρατηγικής σχεδιασμού και ανάπτυξης

α. Η προστατευόμενη περιοχή λειτουργεί ως ισχυρό και διακριτό τμήμα του τουριστικού προορισμού που συγκροτούν οι Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού στην περιοχή, με ισχυρές διασυνδέσεις με προϊόντα και υπηρεσίες σχετικές με το περιβάλλον, την ύπαιθρο και τον πολιτισμό (βλ. Πίνακα 1.12).

Πίνακας 1.12: Παραδείγματα ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών σε «πλέγμα», με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο

Θεματικός άξονας κινήτρων τουριστών	Πλέγμα ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού
Πολιτισμός – Εκπαίδευση	α) Πολιτιστικός – Οικοτουρισμός β) Εκπαιδευτικός – Περιηγητικός – Οικολογικά πάρκα
Περιβάλλον – Φυσιολατρία – Φυσική ζωή	α) Οικοτουρισμός – Περιηγητικός – Περιπατητικός β) Υγείας – Ιαματικός – Ορειβατικός
Αθλητισμός – Φυσιολατρία – Υγιεινή ζωή	α) Αθλητικός – Υγείας – Ιαματικός – Οικοτουρισμός β) Οικοτουρισμός – Ποδηλατικός
Πολιτισμός – Παράδοση	α) Γαστρονομικός β) Οινoturισμός

Πηγή: Επεξεργασία από Τσάρτας, 2023

β. Η προστατευόμενη περιοχή αποτελεί, επίσης, τμήμα του ευρύτερου και πολυσυλλεκτικού τουριστικού προορισμού που λειτουργεί στην περιοχή και συγκροτείται από τα διαφορετικά προϊόντα και πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης που υπάρχουν σε αυτήν (βλ. Πίνακα 1.13).

Πίνακας 1.13: Πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης

1	Οργανωμένου Μαζικού Τουρισμού Διακοπών καλοκαιρινής ή χειμερινής περιόδου
2	Ενταγμένο στο τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο π.χ. αστικός τουρισμός, τουρισμός υπαίθρου
3	Βιώσιμου τουρισμού με χρήση διαφορετικών Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού
4	Τουριστικής ανάπτυξης σε θύλακες π.χ. τουριστικά χωριά, θεματικά πάρκα κ.ά.
5	Παραθεριστικό σε περιοχές με μεγάλο αριθμό διαφόρων τύπων παραθεριστικών κατοικιών
6	Ενναλλακτικού τουρισμού με έμφαση σε μία ή περισσότερες εναλλακτικές μορφές του τουρισμού

Πηγή: Κοκκώσης & Τσάρτας, 2019: 69

γ. Η διττή αυτή στρατηγική επιτρέπει στην προστατευόμενη περιοχή να προσελκύει τη ζήτηση ομάδων στόχων-πελατών με εξειδικευμένα –και σχετικά με τους πόρους της περιοχής– κίνητρα, αλλά και να διευρύνει τη ζήτηση της σε ευρύτερες ομάδες-στόχους, λιγότερο σχετικές με τα κίνητρα αυτά (βλ. **Πίνακα 1.14**). Με αυτό τον τρόπο, εξασφαλίζεται μεσοπρόθεσμα η πολυσύνθετη, δυναμική και σταθερή ζήτηση του προορισμού, ενώ παράλληλα αναδεικνύεται και η περιβαλλοντική, πολιτισμική και παιδαγωγική διάσταση του προϊόντος που προσφέρει η προστατευόμενη περιοχή σε ευρύτερες ομάδες πελατών και όχι περιοριστικά.

δ. Κλειδί και πυρήνας ενός παρόμοιου σχεδιασμού είναι μια πολιτική προώθησης και προβολής της προστατευόμενης περιοχής ως τουριστικού προορισμού εθνικά και, κυρίως, διεθνώς σε χώρες, αγορές και ομάδες-στόχους καταναλωτών με παράδοση στους πόρους που διαθέτει η συγκεκριμένη περιοχή (βλ. **Πίνακα 1.15**).

Πίνακας 1.14: Βασικά κίνητρα ταξιδιών των τουριστών που επιλέγουν τις ΕΕΜΤ σε προστατευόμενες περιοχές

Κίνητρα ΕΕΜΤ	Προστατευόμενες περιοχές
Περιβάλλον (προστασία, παρατήρηση, περιήγηση, εκπαίδευση)	Διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης
Ύπαιθρος (περιήγηση, αναψυχή, δραστηριότητες, εκπαίδευση)	Εξειδίκευση και πόροι
Πολιτισμική κληρονομιά (φυσικό και δομημένο περιβάλλον, κλωρίδα και πανίδα, τοπία, ειδικοί ή μοναδικοί πόροι)	

Πηγή: Επεξεργασία από Τσάρτας, 2023

Πίνακας 1.15: Στρατηγικός σχεδιασμός και βαθμός διασύνδεσης με τις διαφορετικές ομάδες ΕΕΜΤ και τα υπόλοιπα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης

1. Πολύ ισχυρός βαθμός διασύνδεσης της προστατευόμενης περιοχής με όσα από τα προϊόντα των ΕΕΜΤ του Πλαισίου Γ' αναπτύσσονται και λειτουργούν στον ίδιο ή σε γειτονικούς γεωγραφικά τουριστικούς προορισμούς.
2. Ισχυρός βαθμός διασύνδεσης προστατευόμενων περιοχών με όσα από τα προϊόντα των ΕΕΜΤ του Πλαισίου Δ' αναπτύσσονται και λειτουργούν στον ίδιο ή σε γειτονικούς γεωγραφικά τουριστικούς προορισμούς.
3. Διασύνδεση (ιδιαίτερα μέσω δράσεων προβολής και ενημέρωσης) με όσα από τα πρότυπα του Πλαισίου Ε' αναπτύσσονται και λειτουργούν στον ίδιο ή σε γειτονικούς προορισμούς. Ως «διασυνδέσεις» εννοούνται οι από κοινού οργανωμένες πολιτικές και δράσεις προώθησης και προβολής της προστατευόμενης περιοχής, αλλά και συνεργειών που αυτή αναπτύσσει με γειτονικές περιοχές με παρόμοιους πόρους ή περιοχές που αναπτύσσουν προϊόντα των ΕΕΜΤ.

Πηγή: Επεξεργασία από Τσάρτας, 2023

1.6 Παράρτημα 1^ο Κεφαλαίου

Πίνακας 1.16: Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού

1. Κοινωνικός τουρισμός
2. Κοινωνικός τουρισμός επαγγελματικών ενώσεων
3. Αγροτουρισμός, αγροτικός τουρισμός
4. Συμπλέγματα αγροτουρισμού σε σύγχρονους οικισμούς, δομημένα με χαρακτηριστικά παραδοσιακών αγροτικών οικισμών
5. Τουρισμός στην ύπαιθρο, φυσιολατρικός τουρισμός
6. Τουρισμός τρίτης ηλικίας
7. Αθλητικός τουρισμός (διάφοροι τύποι)
8. Περιηγητικός τουρισμός (διάφοροι τύποι)
9. Θαλάσσιος τουρισμός (διάφοροι τύποι)
10. Οικολογικός τουρισμός, οικοτουρισμός (διάφοροι τύποι)
11. Τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής
12. Ιαματικός τουρισμός, θερμαλιστικός τουρισμός
13. Πολιτιστικός τουρισμός
14. Γαστρονομικός τουρισμός
15. Εκπαιδευτικός τουρισμός
16. Περιπατητικός τουρισμός
17. Οινοτουρισμός
18. Θρησκευτικός τουρισμός
19. Επαγγελματικός τουρισμός
20. Συνεδριακός τουρισμός
21. Εκθεσιακός τουρισμός
22. Τουρισμός κινήτρων
23. Τουρισμός εκδηλώσεων
24. Ορεινός τουρισμός
25. Τουρισμός μεγάλων διοργανώσεων
26. Χειμερινός τουρισμός
27. Ορειβατικός τουρισμός (διάφοροι τύποι)
28. Γυμναστικός τουρισμός
29. Χρονομεριστική μίσθωση
30. Τουρισμός περιπέτειας
31. Τουρισμός σε οργανωμένα τουριστικά χωριά ειδικού τύπου (club)
32. Τουρισμός σε θεματικά πάρκα και θεματικά μουσεία
33. Αστικός τουρισμός

Πηγή: Προσαρμογή από OECD, 1994· Weiler & Hall, 1992· Κοκκώσης κ.ά., 2011· Σωτηριάδης & Φαρσάρη, 2009.

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000:
ΕΝΑ ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ

Ιούλιος 2024

Οικονομικά

2

2.1 Χρηματοδοτικά προγράμματα

2.1.1 Εισαγωγή

Η έκθεση «Banking on Protected Areas: Promoting Sustainable Protected Area Tourism to Benefit Local Communities», που συνέταξε η Παγκόσμια Τράπεζα το 2021, διαπίστωσε ότι η αρχική επένδυση στην εισαγωγή συμβατών μορφών τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές προκάλεσε μια αλυσίδα οφελών για τις τοπικές επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά -ακόμη και για εκείνα που δεν συνδέονται άμεσα με τον τουριστικό τομέα. Δεδομένων αυτών των οικονομικών οφελών, η έκθεση υποστηρίζει ότι η προώθηση του βιώσιμου τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές, θα πρέπει να συμπεριληφθεί στα σχέδια οικονομικής ανάκαμψης από την πανδημία της COVID-19, μια επένδυση που δημιουργεί τοπικές θέσεις εργασίας, βελτιώνει τα εισοδήματα και προστατεύει τη βιοποικιλότητα.

«Πριν από την πανδημία, υπήρχαν περισσότερες από 8 δισ. επισκέψεις ετησίως σε θαλάσσιες και χερσαίες προστατευόμενες περιοχές, παρέχοντας μια ζωτική πηγή εισοδήματος για τις κοινότητες που βασίζονται στον τουρισμό. Καθώς οι χώρες αναδύονται από την πανδημία και ξαναχτίζουν τους τουριστικούς τους τομείς, η επένδυση σε προστατευόμενες περιοχές είναι μια νίκη για τη διατήρηση και την ανάπτυξη», δήλωσε η Karin Kemper, Παγκόσμια Διευθύντρια Περιβάλλοντος, Φυσικών Πόρων και Γαλάζιας Οικονομίας της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Όταν οι τουρίστες επισκέπτονται προστατευόμενες περιοχές, πληρώνουν τέλη εισόδου στο πάρκο, τα οποία παρέχουν άμεσα έσοδα στα κράτη. Την ίδια ώρα, ξοδεύουν χρήματα σε ξενοδοχεία, γεύματα, μεταφορές, αναμνηστικά και άλλες τουριστικές υπηρεσίες που τονώνουν την τοπική οικονομία. Όταν υπολογίζεται το άθροισμα αυτών των άμεσων και έμμεσων οικονομικών οφελών, παρέχεται μια εκτίμηση του ποσοστού απόδοσης των δημοσίων επενδύσεων σε προστατευόμενες περιοχές και τουρισμό με βάση τη φύση.

Η έκθεση εξέτασε τέσσερις χώρες: τη Βραζιλία, τα Νησιά Φίτζι, το Νεπάλ και τη Ζάμπια, και διαπίστωσε ότι τα οφέλη από την επένδυση σε προστατευόμενες περιοχές υπερτερούν κατά πολύ του κόστους της αρχικής επένδυσης. Τα ποσοστά απόδοσης ήταν εντυπωσιακά:

- 6 φορές το ποσό που επενδύθηκε για το Θαλάσσιο Πάρκο Abrolhos της Βραζιλίας.
- 8 φορές το ποσό που επενδύθηκε για το Εθνικό Πάρκο Chitwan του Νεπάλ.
- 16 φορές το ποσό που επενδύθηκε για το Εθνικό Πάρκο Lower Zambezi της Ζάμπια.
- 28 το ποσό που επενδύθηκε στο Εθνικό Πάρκο South Luangwa της Ζάμπια.

Η έκθεση εξέτασε, επίσης, πώς η προώθηση του τουρισμού με βάση τη φύση σε προστατευόμενες περιοχές επηρεάζει θετικά την τοπική οικονομική ανάπτυξη και δημιουργεί θέσεις εργασίας. Τα ευρήματα δείχνουν ότι για κάθε επιπλέον δολάριο που ξοδεύει ένας τουρίστας, τα τοπικά εισοδήματα αυξάνονται κατά περισσότερο από ένα δολάριο (The World Bank, 2021). Αντίστοιχα είναι τα ευρήματα της μελέτης του Secretariat of the Convention on Biological Diversity (2021), ως προς τη δυνατότητα συνδυασμού επίτευξης οικονομικής ευημερίας σε τοπικό επίπεδο και προστασίας της βιοποικιλότητας και του οικοσυστήματος. Στην Ελλάδα, παλαιότερη μελέτη της διαNEΟσις είχε τονίσει τα σημαντικά οφέλη της αξιοποίησης των περιοχών Natura 2000, εκτιμώντας ότι θα μπορούσαν να επιφέρουν επιπρόσθετα 2 δισ. ευρώ έσοδα ετησίως, καθώς και 15.000 θέσεις εργασίας, με άμεσο αντίκτυπο στις τοπικές κοινωνίες (Τριάντης κ.ά., 2017).

Με βάση τα παραπάνω, εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι επενδύσεις και τα χρηματοδοτικά εργαλεία αποτελούν προωθητικούς παράγοντες ζωτικής σημασίας, παρέχοντας την ανάλογη στήριξη που απαιτείται για την υλοποίηση επενδύσεων και μεταρρυθμίσεων της οικονομικής εξέλιξης και πορείας της χώρας, αλλά και δράσεων για την οργάνωση και ανάπτυξη βιώσιμων τουριστικών δραστηριοτήτων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000. Ένας εκ των βασικών στόχων είναι η ενίσχυση, η προστασία και η αποδοτική λειτουργία του δικτύου προστατευόμενων περιοχών, ώστε να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες περιβαλλοντικές και κοινωνικές προκλήσεις, προωθώντας την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης.

Σύμφωνα με το εγκεκριμένο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, Πλαίσιο Δράσης Προτεραιοτήτων (ΠΔΠ) του δικτύου Natura 2000, προσδιορίζονται λεπτομερώς 271 κοστολογημένες δράσεις και ποσοτικοί στόχοι για την περίοδο 2021-2027. Παράλληλα, οι δράσεις αυτές εξειδικεύονται στην πλειονότητά τους ανά περιφερειακό τμήμα. Βάσει του ΠΔΠ, το 9,8% του συνολικού ποσού της χρηματοδότησης προορίζεται για οριζόντια μέτρα και διοικητικές δαπάνες, το 64,1% για μέτρα διατήρησης και αποκατάστασης που συνδέονται με περιοχές Natura 2000 για είδη και οικοτόπους, το 12,7% για πρόσθετα μέτρα πράσινης υποδομής και, τέλος, το 13,4% για πρόσθετες δράσεις, ειδικά κατηγοριοποιημένες ανά είδος, οι οποίες δεν συνδέονται με συγκεκριμένα οικοσυστήματα ή χώρους βιοποικιλότητας διάφορων μορφών (Πίνακας 2.1).

Οι συνολικές ανάγκες του δικτύου σε ορίζοντα επταετίας προσδιορίζονται στα 1,1 δισ. ευρώ. Σκοπός της ανωτέρω αναφοράς προτεραιοτήτων είναι ο ακριβής εντοπισμός και η κοστολόγηση των αναγκαίων παρεμβάσεων, ώστε να ενσωματωθούν στα διαθέσιμα χρηματοδοτικά προγράμματα του τρέχοντος δημοσιονομικού πλαισίου 2021-2027.

Η Ελλάδα, έχοντας πλέον στη διάθεσή της σημαντικούς και ποικίλους πόρους, είναι ανάγκη να διασφαλίσει την οργανωμένη αξιοποίηση και συστηματική απορρόφηση των ποσών αυτών στις ανωτέρω κατευθύνσεις. Απώτερος στόχος και επίκεντρο των εν λόγω προγραμμάτων και δράσεων είναι η ολιστική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών, με ολοκληρωμένες παρεμβάσεις που θα προάγουν τη βιωσιμότητα, την προστασία του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας, καθώς και την πολιτιστική διατήρηση και ανάδειξη του κάθε τόπου. Τα χρονοδιαγράμματα υποβολής προτάσεων και υλοποίησης δράσεων είναι αρκετά στενά. Ως εκ τούτου, κομβικό ρόλο στην επιτυχή επίτευξη των στόχων θα έχει η εντατική και αποδοτική συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων. Αρμόδιος φορέας του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας για την εποπτεία και διαχείριση εφαρμογής των δράσεων είναι ο Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ).

Στην ανεύρεση κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων, όσον αφορά το εξεταζόμενο θέμα των προτάσεων και δράσεων φορέων για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης σε προστατευόμενες περιοχές, καθοριστικό ρόλο έχουν το Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2021-2027, και το Ταμείο (ή Μηχανισμός) Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΤΑΑ). Επίσης, χρηματοδοτικά προγράμματα, όπως το Πρόγραμμα LIFE 2021-2027, το Στρατηγικό Σχέδιο Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΑΠ) 2023-2027 και η Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία (Interreg).

Όπως περιγράφεται εκτενώς και στα παρακάτω κεφάλαια, το νέο Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2021-2027 εισάγει σημαντικές προσθήκες σχετικές με δράσεις στις περιοχές Natura 2000, σε σύγκριση με το προηγούμενο της περιόδου 2014-2020, μέσω της Προτεραιότητας 6, προϋπολογισμού 74 εκατ. ευρώ, του προγράμματος Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή (ΠΕΚΑ) των Τομεακών Προγραμμάτων, της 3ης προτεραιότητας, προϋπολογισμού 71 εκατ. ευρώ, του προγράμματος Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας, καθώς και μέσω των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (ΟΧΕ), συνολικού προϋπολογισμού 414 εκατ. ευρώ, των προγραμμάτων Επιχειρησιακής Περιφερειακής Ανάπτυξης. Το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αποτελεί άλλη μια κομβική πηγή χρηματοδότησης, μέσω πρωτίστως του Άξονα 1.4, προϋπολογισμού 1,8 δισ. ευρώ, του Πυλώνα 1 της Πράσινης Ανάπτυξης. Το πρόγραμμα LIFE 2021-2027, με προϋπολογισμό 5,4 δισ. ευρώ, και τα προγράμματα

Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας (Interreg) στοχεύουν, επίσης, σε δράσεις ανάπτυξης τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000.

Η ακριβής εκτίμηση του συνολικού προϋπολογισμού για δράσεις ανάπτυξης τουρισμού στις περιοχές Natura 2000 δεν μπορεί επακριβώς να προσεγγιστεί στην παρούσα φάση. Πρώτον, διότι οι δράσεις ενσωματώνονται σε ευρύτερα χρηματοδοτικά πλαίσια. Δεύτερον, διότι μέρος αυτών δύναται να συνδέονται με προηγούμενες χρηματοδοτήσεις, και τρίτον, πολλές υποβολές προτάσεων είναι υπό διαμόρφωση, με κάποιες εξ αυτών να προετοιμάζονται με τη συμμετοχή ιδιωτών για τις προς εκμετάλλευση περιοχές.

Πίνακας 2.1: Γενική παρουσίαση χρηματοδοτικών αναγκών προτεραιότητας, 2021-2027 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Πεδία παρέμβασης	Ανάλυση χρηματοδοτικών αναγκών			
	Ετήσια λειτουργικά έξοδα ¹ (ευρώ/έτος)	Έκτακτες δαπάνες/ δαπάνες έργων ² (ευρώ/έτος)	Σύνολο αναγκών για την περίοδο 2021-2027 ανά πεδίο παρέμβασης	Ποσοστό επί του συνόλου για την περίοδο 2021-2027
Οριζόντια μέτρα και διοικητικές δαπάνες που συνδέονται με το δίκτυο Natura 2000	6,1	8,5	102	9,8%
Μέτρα διατήρησης και αποκατάστασης που συνδέονται με περιοχές Natura 2000 για είδη και οικοτόπους	84,2	10,9	666,2	64,1%
Πρόσθετα μέτρα «πράσινης υποδομής», πέραν του δικτύου Natura 2000 (περαιτέρω βελτίωση της συνοχής του δικτύου Natura 2000, μεταξύ άλλων και σε διασυνοριακό πλαίσιο)	16,8	2	131,6	12,7%
Πρόσθετα, ειδικά, ανά είδος μέτρα που δεν συνδέονται με συγκεκριμένα οικοσυστήματα ή οικοτόπους	16,8	3,2	139,8	13,4%
Ετήσιο σύνολο	123,9	24,6		
Σύνολο (2021-2027)			1.039,5	100%

Πηγή: Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (2021) και επεξεργασία από τους συγγραφείς.

¹ Επαναλαμβανόμενα μέτρα που θα πρέπει να συνεχιστούν μακροπρόθεσμα (π.χ. έργα κατάρτισης προσωπικού των ΦΔΠΠ).

² Εφάπαξ δαπάνες, ως επί το πλείστον, για μη επαναλαμβανόμενες δράσεις, όπως έργα αποκατάστασης, αγορά εξοπλισμού κλπ.

2.2 ΕΣΠΑ 2021-2027

Το Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2021-2027, διάδοχος του ΕΣΠΑ 2014-2020, το οποίο καταρτίστηκε από το Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων με τη συνεργασία των συναρμόδιων Υπουργείων, των Περιφερειών και των λοιπών εταίρων, εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 29 Ιουλίου 2021. Το σύστημα συντονισμού, εφαρμογής και ελέγχου των παρεμβάσεων που προβλέπονται στο ΕΣΠΑ 2021-2027, περιλαμβάνεται στο Νόμο 4914/2022 που ψηφίστηκε από την Ελληνική Βουλή, τον Μάρτιο του 2022. Το νέο σύμφωνο έχει διάρκεια επτά έτη, και οι στρατηγικές επιλογές και κατευθύνσεις των προγραμμάτων χρησιμοποιήσαν ως κύρια σημεία αναφοράς τα παρακάτω:

1. Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία
2. Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ) 2021-2025
3. Ευρωπαϊκό Πακέτο Ανάκαμψης από τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 «Next Generation EU»

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω πλαίσια ευρωπαϊκών και εθνικών πολιτικών, προτεραιοτήτων και χρηματοδοτήσεων, το νέο ΕΣΠΑ 2021-2027 έχει θέσει ως κεντρικό στόχο τη δομημένη ανάπτυξη της χώρας μέσα από τη συστηματική αύξηση της παραγωγικότητας και της εξωστρέφειας, καθώς και τη στενότερη διασύνδεση της παραγωγής με την τεχνολογία και την καινοτομία, τοποθετώντας στο επίκεντρο των δράσεων την αειφορία και τη βιωσιμότητα. Σε εναρμόνιση με τα προαναφερθέντα, βασικός μακροοικονομικός στόχος του νέου συμφώνου είναι η αύξηση των εξαγωγών του ΑΕΠ από το 37% στο 66%, σε ορίζοντα επταετίας, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα, εκτός υπολοίπων κατευθύνσεων, στην αύξηση του όγκου επενδύσεων, του μεγέθους των ελληνικών επιχειρήσεων, καθώς και στην υποστήριξη επίτευξης φιλόδοξων περιβαλλοντικών δράσεων.

Ο συνολικός προϋπολογισμός του προγράμματος ανέρχεται στα 26,2 δισ. ευρώ, εκ των οποίων τα 20,9 δισ. αφορούν στην Ενωσιακή Συμμετοχή και 5,3 δισ. στην Εθνική Συνεισφορά.

Σημαντικές προσθήκες άμεσου ενδιαφέροντος όσον αφορά την οργάνωση και ανάπτυξη τουριστικών δράσεων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, συγκριτικά με το προηγούμενο ΕΣΠΑ 2014-2020, είναι πρώτον, η διακριτή ένταξη προγράμματος χρηματοδότησης καλύπτοντας το Περιβάλλον, Κλιματική Αλλαγή και Ενέργεια, δεύτερον, το Ταμείο Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας και τρίτον, το διακριτό πρόγραμμα αποκλειστικά για Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ) στον πυρήνα των Περιφερειακών Προγραμμάτων. Είναι σημαντικό να τονισθεί πως στο ΕΣΠΑ 2021-2027, οι συνολικοί πόροι των 13 περιφερειών αυξήθηκαν κατά μέσο όρο 37%, συγκριτικά με τους αντίστοιχους του ΕΣΠΑ 2014-2020. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί η διαφοροποίηση του πρώην προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης, το οποίο πλέον μετονομάστηκε σε Στρατηγικό Σχέδιο Κοινής Αγροτικής Πολιτικής 2023-2027 (ΣΣ ΚΑΠ), και δεν περιλαμβάνεται στο τρέχον ΕΣΠΑ 2021-2027.

Οι παραπάνω προσθήκες αποτελούν στο σύνολό τους σημαντικές πηγές άντλησης πόρων για δράσεις τουριστικής ανάπτυξης στις περιοχές του δικτύου Natura 2000. Επίσης, το νέο ΕΣΠΑ 2021-2027 κατανέμει για πρώτη φορά πόρους στην τεχνική βοήθεια και υποστήριξη των δικαιούχων, κάτι που αναμένεται να βοηθήσει αισθητά τη συστηματική απορρόφηση και χρήση των εν λόγω χρηματοδοτικών εργαλείων. Η έλλειψη της τεχνικής αυτής υποστήριξης σε συνδυασμό με μια σειρά άλλων δυσλειτουργιών, όπως ο ελλιπής προσδιορισμός στρατηγικού στόχου και ο μεγάλος κατακερματισμός, καθώς και η αποδοτικότητα των δράσεων κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού, αποτέλεσαν μείζονα προβλήματα στη διαχείριση των δύο προηγούμενων προγραμμάτων (ΕΣΠΑ 2007-2013, ΕΣΠΑ 2014-2020). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική καθυστέρηση της εκτέλεσής τους, αφήνοντας παράλληλα ανεκμετάλλετες ευκαιρίες αξιοποίησης και ανάπτυξης διαφόρων τομέων (Νικολαΐδης, 2016· Μακαντάση και Βαλεντής, 2020).

Το τρέχον ΕΣΠΑ 2021-2027 παρέχει στο σύνολό του 7 Τομεακά Προγράμματα, το πρόγραμμα Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας, και 13 Προγράμματα Επιχειρησιακής Περιφερειακής (ΠΕΠ) Ανάπτυξης συνολικών προϋπολογισμών 17,6 δισ. ευρώ, 0,5 δισ. ευρώ και 8,1 δισ. ευρώ αντίστοιχα. Επίσης, ως μέρος του νέου ΕΣΠΑ 2021-2027 περιλαμβάνονται και τα 5 προγράμματα Ευρωπαϊκής και Εδαφικής Συνεργασίας (Interreg).

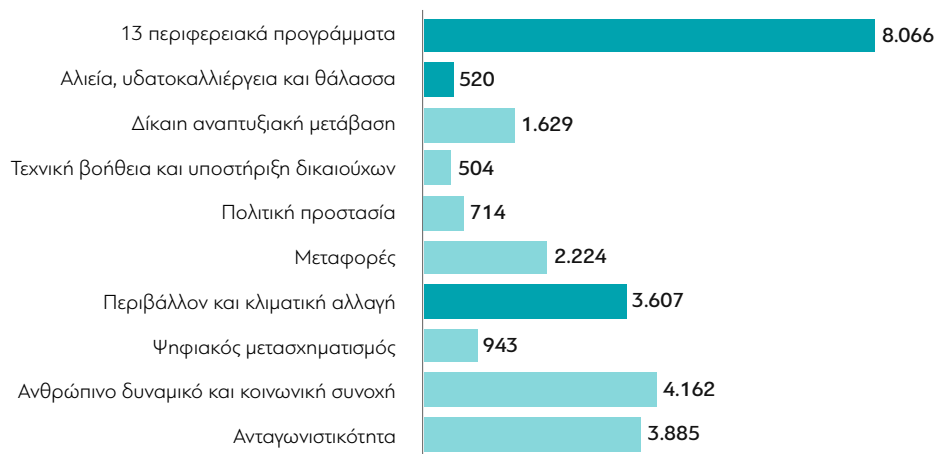
Το παρόν κεφάλαιο αναλύει συγκεκριμένα ταμεία και κατευθύνσεις που προσανατολίζονται στη χρηματοδότηση δράσεων ανάπτυξης τουρισμού σε περιοχές του δικτύου Natura 2000. Οι συγκριμένες κατευθύνσεις των εν λόγω προγραμμάτων αναφέρονται κυρίως στα εξής:

1. Ειδική διάθεση πόρων, μέσω του Τομεακού Προγράμματος Περιβάλλον και Κλιματική αλλαγή (ΠΕΚΑ), και πιο συγκεκριμένα, μέσω της Προτεραιότητας 6, που σχετίζεται με δράσεις για την ενίσχυση της προστασίας και της διατήρησης της φύσης και της βιοποικιλότητας (**υποκεφάλαιο 2.2.1**).

2. Άντληση πόρων για δράσεις ανάδειξης της φυσικής κληρονομιάς των αγροτικών περιοχών, μέσω του προγράμματος Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας, και πιο συγκεκριμένα, μέσω της Προτεραιότητας 3, υπεύθυνης για την προώθηση βιώσιμης γαλαζίας οικονομίας (**υποκεφάλαιο 2.2.1**).
3. Αξιοποίηση των χρηματοδοτικών δυνατοτήτων που προσφέρει το Πρόγραμμα Επιχειρησιακής Περιφερειακής Ανάπτυξης, και συγκεκριμένα, τα σχέδια Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων των περιφερειών για τουριστικές αναπτύξεις σε προστατευμένες περιοχές του δικτύου Natura 2000 (**υποκεφάλαιο 2.2.2**).

Η συνολική διάρθρωση προϋπολογισμού του ΕΣΠΑ 2021-2027 παρουσιάζεται στο **Διάγραμμα 2.1**. Με έντονο χρωματισμό δίνεται έμφαση στα προαναφερθέντα ταμεία.

Διάγραμμα 2.1: Συνολική διάρθρωση προϋπολογισμού ΕΣΠΑ 2021-2027
(ποσά σε εκατ. ευρώ)

Πηγή: ΕΣΠΑ (2021) και επεξεργασία από τους συγγραφείς.

2.2.1 Τομεακά Προγράμματα

Τα Τομεακά Προγράμματα, των οποίων οι προϋπολογισμοί παρουσιάστηκαν στο **Διάγραμμα 2.1**, αφορούν σε έναν ή περισσότερους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, και έχουν ως γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής το σύνολο της χώρας. Είναι συνολικού προϋπολογισμού 18,1 δισ. ευρώ, εκ των οποίων 14,7 δισ. ευρώ (81%) αφορούν ενωσιακούς πόρους, και 3,4 δισ. ευρώ (19%) Εθνική Συνεισφορά.

Πρόγραμμα Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή

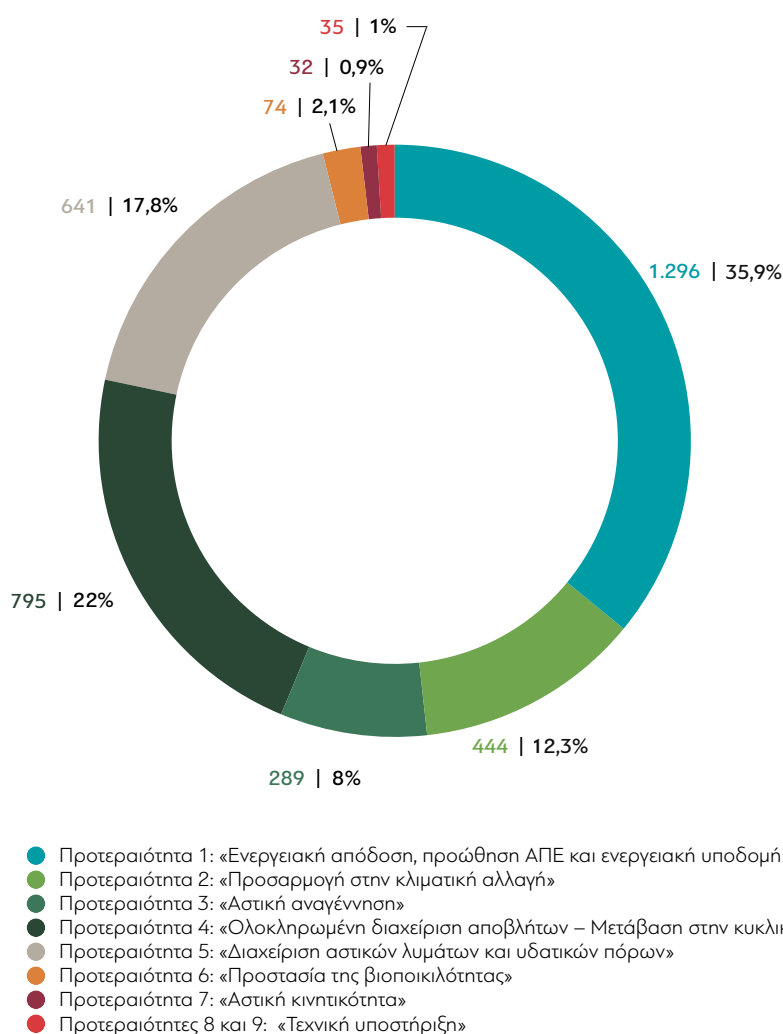
Το πρόγραμμα Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή, προϋπολογισμού 3,6 δια. ευρώ, είναι μία από τις 9 προτεραιότητες των Τομεακών Προγραμμάτων, και μέσω της Προτεραιότητας 6, προϋπολογισμού 74 εκατ. ευρώ, αποτελεί κύριο χρηματοδοτικό όχημα για δράσεις στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 (**Διάγραμμα 2.2**).

Πιο συγκεκριμένα, αναλύοντας την Προτεραιότητα 6 του προγράμματος, τη σχετική με την προστασία της βιοποικιλότητας, και μέσω ειδικά σχεδιασμένου στόχου (RS02.07), παρουσιάζονται ενδεικτικές δράσεις κατάλληλες για χρηματοδότηση, όπως οι παρακάτω:

- Εγκαθίδρυση και δημιουργία εθνικού συστήματος μόνιμης παρακολούθησης ειδών/οικοτόπων για τη βελτίωση της γνώσης σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, όσον αφορά την κατάσταση διατήρησης ειδών και τύπων οικοτόπων.
- Ολοκλήρωση των Σχεδίων Δράσης, ειδών και οικοτόπων και των Σχεδίων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, για τη βελτίωση της κατάστασης διατήρησης ειδών και τύπων οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων και των πτηνών.
- Υποστήριξη του νέου μοντέλου διοίκησης και διαχείρισης των περιοχών Natura 2000.
- Αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργούνται από τις αλληλεπιδράσεις και τις συγκρούσεις μεταξύ της άγριας ζωής και των ανθρωπινων δραστηριοτήτων, με έμφαση στην καταγραφή και αντιμετώπιση κινδύνων σε θαλάσσιες περιοχές του δικτύου Natura 2000.
- Μετριασμός των συνεπειών και πρόληψη των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής σε προστατευόμενα είδη, οικοτόπους και περιοχές.
- Δημιουργία πράσινων υποδομών για τη μείωση του κατακερματισμού των οικοσυστημάτων εντός και εκτός του δικτύου Natura 2000.
- Μετριασμός των επιπτώσεων των μεγάλων υποδομών (π.χ. αιολικών πάρκων, έρευνα για εξόρυξη υδρογονανθράκων κλπ.) σε περιοχές Natura 2000 και σε είδη/τύπους οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος.
- Εφαρμογή στοχευμένης ενημέρωσης, με σκοπό την κατανόηση των ωφελειών που προκύπτουν από την προστασία και τη διατήρηση των περιοχών του δικτύου Natura 2000.

Παρεμβάσεις προστασίας και αποκατάστασης της ελεύθερης ροής σημαντικών ποταμών της χώρας (π.χ. Αώος), με ανάδειξη του τοπίου και ενίσχυση της βιοποικιλότητας στην ευρύτερη λεκάνη απορροής τους, και πρόληψης και αποκατάστασης ζημιών σε δάση εξαιτίας δασικών πυρκαγιών, φυσικών καταστροφών και καταστροφικών συμβάντων (αναδασώσεις) στις περιοχές Natura 2000.

Διάγραμμα 2.2: Διάρθρωση προϋπολογισμού τομεακών προγραμμάτων ανά προτεραιότητα, ΕΣΠΑ 2021-2027 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων (2020), ΕΣΠΑ (2020) και επεξεργασία από τους συγγραφείς.

Να τονιστεί ότι η πορεία επίδοσης του προγράμματος ελέγχεται μέσα από Δείκτες Εκροών και Αποτελεσμάτων, όσο και από συγκεκριμένα ορόσημα και στόχους. Η Προτεραιότητα 6 ελέγχεται μέσω δύο βασικών δεικτών: την επιφάνεια των περιοχών Natura 2000 που καλύπτονται από μέτρα προστασίας και αποκατάστασης, μετρούμενη σε εκτάρια (Δείκτης Εκροής), και το ποσοστό των περιοχών Natura που καλύπτονται από μέτρα προστασίας

και αποκατάστασης (Δείκτης Αποτελέσματος). Το χρονοδιάγραμμα οριοθετεί τα ορόσημα έως το τέλος του 2024 (για τους Δείκτες Εκροών) και την επίτευξη των στόχων έως το τέλος του 2029 (για όλους τους δείκτες). Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι για τις προαναφερθείσες δράσεις, κεντρική δομή ευθύνης είναι ο ΟΦΥΠΕΚΑ, ο οποίος εποπτεύεται από το ΥΠΕΝ.

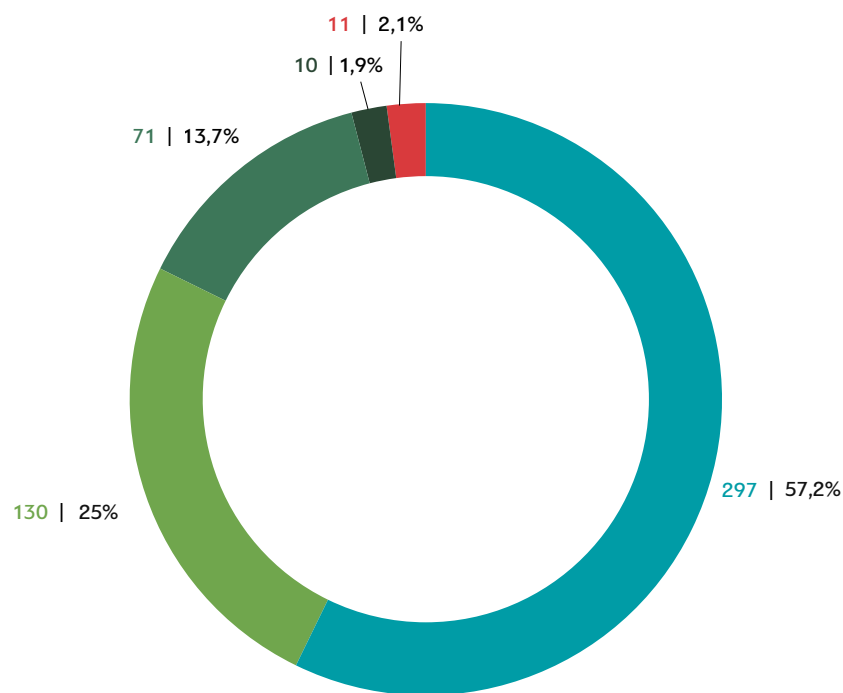
Πρόγραμμα Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας

Συνολικοί πόροι που ανέρχονται σε 519,64 εκατ. ευρώ εγκρίθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στα πλαίσια του ΕΣΠΑ 2021-2027, για το Πρόγραμμα Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας (ΠΑΛΥΘ) 2021-2027, εκ των οποίων 363,75 εκατ. ευρώ (70%) αφορούν Ενωσιακούς Πόρους, οι οποίοι προέρχονται από το Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας (ΕΤΘΑΥ), ενώ 155,9 εκατ. ευρώ (30%) αφορούν σε Εθνικούς Πόρους.

Το ΠΑΛΥΘ είναι εναρμονισμένο με την Ολοκληρωμένη Θαλάσσια Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και μία σειρά διεθνών και ευρωπαϊκών στρατηγικών και δεσμεύσεων, οι οποίες έχουν ως κύριες στοχεύσεις τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη βιοποικιλότητα, την πράσινη μετάβαση και τη θαλάσσια διακυβέρνηση. Σκοπός του χρηματοδοτικού προγράμματος είναι η «μετάβαση σε μια ανθεκτική, ανταγωνιστική και περιβαλλοντικά φιλική αλιεία και υδατοκαλλιέργεια, αρμονικά ενταγμένες στο πλαίσιο της κυκλικής και ενεργειακά αποδοτικής οικονομίας, με έμφαση στη γνώση, την καινοτομία και την αξιοποίηση της τεχνολογικής ανάπτυξης, καθώς και την ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών, ώστε να επωφελούνται από τις ευκαιρίες που προσφέρει η βιώσιμη γαλάζια οικονομία».

Το πρόγραμμα διαρθρώνεται γύρω από 4 προτεραιότητες, όπως παρουσιάζεται στο **Διάγραμμα 2.3**. Για το υπό μελέτη αντικείμενο, ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η Προτεραιότητα 3, συνολικού προϋπολογισμού 71 εκατ. ευρώ, η οποία περιλαμβάνει δράσεις για την ανάπτυξη τουρισμού στις περιοχές του δικτύου Natura 2000.

Διάγραμμα 2.3: Διάρθρωση προϋπολογισμού του χρηματοδοτικού προγράμματος ΠΑΛΥΘ (ποσά σε εκατ. ευρώ)

- Προτεραιότητα 1: «Πρωώθηση της βιώσιμης αλιείας και της αποκατάστασης και διατήρησης των υδρόβιων βιολογικών πόρων»
- Προτεραιότητα 2: «Πρωώθηση δραστηριοτήτων βιώσιμης υδατοκαλλιέργειας και της μεταποίησης και εμπορίας προϊόντων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, συμβάλλοντας έτσι στην επισιτιστική ασφάλεια της Ένωσης»
- Προτεραιότητα 3: «Ενθάρρυνση μιας βιώσιμης γαλάζιας οικονομίας σε παράκτιες και νησιωτικές περιοχές καθώς και σε περιοχές εσωτερικών υδάτων, και πρωώθηση της ανάπτυξης κοινοτήτων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας»
- Προτεραιότητα 4: «Ενίσχυση της διεθνούς διακυβέρνησης των ωκεανών και δημιουργία προϋποθέσεων για την εξασφάλιση ασφαλών, προστατευμένων και καθαρών θαλασσών και ωκεανών που υπόκεινται σε βιώσιμη διαχείριση»
- Προτεραιότητα 5: «Τεχνική βοήθεια του προγράμματος»

Πηγή: ΕΣΠΑ (2023γ) και επεξεργασία από τους συγγραφείς.

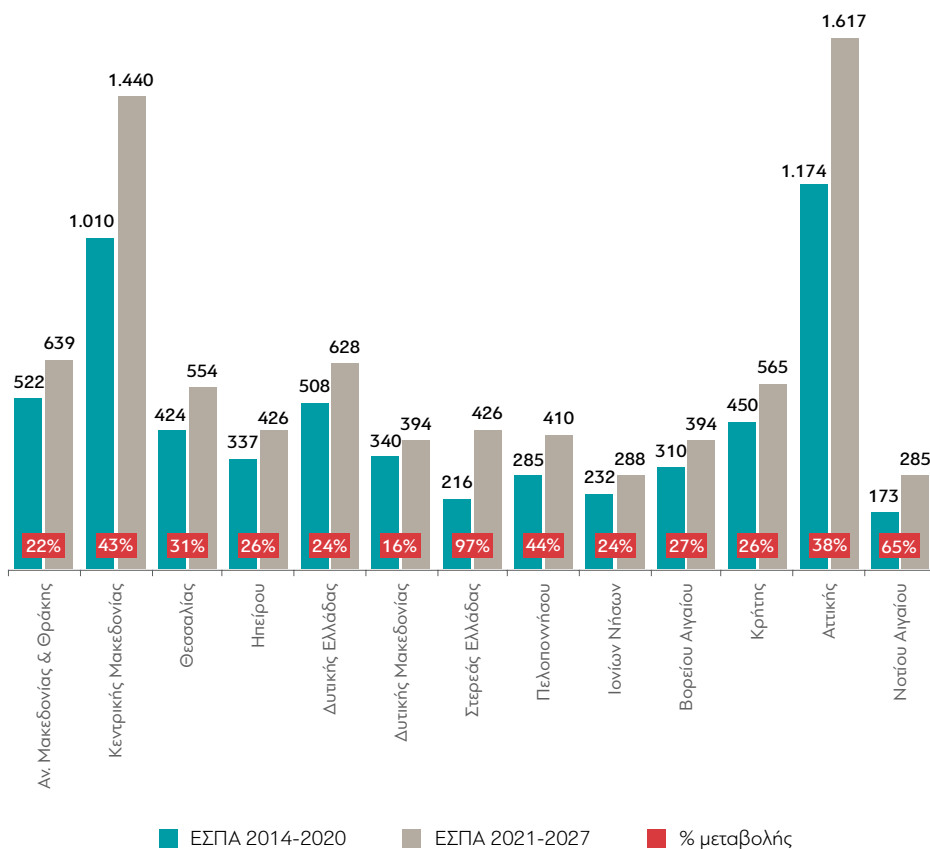
Αναλύοντας την Προτεραιότητα 3 του προγράμματος, η οποία σχετίζεται με την ενθάρρυνση μιας βιώσιμης γαλάζιας οικονομίας σε παράκτιες, νησιωτικές και εσωτερικές περιοχές, και την πρωώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης κοινοτήτων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, παρουσιάζονται παρακάτω ενδεικτικές δράσεις κατάλληλες για χρηματοδότηση:

- Εισαγωγή καινοτομίας, ορθών πρακτικών ή/και υλοποίηση επενδύσεων για την αξιοποίηση και ανάδειξη του πολιτιστικού και φυσικού αποθέματος.
- Αξιοποίηση περιβαλλοντικών πλεονεκτημάτων περιοχών σημαντικής περιβαλλοντικής αξίας (π.χ. λιμνοθάλασσες), με τη μορφή οικο-αλιευτικών δραστηριοτήτων (ειδικές μορφές τουρισμού).
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού και των εμπλεκόμενων φορέων που συνδέονται με το δίκτυο Natura 2000.

2.2.2 Πρόγραμμα Επιχειρησιακής Περιφερειακής Ανάπτυξης

Τα Περιφερειακά Προγράμματα αποτελούν ακόμη ένα χρηματοδοτικό εργαλείο του ΕΣΠΑ 2021-2027, διαθέτοντας πόρους σε δράσεις για την ανάπτυξη του τουρισμού σε περιοχές του δικτύου Natura 2000. Ο συνολικός προϋπολογισμός του προγράμματος ανέρχεται σε 8,1 δισ. ευρώ και, όπως προαναφέρθηκε, είναι αυξημένος κατά 37%, ήτοι 2,1 δισ. ευρώ στο σύνολο των περιφερειών, συγκριτικά με το ΕΣΠΑ 2014-2020. Το **Διάγραμμα 2.4** παρουσιάζει τη σύγκριση των προϋπολογισμών και την αντίστοιχη ποσοστιαία μεταβολή μεταξύ των διατιθέμενων πόρων του ΕΣΠΑ 2021-2027 και ΕΣΠΑ 2014-2020 στις 13 περιφέρειες.

Διάγραμμα 2.4: Σύγκριση προϋπολογισμών μεταξύ ΕΣΠΑ 2021-2027 και ΕΣΠΑ 2014-2020 στις 13 Περιφέρειες (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Πηγή: ΕΣΠΑ (2021, 2023α) και επεξεργασία από τους συγγραφείς.

Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ)

Τα Περιφερειακά Προγράμματα αναπτύσσονται γύρω από 5 στρατηγικούς στόχους, συμπεριλαμβανομένων και των δράσεων γύρω από τη βιώσιμη και ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη (Στόχος Πολιτικής 5), και συγκεκριμένα, τις Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ). Οι ΟΧΕ αποτελούν ένα βασικό εργαλείο χρηματοδότησης για την οργάνωση δράσεων τουρισμού σε περιοχές του δικτύου Natura 2000. Όπως περιγράφεται στο εγκεκριμένο ΕΣΠΑ 2021-2027, οι κύριες στοχεύσεις αφορούν στην εφαρμογή ολοκληρωμένων στρατηγικών:

1. σε ορεινές, αγροτικές και παράκτιες περιοχές που στοχεύουν στη βιώσιμη ανάπτυξη, στην προσβασιμότητα και στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, και
2. σε νησιωτικές περιοχές και συμπλέγματα νησιών που στοχεύουν στη βιώσιμη ανάπτυξη, στην προσβασιμότητα, στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην αξιοποίηση των προοπτικών τους.

Ο συνολικός προϋπολογισμός των ΟΧΕ ανέρχεται στα 414 εκατ. ευρώ και παρακάτω αναλύονται ενδεικτικά πεδία παρεμβάσεων, ικανά να εντάξουν τις δράσεις του ΠΔΠ (**Πίνακας 2.1**), προτάσεις, και τους αντίστοιχους προϋπολογισμούς για κάθε περιφερειακό τμήμα. Για την καλύτερη κατανόηση των τάσεων χρηματοδότησης, παρατίθενται τόσο οι ποσοστιαίες μεταβολές των διατιθέμενων πόρων μεταξύ του τρέχοντος και του προηγούμενου προγράμματος, όσο και η χωρική κατανομή των εκτάσεων του δικτύου Natura 2000, καθώς και τα αντίστοιχα ποσοστά επί του συνόλου (**Πίνακας 2.2**). Υπενθυμίζεται πως το δίκτυο Natura 2000 περιλαμβάνει 446 χερσαίες και θαλάσσιες περιοχές στην Ελλάδα, συνολικής έκτασης 55.279 τετραγωνικών χιλιομέτρων (τ.χλμ.), καλύπτοντας 27,6% της χερσαίας επιφάνειας και 19,6% της συνολικής θαλάσσιας έκτασης της χώρας (ΦΕΚ Β' 4432/17).

Πίνακας 2.2: Γενική εικόνα χωρικής κατανομής (κερσαία και θαλάσσια) του δικτύου Natura 2000 ανά περιφερειακό τμήμα

ΑΑ	Περιφέρεια	Έκταση (τ.κλμ.)	Ποσοστό επί του συνόλου
1	Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	6.328,43	11%
2	Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	9.544,55	17%
3	Περιφέρεια Θεσσαλίας	8.967,51	16%
4	Περιφέρεια Ηπείρου	4.708,78	9%
5	Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	3.454,7	6%
6	Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	1.706,99	3%
7	Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	3.967,91	7%
8	Περιφέρεια Πελοποννήσου	3.941,53	7%
9	Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	1.897,66	3%
10	Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	2.793,43	5%
11	Περιφέρεια Κρήτης	3.781,67	7%
12	Περιφέρεια Αττικής	614,5	1%
13	Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	3.571,9	6%
Σύνολο		55.279,57	100%

Πηγή: Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (2021), επεξεργασία από τους συγγραφείς.

Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης (ΠΑΜ-Θ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΑΜ-Θ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 42 εκατ. ευρώ, μειωμένος κατά 23%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το περιφερειακό πρόγραμμα της ΠΑΜ-Θ, εμπεριέχονται δύο ΟΧΕ που αποσκοπούν στην ενίσχυση της περιφέρειας ως τουριστικού προορισμού, και στην αξιοποίηση των μοναδικών φυσικών πόρων που διαθέτει, για την ανάπτυξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων και, κατά συνέπεια, του πληθυσμού.

Στα πλαίσια αυτού, αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (Πίνακας 2.3) τα πεδία παρεμβάσεων και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι, οι σχετικοί με την προστασία, αποκατάσταση, προβολή και περαιτέρω ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, του οικολογικού τουρισμού και των περιοχών Natura 2000.

Πίνακας 2.3: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΑΜ-Θ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
078 - Προστασία, αποκατάσταση και βιώσιμη χρήση των περιοχών Natura 2000	€1 εκατ.
079 - Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της φυσικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, των πράσινων και γαλάζινων υποδομών	€1 εκατ.
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€4 εκατ.

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (ΠΚΜ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΚΜ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 36 εκατ. ευρώ, σημαντικά αυξημένος, κατά 615%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το περιφερειακό πρόγραμμα της ΠΚΜ, εμπεριέχονται δύο ΟΧΕ που επιδιώκουν την προστασία του οικολογικού αποθέματος, την ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων και την προαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης σε νέες ειδικές μορφές τουρισμού (π.χ. αρχαιολογικός, θρησκευτικός, περιπατητικός), καθώς και την ανάπτυξη βιώσιμων θέσεων εργασίας και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών τουριστικών περιοχών.

Πιο συγκεκριμένα, οι στόχοι περιλαμβάνουν την ενίσχυση του ορεινού και ημιορεινού τουρισμού, συνδέοντας αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους με περιοχές που παρουσιάζουν ιδιαίτερο περιβαλλοντικό και τουριστικό ενδιαφέρον, καθώς και διεθνούς φήμης αξιοθέατα. Επιπλέον, θα υλοποιηθεί επένδυση κατά μήκος της ακτής του Στρυμονικού Κόλπου, μια περιοχή με υψηλές προοπτικές ανάπτυξης στον τουριστικό τομέα, που συνδέεται με την Αμφίπολη στα βόρεια και το Άγιον Όρος στα νότια.

Περιφέρεια Θεσσαλίας (ΠΘΕΣ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΘΕΣ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 27 εκατ. ευρώ, και αξίζει να τονισθεί πως δεν υπήρχαν αντίστοιχοι πόροι στο προηγούμενο ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το περιφερειακό πρόγραμμα της ΠΘΕΣ, βαρύτητα θα δοθεί σε τρεις ΟΧΕ για την ενίσχυση της περιφέρειας ως τουριστικού προορισμού, την εκμετάλλευση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, και τέλος, την αντιμετώπιση των προβλημάτων στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές.

Έως και την ημερομηνία συγγραφής της παρούσας μελέτης, δεν έχει προβλεφθεί συγκεκριμένη υποβολή προτάσεων και δράσεων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, μέσω των προγραμμάτων ΟΧΕ.

Περιφέρεια Ηπείρου (ΠΗΠ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΗΠ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 42 εκατ. ευρώ, αυξημένος κατά 61%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το περιφερειακό πρόγραμμα της ΠΗΠ, η ΟΧΕ συμμετέχει στην υλοποίηση ενός φιλόδοξου αναπτυξιακού οράματος για την Ήπειρο, εστιασμένη στη μοναδικότητα, το περιβάλλον και στην Ιστορία (Πολιτιστική Διαδρομή στα Αρχαία Θέατρα της Ηπείρου). Στόχος να καταστεί η Ήπειρος ελκυστικός προορισμός για καινοτόμο επιχειρηματικότητα και τουριστική προσέλκυση επισκεπτών, καθώς και ένα σύγχρονο ενεργειακό, επιχειρηματικό, μεταφορικό κέντρο της χώρας, και πύλη εισόδου της δυτικής Ευρώπης.

Στα πλαίσια αυτού, αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (**Πίνακας 2.4**), τα πεδία παρεμβάσεων και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι, οι οποίοι σχετίζονται με την ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, των υπηρεσιών και του βιώσιμου τουρισμού.

Πίνακας 2.4: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΗΠ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
079 - Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της φυσικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, των πράσινων και γαλάζιων υποδομών	€21 εκατ.
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€10 εκατ.

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (ΠΔΕ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΔΕ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 31 εκατ. ευρώ, μειωμένος κατά 50%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το περιφερειακό πρόγραμμα της ΠΔΕ, οι τέσσερις ΟΧΕ αποσκοπούν σε δράσεις σχετικές με την ενίσχυση της συνεκτικότητας της περιοχής, των διαπεριφερειακών σχέσεων με την Πελοπόννησο και του πολιτιστικού αποθέματος. Ακόμα, σε δράσεις σχετικές με την ποιοτική αναβάθμιση του παράκτιου τουρισμού και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην ορεινή ενδοχώρα, καθώς και με την ήπια τουριστική ανάπτυξη, που να βασίζεται στην προστασία και ανάδειξη κυρίως των φυσικών πλουτοπαραγωγικών της πόρων.

Στα πλαίσια αυτού, αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (**Πίνακας 2.5**), τα πεδία παρέμβασης, και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι που σχετίζονται με δράσεις, όπως η προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, η αποκατάσταση χώρων φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι), η ενίσχυση της επισκεψιμότητας και της οργανωμένης λειτουργίας περιβαλλοντικών και πολιτιστικών μερών, η τουριστική ανάδειξη, καθώς και η συνολική ενδυνάμωση του τουριστικού προϊόντος των τοπικών περιοχών.

Πίνακας 2.5: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΔΕ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
079 - Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της φυσικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, των πράσινων και γαλάζιων υποδομών	€4 εκατ.
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€3,5 εκατ.

Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (ΠΔΜ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΔΜ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 30 εκατ. ευρώ, μειωμένος κατά 18%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το περιφερειακό πρόγραμμα της ΠΔΜ, εμπεριέχονται δύο ΟΧΕ που αποσκοπούν στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πόρων και των τοπικών χαρακτηριστικών (πολιτισμού, τοπικής παραγωγής και βιώσιμης τουριστικής δραστηριότητας), με δυνατότητα συνέργειας με άλλα μέσα πολιτικής, όπως περιοχές του δικτύου Natura 2000.

Στα πλαίσια αυτού, αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (**Πίνακας 2.6**), τα πεδία παρεμβάσεων και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι που σχετίζονται με την προστασία, την αποκατάσταση, την προβολή και την περαιτέρω ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, του οικολογικού τουρισμού και των περιοχών Natura 2000.

Πίνακας 2.6: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΔΜ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
078- Προστασία, αποκατάσταση και βιώσιμη χρήση των περιοχών Natura 2000	€800 χιλ.
079 - Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της φυσικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, των πράσινων και γαλάζιων υποδομών	€1 εκατ.
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€3 εκατ.

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (ΠΣΤΕ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΣΤΕ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 21 εκατ. ευρώ, μειωμένος κατά 33%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το Περιφερειακό Πρόγραμμα της ΠΣΤΕ, προτείνεται κυρίως η συνέχιση των προηγούμενων ΟΧΕ της περιόδου 2014-2020, καθώς και η ενσωμάτωση δύο νέων. Βασική έμφαση δίνεται στην προστασία και την ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών, καθώς και του εναλλακτικού πολιτισμικού τουρισμού. Ακόμα, στην ανάδειξη και την αξιοποίηση πολιτιστικών υποδομών αλλά και χώρων φυσικής κληρονομιάς, με παράλληλη ενίσχυση των υποδομών για καλύτερη προσβασιμότητα σε αυτούς.

Έως και την ημερομηνία συγγραφής της παρούσας μελέτης δεν έχει προβλεφθεί συγκεκριμένη υποβολή προτάσεων και δράσεων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, μέσω των προγραμμάτων ΟΧΕ.

Περιφέρεια Πελοποννήσου (ΠΠΕΛ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΠΕΛ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 38 εκατ. ευρώ, αυξημένος κατά 22%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το περιφερειακό πρόγραμμα της ΠΠΕΛ, εμπεριέχονται τέσσερις ΟΧΕ, οι οποίες αποσκοπούν στην ολοκληρωμένη αντιμετώπιση περιβαλλοντικών και κλιματικών προκλήσεων, αλλά και στην αξιοποίηση των ψηφιακών τεχνολογιών για την επίτευξη καινοτόμων δράσεων.

Στα πλαίσια αυτού, αναφέρεται ενδεικτικά παρακάτω (**Πίνακας 2.7**), το πεδίο παρέμβασης και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι, οι σχετικοί με δράσεις που ενισχύουν την προστασία και την ανάδειξη της δημόσιας τουριστικής περιουσίας και των υπηρεσιών στον τομέα του τουρισμού, καθώς και του πολιτισμού τοπικής και περιφερειακής εμβέλειας.

Πίνακας 2.7: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΠΕΛ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€9,4 εκατ.

Περιφέρεια Ιονίων Νήσων (ΠΙΟΝ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΙΟΝ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 14 εκατ. ευρώ, μειωμένος κατά 3%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το Περιφερειακό Πρόγραμμα της ΠΙΟΝ, εμπεριέχεται μία ΟΧΕ που αποσκοπεί στο να αναπτύξει μια ολοκληρωμένη τοπική στρατηγική για τον παράκτιο, θαλάσσιο χώρο και τα μικρά νησιά –με εστίαση στη βιώσιμη ανάπτυξη–, αξιοποιώντας τα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα των τοπικών κοινοτήτων.

Στα πλαίσια αυτού, αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (**Πίνακας 2.8**) τα πεδία παρεμβάσεων και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι που σχετίζονται με την προστασία της φύσης, της βιοποικιλότητας, της φυσικής αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς και των υπηρεσιών.

Πίνακας 2.8: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΙΟΝ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
079 - Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της φυσικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, των πράσινων και γαλάζιων υποδομών	€1,3 εκατ.
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€6,5 εκατ.

Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (ΠΒΑΙ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΒΑΙ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 44 εκατ. ευρώ, μειωμένος κατά 59%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το Περιφερειακό Πρόγραμμα της ΠΒΑΙ, εμπεριέχεται μία ΟΧΕ που αποσκοπεί στο να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που απορρέουν από τις περιορισμένες τεχνικές, διοικητικές και οικονομικές δυνατότητες των Δήμων και των τοπικών φορέων στα μικρά νησιά (Άγιος Ευστράτιος, Φούρνοι, Θύμaina, Οινούσσες, Ψαρά), καθώς και στην Ικαρία.

Στα πλαίσια αυτού, αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (Πίνακας 2.9), τα πεδία παρέμβασης και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι, οι σχετικοί με δράσεις που εστιάζουν στην προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, καθώς και στην ανάδειξη πολιτιστικών και φυσικών πόρων τοπικής και περιφερειακής εμβέλειας.

Πίνακας 2.9: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΒΑΙ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
079 - Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της φυσικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, των πράσινων και γαλάζινων υποδομών	€2 εκατ.
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€5,7 εκατ.

Περιφέρεια Κρήτης (ΠΚ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΚ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 17 εκατ. ευρώ, μειωμένος κατά 53%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ταμείο του προηγούμενου ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το Περιφερειακό Πρόγραμμα της ΠΚ, εμπεριέχεται μία ΟΧΕ αναπτυγμένη γύρω από εμβληματικές διαδρομές πολιτισμού και περιβάλλοντος, με νέες /εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που να είναι βιώσιμες και ανθεκτικές στις νέες παγκόσμιες συνθήκες και στην κλιματική αλλαγή. Απώτερος στόχος είναι η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων του νησιού, ώστε να ενισχυθούν οι προσφερόμενες τουριστικές εμπειρίες, με αφίξεις σε όλη τη διάρκεια του έτους.

Στα πλαίσια αυτού, αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (Πίνακας 2.10), τα πεδία παρεμβάσεων και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι, οι οποίοι σχετίζονται με δράσεις, όπως η ενίσχυση της βιοποικιλότητας, αλλά και η ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Πίνακας 2.10: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΚ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
079 - Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της φυσικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, των πράσινων και γαλάζινων υποδομών	€4,9 εκατ.
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€3,8 εκατ.

Περιφέρεια Αττικής (ΠΑΤΤ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΑΤΤ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 40 εκατ. και αξίζει να τονισθεί πως δεν υπήρχαν αντίστοιχοι πόροι στο προηγούμενο ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το Περιφερειακό Πρόγραμμα της ΠΑΤΤ, εμπεριέχονται δύο ΟΧΕ που αποσκοπούν στην ενίσχυση της περιφέρειας ως ελκυστικού τουριστικού προορισμού, μέσω της αξιοποίησης των μοναδικών φυσικών πόρων που διαθέτει για την ανάπτυξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων και κατά συνέπεια του πληθυσμού της.

Στα πλαίσια αυτού αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (Πίνακας 2.11), τα πεδία παρέμβασης και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι, που σχετίζονται με την προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της πολιτιστικής κληρονομιάς και των υπηρεσιών, καθώς και με την ανάπτυξη των πράσινων και γαλάζινων υποδομών.

Πίνακας 2.11: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΑΤΤ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
079 - Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της φυσικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, των πράσινων και γαλάζινων υποδομών	€1,5 εκατ.
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€10 εκατ.

Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (ΠΝΑΙ)

Ο συνολικός προϋπολογισμός της ΠΝΑΙ για ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις ανέρχεται στα 25 εκατ. ευρώ και αξίζει να τονισθεί πως δεν υπήρχαν αντίστοιχοι πόροι στο προηγούμενο ΕΣΠΑ. Σύμφωνα με το περιφερειακό πρόγραμμα της ΠΝΑΙ, εμπεριέχονται δύο ΟΧΕ, οι οποίες αποσκοπούν στην άμβλυνση των μειονεκτημάτων που δημιουργούν τα γεωγραφικά και γεωφυσικά χαρακτηριστικά, στην αντιμετώπιση της έλλειψης βασικών υποδομών και του μικρού βαθμού αξιοποίησης των πόρων, καθώς και στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε μικρά νησιά, πληθυσμού έως 3.100 κατοίκων.

Στα πλαίσια αυτού αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (Πίνακας 2.12), τα πεδία παρέμβασης και οι αντίστοιχοι διατιθέμενοι πόροι, οι σχετικοί με την προστασία της βιοποικιλότητας, αλλά και με την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

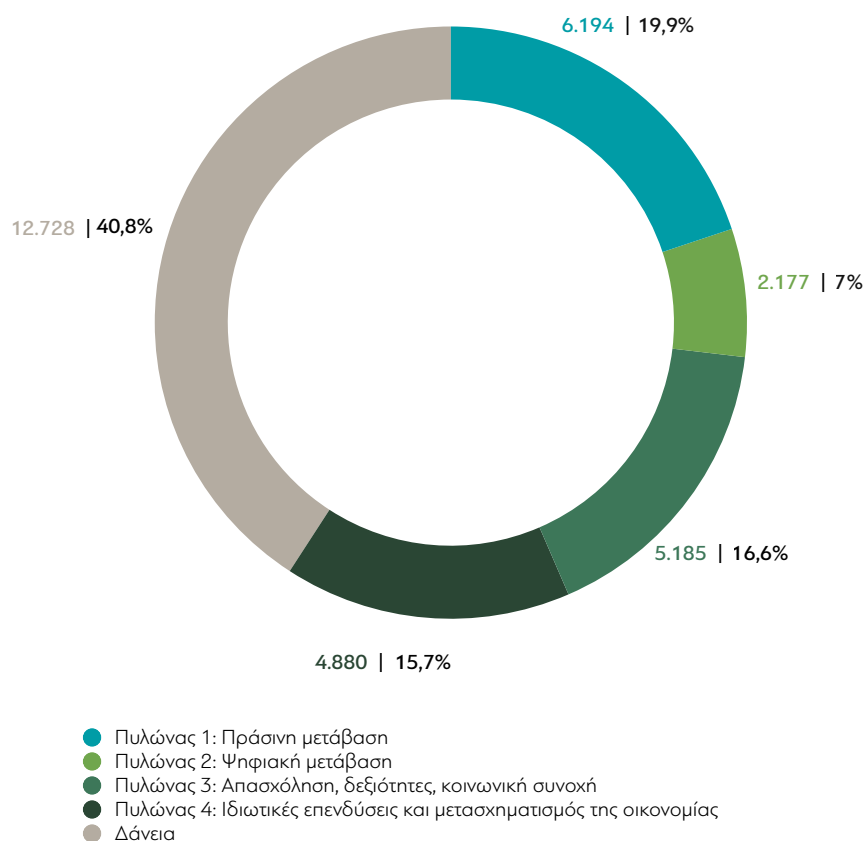
Πίνακας 2.12: Προϋπολογισμός στα ενδιαφερόμενα πεδία παρεμβάσεων στις ΠΠ, ΠΝΑΙ

Πεδία παρέμβασης	Χρηματικοί πόροι
079 - Προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, της φυσικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, των πράσινων και γαλάζινων υποδομών	€2,5 εκατ.
166 - Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών	€3 εκατ.

2.3. Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Βασικός πυρήνας του προαναφερθέντος Next Generation EU είναι το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΤΑΑ) που αποτελεί το μεγαλύτερο χρηματοδοτικό πρόγραμμα της ΕΕ έως σήμερα, εκταμιεύοντας έως και 723,8 δισ. ευρώ σε επιχορηγήσεις (47%) και δάνεια (53%) στα κράτη-μέλη. Το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0» εγκρίθηκε στις 13 Ιουλίου 2021 από το Συμβούλιο Οικονομικών Δημοσιονομικών Θεμάτων της ΕΕ, με χρονικό ορίζοντα ολοκλήρωσης των δράσεων το έτος 2026. Το ΤΑΑ συγκεντρώνει στο σύνολό του 31,16 δισ. ευρώ, με την ευρωπαϊκή συνεισφορά του «Ελλάδα 2.0» να ανέρχεται στα 30,5 δισ. ευρώ που θα διοχετευθούν μέσω επιχορηγήσεων (58%) και δανείων (42%), περιλαμβάνοντας 106 επενδύσεις και 68 μεταρρυθμίσεις, δομημένες σε 4 πυλώνες (**Διάγραμμα 2.5**).

**Διάγραμμα 2.5: Διάρθρωση προϋπολογισμού του χρηματοδοτικού προγράμματος
ΤΑΑ (ποσά σε εκατ. ευρώ)**

Πηγή: Next Generation EU (2021) και επεξεργασία από τους συγγραφείς.

Βασικός πυλώνας για τη χρηματοδότηση δράσεων σχετικών με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, αποτελούν οι μεταρρυθμίσεις του Πυλώνα 1 της Πράσινης Ανάπτυξης και συγκεκριμένα του Άξονα 1.4 που σχετίζεται με την αειφόρο χρήση των πόρων, την ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Ο προϋπολογισμός του συγκεκριμένου άξονα (1.4) ανέρχεται στα 1,8 δισ. ευρώ, με τους επενδυτικούς πόρους, που αναμένεται να κινητοποιηθούν, να ανέρχονται στα 2,7 δισ. ευρώ.

Πιο συγκεκριμένα προτείνονται μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις για την προστασία και την αποκατάσταση της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων, προωθώντας την αναψυχή σε προστατευόμενες περιοχές, την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και την αναβάθμιση των σχετικών υποδομών και του εξοπλισμού, για την προστασία της βιοποικιλότητας. Επιπροσθέτως, η ανάπτυξη μονοπατιών πεζοπορίας και πυροσβεστικών μέσων θα ενισχύσει την προστασία του περιβάλλοντος, ενώ το σύστημα εναέριας παρακολούθησης και το σύστημα μόνιμης παρακολούθησης ειδών και τύπων οικοτόπων θα προστατεύσουν και θα προσελκύσουν τη

βιοποικιλότητα στις αστικές και προαστιακές περιοχές. Τέλος, υπάρχει η πρόνοια για αναδασώσεις και δασώσεις, για την ανάπλαση της Πάρνηθας, καθώς και για μεταρρυθμίσεις, όπως ο εκσυγχρονισμός του ΟΦΥΠΕΚΑ. Ειδικά για τις αναδασώσεις, ο άξονας προβλέπει την υλοποίηση δράσεων αναδάσωσης σε έκταση 16.500 εκταρίων, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην επίτευξη των στόχων του Εθνικού Σχεδίου Αναδάσωσης.

Παράλληλα, η ψηφιακή διάσταση των ανωτέρω επενδύσεων στοχεύει στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης ψηφιακής πλατφόρμας καταγραφής και παρακολούθησης πληροφοριών για τις προστατευόμενες περιοχές, όπως π.χ. οι οικοτουριστικές δραστηριότητες.

Συμπληρωματικά, χρηματοδοτήσεις για τουριστικές αναπτύξεις σε προστατευόμενες περιοχές μπορούν, επίσης, να αντληθούν από τον Πυλώνα 4, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τις ιδιωτικές επενδύσεις και τον μετασχηματισμό της οικονομίας, και συγκεκριμένα, τον Άξονα 4.6 που σχετίζεται με τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της ανθεκτικότητας κύριων κλάδων της ελληνικής οικονομίας. Ο προϋπολογισμός του συγκεκριμένου άξονα (4.6) ανέρχεται στα 3,7 δισ. ευρώ, με τους επενδυτικούς πόρους που αναμένεται να κινητοποιηθούν, να ανέρχονται στα 7,2 δισ. ευρώ. Κύριος στόχος του άξονα είναι η αύξηση της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας, και κατ' επέκταση της ανθεκτικότητας κύριων τομέων της οικονομίας (μεταξύ άλλων, του τουρισμού, του πολιτισμού, της αγροδιατροφής και της μεταποίησης), καθώς και η βελτίωση των εθνικών μεταφορών και των υποδομών της εφοδιαστικής αλυσίδας.

Ενδεικτικές δράσεις, σχετικές με το υπό μελέτη αντικείμενο, είναι η ενίσχυση των θεματικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (ορεινός, γαστρονομικός, τουρισμός ευεξίας, θαλάσσιος τουρισμός κλπ.), η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, ο μετασχηματισμός του αγροτικού τομέα, καθώς και η προστασία, η ανάπλαση, και η εκμετάλλευση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (**Πίνακας 2.13**).

Πίνακας 2.13: Ενδεικτικά μέτρα και υποέργα του ΤΑΑ (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Μέτρο	Χαρακτηριστικά				
	Κωδικός αναφοράς	Πυλώνας	Άξονας	Ομάδα	Ενδεικτικά υποέργα
Εθνικό Σχέδιο Αναδάσωσης	16849	1	1.4	[5] Εθνικό Σχέδιο Αναδάσωσης και προστασία της βιοποικιλότητας	Αποκατάσταση 16.500 εκταρίων υποβαθμισμένων δασικών οικοσυστημάτων στην Ελλάδα Αποκατάσταση του περιβάλλοντος της Πάρνηθας
Δράσεις προστασίας της βιοποικιλότητας	16851	1	1.4	[5] Εθνικό Σχέδιο Αναδάσωσης και προστασία της βιοποικιλότητας	Ολοκλήρωση υποέργων που σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα Δημιουργία εθνικού δικτύου μονοπατιών Θέσπιση ομοιόμορφων πρωτοκόλλων παρακολούθησης και επιχειρησιακού συστήματος για την προστασία των ΠΠ
Μετασχηματισμός στον γεωργικό τομέα	16626	4	4.6	[28] Αγροτικός τομέας	Προστασία της βιοποικιλότητας και της φυσικής κληρονομιάς και πόρων Πράσινο αγροτουρισμός
Ψηφιακός μετασχηματισμός αγροδιατροφικού τομέα	16653	4	4.6	[28] Αγροτικός τομέας	Ψηφιακός μετασχηματισμός του αγροδιατροφικού τομέα Εξωστρεφής γεωργία και αναβάθμιση ψηφιακών μέσων, διαδικασιών και τεχνολογίας προώθησης προϊόντων
Τουριστική ανάπτυξη	16931	4	4.6	[26] Τουρισμός και ναυτιλία	Ολοκλήρωση τουριστικών παρεμβάσεων για την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού (π.χ. ορεινός τουρισμός) και επέκταση της τουριστικής περιόδου

Πηγή: Next Generation EU (2021) και επεξεργασία από τους συγγραφείς.

2.4. Επιπλέον χρηματοδοτικά προγράμματα

Συμπληρωματικά με τα ανωτέρω προγράμματα, χρηματοδοτικοί πόροι μπορούν, επίσης, να αντληθούν από επιπλέον μέσα, όπως τα εξής:

1. Ευρωπαϊκό πρόγραμμα LIFE (2021-2027),
2. Στρατηγικό Σχέδιο Κοινής Αγροτικής Πολιτικής 2023-2027 (ΣΣ ΚΑΠ),
3. Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία (Interreg),

2.4.1 Πρόγραμμα LIFE 2021-2027

Το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα LIFE 2021-2027 βρίσκεται σε ισχύ από το 1992 και αποτελεί βασικό χρηματοδοτικό εργαλείο της ΕΕ, με κύρια στόχευση δράσεις για το περιβάλλον και το κλίμα. Το τρέχον πρόγραμμα είναι διάρκειας επτά ετών και συμβάλλει πλήρως στην επίτευξη των στόχων που παρουσιάζονται στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και τη στρατηγική της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2030.

Αρμόδια υπηρεσία διαχείρισης του LIFE 2021-2027 είναι η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Κλιματικής Υποδομής και Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (European Climate Infrastructure and Environment Executive Agency – CINEA), ενώ ο προϋπολογισμός ανέρχεται στα 5,4 δισ. ευρώ. Ο **Πίνακας 2.14** παρουσιάζει την ανάλυση του προϋπολογισμού στα επιμέρους υποπρογράμματα, με το LIFE Φύση και Βιοποικιλότητα να είναι άμεσου ενδιαφέροντος, καθώς χρηματοδοτεί το πρόγραμμα LIFE IP 4 Natura, όπου θα εφαρμόσει τουλάχιστον 10 σχέδια δράσης για επιλεγμένους οικότοπους και είδη, και τουλάχιστον 12 σχέδια διαχείρισης σε τέσσερις συμμετέχουσες διοικητικές περιφέρειες που καλύπτουν ηπειρωτικές και θαλάσσιες περιοχές του δικτύου Natura 2000.

Πίνακας 2.14: Διάρθρωση προϋπολογισμού προγράμματος LIFE 2021-2027

Υποπρογράμματα	Χρηματικοί πόροι
Περιβάλλον	€3,5 δισ.
α. Φύση και Βιοποικιλότητα	€2,1 δισ.
β. Κυκλική Οικονομία και Ποιότητα Ζωής	€1,3 δισ.
Δράση για το Κλίμα	€1,9 δισ.
α. Μετριασμός και Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή	€947 εκατ.
β. Μετάβαση σε Καθαρές Μορφές Ενέργειας	€997 εκατ.
	€5,4 δισ.

Το Πρόγραμμα LIFE έχει θέσει τους παρακάτω στόχους, με τους 3 και 4 να έχουν άμεση συσχέτιση με τις δράσεις ανάπτυξης τουρισμού σε περιοχές του δικτύου Natura 2000.

1. Συμβολή σε μία οικονομία βιώσιμη, κυκλική, ενεργειακά αποδοτική, βασισμένη στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, κλιματικά ουδέτερη και ανθεκτική στην κλιματική αλλαγή.
2. Προστασία και αποκατάσταση της ποιότητας του περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένων του αέρα, των υδάτων και του εδάφους.
3. Αντιστροφή της απώλειας βιοποικιλότητας και αντιμετώπιση της υποβάθμισης των οικοσυστημάτων, και υποστήριξη της εφαρμογής και διαχείρισης του δικτύου Natura.
4. Υποστήριξη πράσινων ιδεών από διάφορου μεγέθους εταιρείες, ΜΚΟ, δημόσιες αρχές, ομάδες πολιτών και τον ακαδημαϊκό κόσμο.

Δικαιούχοι του Προγράμματος LIFE είναι δημόσιες ή ιδιωτικές νομικές οντότητες εγγεγραμμένες στην ΕΕ ή σε υπερπόντια χώρα ή έδαφος που συνδέεται με αυτήν, τρίτη χώρα συνδεδεμένη με το πρόγραμμα LIFE, ή νομική οντότητα που έχει συσταθεί βάσει του δικαίου της Ένωσης, ή οποιοσδήποτε διεθνής οργανισμός (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2023).

2.4.2 ΣΣ ΚΑΠ 2023-2027

Το Στρατηγικό Σχέδιο Κοινής Αγροτικής Πολιτικής αποτυπώνει στο σύνολό του τις διαπιστευμένες αναγκαίες παρεμβάσεις, οι οποίες θα συμβάλλουν στην ικανοποίηση των αναπτυξιακών αναγκών του αγροδιατροφικού τομέα και των αγροτικών περιοχών. Βασικός στόχος του σχεδίου της περιόδου 2023- 2027, είναι η υποστήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης των τομέων της γεωργίας και των τροφίμων, με τη διασφάλιση βιώσιμων αγροτικών εισοδημάτων και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας. Ακόμα, με την ενίσχυση του κοινωνικοοικονομικού ιστού των αγροτικών περιοχών, συμβάλλοντας, παράλληλα, στην επίτευξη των περιβαλλοντικών και κλιματικών στόχων, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Το πρόγραμμα θα πραγματοποιηθεί σε συνέργεια με τα επιχειρησιακά προγράμματα του ΕΣΠΑ (**υποκεφαλαίο 2.2**) και αντλεί πόρους μέσω του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (**υποκεφαλαίο 2.3**).

Στην ΚΑΠ 2023-2027 υπάρχει ειδική έμφαση δράσεων, προσανατολισμένη στην προστασία της βιοποικιλότητας, τη διατήρηση του αγροτικού τοπίου, την προστασία της βιοποικιλότητας, και την προσαρμογή των δασών στην κλιματική αλλαγή στις Ζώνες Ειδικής Προστασίας των περιοχών του δικτύου Natura 2000.

Ο **Πίνακας 2.15** αναφέρει τις ενδεικτικές δράσεις και τους αντίστοιχους προϋπολογισμούς, όπως περιγράφονται στο ΣΣ ΚΑΠ 2023-2027.

Πίνακας 2.15: Παρεμβάσεις στα πλαίσια του ΣΣ ΚΑΠ 2023-2027

Παρεμβάσεις	Περιγραφή	Χρηματικοί πόροι
1. Δεσμεύσεις και μη παραγωγικές επενδύσεις για το περιβάλλον και το κλίμα		
Επενδύσεις για την αειφορική διαχείριση και προστασία μεγάλων θηλαστικών	Συμβολή στις στοχεύσεις των εθνικών προτεραιοτήτων που έχουν ενταχθεί στο πλαίσιο δράσεων προτεραιότητας για το δίκτυο Natura 2000 (Άρθρο 8, 92/43/ΕΟΚ) και της άγριας πανίδας και χλωρίδας για την περίοδο του δημοσιονομικού πλαισίου 2021-2027	€2,9 εκατ.
2. Δεσμεύσεις και επενδύσεις στον δασικό τομέα		
Ενίσχυση της βιοποικιλότητας και της προσαρμογής των δασών στην κλιματική αλλαγή στις ΖΕΠ των περιοχών Natura 2000	Η παρέμβαση στοχεύει στην ενίσχυση δασοκαλλιεργητών, διαχειριστών δασών και των ενώσεών τους για την αποζημίωσή τους, για τις πρόσθετες δαπάνες και την απώλεια εισοδήματος, που προκύπτουν λόγω της ανάληψης πρόσθετων δράσεων/δασοκομικών πρακτικών	€7,1 εκατ.

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (2022β)

2.4.3 Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία

Τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας (ΕΕΣ, Interreg) αποτελούν βασικό πυλώνα της πολιτικής συνοχής των κρατών-μελών, με κύριο στόχο να αντιμετωπίσουν κοινές προκλήσεις που αφορούν διασυνοριακές και διακρατικές περιοχές. Παράλληλα, στοχεύουν να υποστηρίξουν συνέργειες μέσω κοινών εταιρικών σχημάτων, και να εδραιώσουν ισχυρές συνεργασίες με βάση την ισορροπημένη, οικονομική, κοινωνική και χωρική ανάπτυξη σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Συγχρηματοδοτούνται από το ΕΤΠΑ και διαχωρίζονται διακριτά στα εξής 5 διασυνοριακά προγράμματα:

1. Interreg VI-A – Ελλάδα-Βουλγαρία
2. Interreg VI-A – Ελλάδα-Ιταλία
3. Interreg VI-A – Ελλάδα-Κύπρος
4. Interreg VI-A IPA III CBC – Ελλάδα-Αλβανία
5. Interreg VI-A IPA III CBC – Ελλάδα-Βόρεια Μακεδονία

Ο Πίνακας 2.16 αναφέρει ενδεικτικές δράσεις ανά πρόγραμμα, και τους αντίστοιχους συνολικούς προϋπολογισμούς των 5 προγραμμάτων.

Πίνακας 2.16: Ενδεικτικά μέτρα των προγραμμάτων Εδαφικής Διασυνοριακής Συνεργασίας (Interreg) (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Διασυνοριακό πρόγραμμα	Συνολικός προϋπολογισμός προγράμματος	Σχετικά ενδεικτικά πεδία δράσεων
Ελλάδα - Βουλγαρία	83,9	- Προστασία και διατήρηση της φύσης, της βιοποικιλότητας και των «πράσινων» υποδομών - Ενδυνάμωση του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την καινοτομία
Ελλάδα - Ιταλία	106	-
Ελλάδα - Κύπρος	57,5	- Προστασία και διατήρηση της φύσης, της βιοποικιλότητας και των «πράσινων υποδομών», μεταξύ άλλων σε αστικές περιοχές, και μείωση όλων των μορφών ρύπανσης - Ενδυνάμωση του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία
Ελλάδα - Αλβανία	33,3	- Ανάπτυξη εργαλείων και εφαρμογών για την παρακολούθηση των απειλών της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων - Βελτίωση της προσβασιμότητας σε ιστορικά μνημεία και χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς - Διασύνδεση πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας με τον τουριστικό τομέα
Ελλάδα - Βόρεια Μακεδονία	33,3	-

Πηγή: ΕΣΠΑ (2023) και επεξεργασία από τους συγγραφείς.

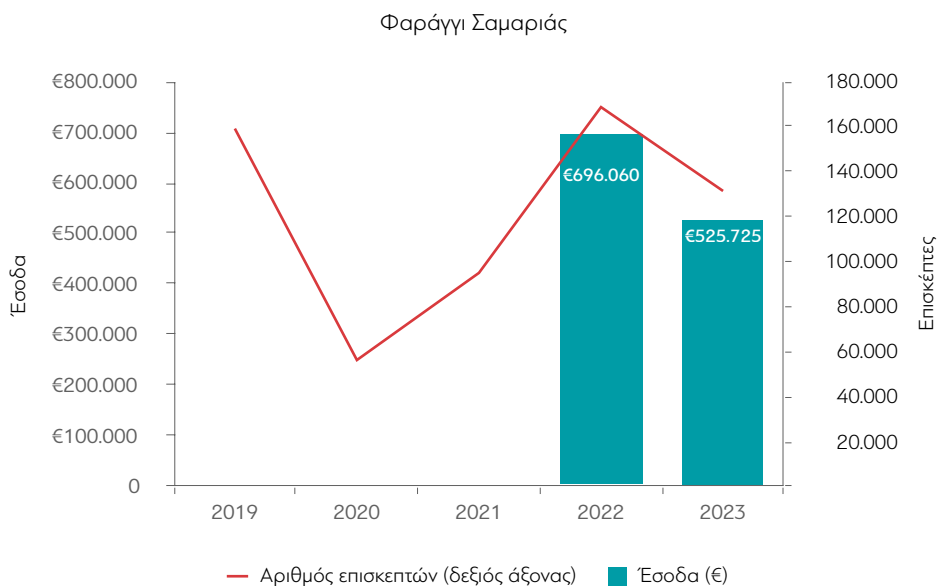
2.5 Εμπορική αξιοποίηση προστατευόμενων περιοχών

Η θέσπιση εισιτηρίου, η παροχή υπηρεσιών (όπως η οργάνωση τουριστικών, αθλητικών και κοινωνικών δράσεων και εκδρομών), καθώς και η πώληση τοπικών προϊόντων αποτελούν μερικές από τις εμπορικές χρήσεις που αξίζει να μελετηθούν περαιτέρω. Η εφαρμογή των παραπάνω εμπορικών πρακτικών μπορεί να έχει πολλαπλά οφέλη τόσο για την ανάπτυξη σημαντικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που εναρμονίζονται πλήρως με την ανάδειξη και προστασία του φυσικού πλούτου, όσο και για την ουσιαστική ενίσχυση και οικονομική ευημερία της ευρύτερης τοπικής περιοχής.

Παρακάτω, παρατίθενται δύο παραδείγματα εμπορικής χρήσης των προστατευόμενων περιοχών του Φαραγγιού της Σαμαριάς και του Εθνικού Πάρκου Σποράδων. Στην πρώτη περίπτωση, του Φαραγγιού της Σαμαριάς, σύμφωνα με τα επιβεβαιωμένα διαθέσιμα στοιχεία, ο αριθμός επισκεπτών ανέκαμψε και ξεπέρασε κατά 6% τα προ-πανδημίας επίπεδα του έτους 2019 (**Διάγραμμα 2.6**). Οι συνολικές εισπράξεις από την έκδοση εισιτηρίων της τελευταίας διετίας ήταν περίπου 1.220.000 ευρώ και ο αριθμός των επισκεπτών ανήλθε περίπου στους 300.000 (ΟΦΥΠΕΚΑ/Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σαμαριάς και Προστατευόμενων Περιοχών Δυτικής Κρήτης, 2023).

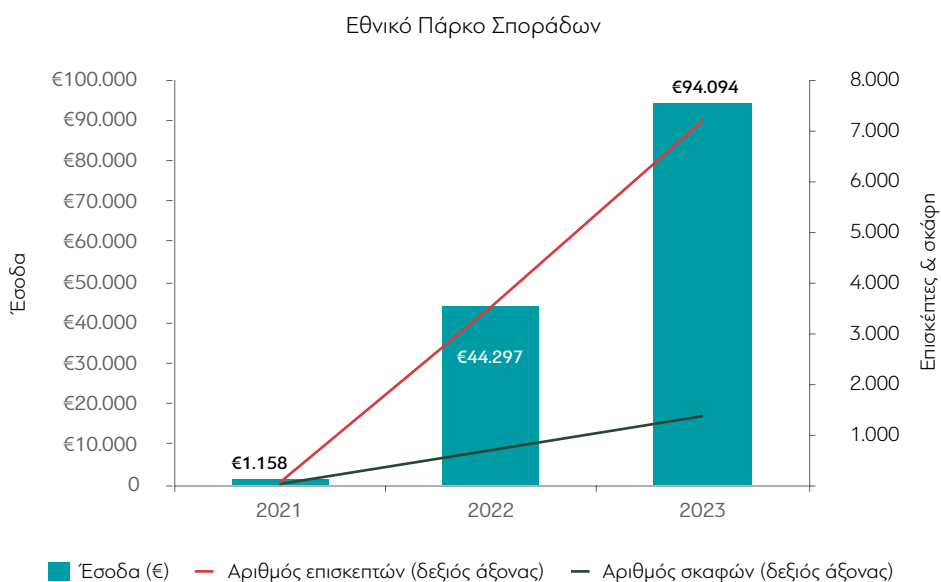
Στη δεύτερη περίπτωση, του Εθνικού Πάρκου Σποράδων, θεσπίστηκε το εισιτήριο μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας τον Οκτώβριο του 2021, και έκτοτε εφαρμόζεται απρόσκοπτα μέχρι σήμερα. Όπως παρουσιάζεται στο **Διάγραμμα 2.7**, οι συνολικές εισπράξεις της τελευταίας διετίας ήταν περίπου 140.000 ευρώ και ο αριθμός των επισκεπτών περίπου 10.500. Αξίζει να σημειωθεί ότι για τα τελευταία δύο έτη πλήρης εφαρμογής του εισιτηρίου τόσο τα έσοδα, όσο και ο αριθμός επισκεπτών, αυξήθηκαν κατά 112% και 105% αντίστοιχα (ΟΦΥΠΕΚΑ/Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σποράδων, 2023). Και στις δυο περιπτώσεις, η θέσπιση του εισιτηρίου, πέρα από μια ουσιαστική πηγή εσόδων για την προστατευόμενη περιοχή, αποτέλεσε και ένα πολύ χρήσιμο διαχειριστικό εργαλείο για τη λειτουργία, εποπτεία, φύλαξη και περαιτέρω οργανική ανάπτυξη και ανάδειξή της.

Διάγραμμα 2.6: Εξέλιξη αριθμού επισκεπτών και εσόδων στο φαράγγι της Σαμαριάς

Πηγή: ΟΦΥΠΕΚΑ - Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σαμαριάς και Προστατευμένων Περιοχών Δυτικής Κρήτης (2023).

Διάγραμμα 2.7: Εξέλιξη αριθμού επισκεπτών, σκαφών και εσόδων, Εθνικό Πάρκο Σποράδων

Πηγή: ΟΦΥΠΕΚΑ - Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σποράδων (2023).

2.6 Συμπεράσματα

Σύμφωνα με το εγκεκριμένο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας (ΠΔΠ) για τις περιοχές Natura 2000, αλλά και τη συνδεδεμένη πράσινη υποδομή, η Ελλάδα έχει πλέον ένα αξιόπιστο εργαλείο στρατηγικού πολυετούς σχεδιασμού για την περίοδο 2021-2027. Με βάση το ΠΔΠ προσδιορίζονται συνολικές ανάγκες ύψους 1,1 δισ. ευρώ, λεπτομερώς κοστολογημένες, καθορίζοντας ποσοτικούς στόχους και εξειδικεύσεις ανά περιφερειακό τμήμα. Παράλληλα, η Ελλάδα έχει πλέον στη διάθεσή της σημαντικά και ποικίλα χρηματοδοτικά προγράμματα, ικανά να διασφαλίσουν δράσεις ανάπτυξης τουρισμού σε περιοχές του δικτύου Natura 2000, και είναι ανάγκη να διασφαλιστεί η οργανωμένη αξιοποίηση και συστηματική απορρόφηση αυτών. Τα χρονοδιαγράμματα υποβολής προτάσεων και υλοποίησης δράσεων είναι αρκετά στενά. Ως εκ τούτου, κομβικό ρόλο στην επιτυχή επίτευξη των στόχων θα έχει η εντατική και αποδοτική συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων.

Πιο συγκεκριμένα, το νέο Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2021-2027 έχει σημαντικές προσθήκες προς αυτήν την κατεύθυνση, συγκριτικά με το ΕΣΠΑ 2014-2020. Ιδιαίτερη άντληση πόρων μπορεί να προέλθει **(α)** μέσω της Προτεραιότητας 6, προϋπολογισμού 74 εκατ. ευρώ, του προγράμματος Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή των Τομεακών Προγραμμάτων, **(β)** της Προτεραιότητας 3, προϋπολογισμού 71 εκατ. ευρώ, του προγράμματος Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας, καθώς και μέσω των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (ΟΧΕ), συνολικού προϋπολογισμού 414 εκατ. ευρώ, των προγραμμάτων Επιχειρησιακής Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Στο τελευταίο κρίνεται σκόπιμο να τονισθεί πως ο προσδιορισμός συγκεκριμένων δράσεων εκκρεμεί σε διάφορες περιφερειακές ενότητες, σε αντίθεση με τα στενά χρονοδιαγράμματα που αναφέρθηκαν παραπάνω. Επιπροσθέτως, το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΤΑΑ) είναι ακόμη μία πηγή χρηματοδότησης, με κυριότερο τον Άξονα 1.4, προϋπολογισμού 1,8 δισ. ευρώ, του Πυλώνα 1 της Πράσινης Ανάπτυξης. Συμπληρωματικά, χρηματοδοτήσεις για τουριστικές αναπτύξεις σε προστατευόμενες περιοχές μπορούν, επίσης, να αντληθούν από τον Πυλώνα 4, ο οποίος αφορά τις ιδιωτικές επενδύσεις και τον μετασχηματισμό της οικονομίας, και, πιο

συγκεκριμένα, τον Άξονα 4.6 που σχετίζεται με τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της ανθεκτικότητας κύριων κλάδων της ελληνικής οικονομίας. Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα LIFE 2021-2027, προϋπολογισμού 5,4 δισ. ευρώ, όσο και τα προγράμματα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας (ΕΕΣ, Interreg), έχουν θέσει συγκεκριμένους στόχους που έχουν άμεση συσχέτιση με δράσεις ανάπτυξης του τουρισμού σε περιοχές του δικτύου Natura 2000.

Τέλος, κρίθηκε σκόπιμο να αναδειχθεί από την παρούσα μελέτη πως, πέραν της άντλησης χρηματοδοτικών πόρων που δύνανται να προσφέρουν τα προαναφερθέντα προγράμματα, υπάρχει η δυνατότητα οι ίδιες οι προστατευόμενες περιοχές να δημιουργήσουν πηγές εσόδων, ακολουθώντας βιώσιμες εμπορικές πρακτικές.

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000:
ΕΝΑ ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ

Ιούλιος 2024

Μελέτες περίπτωσης

3.1 Εισαγωγή – Μεθοδολογία

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται ενδεικτικά παραδείγματα προστατευόμενων περιοχών που ανήκουν στο δίκτυο Natura 2000 και στις οποίες έχει αναπτυχθεί, σε κάποιο βαθμό, ο τουρισμός. Ειδικότερα, παρουσιάζονται πρακτικές του εξωτερικού και, στη συνέχεια, του εσωτερικού. Σε ό,τι αφορά τα παραδείγματα του εξωτερικού, επιλέχθηκαν δειγματοληπτικά αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις ενός νησιωτικού συστήματος, ενός ορεινού και, τέλος, ενός παράκτιου-υγροτοπικού. Οι δε, περιπτώσεις της Ελλάδας επιλέχθηκαν, σύμφωνα με δύο κριτήρια: α) τη γεωγραφική διασπορά, ώστε να είναι όσο το δυνατόν αντιπροσωπευτικές και β) τη διαβάθμιση στην ανάπτυξη του τουρισμού, ώστε, μέσω της καταγραφής, να προκύπτουν τυχόν ανάγκες-προτάσεις για περαιτέρω ανάπτυξη.

Για τον σκοπό της παρούσας μελέτης επιλέχθηκε ένα ενιαίο μεθοδολογικό πλαίσιο, το οποίο διατρέχει όλες τις μελέτες περιπτώσεις, ενώ ακολουθείται μία ενιαία προσέγγιση στην καταγραφή και ανάδειξη των στοιχείων της κάθε περιοχής. Συγκεκριμένα μάλιστα, χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν στην παρούσα κατάσταση, ενώ στο δεύτερο, στοιχεία που αφορούν στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Μέσω αυτής της κοινής προσέγγισης, δύναται να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα- καθώς αναλύονται τα ίδια σημεία-, αλλά και να προκύψει ο βαθμός ανάπτυξης του τουρισμού σε κάθε περίπτωση. Παράλληλα, δίνεται η δυνατότητα αντιπαραβολής τόσο στο επίπεδο εξωτερικού-εσωτερικού, όσο και μεταξύ των περιπτώσεων του εσωτερικού.

Αναλυτικά, μέσω της καταγραφής της παρούσας κατάστασης της προστατευόμενης περιοχής, δίνονται στοιχεία που αφορούν στη γεωγραφική θέση και γενική περιγραφή, στο ιστορικό χαρακτηρισμού αλλά και στο καθεστώς προστασίας, στο οποίο υπόκεινται. Επιπλέον, αναφέρονται τυχόν διαθέσιμα εργαλεία και μέσα άσκησης διαχείρισής της (π.χ. Σχέδιο Διαχείρισης, μελέτη φέρουσας ικανότητας, σχέδιο ανάδειξης της τουριστικής ανάπτυξης κ.ά.), στοιχεία που αφορούν στη διοικητική υπαγωγή, στα δημογραφικά στοιχεία, καθώς και στις κύριες οικονομικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην περιοχή και στις υποδομές που απαντώνται σε αυτήν.

Σε ό,τι αφορά την ανάδειξη της κατάστασης του τουρισμού στην ΠΠ, αυτή πραγματοποιείται μέσα από την καταγραφή μίας σειράς παραγόντων. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται σύντομα οι αρμόδιοι φορείς που εμπλέκονται στην προστασία και την τουριστική ανάπτυξη, ενώ ακολουθεί το ιστορικό εξέλιξης του τουρισμού, στο οποίο παρουσιάζονται τα σημεία ενδιαφέροντος, οι προσφερόμενες υπηρεσίες και υποδομές που απαντώνται εντός της ΠΠ και της ευρύτερης περιοχής, καθώς και η επισκεψιμότητα και το προφίλ των επισκεπτών.

Στη συνέχεια αναφέρονται τα προγράμματα ανάπτυξης και προβολής του οικοτουρισμού και ειδικών μορφών τουρισμού την τελευταία πενταετία, τόσο σε επίπεδο Φορέα Διαχείρισης –νυν Μονάδα Διαχείρισης του ΟΦΥΠΕΚΑ–, όσο και σε επίπεδο δημόσιας διοίκησης, τοπικής αυτοδιοίκησης και ιδιωτών αλλά και ενδεχόμενων μεγάλων τουριστικών επενδύσεων. Τέλος, η καταγραφή ολοκληρώνεται με τις πιέσεις-απειλές σε σχέση με ανταγωνιστικές χρήσεις π.χ. βιομηχανική/βιοτεχνική ή γεωργική χρήση κλπ., αλλά και σε σχέση με την ανάπτυξη (ή μη) του τουρισμού στην ΠΠ.

Στις ακόλουθες ενότητες παρουσιάζονται οι μελέτες περίπτωσης, πρώτα του εξωτερικού και, στη συνέχεια, του εσωτερικού, ενώ το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την καταγραφή συμπερασμάτων-προτάσεων που απορρέουν από την αντιπαράβολή τους.

3.2 Ορεινό σύμπλεγμα Αμπρούτσο, Ιταλία

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Το ορεινό σύμπλεγμα της περιφέρειας Αμπρούτσο εντοπίζεται στο κέντρο της ιταλικής χερσονήσου, με το δυτικό της όριο να απέχει περίπου 80 χλμ. από τη Ρώμη. Η περιοχή εκτείνεται παράλληλα με την Αδριατική, την οποία ακολουθεί κατά μήκος 150 χιλιομέτρων. Με έκταση 10.794 τ.χλμ., συνορεύει στα ανατολικά με την Αδριατική και στα δυτικά με τα Απέννινα Όρη. Αποτελεί μία από τις πιο ορεινές περιοχές στην Ιταλία, ενώ απέχει δύο ώρες από την Ιταλική πρωτεύουσα.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Η περιοχή του Αμπρούτσο ξεχωρίζει για τα φυσικά της πάρκα, καθώς σχεδόν το ένα τρίτο (36%) της περιοχής εντάσσεται σε προστατευόμενες περιοχές. Συγκεκριμένα, διαθέτει τρία εθνικά πάρκα (το Εθνικό Πάρκο Abruzzo, το Εθνικό Πάρκο Gran Sasso - Monti della Laga και το Εθνικό Πάρκο Majella), ένα Περιφερειακό Πάρκο (Sirente Velino) και 38 προστατευόμενες περιοχές, στις οποίες περιλαμβάνεται μία άσση της WWF, καθώς και εθνικές και περιφερειακές περιοχές διατήρησης. Τα πάρκα, καθώς και οι προστατευόμενες περιοχές που εντοπίζονται στην περιφέρεια του Αμπρούτσο, φιλοξενούν το 75% των ειδών πανίδας της Ευρώπης.³ Ειδικότερα: Το Εθνικό Πάρκο Abruzzo αποτελεί ένα από τα ιστορικά εθνικά πάρκα της Ιταλίας (1922). Πρόκειται για το αρχαιότερο στα Απέννινα Όρη και το δεύτερο σημαντικότερο πάρκο για την προστασία ειδών όπως ο Ιταλικός λύκος, ο αίγαγρος των Πυρηναίων (Abruzzo chamois) και η Μαρσικανή καφέ αρκούδα. Το Εθνικό Πάρκο Gran Sasso- Monti della Laga (1991) έχει έκταση 2.014 τ.χλμ. και αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες προστατευόμενες περιοχές της Ευρώπης. Εκτείνεται γύρω από τον ορεινό όγκο Gran Sasso, στον οποίο εντοπίζεται η υψηλότερη κορυφή των Απεννίνων (Corno Grande, 2.912 μ.). Το πάρκο ξεχωρίζει στην Ευρώπη για τη βιολογική ποικιλότητά του, ενώ περιλαμβάνει περισσότερα από δύο χιλιάδες είδη χλωρίδας, εκ των οποίων ορισμένα που εντοπίζονται αποκλειστικά σε αυτήν την περιοχή (π.χ. <i>Abruzzo Edelweiss</i>), καθώς επίσης και ποικίλα πανίδα και ορνιθοπανίδα. Το Εθνικό Πάρκο Majella (1991) βρίσκεται στα Κεντρικά Απέννινα Όρη και καταλαμβάνει έκταση 740 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Χαρακτηρίζεται από την παρουσία τεσσάρων οροσειρών, μεταξύ των οποίων, και ο ορεινός όγκος Majella, από όπου έχει πάρει και το όνομά του. Το πάρκο βρίσκεται στην Αλπική Βιογεωγραφική Περιοχή, με το υψόμετρο να κυμαίνεται μεταξύ 400 και 2.793 μέτρων (η υψηλότερη κορυφή του όρους Amaro). Επίσης, χαρακτηρίζεται από ποικίλα είδη χλωρίδας, εκ των οποίων τέσσερα φύονται μόνο σε αυτό (π.χ. <i>Pinus mugo</i>), καθώς και από την παρουσία πανίδας και ορνιθοπανίδας, ενώ και εδώ απαντώνται Ιταλικοί λύκος και ο αίγαγρος των Πυρηναίων. Στο εσωτερικό του εντοπίζεται το Γεωπάρκο, το οποίο αποτελείται κυρίως από ασβεστόλιθο. Δυτικά του Εθνικού Πάρκου Majella, βρίσκεται το Περιφερειακό Πάρκο Sirente Velino έκτασης 544 τ.χλμ., στο οποίο εντοπίζονται επτά ορεινές κορυφές και βρίσκουν καταφύγιο ποικίλα θηλαστικά, πουλιά, αμφίβια και ερπετά. Και εδώ απαντώνται ενδιαιτήματα του λύκου και του αίγαγρου, καθώς και φυσικά καταφύγια της Μαρσικανής αρκούδας. Από το 1989, έχει βάσει νόμου χαρακτηριστεί προστατευόμενη περιοχή.

³ L'Abruzzo Regione Verde d'Europa (2015, Φεβρουάριος 15). Ανακτήθηκε από: <https://web.archive.org/web/20150215170952/http://laquilacapitale.eu/it/abruzzo-regione-verde-europa.html>.

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Η πρώτη πρόταση για την ίδρυση του Εθνικού Πάρκου Abruzzo συντάχθηκε το 1917 από την Επιτροπή Εθνικών Πάρκων της Ομοσπονδίας Pro-Montibus. Η επικύρωσή της έλαβε χώρα το 1921. Την ίδια χρονιά ιδρύεται και η Αυτόνομη Αρχή του Εθνικού Πάρκου Abruzzo, ενώ τον Ιανουάριο του 1923 αναγνωρίζεται επίσημα ο θεσμός του. Το 1964 αναπτύσσεται το Σχέδιο Δράσης του Εθνικού Πάρκου Abruzzo (θα εφαρμοστεί τελικά το 1968) για την προστασία και αποκατάστασή του, σύμφωνα με το οποίο, επαναφέρεται ο φορέας διαχείρισης του πάρκου. Εν έτει 1969 αναπτύσσεται το Εθνικό Οικονομικό Πλάνο Ανάπτυξης, που λειτουργεί ως σχέδιο αναδόμησης του εθνικού πάρκου και στο οποίο ορίζονται και οι ζώνες προστασίας του. Συγκεκριμένα, ορίζει τη ζώνη ολοκληρωμένης προστασίας του πάρκου (10% της συνολικής έκτασής του), τη ζώνη γενικής προστασίας του πάρκου (75% της συνολικής έκτασής του), στην οποία επιτρέπεται η ανάπτυξη αγροτικών δραστηριοτήτων –στον βαθμό που δεν υποβαθμίζονται τα φυσικά οικοσυστήματα–, τη ζώνη ανάπτυξης υποδομών τουριστικών δραστηριοτήτων (12% της συνολικής έκτασής του), και τη ζώνη αστικοποίησης (3% της συνολικής έκτασής του).
	Το 1989 θεσπίζεται, σύμφωνα με το Περιφερειακό Δίκαιο Ν. 53/13.07.1989, το Περιφερειακό Πάρκο Sierente Velino, στο οποίο ακολουθείται το ίδιο σχέδιο δράσης και εθνικό οικονομικό πλάνο ανάπτυξης. Στη συνέχεια ο φορέας διαχείρισης των πάρκων –μαζί με το WWF Ιταλίας–, προωθώντας συνεχώς τις προστατευόμενες περιοχές εντός της περιοχής του Αμπρούτσο, πετυχαίνει, το 1991, τη θεσμοθέτηση των άλλων δύο εθνικών πάρκων Majella και Gran Sasso- Monti della Laga. Και στα δύο αυτά εφαρμόζεται το ίδιο σχέδιο δράσης και εθνικό οικονομικό πλάνο ανάπτυξης. Συνεπώς, από το μέσον της δεκαετίας του 1990, τα τρία εθνικά πάρκα και το περιφερειακό πάρκο συνιστούν ένα συνεχές δίκτυο προστατευόμενων περιοχών, συνολικής έκτασης 3.220 τ.χλμ.
	Το Εθνικό Πάρκο Abruzzo ιδρύθηκε το 1922. Το 2001 εντάχθηκαν σε αυτό δύο ακόμα περιοχές (Lazio Και Molise). Εντός αυτού εντοπίζονται τέσσερις Ειδικές Ζώνες Προστασίας (ΕΖΠ), σύμφωνα με την Οδηγία των Οικοτόπων και μία Ζώνη Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ), σύμφωνα με την Οδηγία για τα πουλιά. Επιπλέον, δύο Τόποι Εθνικής Σημασίας (Feudo Intramonti και Colle di Licco), ένας υγρότοπος, σύμφωνα με τη Σύμβαση Ραμσάρ (Λίμνη Barrea), καθώς και ένα Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (αρχαίο δάσος οξιές L'Aquila).
	Το Εθνικό Πάρκο Majella ιδρύθηκε το 1991. Από το 1999 έως το 2005, το Γεωλογικό Ινστιτούτο της Ιταλίας, στο πλαίσιο του Εθνικού Έργου για τη Γεωλογική Κληρονομιά και τη Γεωποικιλότητα, αναδεικνύει 17 γεωτόπους και, έτσι, το εθνικό πάρκο εντάσσεται στον Εθνικό Κατάλογο των Γεωτοποθεσιών. Το 2014, με αφορμή την επεξεργασία και την ένταξη περιοχών στο δίκτυο Natura 2000, προστίθενται στη λίστα του πάρκου άλλοι 14 γεωτόποι. Παράλληλα, κηρύσσονται τέσσερις Ειδικές Ζώνες Προστασίας (ΕΖΠ) για την προστασία των οικοτόπων, και μία Ζώνη Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ). Τον Απρίλιο του 2021, το Εθνικό Πάρκο εντάσσεται στον δίκτυο των Παγκόσμιων Γεωπάρκων της UNESCO.
	Το Εθνικό Πάρκο Gran Sasso-Monti della Laga ιδρύθηκε το 1991, σύμφωνα με τον Νόμο-Πλαίσιο 394/1991 για τις προστατευόμενες περιοχές, ενώ η Αρχή του πάρκου, η οποία, αποτελεί τον φορέα διαχείρισης, με το ΠΔ 181/1991. Σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ, εντός του πάρκου εντοπίζονται 14 Τόποι Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ), ενώ και το μεγαλύτερο μέρος του χαρακτηρίζεται Ζώνη Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ), σύμφωνα με την Οδηγία για τα πουλιά.
	Τέλος, το Περιφερειακό Πάρκο Sierente Velino ιδρύθηκε το 1989 και από τότε έχει κηρυχθεί προστατευόμενη περιοχή, καθώς φιλοξενεί σημαντικά ενδιαίτηματα για την ανάπτυξη της κλωρίδας και πανίδας. Συγκεκριμένα, στο πάρκο έχουν χαρακτηριστεί δύο Ζώνες Ειδικής Προστασίας για τα πουλιά και πέντε Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ) για τους οικοτόπους.
ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Οι προστατευόμενες περιοχές της ευρύτερης περιοχής του Αμπρούτσο διαθέτουν Σχέδιο Δράσης (1964) και Εθνικό Οικονομικό Πλάνο (1969), το οποίο έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη των ζωνών προστασίας, καθώς και του βιώσιμου τουρισμού. Κάθε πάρκο έχει δικό του σχέδιο διαχείρισης, και, ειδικότερα για τα είδη τα οποία απειλούνται με εξαφάνιση, έχουν αναπτυχθεί συγκεκριμένα μέτρα διατήρησης και προστασίας (π.χ. σχέδιο διαχείρισης αγριόχοιρου).
	Σε κάθε πάρκο εντοπίζονται πολυάριθμα κέντρα ενημέρωσης τουριστών και επισκεπτών, τα οποία κατευθύνουν και εξυπηρετούν τους πολίτες, δίνοντας χρήσιμες πληροφορίες για τα μέτρα προστασίας των ειδών που απαντώνται σε αυτά, καθώς και τουλάχιστον ένα Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Εθνικού Πάρκου Majella, το οποίο επισκέπτονται τα σχολεία της ευρύτερης περιοχής, προκειμένου να έρθουν σε επαφή με το Γεωπάρκο, να το περιηγηθούν ή και να διαμείνουν σε αυτό. Σημειώνεται ότι όλα τα πάρκα διαθέτουν Στρατηγικό Σχέδιο δράσης για τον τουρισμό, όπως π.χ. το Πάρκο Majella, το οποίο, μάλιστα, διαθέτει και πιστοποίηση της Ευρωπαϊκής Χάρτας έως το 2026.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Το Αμπρούτσο χωρίζεται διοικητικά σε τέσσερις περιφέρειες-πόλεις (Τέραμο, Λ' Άκουιλα, Πεσκάρα, Κιέτι) και 305 Δήμους (104 στην επαρχία Κιέτι, 108, στην επαρχία Άκουιλα, 46 στην επαρχία της Πεσκάρα και 47 στην επαρχία του Τέραμο). Πρωτεύουσα της περιφέρειας είναι η Λ' Άκουιλα, η δεύτερη μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της, μεγάλο μέρος του κέντρου της οποίας κατέστρεψε ο σεισμός του 2009. Άλλη μεγάλη πόλη είναι η Πεσκάρα που αποτελεί και το μεγαλύτερο λιμάνι της περιοχής, ενώ σε άλλους δήμους απαντώνται σημαντικά βιομηχανικά και τουριστικά κέντρα (π.χ. Βάστο, Λαντσιάνο και Σουλμόνα). Σύμφωνα με στοιχεία της ιταλικής στατιστικής υπηρεσίας, το Αμπρούτσο έχει 1.305.770 μόνιμους κατοίκους. Οι τομείς απασχόλησης που κυριαρχούν στην περιοχή του Αμπρούτσο είναι η βιομηχανία, και συγκεκριμένα οι τομείς της φαρμακευτικής, της αεροδιαστημικής και της πυρηνικής φυσικής, καθώς και του τουρισμού. Η ανάπτυξη του τουρισμού εντοπίζεται κυρίως γύρω από τα εθνικά πάρκα αλλά και στις παράκτιες περιοχές. Σε μικρότερα ποσοστά, η απασχόληση κατανέμεται στον πρωτογενή τομέα (συγκεκριμένα, στη γεωργία, με έμφαση στην οίνοπαραγωγή), καθώς και στον δευτερογενή, με έμφαση στη μεταποίηση (κλωστοϋφαντουργία-υπόδηση). Σε ό,τι αφορά την πρόσβαση στην περιφέρεια του Αμπρούτσο, υπάρχουν δύο αεροδρόμια (εκ των οποίων μόνο το Διεθνές Αεροδρόμιο του Αμπρούτσο βρίσκεται σε λειτουργία, εξυπηρετώντας περίπου 500.000 επιβάτες ετησίως). Παράλληλα, εντοπίζονται τέσσερα κύρια λιμάνια (Πεσκάρα, Ορτόνα, Βάστο και Τζουλιανόβα), με αυτό της Πεσκάρα να είναι ένα από τα σημαντικότερα τουριστικά λιμάνια της Ιταλίας και της Αδριατικής. Ξεχωρίζει, μάλιστα, χάρη στη σύγχρονη μαρίνα του, με προηγμένες αγκυροβολίες και ναυπηγικές εγκαταστάσεις, ενώ έχει βραβευτεί με γαλάζια σημαία από την ΕΕ. Το λιμάνι έχει πλέον χάσει την επιβατική του κίνηση, εξαιτίας της ρηχότητας, ωστόσο η αλιεία εξακολουθεί να αναπτύσσεται στην περιοχή. Η περιφέρεια Αμπρούτσο εξυπηρετείται, επίσης, σιδηροδρομικώς (με έξι γραμμές, καθώς με το σιδηροδρομικό δίκτυο της Αδριατικής, το οποίο διασχίζει ολόκληρη την Ιταλία, από τον βορρά προς τον νότο). Τέλος, την περιοχή εξυπηρετούν τρεις αυτοκινητόδρομοι: A24 (Roma – L'Aquila – Teramo), A25 (Torano - Avezzano - Pescara) και A14 (Bologna - Taranto).
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Όλα τα εθνικά πάρκα, όπως και το περιφερειακό, έχουν τον δικό τους φορέα διαχείρισης, καθώς, επίσης, και καταστατικό, το οποίο θεσμοθετεί την εύρυθμη λειτουργία και διατήρησή τους αλλά και μέτρα προστασίας για τα διάφορα είδη που απαντώνται σε αυτά. Όλα τα πάρκα διαθέτουν Κέντρα Επισκεπτών, μουσεία και κέντρα εκπαίδευσης. Οι φορείς απασχολούν, πέραν του διοικητικού προσωπικού, και φύλακες, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την περιπολία και επιτήρηση των μέτρων προστασίας στα πάρκα. Ποικίλοι φορείς, υπηρεσίες και οργανισμοί εμπλέκονται με την προστασία και κυρίως με την τουριστική ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών. Η Δασική Υπηρεσία, η Αρχαιολογική Υπηρεσία, οι Δήμοι και η Περιφέρεια, επιμελητήρια, οργανισμοί οικονομικών φορέων, ορειβατικοί, αθλητικοί, πολιτιστικοί σύλλογοι, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και άλλοι φορείς κ.ά. συνεισφέρουν στην τουριστική προβολή και ανάπτυξη της περιοχής.
Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Το Αμπρούτσο αποτελεί ιστορική ιταλική περιοχή, χάρη στη γεωγραφική του θέση- βρίσκεται στο κέντρο της ιταλικής χερσονήσου- και τις ορεινές ζώνες του, με διαχρονικά μεγάλη οικονομική και πολιτιστική σημασία. Από το 1921 που οριοθετείται το Εθνικό Πάρκο του Αμπρούτσο, αναπτύσσεται σταδιακά ο τουρισμός στην περιοχή. Μάλιστα, η περίοδος 1923-1933 συνιστά μία χρυσή εποχή για το πάρκο, καθώς αναπτύσσονται σε αυτό ποικίλες δραστηριότητες (π.χ. οργανωμένη κατασκήνωση, διαγωνισμοί σκι, οργανωμένες εκδρομές), ενώ, ταυτόχρονα, δίνονται κρατικές επενδύσεις για την υποστήριξη οικογενειών που επιθυμούν να ανοίξουν τουριστικά καταλύματα. Παράλληλα, παράγεται υλικό για την προσέλκυση τουριστών. Όμως, από το 1933 έως το 1950 η διοίκηση του πάρκου περνάει στην Εθνική Δασική Στρατολογία, έναν κλάδο του στρατιωτικού Εθνικού Φασιστικού Κόμματος. Λίγο αργότερα καταγράφεται μεγάλη αύξηση στις τουριστικές επενδύσεις, καθώς η τοπική αυτοδιοίκηση πουλάει παράνομα εκτάσεις δημόσιας γης, οι οποίες σταδιακά μετατρέπονται σε τουριστικές υποδομές. Από τη δεκαετία του 1950 συνεχίζεται η άνθιση των δύο βασικών αυτών τομέων, της βιομηχανίας και του τουρισμού. Το 1955 ιδρύεται ο εθνικός οργανισμός «Italia Nostra», με στόχο την προώθηση της προστασίας των μνημείων και των ιστορικών κέντρων, καθώς επίσης και την περιβαλλοντική διατήρηση και προστασία των περιοχών. Με την παρότρυνσή του, τίθεται, το 1969, σε εφαρμογή το Εθνικό Οικονομικό Πλάνο Ανάπτυξης που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις εξής οδηγίες: την ανάπτυξη δρόμων εντός των Εθνικών Πάρκων, το πάγωμα της ανάπτυξης του κλασικού τουρισμού –ειδικότερα σε ό,τι αφορά τα καταλύματα και τις υποδομές χειμερινού σκι–, και τέλος, την προώθηση και προσφορά ενός επικερδούς τουριστικού προϊόντος, το οποίο θα αναδεικνύει βιώσιμα τους περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής. Συνεπώς, σταδιακά πλέον αναπτύσσονται άλλες ήπιες μορφές τουρισμού, όπως ο οικοτουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο σχολικός τουρισμός, ο αλιευτικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός και οι αντίστοιχες υποδομές του.

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Κατά τη δεκαετία του 1970, όλα τα χωριά και οι ενδιαφέρουσες περιοχές του Εθνικού Πάρκου Abruzzo διέθεταν ήδη όλες τις απαραίτητες υποστηρικτικές/εκπαιδευτικές υποδομές: γραφεία του φορέα διαχείρισης, μικρά μουσεία, περιοχές άγριας ζωής, κέντρα επισκεπτών, περιοχές πικνίκ, σηματοδοτημένες περιπατητικές διαδρομές, κατασκηνωτικές περιοχές και σημεία παρατήρησης. Διαχρονικά ξεχωρίζει ως προστατευόμενη περιοχή της Ευρώπης, χάρη στον πλούτο της φύσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς του, αλλά και για την ποιότητα και την πρωτοπορία της διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, αποτέλεσε περιοχή πειραματισμού για τις εναλλακτικές και ήπιες μορφές τουρισμού, δηλαδή του βιώσιμου τουρισμού και του οικοτουρισμού.
	Στην ευρύτερη περιοχή του Αμπρούτσο εντοπίζονται πολλά σημεία ενδιαφέροντος. Ανάμεσά τους, πολιτιστικά μνημεία (κάστρα, φρούρια π.χ. το άγαλμα του Πολεμιστή Καπεστράνο και το Forte Spagnolo), αρχαιολογικοί χώροι (ρωμαϊκό θέατρο), μουσεία (Αρχαιολογικό Μουσείο, Εθνικό Μουσείο του Αμπρούτσο κ.ά.), ναοί (Καθεδρικός Ναός του Τέραμο, Santa Maria di Collemaggio κ.ά.), πολιτιστικά κέντρα (Παρατηρητήριο Collurania-Teramo), αρχαίες αλιευτικές καλύβες, ιστορικοί οικισμοί. Η περιοχή φημίζεται, επίσης, για τα θρησκευτικά έθιμα και τις παραδόσεις της. Ανάμεσά τους, η Perdonanza Celestianiana στην πόλη Λ'Ακουίλα, η οποία συμπεριλήφθηκε (2019) στον Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, η Μεγάλη Εβδομάδα στην πόλη Σουλμόνα και το ετήσιο Φεστιβάλ Serpani Cocullo (στο μεσαιωνικό Cocullo), στη διάρκεια του οποίου το ξύλινο άγαλμα του Αγίου Δομήνικου καλύπτεται με ζωντανά φίδια και μεταφέρεται σε πομπή στην πόλη. Πέραν των πολιτιστικών στοιχείων που ξεχωρίζουν, στην περιφέρεια του Αμπρούτσο εντοπίζεται και πληθώρα φυσικών ενδιατημάτων με ξεχωριστή βιοποικιλότητα. Η περιοχή έχει στο σύνολό της αναπτυχθεί αρκετά τουριστικά, ωστόσο κυριαρχούν ο οινοτουρισμός και ο τουρισμός περιπέτειας. Συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά την παραγωγή του κρασιού, στο Αμπρούτσο παράγεται ένα από τα πιο φημισμένα ιταλικά κρασιά (Montepulciano d' Abruzzo), καθώς και άλλες ποικιλίες. Και τα τρία δε πάρκα προσφέρονται για δραστηριότητες περιπέτειας. Συγκεκριμένα, σε αρκετές ζώνες του βουνού οργανώνονται περιηγήσεις, αναρρίκηση/κατάβαση, σκι βουνού, ποδηλασία βουνού, αλεξιπτώτο πλαγιάς κ.ά. Τέλος, είναι σημαντική η πιστοποίηση της Ευρωπαϊκής Χάρτας για τα εθνικά πάρκα, καθώς και για το περιφερειακό πάρκο της περιοχής του Αμπρούτσο. Η πιστοποίηση ενσωματώνει θεσμικό πλαίσιο για την ενίσχυση του τουρισμού στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 και προσφέρει ένα εργαλείο διαχείρισης για τις προστατευόμενες περιοχές, ώστε να αναπτύξουν τον τουρισμό βιώσιμα, με την εμπλοκή όλων των ενδιαφερόμενων φορέων της περιοχής. Σε ό,τι αφορά την επισκεψιμότητα, την περιοχή Αμπρούτσο, επισκέφτηκαν το 2021, 3.291.419⁴ τουρίστες, από τους οποίους το συντριπτικό ποσοστό είναι Ιταλοί (92%) και μόλις ένα 8% επισκέπτες από άλλες χώρες. Επιπλέον, σε όλα τα πάρκα απαντάται ένα ευρύ σηματοδοτημένο δίκτυο μονοπατιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το δίκτυο μονοπατιών του Εθνικού Πάρκου Abruzzo (152 μονοπάτια) και η μεγάλη διαδρομή (μήκους περίπου 300 χλμ. μονοπατιών) εντός του Εθνικού Πάρκου Gran Sasso - Monti della Laga, την οποία μπορεί κανείς να επισκεφθεί με άλογο, ποδήλατο βουνού ή και με τα πόδια. Επίσης, το πάρκο δίνουν τη δυνατότητα για ποικίλες υπαίθριες δραστηριότητες: πεζοπορία, ιππασία, ορεινή ποδηλασία, κανό, παρατήρηση πουλιών και ορειβατικό σκι.
ΠΡΟΒΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	Οι φορείς διαχείρισης των εθνικών και του περιφερειακού πάρκου του Αμπρούτσο συμμετέχουν σε προγράμματα ανάπτυξης και προβολής του οικοτουρισμού και ειδικών μορφών τουρισμού. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Gran Sasso- Monti della Laga συμμετέχει ως εταίρος σε Κοινοτικά Προγράμματα LIFE για την προστασία και διαχείρισή του. Ανάμεσά τους, τα προγράμματα LIFE+ Praterie, LIFE+ Aqualife, LIFE+ Pluto, LIFE+ MIRCO-Lupo, LIFE CRAINat, LIFE Coornata και LIFE+ Natura. Στο πλαίσιο του Rewilding Europe, συμμετέχει ως εταίρος μαζί με το Εθνικό Πάρκο Abruzzo, στο πρόγραμμα LIFE Bear-Smart Corridors, στόχος του οποίου είναι η δημιουργία περιπατητικών διαδρόμων συνύπαρξης με την αρκούδα υποστηρίζοντας ένα ασφαλές περιβάλλον για τα ίδια τα ζώα, τους κατοίκους αλλά και τους επισκέπτες. Επίσης, εκπονείται το Πρόγραμμα Park Train, μια πρωτοβουλία του Πάρκου Sirente Velino, για την τουριστική ενίσχυση της σιδηροδρομικής γραμμής. Παράλληλα, όπως προαναφέρθηκε, τα πάρκα διαθέτουν πιστοποίηση της Ευρωπαϊκής Χάρτας, συμμετέχοντας στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Περιοχών ανάπτυξης του βιώσιμου τουρισμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι ποικίλοι φορείς, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (π.χ. δήμοι, περιφέρεια Αμπρούτσο κ.ά.) εκπονούν μελέτες και υλοποιούν έργα και δράσεις για την ανάδειξη, την τουριστική ανάπτυξη, την προβολή και την προώθηση του Αμπρούτσο ως τουριστικού προορισμού. Για παράδειγμα, η Περιφερειακή Αρχή του Φυσικού Πάρκου Sirente-Velino ενέκρινε τον κανονισμό για την παραχώρηση χρήσης του ονόματος και του εμβλήματός του για τοπικά προϊόντα και υπηρεσίες. Παράλληλα, συμμετέχει στην πρωτοβουλία του πάρκου για την τουριστική ενίσχυση της σιδηροδρομικής γραμμής. Επιπλέον, το Εθνικό Πάρκο Gran Sasso-Monti della Laga έχει υιοθετήσει τον θεσμό «Πρεσβευτές του Πάρκου», με «πρεσβευτές» υπεύθυνους για την ανάδειξη της περιβαλλοντικής και πολιτιστικής αξίας του ίδιου του πάρκου, αλλά και ευρύτερα της ταυτότητας των προστατευόμενων περιοχών που εντάσσονται σε αυτό.

⁴ Περισσότερες πληροφορίες στο: https://www.regione.abruzzo.it/system/files/turismo/osservatorio-turistico/regione_abruzzo_-_arrivi_presenze_2000_2021.xlsx.

ΠΡΟΒΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	Ο δε φορέας Rewilding Apennines συμμετέχει στο πρόγραμμα LIFE Bear-Smart Corridors, για τη δημιουργία διαδρομών συνύπαρξης των επισκεπτών του πάρκου με τις αρκούδες. Τέλος, την περίοδο 2021-2027, με την υποστήριξη του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας της Ιταλίας, ⁵ υλοποιούνται έξι Προγράμματα LIFE, τα οποία εστιάζουν στην ανάδειξη περιβαλλοντικών και κλιματικών προκλήσεων της περιοχής Αμπρούτσο και σχετίζονται με την καθαρή ενεργειακή μετάβαση.
ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Οι πιέσεις και απειλές που αντιμετωπίζει η περιοχή του Αμπρούτσο προέρχονται από φυσικούς/βιοτικούς παράγοντες (π.χ. διάβρωση, κατολισθήσεις, χιονοστιβάδες, ανεμοριψίδες, πυρκαγιές από κεραυνούς κ.ά.), και ανθρωπογενείς επιδράσεις (π.χ. πυρκαγιές, κοπή ή εκρίζωση σπάνιων/ενδημικών ειδών, όχληση από επισκέπτες κ.ά.). Ωστόσο, οι ανθρωπογενείς πιέσεις έχουν χαμηλή πιθανότητα εμφάνισης, καθώς υπάρχει συνεχής εποπτεία των πάρκων και ενημέρωση του κοινού.
	Προς το παρόν, δεν καταγράφονται σημαντικές πιέσεις και απειλές που να σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό και την αναψυχή. Ωστόσο, ενδέχεται να καταγραφούν πιέσεις (π.χ. υπερσυγκέντρωση επισκεπτών σε επιλεγμένες θέσεις), εξαιτίας της αυξανόμενης επισκεψιμότητας στην περιφέρεια του Αμπρούτσο.

⁵ Περισσότερες πληροφορίες στο: https://cinea.ec.europa.eu/news-events/events/workshop-life-projects-abruzzo-2023-03-10_en

3.3 Αρχιπέλαγος των Αζορών

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Οι Αζόρες αποτελούν το ένα από τα τέσσερα ηφαιστειογενή αρχιπελάγη της Μακαροννησίας, βρίσκονται στον Βόρειο Ατλαντικό και αποτελούν αυτόνομη περιοχή της Πορτογαλίας. Συγκεκριμένα, το αρχιπέλαγος των Αζορών έχει έκταση 2.322 τ.χλμ., αποτελείται από εννέα ηφαιστειογενή νησιά, ενώ το δυτικότερο σημείο απέχει 1.500 χλμ. από τη Λισαβόνα. Τα νησιά του αρχιπελάγους χωρίζονται σε τρία νησιωτικά συμπλέγματα: (α) το Δυτικό, στο οποίο ανήκουν τα νησιά Φλόρες και Κόρβο, (β) το Κεντρικό, στο οποίο ανήκουν τα νησιά Φαϊάλ, Πίκο, Σάο Ζόρζε, Γκρασιόσα και Τερσείρα και (γ) το Ανατολικό, στο οποίο ανήκουν τα νησιά Σάο Μιγκέλ και Σάντα Μαρία.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Στις Αζόρες εντοπίζεται πληθώρα προστατευόμενων περιοχών τόσο στο επίπεδο της ξηράς, όσο και της θάλασσας. Κάθε περιοχή, εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, υπόκειται σε διαφορετικό καθεστώς προστασίας σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο, ενώ όλες μαζί συνιστούν διοικητικά το Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών των Αζορών. Στο Δίκτυο αυτό περιλαμβάνονται όλες οι ζώνες-περιοχές προστασίας, όπως: (α) προστατευόμενες περιοχές που προορίζονται για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας, και περιλαμβάνονται στο δίκτυο Natura 2000, (β) προστατευόμενες υγρές ζώνες διεθνούς σημασίας για τη διατήρηση των υδρόβιων πτηνών, σύμφωνα με τη Σύμβαση Ραμσάρ, (γ) προστατευόμενες περιοχές-καταφύγια, σύμφωνα με το Παράρτημα V της Σύμβασης OSPAR και (δ) περιοχές περιφερειακής και τοπικής σημασίας για τη διατήρηση της φύσης, της βιοποικιλότητας και των τοπίων. Στο αρχιπέλαγος των Αζορών εντοπίζονται 23 Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ), 15 Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) και τρεις Τόποι Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ). Πέραν αυτών, απαντώνται και περιοχές που ταξινομούνται βάσει άλλων διεθνών δεσμεύσεων. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνονται 13 Υγροτόποι Διεθνούς Σημασίας, σύμφωνα με τη Σύμβαση Ραμσάρ, τέσσερις Περιοχές Διατήρησης Βιόσφαιρας, σύμφωνα με την UNESCO –στο πλαίσιο του προγράμματος MAB (Άνθρωπος και Βιόσφαιρα)–, το Γεωπάρκο των Αζορών, το Παγκόσμιο Γεωπάρκο της UNESCO και το Πολιτιστικό Τοπίο του αμπελώνα του νησιού Πίκο (Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς). Συνολικά, στο αρχιπέλαγος των Αζορών απαντώνται 124 προστατευόμενες περιοχές, οι οποίες αντιστοιχούν στο 24% της κερσαίας εδαφικής έκτασής τους. Σε ό,τι αφορά τις θαλάσσιες εκτάσεις, έχουν χαρακτηριστεί 48 θαλάσσιες περιοχές, οι οποίες προστατεύονται σύμφωνα με το ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο. Εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης και της ηφαιστειογενούς προέλευσής του, το αρχιπέλαγος φιλοξενεί μεγάλο βιολογικό πλούτο από οικοσυστήματα και ενδιαιτήματα, με αυξημένη ποικιλία ειδών χλωρίδας και πανίδας. Κάποια από αυτά έχουν χαρακτηριστεί, σύμφωνα με την UNESCO, Μνημεία της φύσης (π.χ. τα νησιά Κόρβο, Φλόρες και Γκρασιόσα). Ευρύτερα στην περιοχή των Αζορών, καταγράφονται ενδημικά είδη πτηνών, καθώς και ποικιλία μεταναστευτικών πουλιών κατά μήκος των παράκτιων νησίδων και των ηφαιστειακών πετρωμάτων. Σε ό,τι αφορά τη θαλάσσια βιοποικιλότητα– η οποία αποτελεί σημαντικό δείκτη ποιότητας των οικοτόπων και των ειδών–, καταγράφονται πολλά είδη ψαριών και πέντε από τα επτά είδη θαλάσσιας κελώνας (συμπεριλαμβανομένης και της Καρέτα-Καρέτα). Σε κάθε ένα από τα εννέα νησιά υπάρχουν σπάνια και ποικίλα οικοσυστήματα που χαρακτηρίζονται από ηφαιστειακές καλδές, πεδία λάβας, σπηλιές, ύφαλους και υδάτινα ρέματα.
ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Προτού ακόμα οι Αζόρες αποκτήσουν καθεστώς πολιτικής αυτονομίας, υπήρχε πρόβλεψη για την προστασία των περιοχών. Συγκεκριμένα, με το διάταγμα 78/72 (7/3/1972), προβλέφθηκε η Ολοκληρωμένη Διατήρηση της Καλδέρας Φαϊάλ (Reserva Integral da Caldeira do Φαϊάλ), η οποία στη συνέχεια οδήγησε στην έκδοση του διατάγματος 79/72 (8/3/1972) για την Ολοκληρωμένη Διατήρηση του Ορεινού Όγκου της νήσου Πίκο (Reserva Integral da Montanha da ilha do Pico). Έπειτα από δύο χρόνια, το διάταγμα 152/74(15/4/1974), το οποίο υπόκειται στις οδηγίες της Δασικής Υπηρεσίας, οδηγεί στη Διατήρηση της ηφαιστειακής λίμνης Lagoa do Fogo της νήσου Σάο Μιγκέλ. Αυτά τα ρυθμιστικά πλαίσια ήταν σε συμφωνία με εκείνα της ίδρυσης του Εθνικού Πάρκου Peneda-Genes και άλλων εθνικών περιοχών που προέκυψαν από την εφαρμογή του Διατάγματος 9/70 (19/6/1970).

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Τα πρώτα περιφερειακά/τοπικά μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος εισήχθησαν με το Περιφερειακό Διάταγμα 12/77/A (14/6/1977), το οποίο θεσπίζει μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και των υδάτινων οικοσυστημάτων. Το διάταγμα αυτό περιλαμβάνει αρκετούς κανόνες για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και επικαιροποίηση παλαιότερων μέτρων. Σε συνέχεια του διατάγματος αυτού, και σύμφωνα με την αλλαγή του καθεστώτος στις Αζόρες, δημιουργείται η πρώτη προστατευόμενη περιοχή (Το Προστατευόμενο Τοπίο του Monte Da Guia) και το πρώτο Φυσικό Καταφύγιο της Lagoa do Fogo (Reserva Natural da Lagoa do Fogo), σύμφωνα με το Περιφερειακό Διάταγμα 10/82/A (18/6/1982), ενώ επικαιροποιούνται και τα μέτρα για την προστασία της καλδέρας στο Φαϊάλ και του ορεινού όγκου του Πίκο.
	Το πρώτο μεγάλο μέτρο για την προστασία των οικοτόπων θεσπίζεται με τη δημοσίευση του Περιφερειακού Διατάγματος 15/87/A (24/7/1987), το οποίο καθορίζει το νομικό πλαίσιο για τη δημιουργία και τη λειτουργία των δασικών αποθεμάτων. Με αυτόν τον νόμο καθορίζεται η πλειονότητα των ζωνών διατήρησης, οι οποίες αποδίδονται στην αρμοδιότητα των δασικών υπηρεσιών. Απόρροια του νόμου αυτού είναι η διατήρηση πολλών περιοχών, οι οποίες σήμερα αποτελούν τον πυρήνα των φυσικών Πάρκων κάθε νησιού. Ακολουθούν, το Εθνικό Διάταγμα 19/93 (23/1/1993) και το Περιφερειακό Νομοθετικό Διάταγμα 21/93/A (23/12/1993), τα οποία θέσπισαν το Εθνικό Δίκτυο των Προστατευόμενων Περιοχών (Rede Nacional de Áreas Protegidas). Τα διατάγματα αυτά δημιούργησαν τους εθνικούς κανονισμούς για την ταξινόμηση των υφιστάμενων περιοχών. Ωστόσο, ανέκυψαν προβλήματα με την κωδικοποίηση, καθώς δεν ήταν προσαρμοσμένη στη νησιωτική φύση του αρχιπελάγους. Συνεπώς, η δημιουργία του δικτύου Natura 2000 δε συνόδευσε τις εξελίξεις στην ευρωπαϊκή ήπειρο, ούτε οι περιοχές στις Αζόρες ενσωματώθηκαν σε υπάρχουσες ταξινομημένες τοποθεσίες κοινοτικού ενδιαφέροντος.
	Το 1998 δημοσιεύεται ένας προτεινόμενος κατάλογος σημαντικών κοινοτικών τοποθεσιών (βάσει του ψηφίσματος 20/98, 5/2/1998), ο οποίος εγκρίθηκε το 2001, από όπου προκύπτει ο πρώτος κατάλογος της Βιογεωγραφικής Περιφέρειας της Μακαρονήσιας. Ο κατάλογος αυτός δεν επέφερε άμεση αλλαγή στο νομικό καθεστώς των περιοχών που περιλαμβάνονται, αν και έμμεσα, με το Περιφερειακό Νομοθετικό Διάταγμα 20/2006/A (6 Ιουνίου 2006), ενέκρινε το σχέδιο για τις περιοχές που εντάχθηκαν αργότερα στο σύστημα Natura 2000. Στη συνέχεια το Περιφερειακό Νομοθετικό Διάταγμα 15/2007/A (25 Ιουνίου 2007) ενσωματώνει το Παγκόσμιο Πλαίσιο για τις προστατευόμενες περιοχές, χρησιμοποιώντας πλέον νέα ταξινόμηση και διαφορετικές ενοποιημένες τυπολογίες, και αναθεωρώντας την υπάρχουσα ταξινόμηση των περιοχών.
	Αυτό το νομικό πλαίσιο επέτρεψε τη μεταγενέστερη δημιουργία των εννέα φυσικών πάρκων στις Αζόρες, και την αναταξινόμηση, σύμφωνα με τις καθιερωμένες ταξινομήσεις της IUCN, των προστατευόμενων περιοχών. Το Περιφερειακό Νομοθετικό Διάταγμα 15/2012/A (2 Απριλίου 2012), που ενέκρινε το νομικό καθεστώς για τη διατήρηση της φύσης και της βιοποικιλότητας, περιέκλεισε την έννομη τάξη των Αζορών, την Οδηγία για τα πουλιά και τους οικοτόπους, ενώ κατήργησε το Περιφερειακό Νομοθετικό Διάταγμα 15/2007/A (25 Ιουνίου 2007), ενσωματώνοντας το νέο νομικό πλαίσιο για τις προστατευόμενες περιοχές των Αζορών.
	Στη συνέχεια, ιδρύονται οι Μονάδες Διαχείρισης (ΜΔ) των Νησιωτικών Φυσικών Πάρκων, των Θαλάσσιων Πάρκων και των Τοπικών Προστατευόμενων Περιοχών, οι οποίες έχουν υπό την εποπτεία τους τμήματα ή και το σύνολο των προστατευόμενων περιοχών που υπόκεινται σε καθεστώς προστασίας. Εξαιτίας της υφιστάμενης ταξινόμησης των προστατευόμενων περιοχών, πριν την ένταξη στο Διεθνές και Ευρωπαϊκό καθεστώς προστασίας, το Περιφερειακό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών υιοθέτησε το σύστημα κατηγοριοποίησης της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN), προκειμένου να ταξινομήσει τις φυσικές περιοχές βάσει των ιδιαίτερων γεωγραφικών, περιβαλλοντικών, πολιτιστικών και διοικητικών περιοχών που λειτουργούν στην επικράτεια. Σύμφωνα με την ταξινόμηση αυτή, καταγράφονται οι εξής κατηγορίες: (α) Κατηγορία 1 – Φυσικά Καταφύγια, (β) Κατηγορία 2 – Φυσικά Μνημεία, (γ) Κατηγορία 3 – Προστατευόμενες Περιοχές για τη Διαχείριση Οικοτόπων ή Ειδών (δ) Κατηγορία 4 – Προστατευόμενες Περιοχές Τοπίου, και (ε) Κατηγορία 5 – Προστατευόμενες Περιοχές για τη Διαχείριση των Πόρων. Επίσης, εντός του διοικητικού πλαισίου κάθε νησιού έχουν οριστεί τα εννέα φυσικά πάρκα (ένα σε κάθε νησί), καθώς και ένα θαλάσσιο αρχαιολογικό πάρκο.
	Με την εφαρμογή των Οδηγιών Natura 2000, αναγνωρίζονται οι σημαντικοί βιότοποι των Αζορών ως Τόπος Κοινοτικής Σημασίας (2002). Το 2004 εντάσσονται στο υφιστάμενο εθνικό καθεστώς οι Ζώνες Ειδικής Προστασίας, ενώ το 2009 χαρακτηρίζονται 24 τοποθεσίες κοινοτικού ενδιαφέροντος και 15 Ζώνες Ειδικής Προστασίας. Τέλος, με την απόφαση 2009/1001/ΕΟΚ, εφαρμόζεται η οδηγία 92/43/ΕΟΚ που αφορά στον κατάλογο των Τόπων Κοινοτικής Προστασίας. Σε αυτούς περιλαμβάνονται οι υδροθερμικοί αεραγωγοί Menez Gwen και Lucky Strike του αρχιπελάγους. Εξάλλου, το 2010 ιδρύεται η Περιφερειακή Διεύθυνση των Θαλάσσιων Σχέσεων (DRAM), ενώ το 2011, το Θαλάσσιο Πάρκο, όπου το 2014 εφαρμόζεται το Στρατηγικό Πλαίσιο της Θαλάσσιας Οδηγίας (MSFD). Το 2016 θα ενταχθούν στο Θαλάσσιο Πάρκο ακόμα περισσότερες περιοχές.

ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Δεδομένων των νέων προκλήσεων που αντιμετωπίζει η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, μέσω της θέσπισης καθεστώτων για τη διαφύλαξη των φυσικών πόρων και αξιών για τις διάφορες κατηγορίες και ζώνες προστασίας των ΠΠ που απαντώνται στο αρχιπέλαγος των Αζορών, και της ανάγκης καθιέρωσης ενός καθεστώτος διαχείρισης –συμβατού με τη βιώσιμη χρήση– ξεκίνησε η διαδικασία κατάρτισης Σχεδίων Διαχείρισης των Νησιωτικών Φυσικών Πάρκων. Τα σχέδια αυτά περιλαμβάνουν μέτρα διατήρησης και δράσεις που στοχεύουν στην επίτευξη των στόχων διαχείρισης των ΠΠ. Σε αυτά τα σχέδια δεν περιλαμβάνονται τα μέτρα και οι χρήσεις του θαλάσσιου χώρου, καθώς το κάθε νησί λαμβάνεται ως λειτουργική μονάδα διαχείρισης. Συνεπώς, έχουν αναπτυχθεί τα εννέα Σχέδια Διαχείρισης Χερσαίων Περιοχών των Φυσικών Πάρκων Φαϊάλ, Πίκο, Σάο Μιγκέλ, Κόρβο, Φλόρες, Σάο Ζόρζε, Γκρασιόσα, Τερσέιρα και Σάντα Μαρία. Ταυτόχρονα, επιδιώκεται να ολοκληρωθούν τα Σχέδια Διαχείρισης των Περιοχών Διατήρησης Βιόσφαιρας της Αυτόνομης Περιφέρειας των Αζορών (Κόρβο, Φλόρες, Γκρασιόσα και Σάο Ζόρζε). Επιπλέον, στο πλαίσιο διατήρησης της βιοποικιλότητας, προέκυψε η Τράπεζα Σπόρων των Αζορών που εγγυάται τη διαφύλαξη των περισσότερων ειδών της κλωρίδας. Επί του παρόντος, διατηρούνται 15 εκατ. σπόροι 64 ειδών, εκ των οποίων τα 53 είναι ενδημικά. Παράλληλα, ο οργανισμός Azores DMO, ο οποίος είναι υπεύθυνος για την ανάπτυξη της βιωσιμότητας των Αζορών – λειτουργεί από το 2018, υπό την αιγίδα της Κυβέρνησης των Αζορών και της Περιφερειακής Γραμματείας του Τουρισμού, Κινητικότητας και Υποδομής– έχει καταρτίσει Σχέδιο Πολιτικών Βιωσιμότητας του Τουρισμού στις Αζόρες, καθώς και Σχέδιο Δράσης 2019-2030, στο οποίο σημαντική συνιστώσα αποτελεί η ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού.
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Το αρχιπέλαγος των Αζορών είναι αυτόνομη περιοχή της Πορτογαλίας και αποτελείται από εννέα μεγάλα νησιά. Χωρίζονται σε τρία νησιωτικά συμπλέγματα, το Ανατολικό, το Κεντρικό και το Δυτικό. Η πρωτεύουσα του αρχιπελάγους είναι η Πόντα Ντελγάδα, η οποία βρίσκεται στο Σάο Μιγκέλ, ενώ ο πληθυσμός ανέρχεται στους 239.942 κατοίκους (Instituto Nacional de Estatística, 2022). Περίπου το 56% του πληθυσμού εντοπίζεται στο νησί Σάο Μιγκέλ, το 23% στο Τερσέιρα, και το 21% στα υπόλοιπα επτά νησιά. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στην περιοχή απασχολείται στον τουρισμό, το εμπόριο, τις μεταφορές και την εστίαση, ενώ, σε μικρότερα ποσοστά, ακολουθούν τόσο ο πρωτογενής, όσο και ο δευτερογενής τομέας. Συγκεκριμένα, περισσότερο έχει αναπτυχθεί η κτηνοτροφία (με τη συστηματική παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων), αλλά και η αλιεία φαίνεται να αποτελεί σημαντική οικονομική δραστηριότητα. Σε ό,τι αφορά την εξαγωγή προϊόντων, αυτή εστιάζει σε δημητριακά, χορτολιβαδικά προϊόντα (π.χ. τσάι, αρωματικά φυτά), φρούτα, λουλούδια, κρασί και βιομηχανικές καλλιέργειες (π.χ. καπνά, φαρμακευτικά είδη φυτών). Τα περισσότερα νησιά συνδέονται αεροπορικώς με την ηπειρωτική Πορτογαλία (Λισαβόνα και Πόρτο), είτε με απευθείας πτήσεις είτε με ενδιάμεσους σταθμούς. Σε ό,τι αφορά την υπόλοιπη Ευρώπη, πραγματοποιούνται απευθείας πτήσεις προς το κυρίως νησί (Σάο Μιγκέλ) από ευρωπαϊκές χώρες (π.χ. Γερμανία, Γαλλία) αλλά υπάρχουν και πτήσεις ανταπόκρισης με χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ, Καναδάς). Η μετακίνηση εντός των Αζορών πραγματοποιείται είτε με απευθείας πτήσεις (από το ένα νησί στο άλλο) είτε μέσω θαλάσσης (πέντε γραμμές σύνδεσης). Ωστόσο, δεν εκτελούνται καθημερινά δρομολόγια, ενώ οι απρόβλεπτες καιρικές συνθήκες προκαλούν συχνά ακυρώσεις. Σε επίπεδο νησιού, κάθε ένα διαθέτει τοπικό δίκτυο δημόσιων υπερστικών λεωφορείων και εξαιρετική οδική υποδομή.
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών των Αζορών, η Περιφερειακή Γραμματεία Περιβάλλοντος και Θαλάσσης έχει ιδρύσει τις εξής μονάδες διαχείρισης: (α) τη Μονάδα Διαχείρισης Φυσικών Νησιωτικών Πάρκων, η οποία απαντάται σε κάθε νησί και έχει υπό την εποπτεία της όλες τις προστατευόμενες περιοχές κάθε μεμονωμένου νησιού, (β) τη ΜΔ Θαλάσσιων Πάρκων, η οποία, εκτός των ωκεάνιων ορίων των Αζορών, ενσωματώνει συγκεκριμένο διαχειριστικό προσδιορισμό σε περιοχές που ενδέχεται να εμπίπτουν εντός ή εκτός της Ζώνης Οικονομικού Αποκλεισμού των Αζορών/Πορτογαλίας και (γ) τις ΜΔ Τοπικών Προστατευόμενων Περιοχών, οι οποίες δημιουργήθηκαν από τις τοπικές αρχές για την προστασία των φυσικών χώρων πρασίνου, όπως είναι τα τοπικά πάρκα, οι κήποι και τα δασικά καταφύγια αναψυχής. Κάθε ΜΔ των Φυσικών Νησιωτικών Πάρκων έχει έναν διευθυντή, προσωπικό και υποδομές, ενώ υπάρχει η ελευθερία να αναπτυχθούν έργα διατήρησης. Ταυτόχρονα, η Περιφερειακή Διεύθυνση των Θαλάσσιων Σχέσεων συντονίζει όλες τις ΜΔ των Φυσικών Πάρκων και, παράλληλα, όλα τα θέματα που αφορούν τη θάλασσα, όπως είναι η διατήρηση, η παρακολούθηση των πουλιών, η εποπτεία της θαλάσσιας ρύπανσης, η παρακολούθηση της περιβαλλοντικής διαχείρισης καθώς και η εκπαίδευση. Σε ό,τι αφορά τη ΜΔ των Θαλάσσιων Πάρκων, έχει υπό την εποπτεία της 15 Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές.

ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Ποικίλοι φορείς, υπηρεσίες και οργανισμοί εμπλέκονται με την προστασία και κυρίως με την τουριστική ανάπτυξη και προβολή του αρχιπελάγους των Αζορών. Τοπικές δασικές υπηρεσίες, η Ένωση Τουρισμού των Αζορών,⁶ ο Οργανισμός Αζόρες DMO,⁷ υπεύθυνος για τη βιωσιμότητα και τον τουρισμό, Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί, οργανισμοί οικονομικών φορέων, αθλητικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι και άλλοι φορείς, συνεισφέρουν στην τουριστική προβολή και ανάπτυξη της περιοχής.
Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Οι Αζόρες αποτελούν έναν από τους κορυφαίους βιώσιμους τουριστικούς προορισμούς στον κόσμο. Ξεχωρίζουν για τη γεωγραφική απομόνωση και για τον ανέγγιχτο φυσικό πλούτο τους, ο οποίος προσφέρει τη δυνατότητα ανάπτυξης ποικίλων τουριστικών δραστηριοτήτων. Διαχρονικά δεν καταγράφουν μεγάλη τουριστική άνθιση. Ωστόσο, την τελευταία δεκαετία καταγράφεται αυξανόμενη τάση της επισκεψιμότητάς τους, καθώς η εμφάνιση αεροπορικών εταιρειών χαμηλού κόστους κατέστησε πιο εύκολη την πρόσβαση στα νησιά του αρχιπελάγους. Στο αρχιπέλαγος των Αζορών καταγράφονται, επίσης, πλούσια προστατευόμενα ενδιαιτήματα –τόσο στο επίπεδο της ξηράς, όσο και της θάλασσας–, τα οποία φιλοξενούν πολυάριθμα είδη κλωρίδας και πανίδας. Ανάμεσα στα σημεία ενδιαφέροντος που ξεχωρίζουν εντός των προστατευόμενων περιοχών, είναι 340 ηφαιστειακές κοιλότητες (εκ των οποίων έχουν ανακηρυχθεί τέσσερα Φυσικά Μνημεία: Algar do Carvão στο νησί Τεσοίρα, Furna do Enxofre στο νησί Γκρασιόσα, Gruta das Torres στο Πίκο, και Gruta do Carvão στο νησί Σάο Μιγκέλ), το Γεωπάρκο των Αζορών (συγκυβερνείται από την Παγκόσμια Γεωπάρκα της UNESCO), 13 μοναδικοί παράκτιοι και χερσαίοι υδροβιότοποι, ο αμπελώνας (και το οινοποιείο) της νήσου Πίκο (Τοπίο Πολιτισμού) κ.ά. Ο ανέγγιχτος φυσικός πλούτος που καταγράφεται στις Αζόρες, προσέφερε διαχρονικά τη δυνατότητα να αναπτυχθούν προϊόντα, τα οποία εντάσσονται στον πυρήνα του βιώσιμου τουρισμού. Για παράδειγμα, ο τουρισμός περιπέτειας φαίνεται να αποτελεί κυρίαρχο προϊόν των τουριστικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή των Αζορών. Μάλιστα, το Στρατηγικό και Εμπορικό Πλάνο του Τουρισμού στις Αζόρες (PEMTA) θέτει ως κυρίαρχο προϊόν τον τουρισμό στη φύση. Αυτός ενσωματώνει πληθώρα δραστηριοτήτων περιπέτειας, όπως η ορειβασία, η ιππασία, η παρατήρηση πουλιών, ο γεωτουρισμός, η ποδηλασία βουνού, το κανό/καγιάκ, το αλεξίπτωτο πταγιάς, η αναρρίχηση/κατάβαση και η πεζοπορία. Επιπλέον, στις Αζόρες λειτουργούν τοπικοί και περιφερειακοί οργανισμοί που προωθούν τον βιώσιμο τουρισμό στην περιοχή, και ενισχύουν την ανάπτυξη της βιωσιμότητας π.χ. η Ένωση Τουρισμού των Αζορών, η οποία αναδεικνύει όλες τις διαθέσιμες δραστηριότητες που απαντώνται στα νησιά. Ανάμεσά σε αυτές, η ορειβασία με προτεινόμενες διαδρομές (διαφορετικού βαθμού δυσκολίας, απόστασης και χρόνου διάνυσης), η παρατήρηση φαλαινών, το γκολφ, ο γεωτουρισμός, η κατάδυση, η ποδηλασία βουνού, οι επισκέψεις σε θερμές πηγές για τη βελτίωση της υγείας και της ευεξίας, η αναρρίχηση/κατάβαση, η παρατήρηση πουλιών, το σερφ, το ψάρεμα, το κανό/καγιάκ, το αλεξίπτωτο πταγιάς, η ιππασία και η ιστιοπλοΐα. Η Ένωση παραθέτει όλες τις χρήσιμες πληροφορίες που απαιτούνται, ώστε ο επισκέπτης να σχεδιάσει και να επιλέξει με ασφάλεια τις δραστηριότητες που επιθυμεί, αλλά και να εντοπίσει τους εξειδικευμένους ανθρώπους που θα τον καθοδηγήσουν, ώστε να απολαύσει στο μέγιστο την εμπειρία της φύσης των νησιών του αρχιπελάγους. Σημαντικός, επίσης, και ο προαναφερθείς οργανισμός Azores DMO, ο οποίος λειτουργεί από το 2018, υπό την αιγίδα της Κυβέρνησης των Αζορών και της Περιφερειακής Γραμματείας του Τουρισμού, Κινητικότητας και Υποδομής. Η κύρια λειτουργία του είναι να συντονίζει τις προσπάθειες και τις πρωτοβουλίες αειφορίας, οι οποίες λειτουργούν ως κίνητρο για την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού, με εταίρους στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα. Συγκεκριμένα, αναδεικνύει, μέσα από διαδικασίες πιστοποίησης, βιώσιμες και καλές πρακτικές του τουρισμού, αποσπώντας συχνά σημαντικές διακρίσεις. Ενδεικτικά, το 2020 απονέμεται στις Αζόρες το Εθνικό Βραβείο Τουρισμού, το 2021 το βραβείο καλύτερου Ευρωπαϊκού Προορισμού, ενώ το 2022 το αρχιπέλαγος λαμβάνει από την EarthCheck, Ασημένια Πιστοποίηση Επιπέδου III, ως βιώσιμος τουριστικός προορισμός. Ο τουρισμός στην περιοχή καταγράφει αύξηση, ειδικότερα από το 2015, καθώς απελευθερώνονται οι μετακινήσεις και εμφανίζονται οι χαμηλού κόστους αεροπορικές εταιρείες. Αυτό αυξάνει την επισκεψιμότητα και ενισχύει την τοπική οικονομία των νησιών. Από το 2014 έως το 2017 ο αριθμός των επισκεπτών που φιλοξενούνται, αυξάνεται κατά 93% (από 396.449 σε 764.786),⁸ ενώ το 2022 ξεπερνάει το 1 εκατ. επισκέπτες. Συνεπώς, η τοπική οικονομία διαχρονικά μεταβάλλεται, ενώ, παράλληλα, αυξάνονται οι επενδύσεις σε τουριστικές δραστηριότητες αναψυχής, εστίασης και φιλοξενίας.

⁶ Διαθέσιμο στο: www.visitazores.travel

⁷ Διαθέσιμο στο: <https://sustainable.azores.gov.pt>

⁸ SREA: Estatísticas do Turismo janeiro a dezembro de 2017. Serviço Regional de Estatística dos Açores, Açores (2014-2022). Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/2HvmeYD>.

ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Στις Αζόρες, οι ΜΔ είναι οι αρμόδιοι φορείς για την προστασία και διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών που απαντώνται σε αυτές. Σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη του οικοτουρισμού καθώς και άλλων ειδικών μορφών τουρισμού, αρμόδιοι φορείς είναι η Ένωση του Τουρισμού των Αζορών και ο οργανισμός Azores DMO για την ανάπτυξη της βιωσιμότητας και του βιώσιμου τουρισμού. Ποικίλοι φορείς, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, εκπονούν μελέτες και υλοποιούν δράσεις για την ανάδειξη, την τουριστική ανάπτυξη, την προβολή και προώθηση του αρχιπελάγους των Αζορών ως τουριστικού προορισμού. Για παράδειγμα, για την επίτευξη των στόχων διατήρησης της φύσης και της βιοποικιλότητας, αναπτύχθηκαν, σε περιφερειακό επίπεδο, και εγκρίθηκαν τρία έργα LIFE, τα οποία συντονίστηκαν από την Περιφερειακή Διεύθυνση Περιβάλλοντος. Είναι το LIFE VIDALIA, το οποίο επιτρέπει τη διατήρηση δύο ειδών ενδημικής χλωρίδας των νήσων Πίκο, Φαϊάλ και Σάο Ζόρζε, και το LIFE IP Azores Natura, με στόχο τη διατήρηση και ανάκτηση των προστατευόμενων οικοτόπων και των θαλάσσιων οικοσυστημάτων σε όλα τα νησιά του αρχιπελάγους. Τέλος, το LIFE Beetles, με στόχο τη μείωση των περιβαλλοντικών και οικολογικών κινδύνων για τα απειλούμενα είδη και τη διατήρηση τριών ενδημικών σκαθαριών στις νήσους Τερσέιρα, Πίκο και Φλόρες. Επιπροσθέτως, με τη συμφωνία Nature Custody, η οποία υπογράφηκε σε περιφερειακό επίπεδο, το 2019, στο πλαίσιο των προγραμμάτων LIFE, ενισχύονται οι εθελοντικές δράσεις προστασίας της βιοποικιλότητας, διατήρησης και αποκατάστασης των φυσικών αξιών, μέσω της εμπλοκής μερών και συμφερόντων. Επίσης, ενισχύονται δράσεις που διασφαλίζουν την απομάκρυνση εξωτικών ειδών/εισβολέων. Παράλληλα, στο πλαίσιο του Προγράμματος AQUACROSS (Horizon, 2020), μελετάται η ανάπτυξη της βιωσιμότητας των Αζορών.
ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Οι πιέσεις και απειλές που αντιμετωπίζουν οι Αζόρες, προέρχονται από φυσικούς/βιοτικούς παράγοντες (π.χ. διάβρωση, κατολισθήσεις, ανεμοριψιές, πλημμύρα κ.ά.), και ανθρωπογενείς επιδράσεις (π.χ. ανάπτυξη του οδικού δικτύου, υπερβόσκηση, εισαγωγή εξωτικών ειδών/εισβολέων, μείωση της συνδεσιμότητας των οικοτόπων, εκρίζωση σπάνιων/ενδημικών ειδών, κοπή τύρφης με το χέρι, θήρα κ.ά.). Επίσης, σημαντικές είναι οι πιέσεις και απειλές που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό και την αναψυχή. Μεταξύ αυτών, η περιβαλλοντική υποβάθμιση, η αύξηση του θορύβου και της εγκληματικότητας, η αύξηση των τιμών της αγοράς, η αλλοίωση της πολιτιστικής ταυτότητας, οι μεταβολές στα έθιμα και την παράδοση των Αζορών, οι μεταβολές στο φυσικό περιβάλλον και στη βιοποικιλότητα, η υπερσυγκέντρωση επισκεπτών σε επιλεγμένες θέσεις, η αυξημένη κίνηση οχημάτων –όπου υπάρχει πρόσβαση–, η κοπή και εκρίζωση ενδημικών/σπάνιων/απειλούμενων φυτών από επισκέπτες, η ελλιπής ερμηνεία στοιχείων του περιβάλλοντος κ.ά.

3.4 Υγροτοπική περιοχή Καμάργκ, Γαλλία

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Η περιοχή Καμάργκ βρίσκεται στην Προβηγκία, στη νοτιοανατολική Γαλλία, και αποτελεί ένα μεγαλειώδες υγροτοπικό μωσαϊκό που σχηματίζεται στις εκβολές του ποταμού Ροδανού στη Μεσόγειο, το μεγαλύτερο της Γαλλίας και το δεύτερο μεγαλύτερο της Μεσογείου, μετά το δέλτα του Νείλου.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Ο ποταμός Ροδανός αποτελεί εκροή του ομώνυμου παγετώνα στις ελβετικές Άλπεις στα 1.850 μ. και μετά από πορεία 812 χλμ. εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα. Κοντά στη γαλλική πόλη Αρλ, διακλαδίζεται στον Μεγάλο και τον Μικρό Ροδανό. Η δελταϊκή έκταση που σχηματίζει ανάμεσα στους κόλπους Aigues-Mortes και Fos, γνωστή ως «περιοχή Καμάργκ», καταλαμβάνει 150.000 εκτάρια και διαμορφώθηκε στο πέρασμα των χρόνων από τις δυνάμεις της φύσης και τον άνθρωπο. Τη ρωμαϊκή εποχή άρχισε η καλλιέργεια της γης και στους μεσαιωνικούς χρόνους υγροτοπικές εκτάσεις αποξηράνθηκαν για την απόκτηση περισσότερων καλλιεργούμενων εκτάσεων, ενώ παρόχθια δάση υλοτομήθηκαν για την κατασκευή πλοιαρίων. Τότε δημιουργήθηκε και ο πρώτος οικισμός, Σεντ-Μαρί-ντε-λα-Μερ. Το 1711 η πορεία του Ροδανού σχεδόν σταθεροποιήθηκε. Τα επόμενα έτη κατασκευάστηκαν αναχώματα και η καλλιέργεια της γης εντατικοποιήθηκε. Στα τέλη του 19ου αιώνα ξεκίνησε η παραγωγή αλατιού για να καλύψει τις ανάγκες της ανερχόμενης σαπωνοποιίας στη Μασσαλία, και αβαθείς λιμνοθάλασσες και μεγάλες εκτάσεις γεωργικής γης μετατράπηκαν σε αλυκές. Το 1869 ολοκληρώθηκε η κατασκευή παράκτιου αναχώματος, αλλά και αναχωμάτων κατά μήκος των δύο κλάδων του Ροδανού, κυρίως για την προστασία της περιοχής από τις καταστροφικές πλημμύρες. Το πρώτο μισό του 20ού αιώνα η διευθέτηση της πορείας του Ροδανού και η υλοποίηση έργων διαχείρισης των υδάτων για άρδευση και αποστράγγιση εδαφών μετέτρεψαν σταδιακά τη δελταϊκή περιοχή σε ένα περιβάλλον έντονα επηρεασμένο από τον άνθρωπο, το οποίο όμως διατηρούσε σπουδαίους θύλακες βιοποικιλότητας. Το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα η εντατικοποίηση της παραγωγής ρυζιού και λαχανικών, η εκβιομηκάνιση, η αύξηση της κτηνοτροφίας και άλλοι παράγοντες οδήγησαν σε περαιτέρω συρρίκνωση των υγροτοπικών εκτάσεων –εκτιμάται ότι χάθηκαν περίπου 40.000 εκτάρια. Την εποχή εκείνη αναδείχθηκε η ανάγκη διαφύλαξης του πολύτιμου φυσικού πλούτου της Καμάργκ και η δημιουργία ενός περιφερειακού φυσικού πάρκου. Σήμερα απέραντες αμμώδεις ακτές, εκτεταμένες λιμνοθάλασσες, αλυκές και αλμυρόβαλτοι, ορυζώνες, καλαμώνες και έλη γλυκού νερού, συνθέτουν έναν τόπο ιδιαίτερης ομορφιάς και σπουδαίας οικολογικής και οικονομικής σημασίας. Η περιοχή φιλοξενεί τεράστιο πλούτο φυτών και ζώων. Περισσότερα από 1.500 είδη φυτών (από τα 4.700 είδη που απαντούν στη Γαλλία), 32 είδη θηλαστικών, 15 είδη αμφιβίων, 6 είδη ερπετών και 75 είδη ψαριών έχουν καταγραφεί στην περιοχή. Η Καμάργκ αποτελεί καταφύγιο για 412 είδη πουλιών, φιλοξενεί τους μεγαλύτερους αναπαραγωγικούς πληθυσμούς, σε επίπεδο χώρας, από φοινικόπετρα, νεροχελίδονα, χαλκόκοτες, ήταυρους και κρυπτοτσικνιάδες, ενώ προσφέρει τροφή και χώρους διαχείμασης και ξεκούρασης κατά τη μετανάστευση σε πολλά είδη, όπως η πρασινοκέφαλη πάπια, ο καπακλής, η ροπαλόπαπια, το κικίρι, ο βουβόκυκνος, η αβοκέτα, ο θαλασσοσφυρικτής, η δρεπανοσκαλίδρα, το μαυρογλάρονο, ο στικταετός κ.ά. Εξίσου σπουδαία είναι και η πολιτιστική κληρονομιά της Καμάργκ. Η ιστορική πόλη Αρλ, η οποία ιδρύθηκε τον 6ο π.Χ. αιώνα από τους αρχαίους Φωκαείς, υπήρξε από τις σπουδαιότερες ρωμαϊκές πόλεις στη Γαλλία. Διατηρεί μοναδικά μνημεία, ιστορικά και αρχιτεκτονικά αξιοθέατα που περιλαμβάνονται στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (π.χ. το ρωμαϊκό αμφιθέατρο/αρένα, όπου γυρίστηκε η ταινία «Μονομάχος», η νεκρόπολη, το ρωμαϊκό θέατρο, οι θέρμες του Κωνσταντίνου, ο καθεδρικός ναός Αγίου Τροφίμου κ.ά.) και μουσεία (π.χ. Μουσείο Arlatan, Μουσείο Reattu). Επίσης, ο Βίνσεντ βαν Γκογκ ζωγράφησε στην Αρλ κάποια από τα διασημότερα έργα του. Κάθε χρόνο διεξάγεται στην πόλη φεστιβάλ φωτογραφίας, ενώ εδώ έχει την έδρα της η Εθνική Σχολή Φωτογραφίας της Γαλλίας. Εξίσου σπουδαία είναι η αρχιτεκτονική κληρονομιά των υπολοίπων μεγάλων οικισμών, καθώς και τα διάσπαρτα παραδοσιακά κτίσματα και οι αγροικίες στην περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εκτροφή μαύρων ταύρων αποτελεί σημαντικό στοιχείο της παράδοσης του τόπου και πολλά έθιμα αναβιώνουν κάθε χρόνο, όπως οι περίφημες ταυρομαχίες (χωρίς τη θανάτωση του ζώου). Στενά συνδεδεμένο με την εκτροφή των ταύρων είναι και το διάσημο λευκό άλογο της Καμάργκ, από τις αρχαιότερες φυλές αλόγων στον κόσμο.

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Η προστασία της φύσης δεν υπήρξε πάντα προτεραιότητα για τους κατοίκους της Καμάργκ. Η Εθνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης της Γαλλίας ξεκίνησε τη δράση της στην περιοχή το 1927. Σημειωτέον ότι κλήθηκε να αντιμετωπίσει αντικρουόμενα συμφέροντα, όπως της βιομηχανίας αλατιού που ήθελε να μετατρέψει την περιοχή σε εκτεταμένες αλυκές, και της αγροτικής βιομηχανίας που επιθυμούσε να την αποξηράνει και να την αποδώσει στην κτηνοτροφία και την καλλιέργεια ρυζιού και αμπελώνων. Τη δεκαετία του 1960 η ανάπτυξη ενός μεγάλου βιομηχανικού συγκροτήματος στο Fos-sur-Mer, στα ανατολικά της Καμάργκ, και η δημιουργία ενός τουριστικού συγκροτήματος στο La Grande Motte, στα δυτικά, ανέδειξαν την επείγουσα ανάγκη προστασίας του δέλτα του Ροδανού. Έντονες ήταν οι αντιδράσεις των ιδιοκτητών γης που δεν επιθυμούσαν οποιονδήποτε περιορισμό στην άσκηση της τουριστικής δραστηριότητας και αντιτάσσονταν στη δημιουργία ενός εθνικού πάρκου προστασίας της φύσης. Η λύση που προτάθηκε, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης του τόπου, ήταν αυτή της ίδρυσης ενός περιφερειακού πάρκου με ιδιαίτερο καθεστώς προστασίας, στο οποίο θα συμμετείχαν οι ιδιοκτήτες γης, και το οποίο θα αποσκοπούσε στην προστασία της φύσης. Το 1970 έκταση 86.300 εκταρίων, ήτοι το 60% του δέλτα του Ροδανού, χαρακτηρίστηκε Περιφερειακό Πάρκο της Καμάργκ, και σήμερα αποτελεί ένα από τα 58 περιφερειακά πάρκα της Γαλλίας. Το 1973 εκλέχθηκε ο πρώτος πρόεδρος του πάρκου (μέλος της Επιτροπής Ιδιοκτητών) και έκτοτε το αξίωμα ανέλαβαν δήμαρχοι της περιοχής και εκπρόσωποι της περιφέρειας. Το 1975 εκδόθηκε διάταγμα για τις αρμοδιότητες των περιφερειακών συμβουλίων των Περιφερειακών Πάρκων και ξεκίνησε τη λειτουργία του το Γραφείο Διαχείρισης του Περιφερειακού Πάρκου της Καμάργκ στο Mas-du-Pont-de-Rousty, στο οποίο σήμερα απασχολούνται 40 άτομα. Ποικίλοι χαρακτηρισμοί προστασίας, σε διεθνές, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, δόθηκαν έκτοτε, σε επιμέρους περιοχές του δέλτα του Ροδανού, με έμφαση στην έκταση μεταξύ των δύο κλάδων του ποταμού. Εκτός από τη θεσμοθέτηση του Περιφερειακού Πάρκου, το 1977 η περιοχή αναγνωρίστηκε ως Απόθεμα της Βιόσφαιρας της UNESCO, το 1986 εντάχθηκε στους Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας (Ραμσάρ), και πολλά χρόνια αργότερα, εντάχθηκε στις περιοχές του δικτύου Natura 2000. Σε εθνικό επίπεδο, έχει χαρακτηριστεί Εθνικό Φυσικό Απόθεμα, ενώ εκτάσεις της Καμάργκ αποτελούν ιδιοκτησία διαφόρων οργανισμών (π.χ. Conseil General du Gard, Conservatoire du Littoral, Tour du Valat), με σκοπό την προστασία. Ο Βιολογικός Σταθμός Tour du Valat ιδρύθηκε το 1954 από τον Luc Hoffmann και διαθέτει στην κυριότητά του 2.918 εκτάρια υγροτοπικής και αγροτικής έκτασης. Την περίοδο 1984-1986, 1.071 εκτάρια με αλοφυτικές στέπες, εποχικά έλη και θίνες, έλαβαν, επίσης, τον χαρακτηρισμό της προστατευόμενης περιοχής.
ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Το Περιφερειακό Πάρκο διαθέτει εγκεκριμένο Σχέδιο Διαχείρισης, το οποίο επικαιροποιείται ανά πενταετία και περιλαμβάνει προτεραιότητες και κατευθύνσεις για την υλοποίηση έργων και δράσεων σχετικών με τον τουρισμό και την αναψυχή, αλλά και την προώθηση και προβολή της περιοχής. Επίσης, κάθε πέντε έτη συντάσσει χάρτη χρήσεων γης, όπου αποτυπώνονται οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα. Από το 2003, δε, έχει δημιουργήσει βάση δεδομένων για την αρχιτεκτονική κληρονομιά του πάρκου, η οποία περιλαμβάνει 690 κτίσματα, καθώς και βάση δεδομένων για τη βιοποικιλότητα (οικότοποι, φυτά, ζώα). Επιπρόσθετα, διαθέτει Στρατηγική για την Ανάπτυξη του Αειφόρου Τουρισμού, σύμφωνα με τις αρχές της Ευρωπαϊκής Χάρτας για τον Αειφόρο Τουρισμό. Η Στρατηγική εστιάζει στη διατύπωση προτεραιοτήτων και δράσεων για την εκπαίδευση των παρόχων τουριστικών υπηρεσιών και στη βελτίωση της υποδοχής, ενημέρωσης και εξυπηρέτησης των επισκεπτών. Επίσης, επιδιώκει την καλύτερη οργάνωση, συντήρηση και λειτουργία του δικτύου μονοπατιών και διαδρομών, αλλά και των υφιστάμενων υποδομών, την ενίσχυση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών, τη διαχείριση των επισκεπτών, την προβολή και προώθηση της περιοχής, την αξιολόγηση της τουριστικής δραστηριότητας και την αποτίμηση των επιπτώσεων στη φύση, την οικονομία και την κοινωνία κλπ. Τέλος, το Περιφερειακό Πάρκο διαθέτει σύστημα πιστοποίησης υπηρεσιών και προϊόντων που παράγονται στην προστατευόμενη περιοχή. Αντίστοιχα στρατηγικά κείμενα διαθέτουν οι ιδιωτικώς προστατευόμενες περιοχές (π.χ. ιδιοκτησία Tour du Valat).
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Διοικητικά η Καμάργκ ανήκει στον νομό Bouches-du-Rhône και στις περιοχές Αρλ και Σεντ-Μαρί-ντε-λα-Μερ. Εκτός από τις ομώνυμες πόλεις, μικρότεροι οικισμοί (όπως οι Port-Saint-Louis-du-Rhone, Mas-Thibert, Albaron, Saliers, Gimeaux, Gigeron-Villeneuve, Le Patu-de-la-Trinite, Le Sambuc, Salin-de-Giraud), φιλοξενούν 10.848 κατοίκους. Η Αρλ, κύριο εμπορικό, διοικητικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της περιοχής, έχει πληθυσμό 50.000 κατοίκους.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Οι κύριες ασχολίες αφορούν στη γεωργία (παραγωγή ρυζιού και, σε πολύ μικρότερο βαθμό, αμπελώνες), στην κτηνοτροφία (πρόβατα, εκτροφή μαύρων ταύρων και αλόγων), στην παραγωγή αλατιού, στην αλιεία, αλλά και στον τουρισμό, καθώς η Καμάργκ αποτελεί σπουδαίο προορισμό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, για Γάλλους και επισκέπτες από όλο τον κόσμο.
	Η προσβασιμότητα και συνδεσιμότητα της περιοχής είναι πολύ καλή. Εξυπηρετείται από το αεροδρόμιο και το λιμάνι της Μασσαλίας, καθώς απέχει περίπου 65 χιλιόμετρα. Στην Αρλ υπάρχει σιδηροδρομικός σταθμός που συνδέει την περιοχή με την Αβινιόν, τη Μασσαλία και τη Νιμ, καθώς και σταθμός υπεραστικών και τοπικών λεωφορείων με συχνά δρομολόγια. Μέτρια συνδεσιμότητα χαρακτηρίζει τους επιμέρους οικισμούς εντός της προστατευόμενης περιοχής, λόγω των εκτεταμένων αναχωμάτων και στραγγιστικών τάφρων, αλλά και των μεγάλων μεταξύ τους αποστάσεων.
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Η διαχείριση του Περιφερειακού Πάρκου της Καμάργκ βασίζεται σε ανοικτές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και τακτική διαβούλευση με τους τοπικούς φορείς. Το 2005 δημιουργήθηκε διευρυμένη Επιτροπή Διαχείρισης, στην οποία μετέχουν εκπρόσωποι των δήμων και της περιφερειακής διοίκησης, των παραγωγικών φορέων και της Κοινωνίας των Πολιτών. Η Επιτροπή Διαχείρισης και το Γραφείο Διαχείρισης αποτελούν τα κύρια όργανα διαβούλευσης του πάρκου. Στο έργο τους υποβοηθούνται από Επιστημονικό και Δεοντολογικό Συμβούλιο, αλλά και από Γνωμοδοτικό Συμβούλιο. Το Επιστημονικό και Δεοντολογικό Συμβούλιο αποτελείται από 31 καταξιωμένους ειδικούς επιστήμονες για ποικίλα περιβαλλοντικά ζητήματα, όπως είναι η καταπολέμηση των κουνουπιών, η κλιματική αλλαγή, οι μπλε και πράσινες υποδομές κ.ά. Πέντε επιτροπές παρέχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες στο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο, διασφαλίζοντας την ευρεία συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων και των επαγγελματιών της περιοχής: Γεωργίας & Κτηνοτροφίας, Διατήρησης & Διαχείρισης Υδάτων και Φυσικού Περιβάλλοντος, Οικονομικής & Τουριστικής Ανάπτυξης, Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Συμμετοχής & Ευαισθητοποίησης Πολιτών. Η Ομοσπονδία των Περιφερειακών Πάρκων παρέχει υποστήριξη όταν ανακύπτουν ζητήματα μεγάλων δημοσίων ή ιδιωτικών έργων ανάπτυξης ή άλλα ζητήματα που χρήζουν αντιμετώπισης σε εθνικό επίπεδο. Το κοινωφελές ίδρυμα Tour du Valat διοικείται από διοικητικό συμβούλιο και τρεις επιτροπές (ιδρυτών, ειδικών επιστημόνων και μελών). Απασχολεί 84 άτομα προσωπικό. Το 2014, στο πλαίσιο του εορτασμού των 60 ετών από τη δημιουργία του, ιδρύθηκαν οι Φίλοι του Tour du Valat.
Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Η Καμάργκ αποτελεί διεθνούς φήμης τουριστικό προορισμό και προσελκύει ετησίως σχεδόν 2 εκατ. τουρίστες. Επισκέπτονται την περιοχή για ποικίλους λόγους π.χ. θερινές διακοπές, απόλαυση της φύσης, αγροτουρισμό, πολιτιστικό τουρισμό κλπ. Η πλειονότητα των τουριστών επισκέπτονται τις παραλίες το καλοκαίρι, τις πόλεις Αρλ, Σεντ-Μαρί-ντε-λα-Μερ, Saint-Gilles και Aigues-Mortes για την ιστορική και αρχιτεκτονική τους κληρονομιά και τις λιμνοθάλασσες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Στην περιοχή λειτουργούν Γραφεία Τουρισμού στην Περιφέρεια Provence-Alpes-Côte d'Azur και στην Περιφερειακή Ενότητα Bouches-du-Rhône, καθώς και τέσσερα Γραφεία Ενημέρωσης Τουριστών (στην Σεντ-Μαρί-ντε-λα-Μερ, στην Αρλ, στο Mas-Thibert και στο Port-Saint-Louis-du-Rhône). Συνολικά, η Καμάργκ διαθέτει 420 καταλύματα με 15.315 κλίνες, από τις οποίες οι 9.045 (59%) βρίσκονται στο Περιφερειακό Πάρκο, οι 5.600 (37%) στην Αρλ και οι 654 (4%) στο Port-Saint-Louis-du-Rhône. Από τα 420 καταλύματα, τα 112 αφορούν σε ξενοδοχειακές μονάδες, 225 σε παραθεριστικές κατοικίες, 34 σε αγροικίες/αγροκτήματα, 9 σε χώρους κατασκήνωσης, 3 σε παραθεριστικά χωριά και 37 σε ξενώνες. Ως προς την κατηγορία των καταλυμάτων εντός του Περιφερειακού Πάρκου, 11 καταλύματα δεν εντάσσονται σε κάποια κατηγορία, 3 διαθέτουν ένα αστέρι, 21 διαθέτουν δύο αστέρια, 18 διαθέτουν τρία αστέρια και 5 καταλύματα είναι τεσσάρων αστέρων. Αντιστοίχως, στην Αρλ 10 καταλύματα δεν εντάσσονται σε κάποια κατηγορία, 4 καταλύματα διαθέτουν ένα αστέρι, 23 δύο αστέρια, 11 τρία αστέρια και δύο είναι τεσσάρων αστέρων. Τέλος, το ένα υπάρχον κατάλυμα στο Port-Saint-Louis-du-Rhône ανήκει στην κατηγορία δύο αστέρων. Πληθώρα μουσείων και υποδομών λειτουργούν στην περιοχή, με κυριότερα το Μουσείο της Καμάργκ στο Mas-du-Pont-de-Rousty (10 χλμ. από την Αρλ) και το Κέντρο Ενημέρωσης La Maison du Parc στο Pont de Gau (μόλις 4 χλμ. από την πρωτεύουσα Σεντ-Μαρί-ντε-λα-Μερ). Οι δύο υποδομές λειτουργούν σε καθημερινή βάση και υποδέχονται σχολεία, οργανωμένες ομάδες και μεμονωμένους επισκέπτες. Εξίσου αξιόλογος είναι ο αριθμός των σηματοδοτημένων μονοπατιών και διαδρομών που μπορεί να ακολουθήσει ο επισκέπτης για να ανακαλύψει την περιοχή, με τα πόδια, με άλογο, με ποδήλατο ή με όχημα. Ενημερωτικό υλικό (π.χ. έντυπα, τουριστικοί οδηγοί κ.ά.) για την προβολή της περιοχής και την ασφαλή περιήγηση διατίθεται στα γαλλικά, τα αγγλικά και άλλες γλώσσες.

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Οι αυξανόμενες τουριστικές ροές ενισχύουν το εισόδημα των κατοίκων και την αναγνωρισιμότητα της περιοχής, ασκούν όμως, παράλληλα, πιέσεις στα ευαίσθητα οικοσυστήματα. Η διοίκηση του Περιφερειακού Πάρκου επιχειρεί να μετατρέψει την περιοχή σε βιώσιμο τουριστικό προορισμό και προσφέρει μια σειρά από χρήσιμες υπηρεσίες. Ανάμεσά τους, η προβολή της περιβαλλοντικής και πολιτιστικής κληρονομιάς σε ειδικές ομάδες κοινού για την προσέλκυση επισκεπτών, η παροχή κατευθύνσεων για επιμέρους ζητήματα (π.χ. η ανακαίνιση κατοικιών και η διασφάλιση της τοπικής αρχιτεκτονικής), η οργάνωση πρότυπου συστήματος σήμανσης, η οργάνωση ειδικών προγραμμάτων ξεναγήσεων, η πιστοποίηση με το σήμα του πάρκου των προσφερόμενων υπηρεσιών και προϊόντων κ.ά. Ειδικότερα, ως προς την πιστοποίηση, έχει συντάξει ειδικές προδιαγραφές για καταλύματα και προγράμματα ξεναγήσεων/περιηγήσεων, αλλά και για τον ιππικό τουρισμό, τον οινοτουρισμό, τον τουρισμό που σχετίζεται με την επίσκεψη κοπαδιών ταύρων κ.ά.
ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Όπως προαναφέρθηκε, οι πιέσεις που ασκούνται στην περιοχή, σχετίζονται κατά κύριο λόγο με τη διαχείριση των υδάτων (π.χ. για αντιπλημμυρική προστασία, για την άρδευση των καλλιεργειών, τη στράγγιση εδαφών και τη μετατροπή υδροτοπικών εκτάσεων σε γεωργική γη κ.ά.). Επίσης, έχουν σχέση με τη συμπίεση του εδάφους και την καταστροφή της βλάστησης από τον αυξανόμενο αριθμό των ζώων που βόσκουν, τη διάβρωση των ακτών και την υποβάθμιση/καταστροφή των θινών, καθώς και με την υπερσυγκέντρωση τουριστών σε κάποιες θέσεις (κυρίως τους θερινούς μήνες, στο παραλιακό μέτωπο).

3.5 Αλόννησος

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Η Αλόννησος είναι το τρίτο στη σειρά μεγάλο νησί των Βορείων Σποράδων, με συνολική έκταση 64,5 τ.χλμ. Ανήκει διοικητικά στον Νομό Μαγνησίας και βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Ανατολικά της Αλοννήσου βρίσκεται ένα εκτεταμένο νησιωτικό σύμπλεγμα μικρότερων νησίδων και ερημόνησων, τα οποία διοικητικά ανήκουν στον Δήμο Αλοννήσου: η Περιστεέρα, η Κυρά Παναγιά (Πελαγονήσι) και γύρω της οι νησίδες Πελέρισα, Παππούς, Κουμπί, Πράσο, Μέλισσα και Σφήκα, τα Γιούρα, οι νησίδες Κόρακας, Σκαντίλη και Στρογγυλό, τα Σκάτζουρα, το Πιπέρι, η νήσος Ψαθούρα και η νήσος Μυίγα. Νοτιοδυτικά, χωρίζεται από τη Σκόπελο μέσω του πορθμού Αλοννήσου. Έδρα του νησιού είναι ο οικισμός Πατητήρι, του οποίου ο όρμος αποτελεί και το επίνειο του νησιού.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων (ΕΘΠΑΒΣ) (ΦΕΚ/519/Δ/28.05.1992), αποτελεί το πρώτο θαλάσσιο πάρκο της χώρας, με έκταση 2200 τ.χλμ., συγκεκριμένα τη μεγαλύτερη θαλάσσια προστατευόμενη περιοχή μεικτής έκτασης (που περιλαμβάνει θάλασσα και ξηρά) στη Μεσόγειο. Το Εθνικό Πάρκο περιλαμβάνει την Αλόννησο, 6 μικρότερα νησιά (Περιστεέρα, Κυρά Παναγιά, Ψαθούρα, Πιπέρι, Σκάτζουρα και Γιούρα) και 22 βραχονησίδες. Σε αυτό εντοπίζονται δύο προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000. Η GR140005 «Νησιά Κυρά Παναγιά, Πιπέρι, Ψαθούρα, και γύρω νησίδες Άγιος Γεώργιος, Νήσοι Αδελφοί, Λεκούσα και Γαϊδουρονήσια», και μεγάλο τμήμα της GR140004 «Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου-Βορείων Σποράδων, Ανατολική Σκόπελος». Η Ανατολική Σκόπελος δεν αποτελεί τμήμα του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου αλλά τμήμα της GR140004, διότι σε αυτήν εντοπίζονται σημαντικά καταφύγια αναπαραγωγής της μεσογειακής φώκιας. Η περιοχή που εντάσσεται στο Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο, χαρακτηρίζεται από ένα μοναδικό συνδυασμό χερσαίων και θαλάσσιων ενδιαιτημάτων. Η γεωγραφική απομόνωση, η ιδιαίτερη γεωμορφολογία, καθώς και ο περιορισμένος βαθμός ανθρώπινης παρέμβασης συμβάλλουν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας της περιοχής, η οποία αποτελεί ιδανικό καταφύγιο για πολλά είδη κλωρίδας και πανίδας που απειλούνται με εξαφάνιση. Σε ό,τι αφορά τα πολιτιστικά γνωρίσματα της περιοχής, ποικίλουν τόσο στην ξηρά, όσο και ενάλια. Τέλος, το νησί Πιπέρι φιλοξενεί τον σημαντικότερο πληθυσμό της μεσογειακής φώκιας.
ΘΕΣΜΙΚΟ/ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Το 1976 ο Γερμανός δρ. Τόμας Σούλτσε-Βέστρουμ ξεκινά τις προσπάθειες να ιδρύσει θαλάσσιο πάρκο στην περιοχή των Βορείων Σποράδων για την προστασία της μεσογειακής φώκιας. Το 1986 εκδίδεται η πρώτη νομαρχιακή απόφαση που αφορά την προστασία της μεσογειακής φώκιας και του βιοτόπου της, ενώ το 1988 κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Γεωργίας, και Εμπορικής Ναυτιλίας με διάρκεια δύο ετών, η οποία αναθεωρήθηκε το 1990. Τον Μάιο του 1992, με το ΠΔ 519/28/5/92, η περιοχή κηρύσσεται Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο. Στη συνέχεια, εντάσσεται στο δίκτυο Natura 2000 (ΚΥΑ 50743/2017), το οποίο αποτελεί ένα δίκτυο προστατευόμενων περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το μεγαλύτερο σε παγκόσμιο επίπεδο, με κύριο στόχο την προστασία ευάλωτων και απειλούμενων ειδών ζώων, φυτών και τύπων οικοτόπων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Παράλληλα, σύμφωνα με τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες για την προστασία των Πουλιών και των Οικοτόπων (2009/147/ΕΚ και 92/43/ΕΟΚ, αντίστοιχα), κηρύσσεται Τόπος Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ), και εντός αυτής θεσμοθετείται Ζώνη Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) για την προστασία της απειλούμενης βιοποικιλότητας. Επιπλέον, το πάρκο περιλαμβάνεται στον κατάλογο των 196 περιοχών που θεωρούνται σημαντικές για τα πουλιά της Ευρώπης (IBA - Important Bird Areas in Europe Priorities of Conservation / Bird International / 2000), με κωδικό IBA GR065.

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο χωρίζεται στις ζώνες προστασίας Α και Β, στις οποίες περιλαμβάνονται 7 νησιά και 22 βραχονησίδες και σκόπελοι. Η Ζώνη Α περιλαμβάνει τον πυρήνα του πάρκου (Ζώνη Α1), δηλαδή το ακατοίκητο νησί Πιπέρι και τη θαλάσσια περιοχή τρία ναυτικά μίλια γύρω από αυτό, όπου ισχύουν αυστηροί όροι προστασίας. Στη ζώνη αυτή απαγορεύεται κάθε είδους ανθρώπινη δραστηριότητα, εκτός από επιστημονική έρευνα και διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής. Στη Ζώνη Α (αυστηρής προστασίας), ισχύουν ιδιαίτερες ρυθμίσεις σε επιμέρους περιοχές, ανάλογα με τη κρισιμότητα, τη μοναδικότητα και τη φυσικότητά τους. Για την είσοδο στη Ζώνη Α είναι απαραίτητη η λήψη ειδικής άδειας από τη Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σποράδων του ΟΦΥΠΕΚΑ. Στις περιοχές, όπου επιτρέπεται η πρόσβαση στα σκάφη αναψυχής και στα επαγγελματικά τουριστικά σκάφη, επιτρέπεται η αγκυροβολία, η κολύμβηση, η παρατήρηση της πανίδας και χλωρίδας, η φωτογράφιση, η βιντεοσκόπηση και η επίσκεψη σε πολιτιστικά μνημεία. Επίσης, επιτρέπεται η διανυκτέρευση εντός των σκαφών σε συγκεκριμένες περιοχές. Αντίθετα, η Ζώνη Β περιλαμβάνει τη μοναδική κατοικημένη περιοχή του πάρκου, το νησί της Αλοννήσου, όπου επιτρέπονται οι επισκέψεις, με προϋπόθεση όμως τη συμμόρφωση με ειδικές απαγορευτικές ρυθμίσεις. Συγκεκριμένα, η προσέγγιση στο νησί Πιπέρι που είναι ο πυρήνας του Θαλάσσιου Πάρκου, δεν επιτρέπεται σε απόσταση μικρότερη των τριών ναυτικών μιλίων από τις ακτές του, ενώ η προσέγγιση στο νησί Γιούρα επιτρέπεται σε απόσταση μέχρι μισό ναυτικό μίλι από τις ακτές του. Η διανυκτέρευση σκαφών στην Ζώνη Α του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου επιτρέπεται μόνο στους όρμους Πλανήτης και Άγιος Πέτρος του νησιού Κυρά Παναγιά, οι οποίοι και αποτελούν τα ασφαλέστερα αγκυροβόλια της περιοχής. Η προσέγγιση, η αγκυροβολία καθώς και η διανυκτέρευση επιτρέπονται σε όλη την έκταση της Ζώνης Β. Το άναμμα φωτιάς στην ακτή δεν επιτρέπεται σε κανένα σημείο. Σε ό,τι αφορά την ερασιτεχνική αλιεία, στην Ζώνη Α επιτρέπεται σε ένα πολύ μικρό τμήμα (Ζώνη Α9), και μόνο με συρτή και πετονιές (καθετή), εξαιρουμένης της περιοχής που βρίσκεται σε απόσταση 1,5 ναυτικού μιλίου γύρω από το νησί Ψαθούρα. Στην περιοχή της Ζώνης Β επιτρέπονται η συρτή και οι πετονιές (καθετή), και το ψαροντούφεκο μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές της ζώνης. Η αυτόνομη κατάδυση επιτρέπεται μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές της Β Ζώνης. Η κολύμβηση και η ελεύθερη κατάδυση επιτρέπονται σε όλη τη Ζώνη Β, ενώ στη Ζώνη Α επιτρέπονται α) στην Ψαθούρα (στην παραλία Μανδράκι), β) στην Κυρά Παναγιά (στους όρμους Αγ. Πέτρο και Πλανήτη), γ) στα Σκάτζουρα (στον όρμο Λιμάνι) και δ) σε όλες τις νησίδες και βραχονησίδες της Ζώνης Α, εξαιρουμένων των περιοχών: Α1 (Πιπέρι), Α3 (Γιούρα), Α6 (Κόρακας, Σκαντήλι, Πολεμικά) και Α8 (περιοχή του Πάγκου, 39° 26'43"Β 24° 12'36"Α). Τέλος, το πάρκο εντάσσεται στις Ευρωπαϊκές Οδηγίες 92/43/ΕΟΚ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας χλωρίδας, στην Οδηγία 79/409/ΕΟΚ περί της διατηρήσεως των άγριων πτηνών, καθώς και σε διεθνείς συμβάσεις. Συγκεκριμένα, στη Σύμβαση για το διεθνές εμπόριο ειδών της άγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση (CITES), στη Σύμβαση της Βαρκελώνης για την προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος και των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου, στη Σύμβαση της Βόννης για τη διατήρηση των αποδημητικών ειδών που ανήκουν στην άγρια πανίδα, στη Σύμβαση της Βέρνης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης, στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη βιολογική ποικιλότητα και, τέλος, στη Σύμβαση για την πρόσβαση στην πληροφόρηση, τη δημόσια συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για θέματα περιβάλλοντος. Το ΕΠΧΣΑΑ Τουρισμού χαρακτηρίζει τη Σκιάθο και την Αλόννησο αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές. Με βάση την ΥΑ «Έγκριση Αναθεώρησης του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου της Περιφέρειας Θεσσαλίας» (ΦΕΚ 269/ΑΑΠ/2018), η Αλόννησος ορίζεται ως αναπτυσσόμενη τουριστικά περιοχή και περιοχή του Εθνικού Συστήματος Προστατευόμενων Περιοχών (σε συμβατότητα με το ΕΧΠ Τ/13). Χαρακτηρίζεται, επίσης, Τοπίο Εθνικής Αξίας. Προβλέπεται ότι η προστασία του περιβάλλοντος και του ιδιαίτερου νησιωτικού τοπίου απαιτεί ολοκληρωμένο και λεπτομερή σχεδιασμό, περιορισμό/ κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης και εκτόνωση της ζήτησης σε οργανωμένους υποδοχείς, σύμφωνα με τα σχέδια διαχείρισης και προστασίας των προστατευόμενων περιοχών. Τα στοιχεία που αφορούν στο σύνολό τους ή εν μέρει τις παραπάνω Παράκτιες και Νησιωτικές Χωρικές Ενότητες, και πρέπει να συνεκτιμηθούν κατά τον χωρικό σχεδιασμό, περιλαμβάνουν την ιδιομορφία του παράκτιου χώρου της περιφέρειας—αφού στο μεγαλύτερο μέρος του σχηματίζει ενότητες με τους όμορους ορεινούς όγκους—, σε συνδυασμό με το υφιστάμενο ή εκπονούμενο πλαίσιο χωρικού σχεδιασμού. Δίνονται, επίσης, κατευθύνσεις για πύκνωση του δικτύου τουριστικών λιμένων με τη δημιουργία μαρίνας στον Βόλο και καταφυγίων/αγκυροβολίων στην Αλόννησο (Καλαμάκια).
--	--

ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Στο πλαίσιο της υποστήριξης, διαχείρισης και αποκατάστασης των οικοσυστημάτων, της προστασίας ευαίσθητων περιοχών και οικοτόπων, της ανάκαμψης απειλούμενων ειδών και, μέσω της επανεπένδυσης των εσόδων από τον τουρισμό, της χρηματοδότησης των προστατευόμενων περιοχών, από το 2020 έχει θεσπιστεί εισιτήριο εισόδου στη Ζώνη Α του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Σποράδων (ΚΥΑ ΥΠΠΝ/ΥΠΡΓ/84580/8195 και τροπ. ΥΠΕΝ/ΔΔΦΠΒ/79100/2510). Στόχος της θέσπισης εισιτηρίου είναι η διαχείριση και παρακολούθηση των δραστηριοτήτων εντός της ζώνης, ενώ αποτελεί πόρο της οικείας Μονάδας Διαχείρισης. Επίσης, σε εξέλιξη βρίσκεται η σύνταξη νέας ΕΠΜ, στο πλαίσιο του έργου «Σύνταξη ΕΠΜ, Ειδικών Εκθέσεων και Σχεδίων Διαχείρισης για περιοχές του δικτύου Natura 2000», που υλοποιείται ορίζοντα από το ΥΠΕΝ.
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Υπάγεται διοικητικά στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και ειδικότερα στην Περιφερειακή Ενότητα Σποράδων. Ο Δήμος Αλοννήσου, με έδρα τον οικισμό Πατητήρι, αποτελείται από ένα δημοτικό διαμέρισμα, στο οποίο υπάγονται 18 οικισμοί. Ο πληθυσμός της, σύμφωνα με την απογραφή του 2021, ανέρχεται σε 3.188 κατοίκους, ενώ το εκτεταμένο μήκος της ακτογραμμής φτάνει τα 64 χιλιόμετρα. Στο νησί απαντώνται 22 παραλίες, οι οποίες ποικίλουν σε χαρακτηριστικά, ανάλογα με τη θέση στην οποία βρίσκονται. Ο οικισμός Πατητήρι, του οποίου ο όρμος αποτελεί και το επίγειο της νήσου, συνδέεται ακτοπολικά με ποικίλους προορισμούς. Συγκεκριμένα, συνδέεται με τα υπόλοιπα νησιά των Β. Σποράδων (Σκόπελος, Σκιάθος) και τον Βόλο. Επιπλέον, κατά τη θερινή περίοδο συνδέεται με τον Άγιο Κωνσταντίνο Φθιώτιδας, την Κύμη Ευβοίας και τη Σκύρο, αλλά και τη Θεσσαλονίκη. Στην Περιφερειακή Ενότητα των Σποράδων περίπου το 87% των απασχολούμενων δραστηριοποιείται στον τριτογενή τομέα, ενώ περίπου το 60% σε υπηρεσίες διαμονής και εστίασης. Σε μικρότερα ποσοστά, μόλις το 3% απασχολείται στον πρωτογενή τομέα, και άλλο ένα 3% στον δευτερογενή τομέα (μεταποίηση).
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Με έδρα την Αλόννησο λειτουργεί η Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σποράδων, η οποία υπάγεται στη Διεύθυνση Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (Τομέας Α) της Γενικής Διεύθυνσης του ΟΦΥΠΕΚΑ (Ν.4685/2020). Συγκεκριμένα, η χωρική αρμοδιότητα της Μονάδας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Βορείων Σποράδων υπάγεται διοικητικά στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και στους Δήμους Αλοννήσου, Σκοπέλου και Σκιάθου. Σε ό,τι αφορά το Εθνικό Πάρκο, είναι υπεύθυνη για το πρόγραμμα παρακολούθησης της κατάστασης του περιβάλλοντος, το οποίο αξιολογεί την αποτελεσματικότητα των διαχειριστικών μέτρων που εφαρμόζονται για την ποιοτική και ποσοτική ανάλυση των παραμέτρων του οικοσυστήματος του πάρκου. Οι κύριες δραστηριότητες του επιστημονικού και τεχνικού προσωπικού της ΜΔ είναι, μεταξύ άλλων, η επιτήρηση και φύλαξη της περιοχής, η προστασία της μεσογειακής φώκιας, η περιβαλλοντική εκπαίδευση, η ευαισθητοποίηση τόσο των κατοίκων της περιοχής, όσο και των επισκεπτών της, καθώς και η προώθηση του εθελοντισμού και η διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας. Η επιτήρηση και φύλαξη της περιοχής ευθύνες που πραγματοποιείται από: α) ένα πολυεστερικό ταχύπλοο σκάφος μήκους 11,28 μέτρων, β) ένα φουσκωτό ταχύπλοο μήκους 4 μέτρων και γ) ένα όχημα 4Χ4. Επιπρόσθετα, διαθέτει πλήρη επιστημονικό εξοπλισμό έρευνας παρακολούθησης, αποτελούμενο από μικροσκόπια, στερεοσκόπιο, κάμερες, υποβρύχιες κάμερες, υδρόφωνα κλπ. Η Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σποράδων απασχολεί έξι άτομα διαφόρων ειδικοτήτων (π.χ. βιολόγων, περιβαλλοντολόγων και τεχνικών πεδίου). Στη διαφύλαξη, προστασία και ανάπτυξη περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου συμβάλλουν οι εξής Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και τοπικοί φορείς: (α) η Mom (Εταιρεία για τη Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας), η οποία έχει και Κέντρο Περιθαλψής και Επανεξέλιξης της Μεσογειακής Φώκιας στη Στενή Βάλα της Αλοννήσου (β) το Ίδρυμα Thalassa Foundation (ΑΜΚΕ ΑΕΝΑΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ), το οποίο υποστηρίζει και προωθεί πρακτικές για την αποκατάσταση και τη διατήρηση των θαλάσσιων αποθεμάτων της Μεσογείου (γ) ο Αλιευτικός Σύλλογος Αλοννήσου, ο οποίος αποτελεί τον μεγαλύτερο αλιευτικό στόλο στις Βόρειες Σποράδες. Η συνεργασία του στοχεύει στην προώθηση και ενίσχυση της αειφόρου αλιείας, τη διατήρηση και αύξηση των αποθεμάτων, καθώς και στην ανανέωση του θαλάσσιου οικοσυστήματος και (δ) οι λιμενικές αρχές, οι οποίες ενισχύουν το έργο της επιτήρησης και φύλαξης του πάρκου.
Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Το νησί της Αλόννησου, το οποίο αποτελεί τη Ζώνη Β του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου, δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες να διαμείνουν και να βιώσουν μία μοναδική εμπειρία, προσεγγίζοντας ιδιαίτερους μεσογειακούς κερσαίους και θαλάσσιους βιότοπους με εκατοντάδες είδη χλωρίδας και πανίδας, αλλά και σημαντικά αρχαιολογικά και ιστορικά μνημεία. Η είσοδος στη Ζώνη Α του πάρκου μπορεί να πραγματοποιηθεί με την καταβολή εισιτηρίου, και στη συνέχεια ο επισκέπτης περιηγείται στα μικρότερα νησιά και τις νησίδες και βλέπει από κοντά τα σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας π.χ. τη μεσογειακή φώκια (<i>Monachus monachus</i>).

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Από αρχαιολογικής πλευράς, ο ενάλιος χώρος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, κυρίως για το σημαντικό αριθμό ναυαγίων διαφόρων εποχών. Από το 2011 το ΕΘΠΑΒΣ είναι επισκέψιμο για κατάδυση σε 14 σημεία, σύμφωνα με την έγκριση αναστοχέτησης ενάλιου αρχαιολογικού χώρου Βορείων Σποράδων – Αλοννήσου (Δήμος Αλοννήσου), ενώ το 2015 εγκρίθηκε η δημιουργία τεσσάρων Ενάλιων Επισκέψιμων Αρχαιολογικών Χώρων (ΕΕΑΧ)⁹ στις Βόρειες Σποράδες και τον Παγασητικό (Περιστερά, Κίκυνθος, Τηλέγραφος και Γλάρος), στο πλαίσιο του βραβευμένου καινοτόμου προγράμματος «Άνω Μαγνήτων Νήσοι» (anomaghitonnisoi.eu). Σε συνέχεια του ίδιου προγράμματος είναι σε αναμονή ο χαρακτηρισμός επιπλέον τεσσάρων σημείων ως ΕΕΑΧ (Τσέλιος, Σκάντζουρα, Άγιος Πέτρος, Φαγκρού). Το 2020 υπογράφεται από την Περιφέρεια Θεσσαλίας η Προγραμματική Σύμβαση για τη δημιουργία Επισκέψιμων Ενάλιων Αρχαιολογικών Χώρων (Υποβρυχίων Μουσείων) στην Αλόννησο και το Δυτικό Παγασητικό. Το Ενάλιο Αρχαιολογικό Πάρκο περιλαμβάνει οκτώ αρχαία ναυάγια, στα οποία επιτρέπονται οι καταδύσεις αναψυχής όλων των ειδών. Οι επισκέπτες πληρώνουν μόνο μια φορά το αντίτιμο της εισόδου στο πάρκο, ενώ μπορούν να καταδυθούν πολλές φορές σε όλα τα σημεία. Επίσης, στην Αλόννησο και την Αμαλιάπολη λειτουργούν, συμπληρωματικά της καταδυτικής εμπειρίας, δύο Κέντρα Ενημέρωσης και Ευαισθητοποίησης Κοινού (ΚΕΕΚ), τα οποία διαθέτουν ψηφιακές εφαρμογές εικονικής πραγματικότητας και «στεγνής κατάδυσης», διαδραστικές πλατφόρμες τρισδιάστατης απεικόνισης, καθώς και αντίγραφα των αμφορέων της Περιστεράς. Με αυτόν τον τρόπο δίνουν την ευκαιρία και σε όσους δεν έχουν τη δυνατότητα κατάδυσης να καταδυθούν εικονικά. Το υποβρύχιο μουσείο της Αλοννήσου ξεκίνησε επίσημα τη λειτουργία του το 2021. Το 2020 οι επισκέπτες του ΚΕΕΚ Αλοννήσου ξεπέρασαν τους 2.000, και το 2022 τους 3.560 (Δρούγα, 2022). Στην Αλόννησο έχει αναπτυχθεί ένα ευρύ δίκτυο σηματοδοτημένων μονοπατιών συνολικού μήκους 35 χλμ., το οποίο διασχίζει όλο το νησί, πλην του βορείου τμήματος που είναι δύσβατο και δυσπρόσιτο. Η πλούσια και πυκνή βλάστηση ενισχύει την εμπειρία της πεζοπορίας. Εκτός των βασικών μονοπατιών, απαντώνται και άλλες συντομότερες διαδρομές. Σημαντικό παράγοντα για τους επισκέπτες αποτελούν οι παραλίες του νησιού. Ξεχωρίζουν ο Άγιος Δημήτριος, ο Λεφτός Γιαλός, η Μηλιά, η Χρυσή Μηλιά και όλες οι αμμουδιές γύρω από το Κοκκινόκαστρο. Πιο ήσυχες επιλογές είναι η Μεγάλη Άμμος, η Αγάλλου Λάκκα και ο μικρός Μουρτιάς. Ωστόσο, πολλά είναι και τα αξιολόγα πολιτιστικά στοιχεία της Αλοννήσου που αποτελούν πόλο έλξης των επισκεπτών π.χ. ο οικισμός της Χώρας, τα λείψανα μεσαιωνικού οχυρωματικού τείχους, το πειρατικό μουσείο και οι αξιολογές εκκλησίες (Γέννησης του Χριστού, Αγ. Αθανασίου, Αγ. Γεωργίου και τα ξωκλήσια Ευαγγελισμού και Κοίμηση της Θεοτόκου). Σύμφωνα με τη ΜΔΠΠ, η Αλόννησος παρουσιάζει μεγάλη επισκεψιμότητα, ειδικότερα τους καλοκαιρινούς μήνες (τον Ιούλιο και τον Αύγουστο), όπου το πάρκο παρουσιάζει την εντονότερη τουριστική κίνηση. Σύμφωνα με καταγραφές, φαίνεται ότι περίπου το 55% των επισκεπτών προέρχονται από ξένες χώρες, όπως η Ιταλία, η Ολλανδία, η Δανία, η Γερμανία και, τέλος, το Ηνωμένο Βασίλειο, με μέσο όρο παραμονής, τις οκτώ ημέρες.
ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Ο ΟΦΥΠΕΚΑ/ΜΔΠΠ, ως αρμόδιος φορέας για την προστασία και διαχείριση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου την τρέχουσα περίοδο, υλοποιεί μελέτες και έργα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την τουριστική ανάπτυξη και αξιοποίηση του πάρκου. Όσον αφορά την ανάληψη δράσης για την αποφυγή ή την ελαχιστοποίηση αρνητικών επιπτώσεων στη φύση και τη μείωση της ρύπανσης, η Μονάδα Διαχείρισης του πάρκου υλοποιεί την εγκατάσταση οικολογικών μόνιμων αγκυροβολίων για την προστασία των λιβαδιών της Ποσειδωνίας. Με τον τρόπο αυτόν, επιτυγχάνεται η μείωση της καταγεγραμμένης επίπτωσης των αγκυρών των σκαφών τουρισμού και αναψυχής στα λιβάδια της Ποσειδωνίας. Η δράση υλοποιείται στο πλαίσιο της πράξης «Διαχειριστικές Δράσεις Προστατευόμενων Περιοχών, Ειδών και τύπων Οικοτόπων στην περιοχή ευθύνης του τέως Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου Βορείων Σποράδων», με κωδικό ΟΠΣ 5033233 του ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020.

⁹ Με βάση το Άρθρο 11 του νόμου 3409/2005, ως καταδυτικό πάρκο νοείται «η χαρακτηρισμένη περιοχή, στην οποία πραγματοποιούνται κατ' αποκλειστικότητα καθοδηγούμενες καταδύσεις αναψυχής, καθώς και συναφείς υποβρυχίες δραστηριότητες, όπως η υποβρύχια φωτογράφιση, η υποβρύχια κινηματογράφηση και η περιβαλλοντική εκπαίδευση». Με το Άρθρο 11 του ίδιου νόμου περί καταδύσεων αναψυχής, «το ενάλιο αρχαιολογικό πάρκο είναι περιοχή όπου επιτρέπονται οι καθοδηγούμενες καταδύσεις με συνοδεία δυτών φυλάκων αρχαιοτήτων ή αρχαιολόγων». Και τα δύο είδη πάρκων κατατάσσονται στα ψυχαγωγικά θεματικά πάρκα, τα οποία προσφέρουν στους επισκέπτες ποικίλες ψυχαγωγικές υπηρεσίες γύρω από έναν ή περισσότερους θεματικούς άξονες.

ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Ποικίλοι φορείς, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (π.χ. Περιφέρεια Θεσσαλίας, Μη Κερδοσκοπικοί Οργανισμοί, Ελληνικό Κέντρο Θαλάσσιων Ερευνών κ.ά.), εκπονούν μελέτες και υλοποιούν έργα και δράσεις για την ανάδειξη, την τουριστική ανάπτυξη, την προβολή και προώθηση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου ως τουριστικού προορισμού. Για παράδειγμα, η Περιφέρεια Θεσσαλίας συμμετέχει μαζί με άλλους εταίρους στο διεθνές ευρωπαϊκό έργο LIFE DREAM για τη Φύση και Βιοποικιλότητα. Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής του προγράμματος, δημιουργήθηκε το δεύτερο υποθαλάσσιο μουσείο, πολύ κοντά στο Ενάλιο Μουσείο της Περιστεράς, αναδεικνύοντας τη φυσική κληρονομιά της περιοχής.
ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Οι πιέσεις και απειλές που αντιμετωπίζουν οι προστατευόμενες περιοχές, στις οποίες εντάσσεται η Αλόννησος και το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο, σχετίζονται με φυσικούς/βιοτικούς παράγοντες (σεισμούς, υπερβόσκηση, πυρκαγιές από φυσικές καταστροφές), και ανθρωπογενείς επιδράσεις (π.χ. ανεξέλεγκτη αλίευση, απορρίμματα, πυρκαγιές, ρύπανση από βιομηχανικές ή στρατιωτικές δραστηριότητες, εντατικοποίηση πολυετών καλλιεργειών, υπερβολική θήρα και λαθροθηρία, εισαγωγή ειδών εισβολέων, εκκερνώσεις, παράνομη κατασκήνωση κ.ά.). Η αύξηση του τουρισμού δίχως ολοκληρωμένο χωροταξικό σχεδιασμό ενδέχεται να δημιουργήσει πολλές πιέσεις στη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Συγκεκριμένα, πιέσεις ενδέχεται να ασκήσουν οι τουριστικές υποδομές, η ανεξέλεγκτη αγκυροβολία, η παράνομη ερασιτεχνική αλιεία, η καταστροφή λιβαδιών Ποσειδωνίας από σύρσεις αγκυρών τουριστικών σκαφών, η όχληση και ρύπανση από την κυκλοφορία σκαφών κοντά στις ακτές και τα νησιά κ.ά.

3.6 Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Τα Αροάνια Όρη, γνωστότερα ως Χελμός, είναι οροσειρά της Βόρειας Πελοποννήσου. Το μεγαλύτερο τμήμα της οροσειράς εντοπίζεται στον νομό Αχαΐας και λιγότερο στον νομό Κορινθίας, με το υψηλότερο τμήμα να βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της ευρύτερης περιοχής των Καλαβρύτων. Περιβάλλεται στα νότια από τη Ντουρντουβάνη και το Μαίναλο, δυτικά από τον Ερύμανθο και το Παναχαϊκό, ανατολικά από την Κυλλήνη, ενώ βόρεια καταλήγει στον Κορινθιακό Κόλπο.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Το Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού αφορά στην περιοχή που οριοθετείται από τους υδροκρίτες των ποταμών Βουραϊκού, Κράθη και Αροαρίου, και από την παραλιακή ζώνη του Διακοπτού (ή Διακοφτού). Πρόκειται για την τρίτη σε ύψος οροσειρά της Πελοποννήσου. Το ύψος του Χελμού φθάνει τα 2.355 μέτρα στην Ψηλή Κορφή. Στις βόρειες υπώρειες του βουνού βρίσκεται η λίμνη Τσιβλού, ενώ κοντά στις ψηλές κορυφές σχηματίζεται από τα χιόνια που λιώνουν η αλπική λίμνη Μαυρολίμνη. Στην ουσία, το πάρκο αφορά μία εκτεταμένη χερσαία περιοχή, η οποία είναι ανεπηρέαστη από ανθρώπινες δραστηριότητες. Στην περιοχή απαντώνται μοναδικά οικοσυστήματα, τα οποία φιλοξενούν μεγάλο αριθμό από σπάνια, απειλούμενα ενδημικά είδη χλωρίδας, καθώς επίσης και μεγάλο αριθμό από σπάνια και απειλούμενα είδη πανίδας και ορνιθοπανίδας. Πέρα από τα πλούσια φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία της, η περιοχή χαρακτηρίζεται από μοναδικούς γεωλογικούς σχηματισμούς, εξού και έχει κηρυχθεί Παγκόσμιο Γεωπάρκο της UNESCO. Το Γεωπάρκο Χελμού - Βουραϊκού καλύπτει έκταση 647 τ.χλμ. και εκτείνεται στους νομούς Αχαΐας και Κορινθίας στη βόρεια Πελοπόννησο. Παρουσιάζει μια ξεχωριστή γεωλογική ιστορία, ενώ φιλοξενεί μοναδικά τοπία, όπως το Σπήλαιο των Λιμνών, τις πηγές του Αροαρίου ποταμού στο Πλανητέρο, το Φαράγγι του Βουραϊκού Ποταμού με τον μοναδικό οδοντωτό σιδηρόδρομο Διακοφτού - Καλαβρύτων, τη λίμνη Τσιβλού, τη λίμνη Δόξα, καθώς και σημεία πολιτιστικής κληρονομιάς. Φιλοξενεί, επίσης, άρτιες επιστημονικές, εκπαιδευτικές και τουριστικές υποδομές, όπως είναι οι εγκαταστάσεις του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κλειτορίας - Ακράτας στην Κλειτορία, οι εγκαταστάσεις του Χιονοδρομικού Κέντρου, το τηλεσκόπιο Αρίσταρχος κλπ.
ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Η περιοχή, η οποία οριοθετείται από τους υδροκρίτες των ποταμών Βουραϊκού, Κράθη και Αροαρίου και από την παραλιακή ζώνη του Διακοπτού, με έκταση 31.174,90 εκτάρια έχει κηρυχθεί Εθνικό Πάρκο, σύμφωνα με τις κατηγορίες του Ν.1650/1986, με την ΚΥΑ 40390/01-10-2009 «Χαρακτηρισμός της χερσαίας περιοχής του ορεινού όγκου Χελμού – Βουραϊκού ως Εθνικού Πάρκου» (ΦΕΚ 446/Δ/02-10-2009). Με την ΚΥΑ χαρακτηρίζεται Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού, η χερσαία περιοχή του ορεινού όγκου Χελμού – φαράγγι του Βουραϊκού ποταμού, η οποία βρίσκεται στην εκτός σχεδίου και εντός ορίων οικισμών προ του 1923 και κάτω των 2000 κατοίκων περιοχή των Δήμων Καλαβρύτων, Λευκασίου, Διακοπτού, Ακράτας, Αιγείρας (Ν. Αχαΐας) και Δήμου Φενεού (Ν. Κορινθίας). Πριν τον χαρακτηρισμό της περιοχής ως Εθνικού Πάρκου, είχε χαρακτηριστεί Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης το νότιο άκρο του Πάρκου, με την ΥΑ 44040/2526/1978 «Περί κηρύξεως δένδρων ως Διατηρητέων Μνημείων της Φύσης» (ΦΕΚ 738/Β/02-06-1976). Αλλά και μέσα στα όρια του πάρκου, στην αυλή της Ιεράς Μονής Αγίας Λαύρας Καλαβρύτων, εντοπίζεται ένας υπεραιώνόβιος πλάτανος, ο οποίος έχει, επίσης, κηρυχθεί, σύμφωνα με την ΥΑ 105497/6459/1986, Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης (ΦΕΚ 656/Β/01-10-1986).

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Από το 2009 (ΦΕΚ 446/Δ/2009), το σύνολο της περιοχής του Εθνικού Πάρκου, διακρίνεται σε τρεις ζώνες προστασίας. Η Ζώνη Α χαρακτηρίζεται περιοχή προστασίας της φύσης, και χωρίζεται σε τρεις επιμέρους κατηγορίες: (α) Ζώνη Α1: Υψηλές Κορυφές του Όρους Χελμός, όπου επιτρέπεται η επιστημονική έρευνα, η εκτέλεση έργων και εργασιών που αποσκοπούν στη βελτίωση, διατήρηση ή/και αποκατάσταση των χαρακτηριστικών του οικοσυστήματος, ξεναγήσεις επισκεπτών, η τοποθέτηση πινακίδων για τη σήμανση των προστατευόμενων ζωνών, η βελτίωση της σήμανσης των ορειβατικών μονοπατιών, η συντήρηση του υφιστάμενου οδικού δικτύου, η βόσκηση, σύμφωνα με ειδική διαχειριστική μελέτη, και η συλλογή αρωματικών/φαρμακευτικών φυτών για την κάλυψη ατομικών αναγκών των κατοίκων, (β) Ζώνη Α2: Δάσος Ανεξαρτησίας Καλαβρύτων (Αισθητικό Δάσος), όπου επιτρέπεται ότι και στη Ζώνη Α1, όπως επίσης η κυκλοφορία στο δασικό οδικό δίκτυο υπό όρους της Μονάδας Διαχείρισης, η βόσκηση και η μελισσοκομία, και (γ) Ζώνη Α3: Φαράγγι Βουραϊκού ποταμού, μήκους 20 κλμ. «Οι σήραγγες, οι καταρράκτες, τα σπήλαια και η πυκνή βλάστησή του, συνθέτουν ένα εντυπωσιακό και μοναδικής φυσικής ομορφιάς τοπίο, το οποίο ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει, είτε με τον οδοντωτό σιδηρόδρομο που διασχίζει το φαράγγι, είτε πεζός, ακολουθώντας το ευρωπαϊκό μονοπάτι Ε4». Επίσης, στη ζώνη αυτήν επιτρέπονται η συντήρηση του οδοντωτού, η συντήρηση-βελτίωση των εγκαταστάσεων-δικτύων κοινής ωφέλειας, η γεωργία και η δεντροκαλλιέργεια στις νόμιμα υφιστάμενες καλλιεργήσιμες εκτάσεις, η βόσκηση, σύμφωνα με ειδική διαχειριστική μελέτη που εκπονεί η Μονάδα, και η μελισσοκομία. Η Ζώνη Β περιλαμβάνει περιοχές ειδικών ρυθμίσεων και διακρίνεται με τη σειρά της σε τέσσερις ζώνες. Ζώνη Β1: Περιοχή προστασίας του Σπήλαιου Καστριών, Ζώνη Β2: Περιοχή προστασίας των Πηγών Αροαρίου και του πλατανόδασους Πλανιτέρου, Ζώνη Β3: Περιοχή προστασίας της Λίμνης Τσιβλού και Ζώνη Β4: Περιοχή προστασίας των Πηγών Λάδωνα. Σε αυτές τις περιοχές επιτρέπονται οι ήπιες οικονομικές δραστηριότητες (π.χ. η μελισσοκομία, η αλιεία, η ανάπτυξη του οικοτουρισμού, οι ημερήσιες ξεναγήσεις κλπ.), αλλά δεν επιτρέπεται η επέκταση του υφιστάμενου δικτύου. Τέλος, η Ζώνη Γ, η οποία περιλαμβάνει την υπόλοιπη περιοχή που καταλαμβάνει το Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού (εκτός από τις προαναφερθείσες), χαρακτηρίζεται Περιοχή Περιβαλλοντικού Ελέγχου και θέτει σε καθεστώς επιτήρησης τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες, με τη γνωμοδότηση του πρώην Φορέα Διαχείρισης για την αδειοδότηση κάθε προτεινόμενου έργου και δραστηριότητας. Εντός των ορίων του Εθνικού Πάρκου εντοπίζονται περιοχές κοινοτικού ενδιαφέροντος. Σύμφωνα με την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ, χαρακτηρίζεται μία ΖΕΠ, με την ονομασία GR2320013 «Όρος Χελμός (Αροάνια) - Φαράγγι Βουραϊκού και περιοχή Καλαβρύτων». Σύμφωνα δε με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ, έχουν χαρακτηριστεί τέσσερις ΕΖΔ: το όρος Χελμός και τα Ύδατα Στυγός GR2320002, το Φαράγγι του Βουραϊκού GR2320003, το Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων GR2320004 και το Σπήλαιο των Καστριών GR2320009. Τέλος, εντός των ορίων του Πάρκου έχουν δημιουργηθεί τέσσερα Καταφύγια Άγριας Ζωής: (α) Καταφύγιο Κράστων - Σοκαρά (ΥΑ 38544/2087/1976, ΦΕΚ 923/Β/15-07-1976), (β) το Καταφύγιο Βαλιμής - Περιστέρας (ΥΑ 218095/3023/1978, ΦΕΚ 584/Β/30 06-1978), (γ) το Καταφύγιο της Κοινότητας Καστριών (ΥΑ 38106/2382/1976, ΦΕΚ769/Β/18-05-1976, όπως τροποποιήθηκε με την ΥΑ 222295/3546/1978, ΦΕΚ 625/Β/19-07-1978, και δ) το Καταφύγιο Τράπεζας - Καθολικού - Διακοπού (ΥΑ 41992/2297/1976, ΦΕΚ755/Β/09-06-1976), όπως τροποποιήθηκε με την ΥΑ 160127/1982 (ΦΕΚ 698/Β/21-09-1982). Στη συνέχεια, με τον Ν.4519/2018, τα γεωγραφικά όρια που εντάχθηκαν στην ευθύνη του τότε Φορέα Διαχείρισης Χελμού- Βουραϊκού διευρύνονται και συμπεριλαμβάνουν τρεις επιπλέον ΖΕΠ και τέσσερις ΕΖΔ. Συγκεκριμένα, τις ΖΕΠ: GR2320010 Όρη Μπάρμπας, Κλωκός, Φαράγγι Σελινούκων, GR2320012 Όρος Ερύμανθος, GR2530006 Όρος Ζήρεια (Κυλλήνη) και τις ΕΖΔ: GR2320005 Όρη Μπάρμπας και Κλώκος, Φαράγγι Σελινούκων, GR2320007 Όρος Παναχαϊκό - Σύραγγες Παναγοπούλας, GR2320008 Όρος Ερύμανθος, GR2530001 Κορυφές Όρους Κυλλήνη (Ζήρεια) και Χαράδρα Φλαμπουρίτσα. Τέλος, το Εθνικό Πάρκο χαρακτηρίζεται Γεωπάρκο, σύμφωνα με τον Ν.3937/2011, ενώ το 2015 αναγνωρίζεται ως Παγκόσμιο Γεωπάρκο της UNESCO και περιλαμβάνεται στους καταλόγους του Ελληνικού Φόρουμ Γεωπάρκων, καθώς και του Ευρωπαϊκού και Παγκόσμιου Δικτύου Γεωπάρκων. Τα όρια του Γεωπάρκου σχεδόν συμπίπτουν με τα όρια του Εθνικού Πάρκου, με μόνη διαφοροποίηση ότι στο νότιο άκρο περιλαμβάνεται μία ευρύτερη περιοχή. Στην προστατευόμενη περιοχή απαντώνται γεωτοπιοι, σημαντικές δηλαδή γεωλογικές περιοχές που έχουν ιδιαίτερη αξία και σημαντικό ενδιαφέρον.
ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ ΜΕΣΑ ΔΕΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Ο Χελμός διαθέτει εγκεκριμένη Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (2010), Σχέδιο Διαχείρισης και Κανονισμό Διοίκησης και Λειτουργίας (2019). Πρόσφατα ολοκληρώθηκε η σύνταξη μελέτης με τίτλο «Φέρουσα Ικανότητα & Σχέδιο Διαχείρισης Επισκεπτών για την πρόληψη ανθρωπογενών επιπτώσεων στα ευαίσθητα είδη και οικοτόπους του Χελμού-Βουραϊκού». Επίσης, σε εξέλιξη βρίσκεται η σύνταξη νέας ΕΠΜ, στο πλαίσιο του έργου «Σύνταξη ΕΠΜ, Ειδικών Εκθέσεων και Σχεδίων Διαχείρισης για περιοχές του δικτύου Natura 2000», που υλοποιείται οριζόντια από το ΥΠΕΝ.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Το μεγαλύτερο μέρος υπάγεται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας– κυρίως στον νομό Αχαΐας και λιγότερο στον νομό Κορινθίας–, ενώ το υψηλότερο τμήμα της οροσειράς εντοπίζεται στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων της Περιφερειακής Ενότητας Αχαΐας. Στον ορεινό όγκο δεν υπάρχουν οικισμοί, παρά μόνο στο κέντρο περίπου του Εθνικού Πάρκου, σε υψόμετρο 735 μέτρων, εντοπίζεται η πόλη των Καλαβρύτων, με πληθυσμό 9.223 μόνιμους κατοίκους (ΕΛΣΤΑΤ, 2021). Σε ό,τι αφορά την απασχόληση, ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού απασχολείται στον πρωτογενή τομέα, ωστόσο λαμβάνοντας υπόψη τη μορφολογία του εδάφους και το κλίμα εντός του Εθνικού Πάρκου, η παραγωγή δεν εντοπίζεται ενιαία στην έκταση της. Η περιοχή του πάρκου περιλαμβάνει καλλιέργειες εσπεριδοειδών, ελιές, αμπέλια, καλλιέργειες κτηνοτροφικών φυτών και κηπευτικά σε μικρές εκτάσεις– καθώς προορίζονται για την κάλυψη τοπικών αναγκών–, αλλά και καλλιέργειες με καρυδιές, μηλιές και κερασιές. Παράλληλα, υπάρχει σημαντική ανάπτυξη της κτηνοτροφίας (πάνω από 1000 εκμεταλλεύσεις), και σταδιακή άνηση της αλιείας, χάρη κυρίως στις καλλιέργειες εσωτερικών υδάτων. Εντοπίζονται, επίσης, ιχθυοτροφεία πέστροφας και σολομού. Τέλος, η προσφορά της δασοπονίας, με τη διάθεση ξυλείας ατομικών αναγκών στους κατοίκους, είναι σημαντική δασοπολιτική ενέργεια. Στην περιοχή εντοπίζονται ακόμα μικρές μονάδες μεταποίησης αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, οινοποίησης σταφυλιών και μεταποίησης ελαίων στην πεδινή και παραλιακή ζώνη. Επίσης, μικρότερη παραγωγή σε ξυλόγλυπτα είδη και μάλλινα. Όσον αφορά τον τριτογενή τομέα, έχουν αναπτυχθεί κυρίως το εμπόριο και ο τουρισμός. Τα Καλάβρυτα είναι το τουριστικό κέντρο του Εθνικού Πάρκου και εξασφαλίζουν πρόσβαση στον ορεινό όγκο, μέσω των δασικών δρόμων και του οδικού δικτύου. Βρίσκονται σε απόσταση 190 χλμ. από την Αθήνα, ενώ το λιμάνι της Πάτρας βρίσκεται περίπου στα 80 χιλιόμετρα. Εξυπηρετείται μέσω του Οδο-ντωτού σιδηρόδρομου –από Διακοπτό προς Καλάβρυτα–, μια διαδρομή μήκους 22,5 χλμ., διαμέσου του φαραγγιού του Βουραϊκού ποταμού, διάρκειας μίας ώρας. Επιπλέον, συνδέονται με υπεραστικά λεωφορεία από την Αθήνα και την Πάτρα.
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Από το 2002, αρμόδιος για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη του Χελμού ήταν ο Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού. Με βάση τον Ν. 4685/2020 και το ΦΕΚ 1056/Β/10-3-2022, ο Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού εντάσσεται αυτοτελώς στον ΟΦΥΠΕΚΑ ως Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Χελμού-Βουραϊκού και Προστατευόμενων Περιοχών Βόρειας Πελοποννήσου. Η Μονάδα Διαχείρισης βρίσκεται στα Καλάβρυτα, ενώ στο ίδιο κτίριο στεγάζονται οι εγκαταστάσεις του Κέντρου Πληροφόρησης Επισκεπτών Εθνικού Πάρκου Χελμού-Βουραϊκού. Απασχολεί ενδεκαμελές προσωπικό: δύο περιβαλ-λοντολόγους, έναν δασολόγο, έναν γεωλόγο, πέντε φύλακες δασικής προστασίας και δύο διοικητικούς. Επίσης, διαθέτει δύο αγροτικά οχήματα 4x4, τρία οχήματα τζιπ 4x4, ασύρματο σύστημα επικοινωνίας Κέντρου-Ειδικών Δασικών Προστασίας, ατομικό εξοπλισμό φυλάκων, πλήρες σερβις εργαλείων και λοιπό εξοπλισμό φυλάκων για την επίτευξη της περιοχής. Ποικίλοι φορείς, υπηρεσίες και οργανισμοί εμπλέκονται με την προστασία και κυρίως με την τουριστική ανάπτυξη και προβολή του ορεινού όγκου. Το Δασαρχείο, η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, ο Δήμος Καλαβρύτων, η Αχαΐα Αναπτυξιακή, επιμελητήρια, οργανισμοί οικονομικών φορέων (π.χ. Ένωση Ξενοδόχων), ο ορειβατικός σύλλογος «Φίλοι του Οδοντωτού», τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κλειτορίας και Ακράτας, οι διευθύνσεις και τα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της ευρύτερης περιοχής, η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία και άλλες οργανώσεις συνεισφέρουν στην τουριστική προβολή, αλλά και στη διατήρηση, ανάπτυξη και ανάδειξη της περιοχής.
Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Χάρη στην ποικιλία των μνημείων της και το εξαιρετικό φυσικό της κάλλος, η περιοχή των Καλαβρύτων αλλά και ευρύτερα το Εθνικό και Γεωλογικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού καταγράφεται ως μία τουριστικά δυναμική περιοχή. Να σημειωθεί ότι τις προηγούμενες δεκαετίες, η τουριστική ανάπτυξη της βασιζόταν ως επί το πλείστον σε επισκέπτες βραχείας παραμονής, οι οποίοι επέλεγαν τα Καλάβρυτα κατά τη θερινή περίοδο. Ωστόσο, με τη λειτουργία του Χιονοδρομικού Κέντρου Καλαβρύτων, το 1988, άλλαξε ριζικά τόσο η τουριστική ταυτότητα της περιοχής, όσο και η οικονομία της. Πλέον, αποτελεί πόλο έλξης επισκεπτών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, προσφέροντας ποικίλες επιλογές. Πολλά τα σημεία ενδιαφέροντος στο Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού. Ειδικότερα, εξαιτίας των σημα-ντικών ιστορικών γεγονότων στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων απαντώνται ποικίλα ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, αρχιτεκτονικά μνημεία και λαογραφικά μουσεία, τα οποία αναδεικνύουν τόσο την ιστορικότητα της περιοχής, όσο και τα έντονα πολιτιστικά και παραδοσιακά στοιχεία της.

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Ανάμεσα στα σπουδαία ιστορικά μνημεία της περιοχής, η Ιερά Μονή Αγίας Λαύρας, το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος και ο Τόπος Εκτέλεσης, το Μνημείο Χελωνοσπηλιάς, το Μνημείο της Φροξυλιάς, το Αρχοντικό της Παλαιολογίνας, το Πανελλήνιο Ηρώο Εθνικής Παλιγγενεσίας κ.ά. Επίσης, πολυάριθμοι και σημαντικοί οι αρχαιολογικοί χώροι της περιοχής π.χ. το Αρχαίο Θέατρο Κάτω Βλασίας Καλαβρύτων (Αρχαίο Λεόντιο), η αρχαία πόλη Βούρα, η πόλη του Φενεού, ο Αρχαιολογικός Χώρος Αρχαίου Κλείωρα, ο Αρχαιολογικός Χώρος Άνω Λούσων, το Κάστρο των Καλαβρύτων, η αρχαία Κερύνεια και η αρχαία Αιγείρα. Επιπλέον, την περιοχή κοσμούν πολυάριθμα αρχιτεκτονικά μνημεία (Γεφύρι Πλατανιώτισσας, Γεφύρι στον μύλο του Λιάσκου κ.ά.), θρησκευτικά μνημεία (π.χ. δέκα Ιερές Μονές), τρία λαογραφικά μουσεία, ένα Κέντρο Λαογραφικής Παράδοσης και ο Πύργος Λαχουρίτη.
	Επίσης, ξεχωρίζουν 40 σημαντικοί γεώτοποι και ποικίλοι φυσιολατρικοί προορισμοί π.χ. το Τηλεσκόπιο Αρίσταρχος, οι πηγές του ποταμού Λάδωνα, το Δάσος Περιθωρίου – Ζαρούκλας, ο Βράχος Εβροστίνας, η Λίμνη Δόξα και η Λίμνη Τσιβλού, οι Καταρράκτες Ταξιάρχων στην Άνω Βλασία, το Πλανιτέρο (Πηγές Αροάνιου ποταμού), τα Ύδατα Στυγός, το Σπήλαιο Λιμνών Καστριών και το Φαράγγι του Βουραϊκού ποταμού. Τέλος, στην περιοχή εντοπίζονται έντε Μνημεία της Φύσης: το Κλήμα των Καλαβρύτων, ο Πλάτανος του Πausανία στο Αίγιο, οι Δώδεκα Βρύσες του Αιγίου, οι Βελανιδιές στην Καλαμιά Αιγίου και ο Πλάτανος της Αγ. Λαύρας Καλαβρύτων.
	Δεδομένων των ποικίλων στοιχείων που απαντώνται στην ευρύτερη περιοχή του Εθνικού και Γεωλογικού Πάρκου, δίνεται η δυνατότητα πολλαπλών δραστηριοτήτων εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Συγκεκριμένα, έχουν αναπτυχθεί δραστηριότητες που συνδυάζουν κερσαίες και θαλάσσιες διαδρομές, όπως πεζοπορίας - ποδηλασίας, σκι, κανό-καγιάκ και ράφτινγκ, καθώς και τη μοναδική διαδρομή με τον Οδοντωτό. Αναλυτικότερα, στην περιοχή έχουν δημιουργηθεί και αναπτυχθεί πάνω από δέκα πεζοπορικές διαδρομές με διαφορετικούς βαθμούς δυσκολίας, μέσω των οποίων μπορεί κανείς να επισκεφθεί τα περισσότερα από τα σημεία ενδιαφέροντος της περιοχής. Συγκεκριμένα, από τον Χελμό διέρχεται το ευρωπαϊκό μονοπάτι E4, ξεκινώντας από το Διακοπτό, ακολουθώντας το φαράγγι του Βουραϊκού, φτάνει ως τα Κάλαβρυτα και συνεχίζει προς Κάτω Λουσούς - Πλανιτέρο - Άρμπουνα - Αγ. Νικόλαο - Τουρνάδα - Κρινόφυτα.
	Στην πόλη των Καλαβρύτων εντοπίζεται το Κέντρο Πληροφόρησης, το οποίο διαθέτει τις κατάλληλες υποδομές, ώστε να ενημερώσει και να ευαισθητοποιήσει τους επισκέπτες για την προστατευόμενη περιοχή, τη γεωγραφία, την πανίδα και χλωρίδα που φιλοξενεί, τα κοινωνικά της χαρακτηριστικά, τα μνημεία, καθώς και τυχόν προβλήματα που υφίστανται, σε σχέση με τη διαχείριση και την ορθολογική και βιώσιμη ανάπτυξη της. Παράλληλα, πληθώρα υποδομών φιλοξενίας και επισιτισμού, αλλά και τουριστικών επιχειρήσεων (αθλητικές δραστηριότητες και ενοικιάσεις εξοπλισμού, καταστήματα πώλησης αναμνηστικών και παραδοσιακών προϊόντων κ.ά.), εξυπηρετούν τις ανάγκες των επισκεπτών.
	Ακριβή διαθέσιμα στοιχεία για την επισκεψιμότητα του Χελμού δεν υπάρχουν, καθώς τα δεδομένα διανυκτερεύσεων ανά δήμο δεν διατίθενται από την ΕΛΣΤΑΤ, η περιοχή χαρακτηρίζεται από πολλές πύλες εισόδου και δεν υφίσταται ολοκληρωμένο σύστημα καταγραφής επισκεπτών.
	Ωστόσο, από στοιχεία της ΜΔΠΠ προκύπτει ότι από τότε που ξεκίνησε η λειτουργία του χιονοδρομικού κέντρου, η περιοχή αποτελεί πόλο έλξης επισκεπτών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, με ιδιαίτερα υψηλές αιχμές να παρουσιάζονται τον Αύγουστο αλλά και τα Σαββατοκύριακα του χειμώνα (Ιανουάριος-Μάρτιος). Η εκτός χιονοδρομικού κέντρου τουριστική ζήτηση αφορά, σε μεγάλο βαθμό, οργανωμένες εκδρομές Ελλήνων επισκεπτών προς τα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής. Το σημαντικότερο μέρος της τουριστικής ζήτησης εξυπηρετείται οδικά. Μικρό μέρος της –συνήθως μεμονωμένοι εκδρομείς ή εκδρομείς σε μικρές ομάδες– εξυπηρετούνται με τον Οδοντωτό σιδηρόδρομο. Η εξυπηρέτηση αυτή συνδυάζεται είτε με σιδηροδρομική άφιξη στο Διακοπτό είτε με συνδυασμό αυτοκινήτου μέχρι το Διακοπτό.

ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Ο ΟΦΥΠΕΚΑ/ΜΔΠΠ, ως αρμόδιος φορέας για την προστασία και διαχείριση του Χελμού την τρέχουσα περίοδο, υλοποιεί μελέτες και έργα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την τουριστική ανάπτυξη και αξιοποίηση του Χελμού, όπως: (α) στο ΕΠ ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2019-2023, μεταξύ άλλων, υπολογισμός και αξιολόγηση της φέρουσας τουριστικής ικανότητας στο φαράγγι του Βουραϊκού ποταμού, δράσεις βελτίωσης του καθεστώτος διατήρησης οικοτόπων και ειδών, περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης και δικτύωσης των Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, με στόχο τη συνεργασία, ανταλλαγή καλών πρακτικών και ανάδειξης των περιοχών κ.ά., (β) στο ΕΠ «Δυτική Ελλάδα», με δράσεις για την ενημέρωση, πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας, των τοπικών υπηρεσιών και του ευρύτερου κοινού που επισκέπτεται την περιοχή. Επιπλέον, με την εγκατάσταση νέας έκθεσης στον χώρο του Κέντρου Πληροφόρησης Χελμού-Βουραϊκού, όπως επίσης τη διαχείριση και προστασία των σπάνιων ενδημικών και απειλούμενων ειδών, και την παρακολούθηση της ποιότητας των υδάτων, με στόχο την ανάπτυξη ενός νέου αποτελεσματικού μοντέλου φύλαξης και επιτήρησης της ευρύτερης περιοχής του πάρκου. Ποικίλοι φορείς, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, εκπονούν μελέτες και υλοποιούν έργα και δράσεις για την ανάδειξη, την τουριστική ανάπτυξη, την προβολή και προώθηση της περιοχής ως τουριστικού προορισμού. Για παράδειγμα, με τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης, η ΜΔΠΠ συμμετέχει στο Τοπικό Πρόγραμμα CLLD-Leader, για τη στήριξη σε υπηρεσίες και υποδομές του παγκόσμιου Γεωπάρκου Χελμού- Βουραϊκού της UNESCO, με τη σύνταξη γεωλογικού χάρτη, την παραγωγή έντυπου και ψηφιακού ενημερωτικού υλικού, και την τοποθέτηση ειδικής σήμανσης.
ΔΡΟΜΟΛΟΓΗΣΗ ΜΕΓΑΛΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΕΝΤΟΣ ΠΠ'Η ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Δεν υπάρχουν στοιχεία για σχέδια ανάπτυξης Οργανωμένων Υποδοχών Τουριστικών Δραστηριοτήτων και Σύνθετων Τουριστικών Καταλυμάτων εντός ΠΠ ή στην ευρύτερη περιοχή Βρίσκεται σε διαδικασία ολοκλήρωσης το έργο δημόσιων επενδύσεων εκσυγχρονισμού ύψους 20 εκατ. ευρώ και η αναβάθμιση των εγκαταστάσεων στο χιονοδρομικό κέντρο Καλαβρύτων.
ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Οι πιέσεις και απειλές που αντιμετωπίζει ο Χελμός προέρχονται από φυσικούς/βιολογικούς παράγοντες (π.χ. διάβρωση, κατολισθήσεις, χιονοστιβάδες, ανεμοριψιές, πυρκαγιές από κεραυνούς κ.ά.), και ανθρωπογενείς επιδράσεις (π.χ. απορρίμματα, υγρά απόβλητα, διάνοιξη δρόμων, αρδευτικά έργα, γεωργικές καλλιέργειες, βόσκηση, πυρκαγιές, υπερβολική θήρα και λαθροθηρία, εκκερνώσεις, κοπή ή εκρίζωση σπάνιων/ ενδημικών ειδών, λαθροϋλοτομία, παράνομη κατασκήνωση κ.ά.). Σημαντικές είναι οι πιέσεις και απειλές που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό και την αναψυχή. Ανάμεσά τους, η προσκόλληση των περιοχών σε τουριστικά μοντέλα προηγούμενων δεκαετιών και η εγγύτητα της περιοχής σε μεγάλες πόλεις που καθιστά την περιοχή, προορισμό μονοήμερων εκδρομών, με αποτέλεσμα να μην απαντάται σημαντική ενίσχυση του τόπου. Ακόμα, η υπερσυγκέντρωση επισκεπτών σε επιλεγμένες θέσεις (και ειδικότερα στο χιονοδρομικό κέντρο Καλαβρύτων), το κλίμα της περιοχής (το οποίο δημιουργεί προβλήματα αποκλεισμού), η περιορισμένη συνεργασία μεταξύ των φορέων για ολοκληρωμένη συστηματική προβολή της περιοχής, η χαμηλή ανάπτυξη τουριστικών υποδομών, η απουσία τεχνικών έργων και κατασκευών σε συγκεκριμένες θέσεις για την ασφάλεια των επισκεπτών, η ανεπαρκής συντήρηση των μονοπατιών και η διάβρωση τμημάτων πολυσύχναστων μονοπατιών. Τέλος, ο κίνδυνος πυρκαγιάς από την ανεξέλεγκτη κίνηση επισκεπτών και την ελεύθερη κατασκήνωση, η κοπή και εκρίζωση ενδημικών/σπάνιων/απειλούμενων φυτών από επισκέπτες, η ελλιπής ερμηνεία στοιχείων του περιβάλλοντος, η ανεπάρκεια ενημερωτικού και προωθητικού υλικού κ.ά.

3.7 Εθνικό Πάρκο Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Το Εθνικό Πάρκο Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου, στο κέντρο της Περιφερειακής Ενότητας Έβρου, καταλαμβάνει έκταση 428.000 στρέμματα και κατέχει κομβική θέση, καθώς βρίσκεται στο σταυροδρόμι Ασίας, Ευρώπης και Αφρικής, αλλά και κοντά στον ανατολικότερο μεταναστευτικό διάδρομο πολλών ειδών πουλιών.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Πευκοδάση και δρυοδάση, θαμνώνες, λιβάδια και καλλιεργούμενες εκτάσεις, βραχώδεις σχηματισμοί, ρέματα, μικρές και μεγάλες κοιλάδες συνθέτουν ένα πολυποίκιλο τοπίο, επηρεασμένο από τη μακραίωνη παρουσία του ανθρώπου και την άσκηση δραστηριοτήτων, όπως η υλοτομία και η κτηνοτροφία. Το βόρειο τμήμα του Εθνικού Πάρκου χαρακτηρίζεται από ήπιο ανάγλυφο, ενώ στο νότιο κυριαρχούν βραχώδεις εξάρσεις. Η ψηλότερη κορυφή είναι το Αντά Τεπέ ή Κορυφή (654 μ.) και ακολουθεί το Κάψαλο (604 μ.). Εκτενές υδρογραφικό δίκτυο διατρέχει την περιοχή και τα μεγαλύτερα ρέματα (Προβατώνας, Λύρα, Διαβολόρεμα, Μεγάλο Ρέμα, Καμλοπόταμος, Καζάνι) εμπλουτίζουν με τα νερά τους τον ποταμό Έβρο. Το μεγαλύτερο τμήμα του Εθνικού Πάρκου (πριν τις πυρκαγιές των δύο τελευταίων ετών) καλυπτόταν από εκτεταμένα δάση: τραχείας (κυρίως) και μαύρης πεύκης στο κέντρο και στα ανατολικά, δρυοδάση στα βόρεια και στα νοτιοδυτικά, παρόχθια δάση με σκλήθρα, ιτιές, λεύκες και πλήθος αναρριχώμενων, κατά μήκος των ρεμάτων. Στο Εθνικό Πάρκο βρίσκεται και το απολιθωμένο δάσος της Λευκίμης, ηλικίας 30 - 40 εκατ. ετών, από τα παλαιότερα της Ευρώπης. Το δάσος της Δαδιάς αποτελεί ιδανικό καταφύγιο για μεγάλο αριθμό φυτών και ζώων, πολλά σπάνια και απειλούμενα. Είναι γνωστό κυρίως για τα αρπακτικά του, καθώς απαντούν 36 από τα 39 είδη ημερόβιων αρπακτικών της Ευρώπης. Τρία από τα τέσσερα είδη γύπα της Ευρώπης (με σπανιότερο, τον ασπροπάρη), βρίσκουν τροφή και καταφύγιο στο δάσος. Η περιοχή φιλοξενεί και τη μοναδική αποικία μαυρόγυπα στα Βαλκάνια. Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία (όπως τα ερείπια βυζαντινού κάστρου στην κορυφή Γκίμπρενα, τα θεμέλια λιθοκτιστού φρουρίου στην κορυφή Αντά Τεπέ, οι μαρμαρίνες ρωμαϊκές σαρκοφάγοι στην Ανάβρα, ο λιθοκτιστός τάφος μακεδονικού τύπου στα Λαγυνά, τα λαξέυματα στην Κορνοφωλιά κ.ά.), ναοί και μοναστήρια (όπως η Ιερά Μονή Δαδιάς, η Ιερά Μονή Κορνοφωλιάς, οι εκκλησίες του Σουφλίου και της Λευκίμης κ.ά.) και τα κουκουλόσπιτα του Σουφλίου συνθέτουν έναν εξίσου σπουδαίο πολιτιστικό πλούτο. Εδώ πρέπει ακόμη να προστεθούν το παλιό μεταξουργείο Τζιβρέ και πλήθος κτισμάτων ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής σημασίας, αλλά και η άμεσα συνδεδεμένη με το μετάξι ιστορία της πόλης, η γραφική Λευκίμη, μουσεία (όπως το Μουσείο Μετάξης, το Λαογραφικό Μουσείο, το Δημοτικό Μουσείο) και, τέλος, εκδηλώσεις και πανηγύρια (όπως το κουρμπάνι στη Δαδιά και η γιορτή τσίπουρου στο Σουφλί).
ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Η παρουσία των αρπακτικών έδωσε το έναυσμα για την προστασία του δάσους. Η αναγνώριση της οικολογικής αξίας του ξεκίνησε τη δεκαετία του 1970 με δημοσιεύσεις ξένων ορνιθολόγων για την υψηλή βιοποικιλότητα και την ύπαρξη ενός μοναδικού, για τα ευρωπαϊκά δεδομένα, αριθμού αρπακτικών ειδών. Η ένταξη της Δαδιάς σε καθεστώς προστασίας ήταν αποτέλεσμα πίεσης που άσκησαν διεθνείς περιβαλλοντικές οργανώσεις (WWF International και IUCN) στο ελληνικό κράτος να αναλάβει δράση. Σε συνεργασία με την τότε Γραμματεία του Εθνικού Συμβουλίου Περιβάλλοντος και Χωροταξίας (ΕΣΠΧ), συνέταξαν μελέτη αξιολόγησης της ημιορεινής και ορεινής ζώνης του Έβρου, που οδήγησε στην έκδοση Υπουργικής Απόφασης (ΧΠ/ΓΠ.Χ/2659/80), και στην κήρυξη του δάσους της Δαδιάς ως προστατευόμενης περιοχής. Με την ΥΑ οριοθετήθηκαν δύο πυρηνές προστασίας και ανατέθηκε στους Υπουργούς Συντονισμού και Γεωργίας να λάβουν μέτρα για την εξασφάλιση της προστασίας της περιοχής και του τυχόν θιγόμενου εισοδήματος των κατοίκων της.

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Στις 13.08.1980, με την ΚΥΑ ΧΠ/ΓΠ.Χ/80/4520, οι δύο πυρήνες χαρακτηρίστηκαν Περιοχές Απολύτου Προστασίας, ορίσθηκε Περιφερειακή Ζώνη, και η Γραμματεία ΕΣΠΧ ανέλαβε την ευθύνη σύνταξης διαχειριστικής μελέτης για την προστασία και ρύθμιση των οχλουσών δραστηριοτήτων. Μεταξύ αυτών, και του τουρισμού (π.χ. απαγόρευση κατασκήνωσης, διανυκτέρευσης και χρήσης φωτιάς στο δάσος, ενθάρρυνση επίσκεψης τουριστών, ερευνητών, επιστημόνων κ.ά άλλων ομάδων κοινού και κίνηση μέσω της υπάρχουσας οδού Λευκίμης-Πύργου, λήψη έγγραφης άδειας για την κίνηση σε μονοπάτια ή δασικούς δρόμους κλπ.).
	Τα έτη 1986 και 1987 χαρακτηρίστηκαν δύο Καταφύγια Άγριας Ζωής: «Ζιώγα - Καλύβια (Δαδιάς - Σουφλίου)» και «Δαδιά - Λυκόφως - Λευκίμη». Αρκετά χρόνια αργότερα, το δάσος της Δαδιάς και η ευρύτερη περιοχή εντάχθηκαν στο δίκτυο Natura 2000 (ΕΖΔ - GR1110005 «Βουνά Έβρου - Ποταμός Λύρας - Σπήλαια Διδυμοτείχου και Κεφαλόβουνου», ΖΕΠ - GR1110002 «Δάσος Δαδιάς - Σουφλίου»).
	Το 2006 θεσμοθετήθηκε το Εθνικό Πάρκο Δάσους Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου (ΚΥΑ 435633/2006, ΦΕΚ 911/Δ/13.10.2006), με σκοπό την προστασία, διατήρηση και διαχείριση της φύσης και του τοπίου, ως φυσικής κληρονομιάς και πολύτιμου εθνικού πόρου. Σύμφωνα με την ΚΥΑ, εντός του Εθνικού Πάρκου διακρίνονται δύο περιοχές: η περιοχή Α (συνολικής έκτασης 78.000 στρεμμάτων) που χαρακτηρίζεται Περιοχή Προστασίας της Φύσης και περιλαμβάνει τις ζώνες Α1 και Α2, και η περιοχή Β (συνολικής έκτασης 350.000 στρεμμάτων) ως Περιοχή Προστασίας, η οποία περιλαμβάνει τις ζώνες Β1, Β2, Β2α και Β2β, Β3.
	Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του ΕΠΧΣΑΑ για τον τουρισμό (ΦΕΚ 3155/Β/2013), το Εθνικό Πάρκο ανήκει στην κατηγορία Β1. Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, και οι στρατηγικές κατευθύνσεις χωρικής ανάπτυξης αφορούν στη διατήρηση, προστασία, ανάδειξη των φυσικών, ιστορικών, αρχιτεκτονικών κ.ά. σημείων του χώρου με μοναδικά χαρακτηριστικά, καθώς και της κλίμακας των οικισμών. Αφορούν, επίσης, στην προσαρμογή της τυπολογίας των καταλυμάτων και άλλων σχετικών με τον τουρισμό υποδομών, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής και των ειδικών/εναλλακτικών μορφών τουρισμού που υποστηρίζουν, στην επανάχρηση αξιόλογων κτηρίων ή συνόλων, και στην παροχή κινήτρων για τη μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτηρίων σε ξενοδοχειακές μονάδες κατηγορίας τριών αστέρων τουλάχιστον. Ακόμα, στην παροχή κινήτρων για τον εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων τουριστικών μονάδων, με παράλληλη αναβάθμιση σε τύπους και κατηγορίες καταλυμάτων (τρία, τέσσερα και πέντε αστέρια) ή στην επέκταση αυτών και τις συμπληρώσεις με ειδικές τουριστικές υποδομές, και, τέλος, στην αξιοποίηση των εκάστοτε τουριστικών πόρων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ειδικών/εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
	Επιπλέον, στη δημιουργία υποδομών στήριξης, προώθησης προγραμμάτων εκπαίδευσης και πιστοποίησης απασχολούμενων σε ειδικές/εναλλακτικές μορφές τουρισμού, στη λήψη μέτρων για την έγκαιρη πρόληψη φαινομένων υποβάθμισης της ποιότητας των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων, στη συγκρότηση τοπικών πολυθεματικών δικτύων και στη βελτίωση της προσβασιμότητας μεταξύ των πόλεων και των πόρων που τα συγκροτούν, με περιβαλλοντικά ήπιες παρεμβάσεις. Επίσης, στην κατασκευή νέων, αλλά και τη συμπλήρωση και την αναβάθμιση υφιστάμενων τεχνικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και πολιτιστικών υποδομών, στη δημιουργία δικτύων μονοπατιών και διαδρομών περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης, στην προώθηση τοπικών συμφώνων ποιότητας και προγραμμάτων στήριξης αγροτών ή και παραδοσιακών μεταποιητικών δραστηριοτήτων φιλικών προς το περιβάλλον και λειτουργικής διασύνδεσής τους με τουριστικές μονάδες.
	Επιπρόσθετα, οι στρατηγικές κατευθύνσεις χωρικής ανάπτυξης αφορούν στην αναβάθμιση και μετατροπή υφιστάμενων ξενοδοχειακών καταλυμάτων σε σύνθετα τουριστικά καταλύματα ήπιας ανάπτυξης, στις πολιτικές ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης, μέσω οργανωμένων υποδοχέων τουριστικών δραστηριοτήτων ήπιας ανάπτυξης και σύνθετων τουριστικών καταλυμάτων ήπιας ανάπτυξης έναντι της σημειακής χωροθέτησης τουριστικών καταλυμάτων, στην αναμόρφωση των όρων και περιορισμών της σημειακής χωροθέτησης τουριστικών καταλυμάτων βάσει κατευθύνσεων.
	Στο Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (ΦΕΚ 248/ΑΑΠ/2018) προωθείται η συγκρότηση δικτύου συνδυασμένης ανάδειξης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, στους οποίους περιλαμβάνεται και το Εθνικό Πάρκο, τόσο ως μεμονωμένος φυσικός πόρος, όσο και ως μέρος του Οικολογικού - Πολιτιστικού Τόξου Ποταμού Έβρου που προτείνεται να αναπτυχθεί με ενοποιητικό στοιχείο τον ποταμό.

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Στις βιώσιμες αναπτυξιακές ενότητες, ο Δήμος Σουφλίου και το Εθνικό Πάρκο προσδιορίζονται ως ενότητα με πολλαπλό αναπτυξιακό χαρακτήρα και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (έλλειψη αστικών κέντρων και πλούσιο φυσικό περιβάλλον). Περιλαμβάνουν περιοχές έντονης γεωργικής ανάπτυξης, δασοκομίας-υλοτομίας, συνδυασμένης οικοανάπτυξης και ανάπτυξης ΑΠΕ. Ως προς τη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του ορεινού χώρου, προτείνεται ως κύρια παρέμβαση για την περιοχή της Δαδιάς, η αναβάθμιση του άξονα Αλεξανδρούπολης - Άβαντα - Μεταξάδων - Ορεσιτάδας, ώστε να δημιουργηθεί μία αξιόπιστη διαδρομή για την ανάδειξη των περιοχών Δαδιάς, Λευκίμης, Μικρού και Μεγάλου Δέρειου, και των παραδοσιακών οικισμών Μεταξάδες και Παλιούρι. Επιπλέον, η αναβάθμιση του άξονα Αλεξανδρούπολης – Ορμένιου και η ενεργοποίηση των προβλέψεων του υφιστάμενου πλαισίου προστασίας για τη λειτουργία οικοτουριστικών υποδομών, τις επισκέψεις και ξεναγήσεις κατά μήκος ειδικών μονοπατιών, τη συντήρηση και τον εκσυγχρονισμό υφιστάμενων οικοτουριστικών υποδομών, και την ανέγερση τουριστικών κατοικιών σε συγκεκριμένες ζώνες.
ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Το 1995 το WWF Ελλάς συνέταξε Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη, η οποία εγκρίθηκε με την υπ. αριθ. οικ. 56089/3364/28.8.1998 απόφαση του Γενικού Διευθυντή Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ. Τα έτη που ακολούθησαν, μέσω διαφόρων χρηματοδοτήσεων, εκπονήθηκαν μελέτες, δημιουργήθηκαν υποδομές, αποκτήθηκε εξοπλισμός και υλοποιήθηκαν δράσεις για τη μελέτη, προστασία και ανάδειξη της περιοχής. Για παράδειγμα, συντάχθηκαν μελέτες δασικής διαχείρισης, όπως η «Μελέτη διαχείρισης Δημόσιου Δάσους Δερείου - Δαδιάς - Αισύμης για την περίοδο 2016 - 2025», η «Μελέτη διαχείρισης Δημόσιου Δάσους Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου για την περίοδο 2015 - 2024», η «Μελέτη διαχείρισης Ζώνης Α Εθνικού Πάρκου Δάσους Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου για την περίοδο 2017 - 2026». Το 2007 συντάχθηκε Σχέδιο Συστηματικής Παρακολούθησης του Εθνικού Πάρκου Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου. Επιπρόσθετα, υλοποιήθηκαν ή βρίσκονται σε εξέλιξη ποικίλα έργα με τη στήριξη διαφόρων εθνικών και ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών μέσων. Για παράδειγμα, το χρηματοδοτικό μέσο LIFE της ΕΕ υποστήριξε την εκπόνηση έργων που παρήγαγαν πολύτιμη γνώση και εφάρμοσαν εργαλεία για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη της περιοχής, όπως τα έργα «LIFE02 NAT/GR/008497, Dadia - Conservation of birds of prey in the Dadia Forest Reserve, Greece», «LIFE14/NAT/NL/000901, LIFE RE-Vultures - Conservation of Black and Griffon vultures in the cross border Rhodopes mountains», «LIFE16/NAT/BG/000874, Egyptian vulture New LIFE - Urgent action to strengthen the Balkan population of the Egyptian vulture and secure its flyway» κ.ά. Καθοριστικός στη μελέτη, προστασία, ανάδειξη και τουριστική ανάπτυξη της Δαδιάς ήταν ο ρόλος του WWF Ελλάς, το οποίο ξεκίνησε τη δράση του στην περιοχή το 1992. Εν έτει 2020 ανέλαβε τη συνέχιση του έργου του η Εταιρεία Προστασίας Βιοποικιλότητας Θράκης. Σήμερα, βρίσκεται σε εξέλιξη η σύνταξη νέας ΕΠΜ, στο πλαίσιο του έργου «Σύνταξη ΕΠΜ, Ειδικών Εκθέσεων και Σχεδίων Διαχείρισης για περιοχές του δικτύου Natura 2000», που υλοποιείται οριζόντια από το ΥΠΕΝ, καθώς και μελέτη αποκατάστασης των καμένων εκτάσεων του Εθνικού Πάρκου από τον ΟΦΥΠΕΚΑ.
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Το Εθνικό Πάρκο υπάγεται διοικητικά στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης, στην Περιφερειακή Ενότητα Σερρών και στον Δήμο Σουφλίου. Στα όριά του και τη γύρω περιοχή, εκτός από του Σουφλί, περιλαμβάνονται οι οικισμοί Δαδιά, Λευκίμη, Κορνοφωλιά, Λαγυνά, Λυκόφωτο, Κοτρωνιά, Λύρα, Προβατώνας και Φυλαχτό, με 6.172 μόνιμους κατοίκους, ενώ σε απόσταση 65 χλμ. βρίσκεται η Αλεξανδρούπολη, διοικητικό κέντρο της περιοχής και πρωτεύουσα της Περιφερειακής Ενότητας Έβρου. Η περιοχή εξυπηρετείται από το αεροδρόμιο και το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης, καθώς και από το σιδηροδρομικό δίκτυο του ΟΣΕ. Η Αλεξανδρούπολη συνδέεται ακτοπλοϊκώς με τη Σαμοθράκη και τους θερινούς μήνες με νησιά του Βορείου Αιγαίου. Η οδική σύνδεση της Αλεξανδρούπολης με τη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα είναι εξαιρετική (μέσω Εγνατίας οδού και ΠΑΘΕ). Η σύνδεσή της με το Σουφλί, τη Δαδιά και τους άλλους οικισμούς (γίνεται μέσω επαρχιακών, κοινοτικών και αγροτικών δρόμων), είναι ικανοποιητική αλλά χρήζει κατά τόπους βελτίωσης. Η κοινωνικοπολιτική εξυπηρέτηση των οικισμών γίνεται μέσω του ΚΤΕΛ Ν. Έβρου, αλλά δεν είναι ικανοποιητική για την κίνηση των επισκεπτών, λόγω του περιορισμένου αριθμού των δρομολογίων.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Ο πρωτογενής τομέας κατείχε πάντα σημαντική θέση στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Η υλοτομία υπήρξε συνυφασμένη με τη ζωή του τόπου, και, παρότι περιορίστηκε προς όφελος του δάσους και των αρπακτικών, εξακολουθεί να αποτελεί αξιόλογη πηγή εισοδήματος. Η κτηνοτροφία (αίγοπρόβατα και βοοειδή), κυρίως εκτατική στο παρελθόν, φθίνει και σταδιακά μετατρέπεται σε σταβλισμένη. Η γεωργία (σιτάρι, μηδική, ηλίανθος, αμπέλια κ.ά.) ασκείται κυρίως στις πεδινές εύφορες εκτάσεις κοντά στον ποταμό Έβρο, αλλά και στις ημιορεινές περιοχές. Η αμπελοργία και η σηροτροφία στήριξαν την οικονομία και κράτησαν τον κόσμο στον τόπο του για πολλά χρόνια. Κάποτε οι αμπελώνες του Σουφλίου άγγιζαν τα 7.000 στρέμματα, όμως η φυλλοξήρα οδήγησε σε σημαντική μείωση, και πλέον καλλιεργούνται 2.000 στρέμματα, αξιοποιώντας ξένες και ντόπιες ποικιλίες. Το τσίπουρο και το κρασί που παράγεται διατίθεται κυρίως στην τοπική αγορά. Η σηροτροφία, ως τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ήταν ακμάζουσα, όπως και οι βιοτεχνίες παραγωγής μεταξωτών, οι οποίες εξήγαγαν σημαντικές ποσότητες κουκουλιών και υφασμάτων στο εξωτερικό. Στην πορεία έφθινε και σήμερα επιχειρείται η εκ νέου ανάκαμψη και επανένταξη στην οικονομική ζωή του τόπου. Ο τριτογενής τομέας- και ειδικότερα ο τουρισμός- αποτέλεσε σημαντική πηγή εισοδήματος για την τοπική κοινωνία, κυρίως λόγω της οικοτουριστικής ανάπτυξης του δάσους της Δαδιάς. Είναι πλέον φθίνουσα η πορεία του και απαιτείται επανασχεδιασμός. Σήμερα στο Ενιαίο Μητρώο Τουριστικών Επιχειρήσεων του ΕΟΤ, στη Δημοτική Ενότητα Σουφλίου, καταγράφονται τέσσερα ξενοδοχεία με 59 δωμάτια και 112 κλίνες και δύο επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων με πέντε δωμάτια και 15 κλίνες.
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Από το 2003 αρμόδιος για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη της προστατευόμενης περιοχής ήταν ο Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Δάσους Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου (ΚΥΑ 125187/360/2003, ΦΕΚ 126/Β'/17.2.2003). Με βάση τον Ν. 4685/2020, ο Φορέας Διαχείρισης εντάχθηκε στον ΟΦΥΠΕΚΑ ως τμήμα της Μονάδας Διαχείρισης Εθνικών Πάρκων Δέλτα Έβρου και Δαδιάς, και απασχολεί 12 άτομα (πέντε άτομα επιστημονικό προσωπικό, δύο φύλακες, τρεις ξεναγούς και δύο εργάτες). Όπως προαναφέρθηκε, ήταν καθοριστικός και παραμένει σημαντικός ο ρόλος του WWF Ελλάς και του διάδοχου οχήματος που είναι η Εταιρεία Προστασίας Βιοποικιλότητας Θράκης. Ποικίλοι άλλοι φορείς, υπηρεσίες και οργανισμοί εμπλέκονται με την προστασία και την τουριστική ανάπτυξη και προβολή του Εθνικού Πάρκου και της ευρύτερης περιοχής, όπως η Δασική υπηρεσία, ο Δήμος Σουφλίου, η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, επιμελητήρια, επαγγελματίες του τουρισμού, ΚΟΙΝΣΕΠ, σύλλογοι, ΜΚΟ κ.ά.
Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Η ανάπτυξη του τουρισμού στη Δαδιά ξεκίνησε ως αντιστάθμισμα των οικονομικών απωλειών της τοπικής κοινωνίας από τη λήψη μέτρων για την προστασία του δάσους. Καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η παρουσία και δράση του WWF Ελλάς στην περιοχή, και η ανάληψη σημαντικών δράσεων και πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού, ως μέρους του σχεδιασμού για την ανάδειξη της περιβαλλοντικής αξίας της περιοχής και της τόνωσης της τοπικής οικονομίας. Σταδιακά οργανώθηκε ένα καλά σχεδιασμένο σύστημα προσέλκυσης και διαχείρισης επισκεπτών. Ορίστηκε μία κύρια πύλη εισόδου στην προστατευόμενη περιοχή για τον ομώνυμο οικισμό, δημιουργήθηκαν υποδομές και αγοράστηκε εξοπλισμός (π.χ. περιφραγμένη ταίστρα για τα αρπακτικά, παρατηρητήριο κοντά στην ταίστρα, κέντρο ενημέρωσης, αναψυκτήριο, ξενώνας, συνεδριακό κέντρο, ποδήλατα βουνού, τηλεσκόπια κ.ά.), προδιαγράφηκε η κίνηση οχημάτων και επισκεπτών στον χώρο, διανοίχθηκαν και σηματοδοτήθηκαν μονοπάτια και διαδρομές, τέθηκε σε λειτουργία λεωφορείο για τη μεταφορά επισκεπτών από και προς το παρατηρητήριο, ορίστηκε ανώτατος αριθμός επισκεπτών ανά δρομολόγιο (14 άτομα/ανά μισή ώρα) και ομαδικών ξεναγήσεων ανά ημέρα, εκπαιδεύτηκαν ντόπιοι ως φύλακες και οικοξεναγοί, παρήχθη ενημερωτικό υλικό, διοργανώθηκαν εκστρατείες ενημέρωσης. Τέλος, σχεδιάστηκε και τέθηκε σε εφαρμογή σχέδιο παρακολούθησης και αποτίμησης των επιπτώσεων από την κίνηση των επισκεπτών. Αναλυτικότερα, το 1986 υλοποιήθηκε έργο με τίτλο «Αξιοποίηση τουριστικών πόρων δασικού συγκροτήματος Δαδιάς», το οποίο οδήγησε στη μελέτη και κατασκευή ξενώνα και αίθουσας συνεδρίων. Το 1987 εξοπλήθηκε το αναψυκτήριο και το 1990 η Δαδιά απέκτησε λεωφορείο για τη μεταφορά επισκεπτών στο παρατηρητήριο. Την περίοδο 1992 - 1995 εξοπλήθηκε ο ξενώνας και το Κέντρο Ενημέρωσης και υλοποιήθηκαν δράσεις προώθησης του οικοτουρισμού και εκπαιδευτικά προγράμματα. Το 1994 ιδρύθηκε ο Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Δαδιάς, ο οποίος παράγει και διαθέτει τοπικά προϊόντα στο Οικοτουριστικό Κέντρο και σε καταστήματα της περιοχής. Το ίδιο έτος συστάθηκε Δημοτική Επιχείρηση για τη λειτουργία του Οικοτουριστικού Κέντρου, ενσωματώνοντας το σύνολο των υποδομών. Κατά την περίοδο 1997 - 1999 εξοπλήστηκε το συνεδριακό κέντρο, επεκτάθηκε ο ξενώνας, αγοράστηκαν ποδήλατα βουνού που προσφέρονται προς ενοικίαση στους επισκέπτες, οργανώθηκαν προγράμματα εθελοντικής εργασίας για Έλληνες και ξένους, υλοποιήθηκαν δράσεις ενημέρωσης και προσέλκυσης επισκεπτών, διανοίχθηκαν και σηματοδοτήθηκαν μονοπάτια, και σχεδιάστηκαν διαδρομές περιήγησης.

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Τέσσερα πεζοπορικά μονοπάτια, διαφορετικού βαθμού δυσκολίας και χρόνου διάνυσης, προσφέρουν στον επισκέπτη τη δυνατότητα να ανακαλύψει το Εθνικό Πάρκο και τα αρπακτικά του. Το πορτοκαλί μονοπάτι, διάρκειας μιας ώρας, μικρής δυσκολίας και κλίσης, ξεκινά από το Κέντρο Ενημέρωσης και οδηγεί στο παρατηρητήριο, ενώ το κίτρινο μονοπάτι επιστρέφει από το παρατηρητήριο στο Κέντρο Ενημέρωσης, μέσα από ελαφρώς κατηφορική διαδρομή διάρκειας 45 λεπτών. Το κόκκινο μονοπάτι ξεκινά από το Κέντρο Ενημέρωσης και οδηγεί, μέσα από δάση μαύρης πεύκης και διάσπαρτες βελανιδιές, στην κορυφή Γκίμπρενα (520 μ.), είναι μέτριας δυσκολίας με ανηφορική κλίση και απαιτεί περίπου δύο ώρες πεζοπορία. Τέλος, το μπλε μονοπάτι επιστρέφει από την κορυφή Γκίμπρενα στον οικισμό της Δαδιάς, είναι μέτριας δυσκολίας και διάρκειας περίπου 90 λεπτών. Η πρόσβαση στα σηματοδοτημένα μονοπάτια είναι δυνατή καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, εκτός των ημερών της ανιπυρικής περιόδου (1 Μαΐου - 31 Οκτωβρίου), που ο δείκτης πρόκλησης κινδύνου πυρκαγιάς είναι υψηλός.
	Εκτός από τα μονοπάτια, τέσσερις διαδρομές (μία ποδηλατική και τρεις με όχημα) προσφέρονται για την εξερεύνηση της ευρύτερης περιοχής. Μπορεί κανείς να τις πραγματοποιήσει αυτόνομα ή οργανωμένα με τη βοήθεια της οικείας Μονάδας Διαχείρισης. Η ποδηλατική διαδρομή «Δαδιά - Παρατηρητήριο - Λύρα - Λευκίμη» περνά από το παρατηρητήριο των αρπακτικών, συναντά ιδιαίτερους γεωλογικούς σχηματισμούς, αρκαία πατητήρια, το φαράγγι του Προβατών και, μέσα από το βραχώδες τοπίο της Λευκίμης, προσεγγίζει το μοναδικό απολιθωμένο δάσος ηλικίας 30 - 40 εκατ. ετών και τον γραφικό οικισμό, για να θαυμάσει ο επισκέπτης το ξυλόγλυπτο τέμπλο του 17ου αιώνα στον Ιερό Ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου, και τις αγιογραφίες αρχών του 20ου αιώνα από ζωγράφους της Αδριανούπολης στον Ιερό Ναό Γενέσεως της Θεοτόκου.
	Η διαδρομή «Δαδιά - Λευκίμη - Κιτρινόπετρα - Δαδιά» διέρχεται από το απολιθωμένο δάσος, το Μέγα Ρέμα με τη γέφυρα της Πεσσάνης και τον χώρο αναψυχής των Κατραντζήδων. Η διαδρομή «Δαδιά - Λευκίμη - Κάψαλο - Βυρίνη - Δαδιά» προσφέρει εντυπωσιακή θέα από την κορυφή Κάψαλο και διέρχεται από τα ερείπια του οικισμού Βυρίνης. Τέλος, η διαδρομή «Δαδιά - Κοτρωσιά - Σιδηρώ - Γιαννούλη - Σουφλί - Κορνοφωλιά - Μονή Δαδιάς» διασχίζει φαράγγια και ανοικτές εκτάσεις, περνά από το πέτρινο γεφύρι στο Σιδηρώ, από τον χώρο αναψυχής Γιρλήσιο και το τρίτοξο γεφύρι της Γιαννούλης, φτάνει στο Σουφλί με τα εντυπωσιακά κτίσματα, τα μουσεία και τα καταστήματα με τα φημισμένα μεταξωτά και τα τοπικά εδέσματα, για να καταλήξει στις μονές Κορνοφωλιάς και Δαδιάς.
	Το Κέντρο Ενημέρωσης ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Αύγουστο του 1994, αναλαμβάνοντας την οργάνωση της υποδοχής, ενημέρωσης και ξενάγησης των επισκεπτών στην περιοχή. Έκτοτε, αποτελεί την αφετηρία για πεζοπορία και άλλες δραστηριότητες αναψυχής στην περιοχή, και προσφέρει δωρεάν ξενάγηση στον εκθεσιακό χώρο του. Η παρατήρηση των αρπακτικών, κυρίως από το οργανωμένο παρατηρητήριο, αποτελεί το κύριο τουριστικό θέλγητρο και ακολουθεί η πεζοπορία. Για τη μεταφορά των επισκεπτών στο παρατηρητήριο με το λεωφορείο απαιτείται εισιτήριο (4 ευρώ κανονικό, 2 ευρώ μειωμένο, ειδικές τιμές το ομαδικό). Μετά τις πυρκαγιές των δύο τελευταίων ετών, το παρατηρητήριο καταστράφηκε και δεν εκτελούνται δρομολόγια του λεωφορείου.
	Από το 1994 έως και το 2003, η επισκεψιμότητα σημείωσε αλματώδη ανάπτυξη, καθώς την περίοδο αυτή υπήρξε μεγάλη οικονομική άνθιση στη χώρα, ενώ ήταν δημοφιλείς οι επισκέψεις στη φύση και η συμμετοχή σε δραστηριότητες υπαίθρου. Στην ανάπτυξη συνετέλεσε, επίσης, το ότι η Δαδιά πρόσφερε μια πρωτόγνωρη για την Ελλάδα οικοτουριστική εμπειρία και ότι η περιοχή αποτέλεσε σημαντικό πόλο έλξης για την εκπαιδευτική κοινότητα και ειδικούς επιστήμονες από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Επίσης, συνέβαλε το ότι η τοπική κοινωνία συμμετείχε ενεργά, στηρίζοντας την ανάπτυξη του οικοτουρισμού, όπως άλλωστε και η πολιτεία που χρηματοδότησε την υλοποίηση σχετικών έργων και υποδομών. Τέλος, ότι αναπτύχθηκαν ουσιαστικές συνεργασίες και συνέργειες μεταξύ WWF Ελλάς, ιδιωτικού τομέα και υπηρεσιών.
	Το 1994 καταγράφηκαν 18.000 επισκέπτες και το 1999, 36.500 επισκέπτες, κυρίως Έλληνες. Το 70% των επισκεπτών κινείται αυτόνομα, σε μικρές ομάδες των 1 - 5 ατόμων, και μόλις το 30%, οργανωμένα, μέσω τουριστικών πρακτορείων. Περίπου το 9% των επισκεπτών πραγματοποιεί μία διανυκτέρευση στην περιοχή: στον ξενώνα, στα λιγοστά καταλύματα της Δαδιάς, στο Σουφλί, στο Τυχερό και στους Κατραντζήδες. Αυξημένη επισκεψιμότητα παρατηρείται από τον Μάιο έως και τον Αύγουστο. Τα επόμενα έτη, το Κέντρο Ενημέρωσης, σε συνδυασμό με τον παρακείμενο ξενώνα και το αναψυκτήριο, κατέγραψε έως και 50.000 επισκέπτες (Έλληνες και ξένους) ετησίως, προσφέροντας πολλαπλά οφέλη στην τοπική κοινωνία και οικονομία (π.χ. μείωση της ανεργίας, συγκράτηση νέων στην περιοχή, διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων κ.ά.). Η πλειονότητα των επισκεπτών φτάνει στη Δαδιά, κυρίως για να θαυμάσει από το παρατηρητήριο τα αρπακτικά πουλιά στην ταΐστρα, και, σε μικρότερο βαθμό, για να περπατήσει στη φύση και να απολαύσει την προστατευόμενη περιοχή.

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Την περίοδο 2003 - 2010 η επισκεψιμότητα διατηρήθηκε σχετικά σταθερή, σημειώνοντας ελαφρώς πτωτική τάση. Μεγάλη πτώση παρατηρήθηκε από το 2010 και έπειτα, με σημαντική ύφεση τα τελευταία έτη, κυρίως λόγω της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης, των υγειονομικών κρίσεων, της υποχρηματοδότησης και των δυσχερειών λειτουργίας και στελέχωσης του πρώην Φορέα Διαχείρισης, των αλλαγών στο καθεστώς μετακίνησης των σχολικών μονάδων, και στην υλοποίηση προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και άλλων παραγόντων. Οι καταστροφικές πυρκαγιές των δύο τελευταίων ετών επιδεινώνουν σημαντικά την κατάσταση σε σχέση με τον τουρισμό. Είναι πλέον αντιληπτό ότι η ραγδαία πτώση της επισκεψιμότητας δεν αποτελεί πρόσκαιρο φαινόμενο. Απαιτείται ανάληψη πρωτοβουλιών και συντονισμένες δράσεις για τον επανασχεδιασμό και την επανο-τοποθέτηση της Δαδιάς στο τουριστικό γίγνεσθαι (π.χ. εμπλουτισμός και αναβάθμιση προσφερόμενων υπηρεσιών, σύνδεση πρωτογενούς παραγωγής με τον οικότουρισμό, δικτύωση τοπικών επιχειρήσεων και πιστοποιήσεις υπηρεσιών και προϊόντων, κατάρτιση στελεχών ΜΔΠΠ και επαγγελματιών του τουρισμού, προβολή στο Διαδίκτυο και αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, διεύρυνση συνεργασιών, στόχευση σε νέες ομάδες επισκεπτών κ.ά.).
ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Ο ΟΦΥΠΕΚΑ/ΜΔ Εθνικών Πάρκων Δέλτα Έβρου και Δαδιάς, ως αρμόδιος φορέας για την προστασία και διαχείριση του Εθνικού Πάρκου, υλοποιεί μελέτες και έργα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό και την αναψυχή στην περιοχή. Την τελευταία πενταετία αναβάθμισε τον εκθεσιακό χώρο του Κέντρου Ενημέρωσης Επισκεπτών, το οποίο υποδέχεται και ενημερώνει καθημερινά τους επισκέπτες του. Έως τον Ιούλιο του 2022, η οικεία ΜΔΠΠ μετέφερε επισκέπτες στο παρατηρητήριο και πραγματοποιούσε ξεναγήσεις στην προστατευόμενη περιοχή. Ποικίλοι φορείς σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο επιχειρούν να προβάλλουν και να αναδείξουν την περιοχή. Το ίδιο προσπαθούν και ιδιώτες που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού.
ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Οι κυριότερες πιέσεις και απειλές που καταγράφηκαν πριν την εκδήλωση των μεγάλων πυρκαγιών των δύο τελευταίων ετών, αφορούσαν στην εγκατάλειψη της βόσκησης, με αποτέλεσμα την πύκνωση των δασών και τον περιορισμό των πολύτιμων ανοιγμάτων για την τροφοληψία των αρπακτικών, στην επικράτηση της εντατικής κτηνοτροφίας έναντι της εκτατικής, και στην υπερβόσκηση. Ακόμα, στην αύξηση των αρδευόμενων γεωργικών εκτάσεων και τη χρήση λιπασμάτων και γεωργικών φαρμάκων, στη λαθροϋλοτομία, στην υλοτόμηση μεμονωμένων δέντρων και την απομάκρυνση γέρικων και νεκρών που είναι σημαντικά για την επιβίωση αρκετών ειδών, στις ενδεχόμενες αποψιλωτικές υλοτομίες στα διαχειριζόμενα δάση της περιοχής και στη δυνητική εγκατάσταση αιολικών πάρκων. Τέλος, στην όχληση της ορνιθοπανίδας από την κίνηση οχημάτων την περίοδο αναπαραγωγής, στην παράνομη θήρα, στη θανάτωση ειδών εξαιτίας δηλητηριασμένων δολωμάτων, στην παράνομη συλλογή αυγών αρπακτικών, στη διάβρωση των εδαφών και τις εκκερνώσεις, στις πυρκαγιές, στην παράνομη απόθεση απορριμμάτων, επικωμάτων και άλλων αδρανών υλικών κ.ά. Τον Ιούλιο του 2022 η πυρκαγιά που εκδηλώθηκε στο Εθνικό Πάρκο έκαψε 47.000 στρέμματα. Ένα έτος μετά, τον Αύγουστο του 2023, μία μεγάλης κλίμακας και έντασης πυρκαγιά έκαψε 254.299 στρέμματα, δηλαδή το 57,74% του Εθνικού Πάρκου, από τα οποία τα 34.294 στρέμματα βρίσκονται στη ζώνη Α (44,54%). Οι μεγάλης κλίμακας πυρκαγιές των δύο τελευταίων ετών δημιούργησαν νέες συνθήκες στο Εθνικό Πάρκο. Κρίνεται επιτακτική η ανάληψη δράσης, η συνεργασία και ο συντονισμός των αρμόδιων φορέων και υπηρεσιών, ώστε να σχεδιασθούν και να υλοποιηθούν εστιασμένες και αποτελεσματικές δράσεις μεταπυρικής αποκατάστασης για τα είδη, τους οικοτόπους, τη μωσαϊκότητα του τοπίου αλλά και τη στήριξη της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας. Όπως προαναφέρθηκε, οι μεγάλες πυρκαγιές άλλαξαν άρδην το τοπίο και τις συνθήκες για την άσκηση αναψυκικών και τουριστικών δραστηριοτήτων στο Εθνικό Πάρκο. Με γνώμονα την προστασία και αποκατάσταση του δάσους και της ζωής που υποστηρίζει, νέες προκλήσεις αναδεικνύονται για τον ρόλο που καλείται να διαδραματίσει ο τουρισμός. Για παράδειγμα, εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν, θα μπορούσαν να σχεδιασθούν εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά και εκπαιδευτικές επισκέψεις φοιτητών σχετικών πανεπιστημιακών τμημάτων, να οργανωθούν ομάδες εθελοντών από την Ελλάδα και το εξωτερικό κλπ.

3.8 Νήσος Ελαφόνησος

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Η Ελαφόνησος βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της Πελοποννήσου, έχει έκταση 22 τ.χλμ., συνολική περίμετρο 31,2 χλμ. και υπάγεται στον νομό Λακωνίας. Στα ανατολικά βρίσκεται η Νεάπολη, έδρα του Δήμου Βοιών, η οποία μαζί με τα υπόλοιπα χωριά στο νοτιοανατολικό άκρο της Πελοποννήσου αποτελούν τα Βάτικα. Στα νότια της νήσου εντοπίζονται τα Κύθηρα.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Η Ελαφόνησος παρουσιάζει αξιόλογο οικολογικό ενδιαφέρον, καθώς στην περιοχή καταγράφονται σπάνιοι φυτικοί και ζωικοί οργανισμοί. Χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία τύπων οικοτόπων, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι αρκετά καλά διατηρημένοι, και στους οποίους απαντώνται φυτοκοινωνίες από τις πιο πλούσιες σε ποικιλότητα, καθώς και υποθαλάσσιες φυτοκοινωνίες με Ποσειδωνίες, κολπίσκους, κόλπους κλπ. Σημαντικότερα στοιχεία της Ελαφονήσου αποτελούν οι αμμοθίνες και τα ενδημικά είδη κλωρίδας που εμφανίζονται αποκλειστικά στις παραλίες της αλλά και την ευρύτερη περιοχή της Νεάπολης. Επίσης, εξαιρετικής σημασίας στοιχείο για την ισορροπημένη λειτουργία του οικοσυστήματος της ευρύτερης περιοχής αποτελεί η λιμνοθάλασσα Στρογγύλη. Οι βιότοποι των αμμοθινών με το είδος <i>Juniperus macrocarpa</i>, και τα ενδημικά είδη κλωρίδας που αναπτύσσονται κυρίως στις εκτεταμένες παραλίες του νησιού, αποτελούν το σημαντικότερα στοιχεία της κλωρίδας. Οι φυτοκοινωνίες των αμμοθινών αποτελούν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τόσο του νησιού, όσο και της απέναντι ακτής. Η πανίδα της περιοχής είναι ιδιαίτερος πλούσιος. Συνολικά, καταγράφονται περίπου 65 είδη, ενώ σημαντικά είναι τα διάφορα είδη ερπετοπανίδας, μεταξύ των οποίων το ενδημικό είδος σαύρας της Πελοποννήσου <i>Hellenolacerta graeca</i>. Αξιοσημείωτος είναι και ο αριθμός από είδη πουλιών κατά τις μεταναστευτικές περιόδους, λόγω της θέσης της περιοχής στον μεταναστευτικό διάδρομο Αφρική – Κρήτη – Αντικύθηρα – Κύθηρα – Πελοπόννησος. Επιπλέον, η περιοχή λειτουργεί και ως καταφύγιο για το είδος της μεσογειακής φώκιας <i>Monachus monachus</i>, ενώ αναπαράγεται η θαλάσσια χελώνα <i>Caretta caretta</i> (Καρέτα καρέτα).
ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Εξαρχής, η προτεινόμενη προς ένταξη στο δίκτυο Natura 2000 περιοχή διακρινόταν σε δύο τμήματα: στην ηπειρωτική έκταση που καταλαμβάνει τη χερσόνησο και το ακρωτήριο Μαλέας, και στη νήσο Ελαφόνησο. Η οικολογική σπουδαιότητα της περιοχής αφορούσε στην ποικιλία των βιοτόπων που φιλοξενεί, οι οποίοι αποτελούν καταφύγιο για ενδημικά στην Ελλάδα είδη, ανάμεσά τους και ορισμένα τοπικά ενδημικά είδη, όπως η <i>Linaria hellenica</i>. Το 1999 η περιοχή εντάχθηκε στον εθνικό κατάλογο των περιοχών του δικτύου Natura 2000, ως προτεινόμενος Τόπος Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ), και το 2006 αναγνωρίστηκε ως Τόπος Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ). Με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60/Α/31.3.2011), η περιοχή χαρακτηρίστηκε Ειδική Ζώνη Διατήρησης (ΕΖΔ), με την ονομασία «Περιοχή Νεάπολης και Νήσος Ελαφόνησος», διατηρώντας τον κωδικό GR2540002. Στη συνέχεια η ιδιαίτερου φυσικού κάλλους περιοχή της Ελαφονήσου εντάσσεται στον κατάλογο των Τόπων Κοινοτικής Σημασίας του δικτύου Natura 2000 με τον ίδιο κωδικό GR2540002, σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και κλωρίδας. Σημειώνεται ότι η έκταση της ΕΖΔ περιορίζεται περίπου στο 20% της αρχικά προτεινόμενης προς ένταξη στο δίκτυο Natura 2000 περιοχής, όπως είχε χαρτογραφηθεί στον επιστημονικό και εθνικό κατάλογο των περιοχών. Η έκταση της υφιστάμενης ΕΖΔ είναι 5.492,74 εκτάρια. Επιπλέον, το σύνολο της νήσου Ελαφόνησου, συμπεριλαμβανομένων, της νησίδας Παυλοπέτρι, καθώς και του απέναντι παραλιακού τμήματος του δήμου με τη λιμνοθάλασσα Στρογγύλη (καταγεγραμμένη ως υγρότοπος με κωδικό EL65305700), συνιστούν κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο, σύμφωνα με την υπ' αρ.: Α/Φ31/47104/5389/9-11-1976 Υ.Α. (ΦΕΚ 1431/Β/29-11-1976) σχετική απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού.

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Εκκρεμεί η αναθεώρηση του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου (ΠΧΠ Πελοποννήσου). Στο σχέδιου ΥΑ ΠΧΠ Πελοποννήσου η Ελαφονήσος εντάσσεται στις περιοχές <i>B1: Αναπτυσσόμενες τουριστικά με περιθώρια ανάπτυξης μαζικού τουρισμού</i> . Επίσης, δίνονται κατευθύνσεις για την υλοποίηση υδατοδρομίων, καθώς θεωρείται ότι η περιοχή παρουσιάζει επενδυτικό ενδιαφέρον.
	Λόγω του ειδικού χαρακτήρα της Ελαφονήσου (νησιωτική περιοχή εξολοκλήρου ενταγμένη σε περιοχή Natura 2000, και με μεγάλες απώλειες από την πυρκαγιά του 2019), εκπονείται, με τον χαρακτήρα του επείγοντος και με απευθείας ανάθεση, μελέτη Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου.
ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Η Ελαφονήσος δε διαθέτει Σχέδιο Διαχείρισης και Κανονισμό Διοίκησης και Λειτουργίας, ωστόσο η Μονάδα Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Νότιας Πελοποννήσου του ΟΦΥΠΕΚΑ, στην οποία εντάσσεται, συμμετέχει στο Πρόγραμμα STARTUP για την ενίσχυση επτά ΜΔΠΠ, με δράσεις δικτύωσης, παρακολούθησης, προστασίας και διαχείρισης ειδών και τύπων οικοτόπων κοινοτικού και εθνικού ενδιαφέροντος, εντός των περιοχών αρμοδιότητάς τους.
	Επίσης, βρίσκεται σε εξέλιξη η σύνταξη νέας ΕΠΜ, στο πλαίσιο του έργου «Σύνταξη ΕΠΜ, Ειδικών Εκθέσεων και Σχεδίων Διαχείρισης για περιοχές του δικτύου Natura 2000», που υλοποιείται οριζόντια από το ΥΠΕΝ.
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Διοικητικά υπάγεται στην Περιφέρεια Πελοποννήσου και ειδικότερα στην Περιφερειακή Ενότητα Λακωνίας. Συγκεκριμένα, το κοινοτικό διαμέρισμα Ελαφονήσου αποτελείται από το χωριό Ελαφονήσος και τους οικισμούς Καπάρι, Κάτω Νησί, Λεύκη και Πούντα. Ο πληθυσμός της, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2021, ανέρχεται στους 898 μόνιμους κατοίκους.
	Στην Ελαφονήσο περίπου το 65% του πληθυσμού απασχολείται στον τριτογενή τομέα, το 23% στον πρωτογενή, ενώ το 12% στον δευτερογενή τομέα. Εκτός από τον τουρισμό, στο νησί κυριαρχεί η αλιεία – συγκεκριμένα, διαθέτει έναν από τους μεγαλύτερους αλιευτικούς στόλους στη Ν. Λακωνία, καθώς αποτελεί, κατά παράδοση, βασική επαγγελματική δραστηριότητα των κατοίκων του νησιού. Σε ό,τι αφορά τη γεωργία και τη μελισσοκομία, δεν αποτελούν έντονους τομείς επιχειρηματικότητας, ωστόσο οι ανάγκες του νησιού καλύπτονται.
	Η πρόσβαση στην Ελαφονήσο γίνεται μέσω του οδικού δικτύου, όπου μπορεί κανείς να φτάσει, χρησιμοποιώντας είτε όχημα είτε το ΚΤΕΛ έως την Πούντα και από εκεί να μεταφερθεί με οχηματαγωγά ή λάντζα. Επίσης, μέσω του αεροδρομίου της Καλαμάτας και από εκεί οδικώς, και, τέλος, με ιδιωτικά σκάφη, τα οποία δένουν στο λιμάνι ή αρόδο σε κολπίσκους περιμετρικά της νήσου. Εντός της νήσου δεν απαντάται συγκοινωνία, ενώ οι απομακρυσμένες παραλίες προσεγγίζονται είτε με ΙΧ/ μηχανάκι/ποδήλατο είτε με ιδιωτικό ή τουριστικό σκάφος.
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Από το 2003 αρμόδιος φορέας για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη της Ελαφονήσου ήταν ο Φορέας Διαχείρισης Πάρνωνας, Μουστού, Μαινάλου & Μονεμβάσιος. Με βάση τον Ν. 4685/2020, ο Φορέας Διαχείρισης Πάρνωνας, Μούστου, Μαινάλου & Μονεμβάσιος εντάσσεται στον ΟΦΥΠΕΚΑ, ως Μονάδα Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Νότιας Πελοποννήσου, με έδρα το Άστρος Κυνουρίας και παράρτημα στη Σπάρτη. Η χωρική αρμοδιότητα της ΜΔΠΠ αφορά σε 20 προστατευόμενες περιοχές.
	Ποικίλοι φορείς, υπηρεσίες και οργανισμοί εμπλέκονται με την προστασία και κυρίως με την τουριστική ανάπτυξη και προβολή της Νότιας Πελοποννήσου. Ανάμεσά τους ο Δήμος Ελαφονήσου, ο ΟΤΔ Πάρνωνας ΑΕ, η Περιφέρεια Πελοποννήσου, τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της περιοχής αλλά και ΜΚΟ, όπως ο ΑΡΧΕΛΩΝ (που στοχεύει στην προστασία και ανάδειξη της θαλάσσιας χελώνας <i>Caretta caretta</i> στις παραλίες του Λακωνικού Κόλπου), και η Ελαφονήσος ECO με περιβαλλοντικές δράσεις.
Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Το νησί, το οποίο εντάσσεται εξολοκλήρου στην προστατευόμενη περιοχή του δικτύου Natura 2000, δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες να διαμείνουν και να βιώσουν μία μοναδική εμπειρία, προσεγγίζοντας τα ιδιαίτερα πολιτιστικά και φυσικά του στοιχεία.
	Συγκεκριμένα, στην Ελαφονήσο απαντώνται ποικίλα σημεία ενδιαφέροντος τόσο πολιτιστικά (π.χ. ευρήματα ενάλιας αρχαιολογικής έρευνας), όσο και φυσικά στοιχεία, τα οποία καθιστούν το νησί ανταγωνιστικό και πόλο έλξης επισκεπτών. Ανάμεσα σε αυτά είναι το Παυλοπέτρι και το ναυάγιο μεταξύ Ελαφονήσου και χερσονήσου του Έλους. Επιπλέον, σημαντικά στοιχεία της προστατευόμενης περιοχής αποτελούν οι αμμοθίνες, οι οποίες συναντώνται στις παράκτιες περιοχές του νησιού, και τα ενδημικά είδη χλωρίδας, τα οποία απαντώνται αποκλειστικά στις παραλίες αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Ελαφονήσου.

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Συγκεκριμένα, μάλιστα, στην ευρύτερη αμμώδη περιοχή του χωριού-οικισμού, στη Λεύκη και, ειδικά, στο Σαρακηνικό, στο Κάτω Νησί, στην παραλία της Παναγίας και κατά μήκος της περιοχής μεταξύ του χωριού και του Κάτω Νησιού, αλλά και σε πετρώδη εδάφη μεταξύ οικισμού και Λεύκης συναντάται ο οικότοπος θαλασσόκεδρου (<i>Juniperus oxycedrus</i> ssp. <i>marcoccara</i>), ένα σπάνιο είδος μεσογειακού κέδρου. Υψίστης σημασίας σημείο ενδιαφέροντος αποτελεί και η λιμνοθάλασσα Στρογγύλη, η οποία παίζει καθοριστικό ρόλο στην ισορροπημένη λειτουργία του οικοσυστήματος της ευρύτερης περιοχής, ενώ αποτελεί καταφύγιο για 132 είδη ορνιθοπανίδας. Η Ελαφόνησος, σύμφωνα με την ιστοσελίδα του δήμου, διαθέτει τουριστικά καταλύματα δυναμικότητας περίπου 1.400 κλινών, και συνολικά, 5000 κλίνες σε όλων των τύπων τα καταλύματα. Αρκετά ανεπτυγμένοι είναι ο θαλάσσιος τουρισμός και συγκεκριμένα ο τουρισμός με σκάφη αναψυχής. Η οικονομία του νησιού φαίνεται να στηρίζεται στον κλασικό τουρισμό ήλιου και θάλασσας, καθώς δεν έχουν αναπτυχθεί ολοκληρωμένες λύσεις και δράσεις που να αναδεικνύουν ειδικές μορφές τουρισμού. Ωστόσο, στο νησί δύναται να αναπτυχθούν εναλλακτικές και ήπιες μορφές τουρισμού, όπως ο καταδυτικός και υποβρύχιος τουρισμός (χάρη στην ενάλια κληρονομιά του), η παρατήρηση πουλιών, η ερμηνεία περιβάλλοντος μέσω περιπατητικών μονοπατιών, ο αλιευτικός τουρισμός, ο οποίος αναδεικνύει στοιχεία της παράδοσης του, και, τέλος, ο θρησκευτικός και ο πολιτιστικός τουρισμός. Οι σημαντικοί φυσικοί πόροι και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου καθιστούν την Ελαφόνησο έναν δυναμικά αναπτυσσόμενο προορισμό. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του δήμου, οι αφίξεις των τουριστών τα τελευταία χρόνια προσεγγίζουν τις 200.000, με την κίνηση στο λιμάνι να καταγράφει αύξηση κατά 150% την περίοδο 2014-2022 (ΕΛΣΤΑΤ). Εξαιτίας της προσβασιμότητας και της θέσης του νησιού, συνήθως το επισκέπτονται φυσιολάτρες Έλληνες (από τον Απρίλιο έως τον Σεπτέμβριο), ενώ τη θερινή περίοδο επικρατούν οι Ιταλοί.
ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Ο ΟΦΥΠΕΚΑ/Μονάδα Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Νότιας Πελοποννήσου, ως αρμόδιος φορέας για την προστασία και διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών της Νότιας Πελοποννήσου την τρέχουσα περίοδο, υλοποιεί μελέτες και έργα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την τουριστική ανάπτυξη και αξιοποίηση της Νότιας Πελοποννήσου, στην οποία εντάσσεται και η Ελαφόνησος. Μεταξύ άλλων, το ΕΠ ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2019-2023, η ανάπτυξη δικτύωσης με υπηρεσίες εσωτερικού και εξωτερικού, υπηρεσίες διοργάνωσης ενημερωτικών ημερίδων, η παραγωγή έντυπου υλικού και ενημερωτικών πινακίδων, η επιστημονική τεκμηρίωση της συνδεσιμότητας των περιοχών Natura με τα φυσικά και ημιφυσικά οικοσυστήματα της περιοχής ευθύνης της ΜΔΠΠ (π.χ. υγράτοποι, αγροοικοσυστήματα, δασικές εκτάσεις). Τον Νοέμβριο του 2023 εγκαινιάστηκε στην Αρεόπολη Λακωνίας του Δήμου Ανατολικής Μάνης το παρόν της Μονάδας Προστατευόμενων Περιοχών Ν. Πελοποννήσου του ΟΦΥΠΕΚΑ. Ποικίλοι φορείς, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (π.χ. Περιφερειακή Ενότητα Λακωνίας, Περιφέρεια Πελοποννήσου) εκπονούν μελέτες και υλοποιούν έργα και δράσεις για την ανάδειξη, την τουριστική ανάπτυξη, την προβολή και προώθηση της Νότιας Πελοποννήσου ως τουριστικού προορισμού. Για παράδειγμα, ο ΟΤΔ Πάρωνας ΑΕ συντονίζει το Τοπικό Πρόγραμμα με τίτλο «Ανατολική Πελοπόννησος Απόθεμα Βιόσφαιρας και Επιχειρηματικές Ζώνες Καινοτομίας», ενώ στο πρόγραμμα CLLD LEADER 2014-2020 εντάσσεται η εκπόνηση μελέτης φέρουσας ικανότητας και σχεδίου διαχείρισης επισκεπτών σε περιοχές του δικτύου Natura 2000 της Νότιας Πελοποννήσου, η κατασκευή και λειτουργία ταϊστρας για την ορνιθοπανίδα, δράσεις βελτίωσης ενδιαιτήματος ωτοκίας της θαλάσσιας χελώνας <i>Caretta caretta</i>, εκτίμηση της τρωτότητας των ακτών της Νότιας Πελοποννήσου έναντι παράκτιας πλημμύρας κ.ά. Επίσης, η Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Πελοποννήσου, σε συνεργασία με τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, υλοποιεί πρόγραμμα ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης των μαθητών της περιοχής για την ανάδειξη και γνωριμία των προστατευόμενων περιοχών της περιοχής ευθύνης.
ΔΡΟΜΟΛΟΓΗΣΗ ΜΕΓΑΛΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΕΝΤΟΣ ΠΠ Ή ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Δεν υπάρχουν στοιχεία για σχέδια ανάπτυξης Οργανωμένων Υποδοχέων Τουριστικών Δραστηριοτήτων και Σύνθετων Τουριστικών Καταλυμάτων εντός ΠΠ ή στην ευρύτερη περιοχή. Έχει εγκριθεί περιβαλλοντικά η επέκταση και λειτουργία χώρου οργανωμένης τουριστικής κατασκήνωσης κατηγορίας τεσσάρων αστέρων, συνολικής δυναμικότητας 736 ατόμων, σε γήπεδο συνολικής επιφάνειας 62.591 τ.μ. (επέκταση κατά 26.726 τ.μ.), στη θέση «Λεύκη» του Δήμου Ελαφονήσου.

ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Οι πιέσεις και απειλές που αντιμετωπίζει η Ελαφόνησος προέρχονται από φυσικούς/βιοτικούς παράγοντες (π.χ. διάβρωση, ανεμοριψίες, περιπτώσεις πυρκαγιών κ.ά.) και ανθρωπογενείς επιδράσεις που αφορούν κυρίως στην επέκταση και εντατικοποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων (π.χ. αγροτική εντατικοποίηση και εντατική χρήση βιοκτόνων και φυτοφαρμάκων,) και την ανθρωπογενή διαταραχή από διάφορες αιτίες. Σημαντικές είναι οι πιέσεις και απειλές που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό, την αναψυχή και την ανάπτυξη της δεύτερης κατοικίας (Ατλας Νησιών), καθότι ενδέχεται να προκαλέσουν αλλοιώσεις σε περιοχές με σπάνια είδη ή και αμμοθίνες. Τέλος, το κυνήγι και η λαθροθηρία αποτελούν δραστηριότητες που μειώνουν τη διαθεσιμότητα θηραμάτων άλλων ειδών.
---------------------------------	--

3.9 Εθνικό Πάρκο Λίμνης Κερκίνης

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Το Εθνικό Πάρκο αναπτύσσεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας Σερρών και καταλαμβάνει 831.000 στρέμματα. Βόρεια οριοθετείται από τον ορεινό όγκο της Κερκίνης, φυσικό σύνορο της Ελλάδας με τη Βουλγαρία, δυτικά-νοτιοδυτικά από τα όρη Κρούσια, νοτιοανατολικά από την επαρχιακή οδό Λιθότοπου - Στρυμνοχωρίου και ανατολικά-βορειοανατολικά ακολουθεί την επαρχιακή οδό που οδηγεί στο Χαρωπό και το Άγκιστρο.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Η λίμνη Κερκίνη δημιουργήθηκε το 1932, με την κατασκευή φράγματος στον ποταμό Στρυμόνα (κοιτά στον Λιθότοπο) και αναχωμάτων για την προστασία των οικισμών. Η ανάσχεση των πλημμυρικών παροχών του Στρυμόνα, η συγκράτηση φερτών υλικών, η άρδευση της πεδιάδας των Σερρών και η αντιμετώπιση της ελονοσίας, οδήγησαν στη δημιουργία της λίμνης σε θέση όπου προϋπήρχαν μικρές ρηχές λίμνες και εκτεταμένα έλη. Σταδιακά, η τεχνητή λίμνη εξελίχθηκε σε σπουδαίο υγρότοπο. Το 1982 το παλιό φράγμα αντικαταστάθηκε από μεγαλύτερο, τα αναχώματα υψώθηκαν και ενισχύθηκαν, η στάθμη του νερού αυξήθηκε πάνω από 3 μέτρα, και η επιφάνεια της λίμνης επεκτάθηκε από τα 50.000 σε 73.000 στρέμματα. Η στάθμη αυξομειώνεται εποχικά, σχεδόν κατά 4,5-5 μέτρα, προκαλώντας σημαντικές αλλαγές στον υγρότοπο π.χ. συρρίκνωση του παραποτάμιου δάσους και των εκτάσεων που κάλυπταν τα λευκά νούφαρα. Η αξία της λίμνης παραμένει τεράστια, καθώς υποστηρίζει πλούσια βλάστηση, πολλά σπάνια και ενδημικά φυτά, περισσότερα από 300 είδη πουλιών –πολλά από τα οποία είναι απειλούμενα σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο (π.χ. αργυροπελεκάνος, νανόχηννα)–, μεγάλο αριθμό αμφιβίων, ερπετών, ψαριών και ασπόνδυλων. Επίσης, στη λίμνη και τον Στρυμόνα ζουν περίπου 6.000 νεροβούβαλοι (ο μεγαλύτερος πληθυσμός της Ελλάδας). Αξιόλογος είναι και ο πολιτιστικός πλούτος της περιοχής, με αναφορές από την αρχαιότητα ως τους νεότερους χρόνους (π.χ. νεολιθικός οικισμός Προμακών-Τορολίνα, κάστρο Σιδηροκάστρου, οχυρά Ιστίμπεη και Ρούπελ της γραμμής Μεταξά, βυζαντινό λουτρό Άγκιστρου, μονές και ξωκλήσια, έθιμα, γιορτές και παραδόσεις).
ΘΕΣΜΙΚΟ/ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Το 1975 η λίμνη Κερκίνη εντάχθηκε στους Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας της Σύμβασης Ραμόσαρ, και το 1993 εκδόθηκε η ΚΥΑ 66272/25.6.1993 (ΦΕΚ 493Β/7.7.1993), ορίζοντας μέτρα προστασίας του υγροτόπου. Το ίδιο έτος ξεκίνησαν οι εργασίες κατασκευής του Κέντρου Πληροφόρησης στον οικισμό της Κερκίνης, για να ολοκληρωθούν το 1995. Το 1997 υπεγράφη Προγραμματική Σύμβαση μεταξύ των Υπουργείων ΠΕΧΩΔΕ και Γεωργίας, της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Σερρών, της Αναπτυξιακής Εταιρείας Σερρών και των τοπικών Κοινοτήτων, και ιδρύθηκε ο Σύνδεσμος Προστασίας και Ανάδειξης Περιοχής Λίμνης Κερκίνης, ο οποίος έπαυσε τη λειτουργία του μερικά χρόνια αργότερα. Επτά Καταφύγια Άγριας Ζωής έχουν χαρακτηριστεί στην περιοχή: «Θεοδωρίου - Ανατολής Δήμου Κερκίνης», «Ξηροπόταμος - Χείμαρρος Δήμου Στρυμονικού», «Πετριτσίου Δήμου Πετριτσίου», «Λιβαδίτσα - Ρούπελ Δήμου Σιδηροκάστρου», «Λίμνη Κερκίνη- Ηράκλεια- Πετρίτσι, Σιδηρόκαστρο», «Πορόια», «Χείμαρρος - Λιθότοπος». Η λίμνη και η ευρύτερη περιοχή εντάχθηκαν στο δίκτυο Natura 2000 (ΕΖΔ - GR1260001 «Λίμνη Κερκίνη - Κρούσια - Κορυφές όρους Μπέλες, Άγκιστρο, Χαρωπό», ΖΕΠ - GR1260008 «Τεχνητή Λίμνη Κερκίνη - Όρος Κρούσια», ΖΕΠ-GR1260010 «Όρος Μπέλες»).

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Το 2006 θεσμοθετήθηκε το Εθνικό Πάρκο Λίμνης Κερκίνης (ΚΥΑ 42699/19.10.2006, ΦΕΚ 98 ΑΑΠΠ/8.11.2006), με σκοπό την προστασία, τη διατήρηση και τη διαχείριση της φύσης και του τοπίου, ως φυσικής κληρονομιάς και πολύτιμου εθνικού πόρου. Σύμφωνα με την ΚΥΑ, διακρίνονται τέσσερις ζώνες προστασίας και ισχύουν συγκεκριμένες ρυθμίσεις και απαγορεύσεις. Η Ζώνη Απόλυτης Προστασίας της Φύσης, όπου επιτρέπεται μόνο η επιστημονική έρευνα, η εκπαίδευση και οι δράσεις διαχείρισης της φύσης, η Ζώνη Προστασίας της Φύσης, όπου επιτρέπεται η άσκηση αρκετών δραστηριοτήτων, όπως η αλιεία και ο τουρισμός (με την προϋπόθεση ότι δεν επιβαρύνουν αρνητικά τον υγρότοπο), η Ζώνη Οικοανάπτυξης Α, όπου επιτρέπεται η άσκηση ποικίλων δραστηριοτήτων, με βάση συγκεκριμένες ρυθμίσεις, και, τέλος, η Ζώνη Οικοανάπτυξης Β, όπου επιτρέπεται η άσκηση δραστηριοτήτων με περιορισμένες δεσμεύσεις. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του ΕΠΧΣΣΑ για τον Τουρισμό (ΦΕΚ 3155/Β/2013), η περιοχή ανήκει στην κατηγορία Β1. Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Στο Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Κεντρικής Μακεδονίας, η λίμνη Κερκίνη καταγράφεται ως ζώνη θεματικού τουρισμού, με δυνατότητες ανάπτυξης ειδικών/εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως είναι ο τουρισμός φύσης, ο αγροτουρισμός, ο θερμαλιστικός τουρισμός και ο τουρισμός ευεξίας.
ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Το 1999 εκπονήθηκε από το τότε ΥΠΕΧΩΔΕ η Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη της Λίμνης Κερκίνης και της ευρύτερης περιοχής («Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής λίμνης Κερκίνης και της ευρύτερης περιοχής»). Το 2012 ο Φορέας Διαχείρισης Λίμνης Κερκίνης συνέταξε τη «Μελέτη διαχείρισης επισκεπτών για το Εθνικό Πάρκο Λίμνης Κερκίνης», το 2014 τη «Μελέτη εξειδίκευσης προδιαγραφών ποιότητας και περιβαλλοντικής υπευθυνότητας για τις τουριστικές επιχειρήσεις της περιοχής της λίμνης Κερκίνης», και το 2022 τη «Μελέτη σήματος ποιότητας για οικοτουριστικές υπηρεσίες και παραγωγή αγροτικών προϊόντων στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λίμνης Κερκίνης». Σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη η σύνταξη νέας ΕΠΜ, στο πλαίσιο του έργου «Σύνταξη ΕΠΜ, Ειδικών Εκθέσεων και Σχεδίων Διαχείρισης για περιοχές του δικτύου Natura 2000», που υλοποιείται οριζόντια από το ΥΠΕΝ.
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Το Εθνικό Πάρκο υπάγεται διοικητικά στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, στην Περιφερειακή Ενότητα Σερρών και ειδικότερα στους Δήμους Σιντικής και Ηράκλειας. Στα όριά του περιλαμβάνονται 40 οικισμοί (π.χ. Λιθότοπος, Λιμνοχώρι, Χρυσόχωρα, Ηράκλεια, Ν. Πετρίτσι, Βυρώνεια, Μανδράκι, Κερκίνη, Άνω Πορόια, Κάτω Πορόια, Καστανούσα, Άγκιστρο, Προμαχώνας κ.ά.) με περίπου 29.000 μόνιμους κατοίκους, ενώ πολύ κοντά βρίσκεται το Σιδηρόκαστρο, διοικητικό κέντρο της περιοχής. Η Κερκίνη γειτνιάζει με τη Θεσσαλονίκη και εξυπηρετείται από το Αεροδρόμιο «Μακεδονία» και το λιμάνι, αλλά και το σιδηροδρομικό δίκτυο του ΟΣΕ. Η οδική σύνδεση είναι εξαιρετική, μέσω της Εγνατίας οδού, της επαρχιακής οδού Θεσσαλονίκης - Ν. Σάντας - Δροσάτου - Ροδόπολης - Πετριτσίου - Γέφυρας Στρουμόνα, του Αυτοκινητόδρομου 25 (Θεσσαλονίκη - Σέρρες - Προμαχώνας), της κύριας οδικής σύνδεσης Ελλάδας - Βουλγαρίας, καθώς και ενός πυκνού δικτύου επαρχιακών οδών, αγροτικών και δασικών δρόμων, όπου, κατά θέσεις, το οδόστρωμα χρήζει σημαντικής βελτίωσης. Η συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση των οικισμών γίνεται μέσω του σιδηροδρομικού δικτύου (σταθμοί Μουριών, Βυρώνειας και Ροδόπολης) και του ΚΤΕΛ Ν. Σερρών (σταθμοί Σιδηρόκαστρου και Ηράκλειας), αλλά δεν είναι ικανοποιητική, λόγω του περιορισμένου αριθμού δρομολογίων. Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία (π.χ. σιτάρι, καλαμπόκι, ρύζι, ντομάτα, βαμβάκι, ζαχαρότευτλα κ.ά.), και την κτηνοτροφία (π.χ. αιγοπρόβατα, βοοειδή, βουβάλια), και δευτερευόντως με τον τουρισμό, τη μεταποίηση αγροτικών προϊόντων και την αλιεία.
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Από το 2002 αρμόδιος για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη της λίμνης ήταν ο Φορέας Διαχείρισης Λίμνης Κερκίνης (Ν.3044/2002, ΦΕΚ 197 Α/27.8.2002). Με βάση τον Ν. 4685/2020, ο Φορέας Διαχείρισης εντάχθηκε στον ΟΦΥΠΕΚΑ, ως τμήμα της Μονάδας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Κεντρικής Μακεδονίας, που έχει έδρα τον Λαγκαδά Θεσσαλονίκης. Το Παράρτημα Κερκίνης στεγάζεται στο Κέντρο Πληροφόρησης Επισκεπτών Λίμνης Κερκίνης, στον ομώνυμο οικισμό. Απασχολεί έντεκα άτομα (έξι επιστημονικό προσωπικό, δύο διοικητικό και τρεις φύλακες), και διαθέτει όχημα 4x4 και σκάφος για την επίβλεψη της περιοχής. Ποικίλοι φορείς, υπηρεσίες και οργανισμοί εμπλέκονται με την προστασία και ειδικότερα με την τουριστική ανάπτυξη και προβολή της λίμνης και της ευρύτερης περιοχής, όπως η Δασική Υπηρεσία, η Αρχαιολογική Υπηρεσία, η Κτηματική υπηρεσία του Δημοσίου, οι Δήμοι Σιντικής και Ηράκλειας, η Αναπτυξιακή Εταιρεία Σερρών, η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας κ.ά. Επίσης, επιμελητήρια, επαγγελματίες του τουρισμού, ΚΟΙΝΣΕΠ, σύλλογοι και ΜΚΟ συνεισφέρουν στην τουριστική προβολή και προώθηση της περιοχής.

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Η Κερκίνη αναγνωρίζεται ως κορυφαίος εναλλακτικός προορισμός που προσφέρει πλείστες δυνατότητες (π.χ. παρατήρηση πουλιών, φωτογράφιση άγριας ζωής, περιήγηση με βάρκα και κανό κ.ά.) σε επισκέπτες από την Ελλάδα και το εξωτερικό, αλλά και ως σημαντικός προορισμός σχολικών εκδρομών, ημερήσιων ή ολιγοήμερων εξορμήσεων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.
	Η τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ως ιδιωτική πρωτοβουλία, με την έναρξη περιηγήσεων στη λίμνη από τον Οικοπεριηγητή. Σταδιακά, ακολούθησαν ντόπιοι ψαράδες που ξεναγούσαν τους επισκέπτες με τις βάρκες τους, για να συμπληρώσουν το εισόδημά τους. Στην πορεία ακολούθησαν και άλλοι ντόπιοι επιχειρηματίες. Να σημειωθεί ότι την περίοδο εκείνη η χώρα σημείωνε μεγάλη οικονομική άνθιση και κοινωνική ευμάρεια, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού ήταν δημοφιλείς, ενώ η περιβαλλοντική εκπαίδευση και οι σχολικές εκδρομές στη φύση παρουσίαζαν μεγάλη δημοφιλία.
	Πολλοί σημαντικοί παράγοντες συνετέλεσαν στην την προσέλκυση επισκεπτών από όλη τη χώρα. Η εναλλαγή και ηρεμία του τοπίου (υγρό στοιχείο, παραποτάμιο δάσος, μεγάλες εκτάσεις με νούφαρα, υγρά λιβάδια, δασωμένοι ορεινοί όγκοι), που δεν διασπάται από μεγάλες κατασκευές και έντονες ανθρωπογενείς παρεμβάσεις, ο πλούτος των πουλιών (με emblematico τον αργυροπελεκάνο), και η ευκολία παρατήρησης καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, σε συνδυασμό με την απουσία κυνηγετικής δραστηριότητας και τα κοπάδια των βουβαλίων (επίσης σήμα κατατεθέν της λίμνης). Επιπλέον, συνεισέφεραν η υψηλή βιοποικιλότητα με πολλά ενδημικά, σπάνια και απειλούμενα είδη, τα ιαματικά λουτρά και οι προσφερόμενες υπηρεσίες χαλάρωσης και ευεξίας, τα υλικά και άυλα μνημεία πολιτισμού του τόπου και οι ποικίλες εκδηλώσεις, οι μονές και οι εκκλησίες. Τέλος, τα φημισμένα τοπικά προϊόντα (κυρίως από βουβαλίσιο κρέας και γάλα), η σταδιακά αυξανόμενη προσφορά επιχειρήσεων φιλοξενίας, επισιτισμού και παροχής δραστηριοτήτων αναψυχής, η γειτνίαση με τη Θεσσαλονίκη, η εύκολη προσβασιμότητα και η δυνατότητα περιμετρικής κίνησης στη λίμνη με τη χρήση συμβατικού οχήματος.
	Η Κερκίνη γρήγορα εξελίχθηκε σε τουριστικό προορισμό και, στις αρχές του 2000, δημιουργήθηκε το Γραφείο Προώθησης Οικοτουρισμού Λίμνης Κερκίνης στον Λιθότοπο, προκειμένου να συντονίζει τις προσπάθειες φορέων και ιδιωτών και να αναδειξει την περιοχή. Ο Φορέας Διαχείρισης κατασκεύασε παρατηρητήρια άγριας ζωής, θέσεις θέας και ενημερωτικές σημάνσεις, χάραξε μονοπάτια και διαδρομές, ενώ προσδιόρισε διαδρομές κίνησης των σκαφών (βάρκες και κανό) στη λίμνη και τους όρους για την κίνησή τους, με στόχο την ελαχιστοποίηση των πιέσεων. Επιπλέον, εξέδωσε ενημερωτικό υλικό, πρόβαλε την περιοχή και συνέβαλε στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας και των πολιτών.
	Τα έτη που ακολούθησαν, η παρατεταμένη οικονομική κρίση και οι υγειονομικές κρίσεις, οι αλλαγές στο καθεστώς μετακίνησης των σχολικών μονάδων και στην υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, καθώς και οι διαφοροποιημένες ανάγκες των επισκεπτών οδήγησαν την τουριστική ανάπτυξη του τόπου σε ύφεση. Το Γραφείο Προώθησης Οικοτουρισμού ανέστειλε τη λειτουργία του, τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα που ο Δήμος Ηράκλειας άρχισε να διερευνά την εκ νέου οργάνωσή του.
	Καθοριστική υπήρξε η δράση του πρώην Φορέα Διαχείρισης και οι προσπάθειες στελεχών του να αναδείξουν την Κερκίνη ως διεθνούς εμβέλειας προορισμό για την παρατήρηση πουλιών (π.χ. συμμετοχή σε εξειδικευμένες ευρωπαϊκές εκθέσεις, ανάπτυξη συνεργασιών, παρακίνηση και εκπαίδευση τοπικών επιχειρηματιών). Παράλληλα, η ενεργοποίηση ντόπιων επαγγελματιών, σε συνδυασμό με τη σαρωτική ανάπτυξη του Διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, έφεραν εκ νέου την Κερκίνη στο προσκήνιο.
	Σήμερα εκτιμάται αδρομερώς ότι περίπου 50.000 άτομα επισκέπτονται ετησίως την περιοχή. Προσεγγιστικά, οι 5.000 είναι ξένοι με εξειδικευμένα ενδιαφέροντα (π.χ. παρατηρητές πουλιών, φωτογράφοι άγριας φύσης), διανυκτερεύουν κατά μέσο όρο τρεις - τέσσερις ημέρες στους γύρω οικισμούς, και πραγματοποιούν εξορμήσεις και σε άλλους κοντινούς υδροτόπους. Οι υπόλοιποι είναι κυρίως κάτοικοι των Σερρών, των γύρω αστικών κέντρων, της Θεσσαλονίκης, της Μακεδονίας και Θράκης, οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή Σαββατοκύριακα και αργίες. Επιπλέον, μαθητές και εκπαιδευτικοί (κυρίως από τη Βόρεια Ελλάδα), λάτρες των ιαματικών λουτρών, των αθλητικών δραστηριοτήτων και της πεζοπορίας, αλλά και επισκέπτες για την απόλαυση τοπικών προϊόντων, ιδίως βουβαλίσσιων. Ο επαναπροσδιορισμός και η αναζωογόνηση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος καταγράφεται ως ζητούμενο για την περιοχή.
ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Ο ΟΦΥΠΕΚΑ/ ΜΔΠΠ Κεντρικής Μακεδονίας, ως αρμόδιος φορέας για την προστασία και διαχείριση του Εθνικού Πάρκου, υλοποιεί μελέτες και έργα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό και την αναψυχή στην περιοχή. Την τρέχουσα περίοδο βρίσκεται σε εξέλιξη το έργο αναβάθμισης και εμπλουτισμού του εκθεσιακού χώρου και του περιβάλλοντος χώρου του Κέντρου Πληροφόρησης Εθνικού Πάρκου λίμνης Κερκίνης.
	Ποικίλοι φορείς σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (π.χ. Δήμος Σιντικής, Δήμος Ηράκλειας, Αναπτυξιακή Εταιρεία Σερρών, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας κ.ά.) εκπονούν μελέτες και υλοποιούν έργα και δράσεις για την ανάδειξη, την τουριστική ανάπτυξη και προβολή της λίμνης Κερκίνης.

ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Η διαχείριση των υδάτων και οι μεγάλες εποχικές διακυμάνσεις της στάθμης της λίμνης επιδρούν αρνητικά στη βιοποικιλότητα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη δραματική συρρίκνωση και υποβάθμιση του παραποτάμιου δάσους– η οποία επιτείνεται λόγω βόσκησης και περιττωμάτων των πουλιών–, η διατάραξη της φώλεοποίησης ειδών της ορνιθοπανίδας (π.χ. αποικία παραποτάμιου δάσους, νησίδες αργυροπελεκάνων κ.ά.), η δραματική συρρίκνωση των καλαμώνων και των εκτάσεων με λευκά νούφαρα κλπ. Μία εξίσου σημαντική απειλή αφορά στα απορρίμματα που μεταφέρει ο ποταμός Στρυμόνας από τη γειτονική χώρα, αλλά και από τις γεωργικές και άλλες δραστηριότητες που ασκούνται στην περιοχή. Ανάμεσα στις κυριότερες πιέσεις που σχετίζονται άμεσα με τον τουρισμό καταγράφεται η απαξίωση των υποδομών εξυπηρέτησης των επισκεπτών (π.χ. αποβάθρες σκαφών, ράμπες επιβίβασης/αποβίβασης, χώροι υγιεινής και ξεκούρασης κ.ά.) και το ιδιοκτησιακό καθεστώς, το οποίο δεν επιτρέπει στην τοπική κοινωνία την ανάληψη δράσεων αναβάθμισης και δημιουργίας νέων. Επιπρόσθετες πιέσεις είναι το κακό, κατά θέσεις, οδόστρωμα ορισμένων επαρχιακών δρόμων και τα προβλήματα βατότητας τους χειμερινούς μήνες, η ανεπαρκής συνδεσιμότητα και η αραιή εξυπηρέτηση των οικισμών από δημόσιες συγκοινωνίες, αλλά και η ανεπαρκής σύνδεση της λίμνης με τους ορεινούς όγκους. Τέλος, η έλλειψη οργανωμένων χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων και αυτοκινούμενων, η καταστροφή/βανδαλισμός σημάνσεων, ενημερωτικών υποδομών και τεχνικών έργων, η ελλιπής ερμηνεία στοιχείων του περιβάλλοντος, η ανεπαρκής εκπαίδευση επαγγελματιών του τουρισμού –καθώς πολλοί ασκούν περιστασιακά ή συμπληρωματικά το επάγγελμα–, η μερική έλλειψη ενημερωτικού και προωθητικού υλικού (έντυπου και κυρίως ψηφιακού) κ.ά.
---------------------------------	--

3.10 Εθνικό Πάρκο Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου - Αιτωλικού, κάτω ρου και εκβολών ποταμών Αχελώου και Εύηνου και Νήσων Εξινάδων

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Το Εθνικό Πάρκο αναπτύσσεται στο νοτιοδυτικό άκρο της Περιφερειακής Ενότητας Αιτωλοακαρνανίας, καταλαμβάνει 616.000 στρέμματα και οριοθετείται από τους ποταμούς Αχελώο και Εύηνο. Δυτικό όριο είναι ο λόφος της Καληχίτσας και το ρυάκι Βαλτί, και βόρειο, η λίμνη Λυσιμαχεία και ο ποταμός Αχελώος (από την τεχνητή λίμνη Στράτου ως τις εκβολές του). Ανατολικά ορίζεται από το όρος Βαράσοβα, τον Εύηνο ποταμό και τους πρόποδες του Αράκυνθου, ενώ νότια και νοτιοδυτικά από τον Πατραϊκό Κόλπο και τις Εξινάδες Νήσους.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Οι ποταμοί Αχελώος και ο Εύηνος, στην πορεία τους προς τις εκβολές, σχηματίζουν ένα υδροτοπικό μωσαϊκό με λιμνοθάλασσες, αμμονησίδες, θίνες, αλμυρόβαλτους, αλυκές, έλη γλυκού νερού, παρόχθια δάση και μια μεγάλη πεδιάδα με διάσπαρτους χαμηλούς λόφους. Η ρηχή λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου ξεπερνά τα 120.000 στρέμματα και είναι η μεγαλύτερη του Εθνικού Πάρκου και της Ελλάδας. Βόρεια, η νησίδα του Αιτωλικού τη χωρίζει από την ομώνυμη λιμνοθάλασσα. Δυτικά και ανατολικά της σχηματίζονται μικρότερες λιμνοθάλασσες, όπως η Χόκληια, ο Προκοπάνιστος, η Θολή, ο Παλιοπόταμος και η Κλείσοβα που φιλοξενεί μία από τις πέντε αποικίες του παγκοσμίως απειλούμενου αργυροπελεκάνου στη χώρα. Εκτενείς αμμονησίδες χωρίζουν τις λιμνοθάλασσες από τα ανοικτά νερά. Η μεγαλύτερη, ο Λούρος (17 χλμ.), φιλοξενεί γκριζες θίνες με θαμνοκυπάρισσα, σκίνα, πικροδάφνες, μυρτιές, ρείκια και κρίνους της θάλασσας. Οι αλυκές της Άσπρης και της Τουρλίδας συμπληρώνουν τον υδροτοπικό πλούτο της περιοχής. Οι αλμυρόβαλτοι και τα λασποτόπια κυριαρχούν, με αρμυρήθρες, αρμυρίκια και βούρλα. Τα έλη γλυκού νερού και οι καλαμώνες περιορίζονται στη Φοινικιά, στον Αϊ-Νικόλα, στα αντλιοστάσια της Θολής και της Κλείσοβας, και κατά μήκος των αρδευτικών καναλιών. Το υδροχαρές δάσος του Φράξου στο Λεσίνι, αν και έχει συρρικνωθεί δραματικά, σήμερα καταλαμβάνει 350 στρέμματα και στηρίζει πληθώρα φυτών και ζώων. Τον υδροτοπικό πλούτο συμπληρώνει η λίμνη Λυσιμαχεία, σημαντικό καταφύγιο για τη βαλτόπαπια και άλλα είδη. Στους λόφους φύονται πουρνάρια, αγριελιές, σκίνα, δεντρογαλατσίδες και άλλα είδη. Η Βαράσοβα με τις απόκρημνες πλαγιές και τη λιγοστή βλάστηση, και οι δυτικές πλαγιές του Αράκυνθου με τα εντυπωσιακά φαράγγια της Κλεισούρας και του Παλιορόλακα, φιλοξενούν ενδημικά φυτά και απειλούμενα ζώα. Στο φαράγγι της Κλεισούρας βρίσκεται μία από τις ελάχιστες αποικίες όρνιων στην Ελλάδα. Οι Βόρειες και Νότιες Εξινάδες, 23 μικρά νησιά (με μεγαλύτερα τον Πεταλά και την Οξιά) στηρίζουν, επίσης, πλούσια βιοποικιλότητα. Οι αρχαίες Οινιάδες, Καλυδώνια και Πλευρώνα και τα αρχαία θέατρά τους που σώζονται ως σήμερα, οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, οι ιστορικές μάχες στις λιμνοθάλασσες, η ηρωική Έξοδος του Μεσολογγίου (και οι εορτασμοί της), η Αγία Τριάδα στην Κλείσοβα, ο Αϊ-Σώστης, η Παναγιά του Προκοπάνιστου, η Παναγιά της Φοινικιάς, η Επισκοπή Μάστρου, η Αγία Ελεούσα και άλλες εκκλησίες και μοναστήρια, το τείχος του Μεσολογγίου και ιστορικά μνημεία (όπως του Ντολμά, Κήπος των Ηρώων) και ιστορικά κτίρια (οικίες Τρικούπη, Παλαμά, Βύρωνα, Βάλβη) συνθέτουν την τεράστια πολιτιστική κληρονομιά του τόπου. Δίπλα τους, τα παραδοσιακά διβάρια και ο ιδιαίτερος τρόπος ψαρέματος με γαίτες, σταφνοκάρια και άλλα μέσα, τα πανηγύρια του Αϊ-Σημιού και της Αγία-Αγάθης αλλά και σύγχρονα μουσεία (π.χ. Μουσείο Άλατος, Κέντρο και Μουσείο Χαρακτικών τεχνών «Βάσω Κατράκη», Κέντρο Λόγου και Τέχνης ΔΙΕΞΟΔΟΣ).

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Το 1975 η λιμνοθάλασσα Μεσολογίου - Αιτωλικού εντάχθηκε στους Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας της Σύμβασης Ραμσάρ και το 1993 εκδόθηκε η ΚΥΑ 1319/93, ορίζοντας μέτρα προστασίας της υγροτοπικής περιοχής. Το δάσος του Φράζου στο Λεσίνι έχει χαρακτηριστεί Μνημείο της Φύσης (ΦΕΚ 773/Β/1985), το φαράγγι της Κλεισούρας Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους και στην ευρύτερη περιοχή δύο Καταφύγια Άγριας Ζωής («Καντήλια - Βάλτοι (Αστακού)» και «Τρίκορφου - Καλαβρούζας - Μακύνειας και Βλαχομάνδρας Δήμων Χάλκειας, Αντιρρίου και Ναυπάκτου»).
	Πέντε περιοχές εντάσσονται στο δίκτυο Natura 2000 (GR2310001 «Δέλτα Αχελώου, Λιμνοθάλασσα Μεσολογίου-Αιτωλικού, Εκβολές Εύηνου, Νήσοι Εκινάδες, Νήσος Πεταλάς», GR231000 «Όρος Βαράσοβα», GR 2310010 «Όρος Αράκυνθος και Στενά Κλεισούρας», GR2310013 «Λίμνη Λυσιμαχεία» και GR2310015 «Δέλτα Αχελώου, Λιμνοθάλασσα Μεσολογίου-Αιτωλικού και Εκβολές Εύηνου, Νήσοι Εκινάδες, Νήσος Πεταλάς, Δυτικός Αράκυνθος και Στενά Κλεισούρας»).
	Το 2006 θεσμοθετήθηκε το Εθνικό Πάρκο (ΚΥΑ 22306, ΦΕΚ 477/τ.Δ/31.5.2006), με συνολική έκταση 616.000 στρέμματα, εκ των οποίων τα 3.060 στρέμματα ορίζονται ως Περιοχές Απόλυτης Προστασίας, τα 247.408 στρέμματα ως Περιφερειακές Περιοχές, και τα 8.808 ως Περιφερειακές Ζώνες. Τα υπόλοιπα 356.769 στρέμματα χαρακτηρίζονται Περιοχές Φύσης.
	Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του ΕΠΧΣΣΑ για τον τουρισμό (2009), η περιοχή κατατάσσεται στις αναπτυσσόμενες τουριστικές περιοχές, στην κατηγορία B2: Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ήπιου και εναλλακτικού τουρισμού και οι αναπτυξιακές κατευθύνσεις, περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων: προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος (συμπεριλαμβανομένης της προστασίας της βιοποικιλότητας και του τοπίου), αξιοποίηση πόρων για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού (αγροτουρισμού, περιηγητικού, πεζοπορικού, πολιτιστικού κ.ά.), δημιουργία δικτύων μονοπατιών και διαδρομών (π.χ. καπνού, ελιάς κ.ά.), δημιουργία υποδομών στήριξης, και προώθηση προγραμμάτων εκπαίδευσης και πιστοποίησης απασχολούμενων σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
	Το Μεσολόγγι περιλαμβάνεται στον κατάλογο χωροθετημένων τουριστικών λιμένων για τουρισμό με σκάφη αναψυχής, όπου απαιτείται εξασφάλιση συνθηκών ικανοποιητικής εξυπηρέτησης και ανεφοδιασμού τουριστικών σκαφών. Η αναθεώρηση του 2013, όπως σχολιάζεται στο Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας: «...εμπεριέχει σημαντική αστοχία ως προς την κατηγοριοποίηση της περιοχής, την οποία κατατάσσει στις περιοχές της κατηγορίας B2 "Πόλοι εντατικής ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού", όπου προωθούνται κατά προτεραιότητα, μεταξύ άλλων, και τα σύνθετα τουριστικά καταλύματα. [...] Ανεξάρτητα από τη βιωσιμότητα τέτοιου είδους επενδύσεων, η ευρύτερη σκοπιμότητά τους και στο πλαίσιο του Εθνικού Συστήματος Προστατευόμενων Περιοχών είναι εξαιρετικά αμφίβολη...».
	Στο Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας αναφέρεται ότι στο σύμπλεγμα ανάπτυξης «Αγρίνιο - Μεσολόγγι - Αστακός - Θέρμο», το προτεινόμενο αναπτυξιακό μοντέλο οφείλει να εστιάσει στον ειδικό/εναλλακτικό τουρισμό και ενδείκνυται για την εφαρμογή προσέγγισης Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης.
	Το Στρατηγικό Σχέδιο Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης για Άλλες Χωρικές Στρατηγικές στην Περιοχή Λιμνοθάλασσας Μεσολογίου - Αιτωλικού (2016) στοχεύει στην καθιέρωση ενός νέου οικο-αναπτυξιακού και χωροταξικού προτύπου, βασισμένου στο ανθρωπογενές, φυσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο της περιοχής, αναγνωρίζοντας τη θεμελιώδη συμβολή του υδάτινου στοιχείου στην ταυτότητα και την οικονομία της. Διατυπώνει την αναγκαιότητα ολοκληρωμένης και ήπιας τουριστικής ανάπτυξης της παραλιακής ζώνης του Μεσολογίου, και της διασύνδεσης με τα νησιά του Ιονίου (Κεφαλλονιά, Ιθάκη, Λευκάδα) και το διεθνοποιημένο τουριστικό ρεύμα θαλάσσιου τουρισμού. Ορίζει ως τομείς παρέμβασης, την αγροδιατροφή και τον τουρισμό, αξιοποιώντας τη φύση και τον πολιτισμό, ως συνολικό προϊόν εμπειριών υψηλής ποιότητας.
ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Το 1999 εκπονήθηκε από το τότε ΥΠΕΧΩΔΕ η Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Συμπλέγματος Υγροτόπων Μεσολογίου-Αιτωλικού. Το 2010, με ανάθεση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Αιτωλοακαρνανίας, υλοποιήθηκε μελέτη με τίτλο «Σχέδιο Διαχείρισης, Κανονισμός Διοίκησης και Λειτουργίας της Προστατευόμενης Περιοχής "Λιμνοθάλασσα Μεσολογίου-Αιτωλικού και Εκινάδων Νήσων"». Σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη η σύνταξη νέας ΕΠΜ, στο πλαίσιο του έργου «Σύνταξη ΕΠΜ, Ειδικών Εκθέσεων και Σχεδίων Διαχείρισης για περιοχές του δικτύου Natura 2000», που υλοποιείται οριζόντια από το ΥΠΕΝ.

ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Επιπρόσθετα, το 2013 ο πρώην ΦΔ εκπόνησε «Μελέτη των διαδικασιών πιστοποίησης των παραγόμενων τοπικών προϊόντων και παρεχόμενων υπηρεσιών στην προστατευόμενη περιοχή», και το 2017 συνεργάστηκε με το Σωματείο ΔΙΑΖΩΜΑ για τη διατύπωση πρότασης με τίτλο «Πολιτιστική Διαδρομή Φύσης και Πολιτισμού Αιτωλοακαρνανίας». Η πολιτιστική διαδρομή αποσκοπεί στη σύνδεση των διάσπαρτων αρχαιολογικών χώρων της Αιτωλοακαρνανίας (μέσω των αρχαίων θεάτρων) και τη σύνδεσή τους με τη φύση και τον χώρο όπου βρίσκονται, ως μία ενιαία διαδρομή, η οποία απευθύνεται σε στοχευμένο κοινό στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το 2019 το ΔΙΑΖΩΜΑ εκπόνησε προσχέδιο Masterplan με τίτλο «Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση για τη Διαδρομή Φύσης και Πολιτισμού Αιτωλοακαρνανίας», το οποίο περιλαμβάνει την υλοποίηση εργασιών προστασίας και αποκατάστασης των αρχαίων θεάτρων, την αξιοποίηση υφιστάμενων κτιρίων για τη δημιουργία μικρών θεματικών μουσείων για τη φύση, την κατασκευή κιοσκίων και θέσεων θέας, τη χάραξη μονοπατιών και διαδρομών.
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Το Εθνικό Πάρκο υπόκειται διοικητικά στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, στην Περιφερειακή Ενότητα Αιτωλοακαρνανίας και ειδικότερα στους Δήμους Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου και Αγρινίου. Στα όριά του περιλαμβάνονται 63 οικισμοί, με πιο γνωστούς την Ιερή Πόλη του Μεσολογγίου, το Αιτωλικό, το Νεοχώρι, την Κατοχή, το Κεφαλόβρυσο, τον Άγιο Θωμά, το Ευηνοχώρι κ.ά. Σε κοντινή απόσταση βρίσκεται το Αγρίνιο (διοικητικό κέντρο της Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας), η Ναύπακτος και η Πάτρα (έδρα της Περιφέρειας). Η οδική σύνδεση της περιοχής, με την Ολυμπία οδό (Α8: Αθήνα - Πάτρα), μέσω της γέφυρας Ρίου - Αντιρρίου, με την Ιόνια οδό (Α5: Πάτρα - Ιωάννινα) και την εθνική οδό που συνδέει το Μεσολόγγι με τη Ναύπακτο και τη Στερεά Ελλάδα, είναι εξαιρετική. Το Εθνικό Πάρκο διατρέχει εκτεταμένο δίκτυο επαρχιακών και αγροτικών δρόμων, το οποίο, βέβαια, χρήζει βελτίωσης, κυρίως εκτός των κατοικημένων περιοχών. Η πόλη του Μεσολογγίου στο κέντρο του Εθνικού Πάρκου απέχει 37 χλμ. από το Αγρίνιο, 42 χλμ. από τη Ναύπακτο, 42 χλμ. από την Πάτρα, 247 χλμ. από την Αθήνα και 178 χλμ. από τα Ιωάννινα. Η συγκοινωνιακή σύνδεση γίνεται μέσω του ΚΤΕΛ Ν. Αιτωλοακαρνανίας και των ΚΤΕΛ άλλων νομών και είναι πολύ καλή. Αντίθετα, η συγκοινωνία μεταξύ των οικισμών δεν είναι ικανοποιητική, λόγω περιορισμένων δρομολογίων ή απουσίας συνδέσεων. Το Εθνικό Πάρκο βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το λιμάνι της Πάτρας και τους θερινούς μήνες υπάρχει ακτοπλοϊκή σύνδεση, μέσω του Αστακού, με την Ιθάκη και την Κεφαλλονιά. Στο Μεσολόγγι λειτουργεί τουριστικός λιμένας (μαρίνα), ο οποίος δύναται να αυξηθεί σε 380 αγκυροβόλια και επιπλέον 800 θέσεις αποθήκευσης στην ξηρά. Επιπρόσθετα, το Εθνικό Πάρκο έχει τη δυνατότητα αεροπορικής εξυπηρέτησης, μέσω των αεροδρομίων του Άραξου Αχαιΐας (93 χλμ.) και του Άκτιου Πρέβεζας (115 χλμ.), που τους θερινούς μήνες δέχονται αξιόλογο αριθμό μισθωμένων πτήσεων. Η γεωργία και η κτηνοτροφία κυριαρχεί στην περιοχή (π.χ. Λεσίνι, Κατοχή, Νεοχώρι, Ευηνοχώρι). Εσπεριδοειδή, τριφύλλι, καλαμπόκι, βαμβάκι και οπωροκηπευτικά καλλιεργούνται στον κάμπο, μαζί με ελαιώνας που αναπτύσσονται κυρίως στους λόφους. Εκτρέφονται, επίσης, αιγοπρόβατα και βοοειδή, σταβλισμένα ή μη. Η αλιεία, στα διβάρια των λιμνοθαλασσών και στις ιχθυοκαλλιέργειες στα δυτικά παράλια προς τις Εξινάδες Νήσους, είναι ιδιαίτερος σημαντική. Το Μεσολόγγι φημίζεται για τα ψάρια (π.χ. κέφαλοι, λαβράκια, τσιπούρες, σαργόι, γλώσσες, κουτσομούρες κ.ά.), τα χέλια και το αβγοτάραχο. Είναι ταυτισμένο και με την παραγωγή αλατιού, αφού στις αλυκές του παράγονται σχεδόν 125.000 τόνοι άλατος ετησίως. Ο τουρισμός ασκείται σε μικρό βαθμό και περιορίζεται κυρίως στο παραθαλάσσιο τμήμα, καθώς οι παραλίες του Πάρκου (Κρυονέρι, Τουρλίδα, Λούρος, Διόνι κ.ά.) αποτελούν δημοφιλείς προορισμούς θερινής αναψυχής των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής.
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Από το 2002 αρμόδιος για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη του Εθνικού Πάρκου ήταν ο Φορέας Διαχείρισης Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Ακαρνανικών Ορέων (ΥΑ 126432/2460, ΦΕΚ 918Β/4.7.2003). Με βάση τον Ν. 4685/2020, ο Φορέας Διαχείρισης εντάχθηκε στον ΟΦΥΠΕΚΑ, ως Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Μεσολογγίου και Προστατευόμενων Περιοχών Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, με έδρα το Αιτωλικό. Η Μονάδα Διαχείρισης στεγάζεται στο Κέντρο Πληροφόρησης του Εθνικού Πάρκου, το οποίο βρίσκεται λίγο πριν τη γέφυρα του Αιτωλικού, απασχολεί επτά άτομα και διαθέτει όχημα και σκάφος για την επίσκεψη και φύλαξη της περιοχής. Στη χωρική αρμοδιότητά της περιλαμβάνονται επτά περιοχές του δικτύου Natura 2000 (GR2310001 «Δέλτα Αχελώου, Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου - Αιτωλικού, Εκβολές Εύηνου, Νήσοι Εξινάδες, Νήσος Πεταλάς», GR:2310004 «Όρος Παναίτωλικό», GR231000 «Όρος Βαράσοβα», GR231009 «Λίμνες Τρικωνίδα και Λυσιμαχεία», GR 2310010 «Όρος Αράκυνθος και Στενά Κλεισούρας», GR2310013 «Λίμνη Λυσιμαχεία» και GR2310015 «Δέλτα Αχελώου, Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου - Αιτωλικού και Εκβολές Εύηνου, Νήσοι Εξινάδες, Νήσος Πεταλάς, Δυτικός Αράκυνθος και Στενά Κλεισούρας»).

ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Ποικίλοι φορείς, υπηρεσίες και οργανισμοί εμπλέκονται με την προστασία και την τουριστική ανάπτυξη και προβολή του Εθνικού Πάρκου. Ανάμεσά τους, η Δασική Υπηρεσία (Διεύθυνση Δασών ΠΕ Αιτωλο-ακαρνανίας, δασαρχεία Αγρινίου και Μεσολογγίου), η Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής ΠΕ Αιτωλοακαρνανίας, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Αιτωλοακαρνανίας και Λευκάδας, η Υπηρεσία Νεότερων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Δυτικής Ελλάδας, η Κτηματική Υπηρεσία του Δημοσίου, οι Δήμοι Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου και Αγρινίου, η Αιτωλική Αναπτυξιακή Α.Ε, η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, το Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης κ.ά. Επιμελητήρια, επαγγελματίες του τουρισμού, Σωματεία (π.χ. ΔΙΑΣΩΜΑ), σύλλογοι και ΜΚΟ (π.χ. ΔΡΩ, Κίνηση Πολιτών για την Αιτωλοακαρνανία, ΑΜΚΕ ΠΕΛΑΡΓΟΙ) συνεισφέρουν στην τουριστική προβολή και προώθηση της περιοχής.
Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Παρά τον τεράστιο πλούτο της φύσης και της ιστορίας και την εύκολη προσβασιμότητα του τόπου, ο τουρισμός στο Εθνικό Πάρκο είναι ελάχιστα ανεπτυγμένος. Όπως προαναφέρθηκε, κατά κύριο λόγο αξιοποιείται το παράκτιο τμήμα (π.χ. Λούρος, Τουρλίδα, Γαλατάς, Κρυονέρι), ως θαλάσσιος προορισμός ημερήσιων εξορμήσεων αναψυχής των ντόπιων και ευρύτερα των κατοίκων του Αγρινίου και των γύρω οικισμών. Οι εγκαταστάσεις υποδοχής και εξυπηρέτησης των λουόμενων και ευρύτερα των επισκεπτών χρήζουν σημαντικής αναβάθμισης. Η κίνηση των επισκεπτών δεν καταγράφεται σε καμία επιμέρους περιοχή-θέση ενδιαφέροντος του Εθνικού Πάρκου (π.χ. Λούρος). Στοιχεία επισκεψιμότητας τηρούνται αποσπασματικά στους αρχαιολογικούς χώρους που εκδίδουν εισιτήριο, στο Κέντρο Ενημέρωσης του Εθνικού Πάρκου στο Αιτωλικό και στο Μουσείο Άλατος. Το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μεσολογγίου που λειτουργεί από το 2007 στις εγκαταστάσεις του πρώην Σταθμού ΟΣΕ και αποτελεί αποκεντρωμένη υπηρεσία του ΥΠΕΠΘ, δέχεται ετησίως αξιόλογο αριθμό μαθητών και εκπαιδευτικών για την υλοποίηση προγραμμάτων και δράσεων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Η Ιερή Πόλη του Μεσολογγίου με τα μνημεία και την ιστορία της (αλλά και με ένα όνομα αναγνωρίσιμο παγκοσμίως), το Αιτωλικό, τα διβάρια στις λιμνοθάλασσες, οι ψαράδες με τις γαίτες και τα σταφνοκάρια, τα τοπικά εδέσματα με κυριότερα το αβγοτάραχο και τα χέλια, οι εντυπωσιακοί σωροί του αλατιού, το αχανές και ήρεμο τοπίο, τα χιλιάδες πουλιά, παρόλη τη σπουδαιότητά τους, προσελκύουν μικρό αριθμό επισκεπτών, οι οποίοι κατά κύριο λόγο πραγματοποιούν σύντομη στάση στο ταξίδι τους για άλλον προορισμό. Το Εθνικό Πάρκο δεν αποτελεί καταξιωμένο προορισμό ακόμη και για εξειδικευμένες μορφές τουρισμού (π.χ. παρατήρηση πουλιών, αλιευτικό τουρισμό). Ωστόσο, τα τελευταία έτη επιχειρεί να διαμορφώσει την ταυτότητά του. Προς αυτή την κατεύθυνση εργάζεται η ΜΔΠΠ, διατυπώνοντας προτάσεις ανάδειξης και αξιοποίησης των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του τόπου που τον καθιστούν ξεχωριστό, και δημιουργώντας συνθήκες και υποδομές υποδοχής και προσέλκυσης επισκεπτών. Στην ίδια κατεύθυνση και η τοπική αυτοδιοίκηση, οι εμπλεκόμενοι με τον τουρισμό φορείς, και δραστήριες τοπικές ομάδες (π.χ. Messolonghi by Locals).
ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Ο ΟΦΥΠΕΚΑ/ΜΔ Εθνικού Πάρκου Μεσολογγίου και Προστατευόμενων Περιοχών Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, ως αρμόδιος φορέας για την προστασία και διαχείριση του Εθνικού Πάρκου, υλοποιεί μελέτες και έργα που σχετίζονται με τον τουρισμό και την αναψυχή στην περιοχή. Ειδικότερα, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος ΥΜΕΠΕΡΑΑ, υλοποιεί δράσεις δικτύωσης, επιστημονικής τεκμηρίωσης και ενδυνάμωσης της τεχνογνωσίας, παρακολούθησης ειδών και οικοτόπων, εντοπισμού και χαρτογράφησης θέσεων φωλεοποίησης θαλάσσιων χελωνών, βελτίωσης του καθεστώτος διατήρησης ειδών (π.χ. αργυροπελεκάνου, σταβλοχελιδονου, κικινεζιού, όρνιου, βίδρας) και τύπων οικοτόπων κ.ά. Στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος IONIA ΝΗΣΙΑ 2014 – 2020 και ειδικότερα του έργου «Προστασία - Διαχείριση περιοχής Εκινάδων Νήσων δικαιοδοσίας ΦΔ», υλοποιήθηκαν, μεταξύ άλλων, δράσεις ενημέρωσης - ευαισθητοποίησης του κοινού σε θέματα βιοποικιλότητας, παρακολούθησης επιλεγμένων ειδών άγριας ζωής (π.χ. θαλασσοκόρακας, μεσογειακή φώκια, ερπετοπανίδα Εκινάδων Νήσων), καθώς και σύνταξη μελέτης διαχείρισης επισκεπτών. Στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ 2014-2020 και ειδικότερα του έργου «Ενημέρωση - Πληροφόρηση - Παρακολούθηση περιοχών Natura Δυτικής Ελλάδας χωρικής αρμοδιότητας ΦΔ», αναβαθμίστηκε και εμπλουτίστηκε ο εκθεσιακός χώρος του Κέντρου Ενημέρωσης του Εθνικού Πάρκου στο Αιτωλικό και παρήχθη ενημερωτικό υλικό.

ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Η ΜΔΠΠ υλοποιεί, ως πάγια δραστηριότητα, πληθώρα δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών και επιλεγμένων κοινωνικών ομάδων (π.χ. ενημέρωση σχολείων, τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων για την κίνηση τροχοφόρων στις παραλίες κ.ά.), ενίσχυσης της οικοτουριστικής ανάπτυξης και προβολής του Εθνικού Πάρκου (π.χ. συνεργασία με το Σωματείο ΔΙΑΖΩΜΑ για την κατάθεση πρότασης και την υλοποίηση της «Διαδρομής Φύσης και Πολιτισμού της Αιτωλοακαρνανίας»), συμμετοχή σε τοπικές και περιφερειακές κλαδικές εκθέσεις του τουρισμού, παραγωγή εκδόσεων και τηλεοπτικών σποτ για την ενημέρωση και προσέλκυση επισκεπτών, διοργάνωση ημερίδων για την ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας και την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Επιπλέον, ανάπτυξη συνεργασιών με τοπικούς φορείς και υπηρεσίες για τη διατύπωση ενιαίου οράματος και προτάσεων για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (π.χ. παρατήρηση πουλιών, θερμαλισμός, ράφτινγκ και κάιτ σερφ στον Εύηνο και στο Διδόνη), συνεργασία με ΔΙΕΚ Μεσολογίου και Αγρινίου για την υποβολή πρότασης για τη δημιουργία της ειδικότητας «Οικοξεναγός Προστατευόμενων Περιοχών» κλπ.). Επίσης, συνεργασία με αρμόδιους φορείς για την κατάθεση φακέλου πολιτισμικών στοιχείων του τόπου στον Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (π.χ. παραδοσιακή αλιεία, πανηγύρια Αϊ-Σημιού και Αγία-Αγάθης). Τέλος, συμμετοχή και στήριξη εθελοντικών δράσεων (π.χ. συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία Οικοτουρισμού για την υλοποίηση του έργου «Φύλακες της Φύσης», με στόχο την ενεργοποίηση των πολιτών στην ανάληψη δράσεων προστασίας της φύσης, μέσω εθελοντικών καθαρισμών και άλλων δράσεων) κ.ά. Ποικίλοι φορείς, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, εκπονούν μελέτες και υλοποιούν έργα και δράσεις για την ανάδειξη, την τουριστική ανάπτυξη και προβολή του Εθνικού Πάρκου. Ενδεικτικά, το Σωματείο ΔΙΑΖΩΜΑ, σε συνεργασία με τον πρώην ΦΔ, διαμόρφωσε το 2017 πρόταση για την υλοποίηση έργου με τίτλο «Διαδρομή Φύσης και Πολιτισμού της Αιτωλοακαρνανίας», αποσκοπώντας στη σύνδεση των έξι αρχαίων θεάτρων του νομού μεταξύ τους και με τον φυσικό πλούτο που τα περιβάλλει. Στόχος η δημιουργία ενός δικτύου πολιτιστικών και φυσιολατρικών διαδρομών, καθώς και η προσέλκυση επισκεπτών από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Το 2019 το ίδιο σωματείο συνέταξε προσχέδιο Masterplan με τίτλο «Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση για τη Διαδρομή Φύσης και Πολιτισμού Αιτωλοακαρνανίας».
ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Το μεγαλύτερο τμήμα του Εθνικού Πάρκου βρίσκεται σε άμεση παραγωγική εκμετάλλευση και η ολοκληρωμένη διαχείριση των υδάτων του προς όφελος της φύσης και των τοπικών κοινωνιών αποτελεί κύριο ζήτημα. Οι πιέσεις που υφίσταται, σχετίζονται με τη βελτίωση της κυκλοφορίας των υδάτων και τη λειτουργία των αντλιοστασίων, τη διαχείριση των αποστραγγιστικών υδάτων, τις παρεμβάσεις επαναφοράς και ρύθμισης επικοινωνίας της Βόρειας Κλείσοβας με τη θάλασσα, τη διαχείριση των υδάτων του βόρειου-ανατολικού τμήματος της Κλείσοβας, τη διάθεση λυμάτων βιολογικών καθαρισμών και την αντιμετώπιση φαινομένων ευτροφισμού, την έκλυση υδρόθειου στη λιμνοθάλασσα Αιτωλικού κ.ά. Η ανεξέλεγκτη απόθεση απορριμμάτων και αδρανών υλικών είναι, επίσης, μείζον πρόβλημα. Η δε ανάπτυξη αυθαίρετων οικιστικών συγκεντρώσεων και καταπατήσεων εκτάσεων, η ανεξέλεγκτη κίνηση παντός τύπου τροχοφόρων, οι καθαρισμοί των ακτών με μηχανικά μέσα και η κατασκευή πρόβολων (π.χ. στο θαλάσσιο μέτωπο της λιμνοθάλασσας Παλαιοπόταμου) οδηγούν σε υποβάθμιση και καταστροφή των θινών και των αμμονησίδων. Οι κυριότερες πιέσεις που σχετίζονται άμεσα με τον τουρισμό, αφορούν στην αυθαίρετη οικιστική ανάπτυξη και την καταπάτηση εκτάσεων στο παράκτιο μέτωπο π.χ. Διδόνη, Κλείσοβα, Βαμβακούλα Ευηνοχωρίου, Τουρλίδα, Λούρος (καταστροφή βλάστησης, άντληση νερού, διάθεση λυμάτων και απορριμμάτων κ.ά.). Επιπλέον, στην ανεξέλεγκτη κίνηση τροχοφόρων στις αμμώδεις παραλίες και τις θίνες (διδί καταστρέφουν τη βλάστηση, φωλιάς πουλιών και θαλάσσιων χελωνών, και τις ίδιες τις θίνες), αλλά και στους καθαρισμούς των παραλιών με μηχανικά μέσα που προκαλούν αντίστοιχα προβλήματα. Η ανεξέλεγκτη απόθεση απορριμμάτων και αδρανών υλικών αποτελεί, επίσης, σοβαρό πρόβλημα, σε όλη την έκταση του Εθνικού Πάρκου. Άλλες πιέσεις που καταγράφονται είναι η απαξίωση και ο βανδαλισμός/καταστροφή ενημερωτικών υποδομών και μέσων ερμηνείας περιβάλλοντος (π.χ. στο δάσος του Φράξου), το κακό κατά θέσεις οδόστρωμα ορισμένων επαρχιακών δρόμων και τα προβλήματα βοτάνης τους χειμερινούς μήνες. Επίσης, η ανεπαρκής συνδεσιμότητα και η αραιή εξυπηρέτηση των οικισμών από δημόσιες συγκοινωνίες, η έλλειψη οργανωμένων χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων και αυτοκινήτων-μενων, η ανεπαρκής εκπαίδευση επαγγελματιών του τουρισμού –καθώς πολλοί ασκούν περιστασιακά ή συμπληρωματικά το επάγγελμά–, η μερική έλλειψη ενημερωτικού και προωθητικού υλικού (έντυπου και κυρίως ψηφιακού) κ.ά.

3.11 Εθνικό Πάρκο Ολύμπου

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ	Ο Όλυμπος, το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας (2.918 μ.), είναι το φυσικό όριο της Κεντρικής Μακεδονίας με τη Θεσσαλία. Στα νότια, το ρέμα της Ζηλιάνας τον χωρίζει από τον Κάτω Όλυμπο, βόρεια ορίζεται από την πεδιάδα της Κατερίνης, ανατολικά από τις ακτές της Πιερίας. Στα δυτικά, τα Στενά της Πέτρας τον χωρίζουν από τον Τίταρο, και ένα εκτεταμένο οροπέδιο από τα Καμβούνια όρη.
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	Ο ορεινός όγκος καταλαμβάνει έκταση περίπου 500 τ.χλμ. Έχει έντονο ανάγλυφο, με 55 κορυφές να ξεπερνούν τα 2.000 μέτρα. Στην ανατολική και βόρεια πλευρά κυριαρχούν απότομες πλαγιές, βαθιές χαράδρες, βραχώδεις απότομες (αλλά και λίγες ομαλές) κορυφές, αλπικά λιβάδια και οροπέδια. Στη δυτική και νότια πλευρά το ανάγλυφο είναι ηπιότερο. Στο κέντρο του ορεινού όγκου, οι ψηλότερες κορυφές Μύτικας, Στεφάνι και Σκολιό σχηματίζουν τον «Θρόνο του Δία». Δυτικά, οι ορθοπλαγιές τους ορίζουν τα «Μεγάλα Καζάνια», ένα εντυπωσιακό βάραθρο, βάθους 700 μ. και ανοίγματος 1.000 μέτρων. Ανατολικά, σχηματίζονται τα «Ζωνάρια» και τα «Λούκια». Ο Άγιος Αντώνιος, ο Προφήτης Ηλίας και η Τούμπα είναι από τις λιγοστές ομαλές κορυφές. Ανάμεσα στο Στεφάνι και τον Προφήτη Ηλία, στα 2.695 μ., απλώνεται το Οροπέδιο των Μουσών. Ο Όλυμπος είναι παγκοσμίως γνωστός για το ιδιαίτερο ανάγλυφο και εντυπωσιακό τοπίο του, τις μυθικές κορυφές, την ταύτισή του με τους πιο διάσημους αρχαιοελληνικούς μύθους και, βέβαια, τη φύση του. Η περιοχή φιλοξενεί μια εξαιρετικά πλούσια σε ποικιλία χλωρίδα, με 1.700 είδη, αριθμό που αντιστοιχεί περίπου στο 25% του συνόλου των ειδών φυτών της χώρας. Από αυτά, τα 26 είδη είναι ενδημικά του Ολύμπου, δηλαδή βρίσκονται μόνο στον Όλυμπο και πουθενά αλλού στον κόσμο. Ειδικά το φυτό <i>Jancaea heldreichii</i> που φύεται στις σχισμές των βράχων του ορεινού όγκου, θεωρείται ζωντανό φυτικό «λείψανο» από την τελευταία παγετώδη περίοδο.
ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Το 1938 ο Όλυμπος, ως ο πρώτος Εθνικός Δρυμός της χώρας, τέθηκε υπό καθεστώς ειδικής προστασίας (Βασιλικό Διάταγμα 9/6/1938). Το 1976 ο πυρήνας του περιλήφθηκε στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Βιογενετικών Αποθεμάτων από το Συμβούλιο της Ευρώπης, ενώ το 1981 χαρακτηρίστηκε Απόθεμα της Παγκόσμιας Βιόσφαιρας της UNESCO. Το 1985, με την ΥΑ 194974, εγκρίθηκε ο κανονισμός λειτουργίας του Εθνικού Δρυμού και ορίστηκαν οι επιτρεπόμενες χρήσεις. Το ίδιο έτος ο Πιερικός Όλυμπος κηρύχθηκε από το υπουργείο Πολιτισμού Αρχαιολογικός και Ιστορικός Τόπος, ενώ ακολούθησε, το 1987, η κήρυξη του Θεσσαλικού Ολύμπου. Ο πυρήνας και οι χαράδρες Ξερολάκκι και Παπά Ρέμα χαρακτηρίστηκαν Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους και στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν πέντε Καταφύγια Άγριας Ζωής: «Άγιος Ιωάννης - Τρόχαλο (Λιτοχώρου)», «Σιόποτο - Δούλος - Παλιάμπελα (Κοκκινοπηλός - Καλύβια)», «Μαγκούτα - Αλωνάκι - Κα-ραμάνο», «Βροντού» (Καρίτσας - Δίου) και «Καρυά - Συκαμνέα» (Ελασσόνας). Το 2006 ο Όλυμπος εντάχθηκε στο δίκτυο Natura 2000, ως ΖΕΠ-ΕΖΔ με την ονομασία GR1250001 «Όρος Όλυμπος», και το 2021 εκδόθηκε ΠΔ για τον χαρακτηρισμό του ως Εθνικό Πάρκο (ΦΕΚ 610Δ'/19.9.2021), σύμφωνα με το οποίο περιλαμβάνεται όλη η έκταση του ορεινού όγκου και η περιοχή διακρίνεται σε τρεις ζώνες προστασίας, ενώ μία τέταρτη περιφερειακή εκτείνεται από την πλευρά του Δήμου Ελασσόνας.

ΘΕΣΜΙΚΟ/ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	Η Ζώνη Α αποτελεί τον πυρήνα του Εθνικού Πάρκου και χαρακτηρίζεται Περιοχή Προστασίας της Φύσης, όπου επιτρέπονται η επιστημονική έρευνα, οι δασοπονικές εργασίες, καθώς και εργασίες συντήρησης και αναβάθμισης του ευρωπαϊκού μονοπατιού E4. Η Ζώνη Β περιλαμβάνει τα τρία ορειβατικά καταφύγια της περιοχής, ενώ επιτρέπονται σε αυτή εργασίες συντήρησης και βελτίωσης των υφιστάμενων κτισμάτων και οικοτουριστικές δραστηριότητες, όπως η αναρρίχηση, η ορειβασία, το ορειβατικό σκι και η άθληση (π.χ. μααραθώνιοι, αεραθλήματα χωρίς μηχανικά μέρη, αλεξίπτωτο βουνού, αιωρόπτερο). Αντίθετα, απαγορεύονται δραστηριότητες, οι οποίες, λόγω μαζικότητας, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον ή δημιουργούν όχληση (π.χ. σκι από ελικόπτερο, αθλητισμός με τροχοφόρα). Δεσμεύσεις προβλέπονται και για τα τροχοφόρα, τα οποία επιτρέπεται να κινούνται και να σταθμεύουν μόνο στις υφιστάμενες οδούς και όχι εκτός δικτύου.
	Στη Ζώνη Γ επιτρέπονται, υπό όρους, οικοδομικές δραστηριότητες που σχετίζονται με την κατασκευή ορειβατικών καταφυγίων και υποδομών ξεκούρασης και εξυπηρέτησης επισκεπτών, αλλά και δραστηριότητες, όπως η γεωργία με συστήματα ολοκληρωμένης διαχείρισης, η βοσκή, η μελισσοκομία, η υλοτομία και η θήρα. Όσο για τη Ζώνη Δ, αναπτύσσεται περιφερειακά της προστατευόμενης περιοχής, από την πλευρά της Ελασσόνας, και θέτει σε καθεστώς επιτήρησης τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες με τη γνωμοδότηση του ΟΦΥΠΕΚΑ/Μονάδας Διαχείρισης, για την αδειοδότηση κάθε προτεινόμενου έργου και δραστηριότητας.
	Τον Ιανουάριο του 2023 κατατέθηκε φάκελος υποψηφιότητας για ένταξη του Ολύμπου στον Κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς.
	Με βάση την κατηγοριοποίηση του ΕΠΧΣΣΑ για τον Τουρισμό (ΦΕΚ 3155/Β/2013), ο Όλυμπος ανήκει στην κατηγορία Β1: <i>Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.</i>
	Στο Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Κεντρικής Μακεδονίας (ΦΕΚ485/Δ/2020), ο Όλυμπος χαρακτηρίζεται Ζώνη Τοπίου Διεθνούς Αξίας και εντάσσεται στην Αναπτυξιακή Χωρική Ενότητα 3 της Ορεινής - Ημιορεινής Ευρύτερης Ζώνης, στην οποία, μεταξύ άλλων, προωθείται «...η κατά προτεραιότητα επικέντρωση του τουρισμού στην υψηλή ποιότητας ζήτηση μέσα από εμπλουτισμό και διερεύνηση του τουριστικού προϊόντος, ανάπτυξη ειδικών, εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε σύνδεση με τον πολιτισμό και τους περιβαλλοντικούς πόρους».
	Στις επιπλέον κατευθύνσεις που δίνονται για την περιοχή αναφέρεται το εξής: «Ως παγκόσμιο απόθεμα, ο Όλυμπος, θα πρέπει να διατηρηθεί επισκέψιμος (κάτω από τα όρια της φέρουσας ικανότητάς του). Η διατήρηση της πεζής ανάβασης και η απαγόρευση κυκλοφορίας οχημάτων ή άλλων μορφών μηχανικής ανάβασης (πέραν της πρόσβασης στην παλαιά Μονή Αγ. Διονυσίου στη θέση Πριόνια) οφείλει να προστατευθεί, καθώς η διάνοιξη οδών ή στυλωμάτων θα διαταράξει ανεπανόρθωτα την ακεραιότητα του τοπίου. Για την ανάδειξη των περιπατητικών διαδρομών του Ολύμπου θα πρέπει να υλοποιηθούν παρεμβάσεις για τη σήμανση, την ασφάλεια και τη μείωση των οχλήσεων, σε εναρμόνιση με την αισθητική του τοπίου και με τη χρήση φυσικών υλικών».
	Στο Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο της Περιφέρειας Θεσσαλίας (ΦΕΚ 269/ΑΑΠ/2018), ο Θεσσαλικός Όλυμπος αποτελεί εξίσου Τοπίο Διεθνούς Αξίας. Σχετικά με την ένταξη των τουριστικών περιοχών στον προγραμματισμό του Περιφερειακού Χωροταξικού Σχεδίου, προτείνεται, μεταξύ άλλων, η αξιοποίηση του περιβαλλοντικού δυναμικού του ορεινού όγκου.
ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ/ΜΕΣΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Ο Όλυμπος διαθέτει ΠΔ (ΦΕΚ 610Δ/19.9.2021), σύμφωνα με το οποίο η ΠΠ διακρίνεται σε τρεις ζώνες προστασίας και σε μία τέταρτη περιφερειακή, για τις οποίες ορίζονται επιτρεπόμενες δραστηριότητες. Το 2021 συντάχθηκε από τον ΟΦΥΠΕΚΑ «Εισηγητική Έκθεση για τη θέσπιση εισιτηρίου εισόδου στον Εθνικό Δρυμό Ολύμπου». Το 2023 ολοκληρώθηκε η σύνταξη μελέτης με τίτλο «Φέρουσα Ικανότητα & Σχέδιο Διαχείρισης Επισκεπτών για την πρόληψη ανθρωπογενών επιπτώσεων στα ευαίσθητα είδη και οικοτόπους του Ολύμπου». Επίσης, σε εξέλιξη βρίσκεται η εκπόνηση νέας ΕΠΜ, στο πλαίσιο του έργου «Σύνταξη ΕΠΜ, Ειδικών Εκθέσεων και Σχεδίων Διαχείρισης για περιοχές του δικτύου Natura 2000», που υλοποιείται οριζόντια από το ΥΠΕΝ.
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Ο Όλυμπος υπάγεται διοικητικά στις Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας και Θεσσαλίας και ειδικότερα στις Περιφερειακές Ενότητες Πιερίας και Λάρισης. Στον ορεινό όγκο δεν υπάρχουν οικισμοί, στους πρόποδες του βρίσκεται το Λιτόχωρο και η Πέτρα, ενώ στην ευρύτερη περιοχή αναπτύσσονται οικισμοί των Δήμων Δίου - Ολύμπου, Κατερίνης και Ελασσόνας.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤ/ΤΕΣ	Στην Πιερία, το 65% περίπου των απασχολούμενων δραστηριοποιείται στον τουρισμό και το 9% στις υπηρεσίες διαμονής και εστίασης, λόγω του εκτενούς παραλιακού μετώπου. Στη Θεσσαλία κυριαρχούν δραστηριότητες του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα (κτηνοτροφία, αμπελουργία, υλοτομία, μεταποίηση αγροτικών προϊόντων) και δευτερευόντως ο τουρισμός. Ο Όλυμπος αξιοποιείται ως εμπορικό σήμα σε ποικίλα τοπικά προϊόντα (π.χ. τσάι, μέλι, γάλα κ.ά.).
	Το Λιτόκωρο (η πιο γνωστή «πύλη» εισόδου στο βουνό), το Δίον, η Βροντού, η Πέτρα, το Πύθιο, ο Κοκκινοπηλός, ο Σπαρμός και η Καρυά, εξασφαλίζουν την πρόσβαση στον ορεινό όγκο. Ασφαλοστρωμένοι δρόμοι οδηγεί στη θέση «Πριόνια» και αρκετοί δασικοί δρόμοι εξυπηρετούν τα καταφύγια και τη διέλευση οχημάτων για λόγους εποχτείας ή σε περίπτωση ανάγκης.
	Η ευρύτερη περιοχή διαθέτει εξαιρετική οδική σύνδεση μεταξύ των μεγάλων πόλεων, αλλά μέτρια έως ελλιπή σύνδεση μεταξύ των οικισμών. Εξυπηρετείται από σιδηροδρομική γραμμή, με προαστιακό και υπεραστικά δρομολόγια του ΟΣΕ και στο παραλιακό μέτωπο υπάρχουν τέσσερα μικρά λιμάνια. Η γειτνίαση με τη Θεσσαλονίκη, το Αεροδρόμιο «Μακεδονία» και το λιμάνι, καθώς και με τη Λάρισα και τον Κρατικό Αερολιμένα της Νέας Αγχιάλου διασφαλίζει την εύκολη πρόσβαση επισκεπτών από την Ελλάδα και το εξωτερικό.
ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΕΜΠΛΕΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Από το 2002 αρμόδιος για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη του Ολύμπου ήταν ο Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου. Με βάση τον Ν. 4685/2020, ο Φορέας Διαχείρισης εντάχθηκε στον ΟΦΥΠΕΚΑ, ως Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Ολύμπου, με έδρα το Λιτόκωρο. Η Μονάδα Διαχείρισης στεγάζεται στις εγκαταστάσεις του Κέντρου Πληροφόρησης Επισκεπτών Εθνικού Δρυμού Ολύμπου στο Λιτόκωρο, απασχολεί 15 άτομα (επιστημονικό & διοικητικό προσωπικό, και φύλακες) και διαθέτει οχήματα για την επίτευξη της περιοχής.
	Ποικίλοι φορείς, υπηρεσίες και οργανισμοί εμπλέκονται με την προστασία και κυρίως με την τουριστική ανάπτυξη και προβολή του ορεινού όγκου. Ανάμεσά τους, η Δασική Υπηρεσία, η Αρχαιολογική Υπηρεσία, οι Δήμοι Δίου - Ολύμπου και Ελασσόνας, η Πιερική Αναπτυξιακή ΟΤΑ ΑΕ, η Περιφερειακή Ενότητα Πιερίας και η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Επιμελητήρια, οργανισμοί οικονομικών φορέων (π.χ. Ένωση Ξενοδόχων Πιερίας), ορειβατικοί, αθλητικοί, πολιτιστικοί σύλλογοι και άλλοι φορείς, συνεισφέρουν στην τουριστική προβολή και ανάπτυξη της περιοχής.
Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Η πρώτη επίσημη καταγεγραμμένη κατάκτηση του Μύτικα πραγματοποιήθηκε το 1913 από τον Λιτοχωρίτη Χρήστο Κάκκαλο και τους Ελβετούς Φρεντερίκ Μπουασσόν και Ντανιέλ Μπο-Μποβί. Το 1921 έγινε η πρώτη ανάβαση στο Στεφάνι και το 1928 ιδρύθηκε ο Ελληνικός Ορειβατικός Όμιλος. Το 1930 θεμελιώθηκε το πρώτο καταφύγιο και το 1934 χαράχθηκαν οι πρώτες αναρριχητικές διαδρομές στον Μύτικα και το Στεφάνι. Σήμερα ο Όλυμπος αποτελεί δημοφιλή προορισμό, προσελκύοντας μεγάλο αριθμό επισκεπτών, Ελλήνων και ξένων.
	Ωστόσο, παρά τη μεγάλη επισκεψιμότητα δεν αποτελεί έναν πλήρως οργανωμένο τουριστικό προορισμό. Η πλειονότητα των τουριστών πραγματοποιεί ημερήσιες εκδρομές σε δημοφιλείς θέσεις. Ο διεθνής τουρισμός επικεντρώνεται στην παραλία και είναι εποχικός, ενώ οι Έλληνες επισκέπτες προέρχονται κατά κύριο λόγο από την ευρύτερη περιοχή και επισκέπτονται τακτικά το βουνό, συνήθως αυθημερόν. Αρκετοί είναι και οι επισκέπτες του Σαββατοκύριακου, οι οποίοι πραγματοποιούν μία-δύο διανυκτερεύσεις σε καταφύγια και ξενοδοχεία της περιοχής. Κυριότεροι σκοποί της επίσκεψης είναι η πεζοπορία/ ορειβασία και η απόλαυση του τοπίου, ενώ οι προορισμοί με την υψηλότερη προτίμηση είναι τα «Πριόνια», το φαράγγι του Ενιπέα με τους καταρράκτες και η Μονή Αγίου Διονυσίου, ο καταρράκτης του Ορλιά, στα χαμηλότερα υψόμετρα, τα καταφύγια και το Οροπέδιο των Μουσών, ψηλότερα.
	Ο ορεινός όγκος διαθέτει ένα ιδιαίτερα εκτεταμένο δίκτυο μονοπατιών διαφορετικού βαθμού δυσκολίας, χιλιομετρικής και υψομετρικής απόστασης. Τα περισσότερα, είτε λόγω μεγάλου μήκους είτε λόγω τεχνικών δυσκολιών είναι σχετικά απαιτητικά. Επίσης, από τον Όλυμπο διέρχεται το ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 και το εθνικό μονοπάτι Ο2. Ο Όλυμπος αποτελεί πόλο έλξης για αναρριχητές από όλο τον κόσμο, προσφέροντας σχεδόν 130 διαδρομές και δύο αναρριχητικά πεδία. Στο βουνό λειτουργούν εννέα οργανωμένα καταφύγια και έξι καταφύγια ανάγκης, ενώ στη θέση «Πριόνια» υπάρχει καφέ-αναψυκτήριο.

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑ- ΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Πολλοί ορειβατικοί σύλλογοι δραστηριοποιούνται στο βουνό, διοργανώνουν αναβάσεις, σχολές και μαθήματα, αλλά και αναρριχητικές εξορμήσεις. Στη θέση «Βρυσσούλες» λειτουργεί χιονοδρομικό κέντρο, το Κέντρο Εκπαιδεύσεως Ορεινού Αγώνα και Χιονοδρομιών, το οποίο ανήκει στον στρατό (για την επίσκεψη ιδιωτών προαπαιτείται συνεννόηση). Η υποδομή προσελκύει επισκέπτες για εξάσκηση στο ορειβατικό σκι, ενώ συχνά διοργανώνονται εκπαιδεύσεις και αγώνες. Στις αθλητικές δραστηριότητες που προσφέρει ο ορεινός όγκος, περιλαμβάνονται ποδηλατικές διαδρομές και κατάβαση φαραγγιών. Στη νοτιοδυτική πλευρά του βουνού λειτουργεί Αεραθλητικό Κέντρο για αιωρόπτερα και αλεξίπτωτα πλαιγιάς. Επίσης, διοργανώνονται αρκετοί αγώνες ορεινού τρεξίματος (π.χ. Olympus Marathon) με τη συμμετοχή Ελλήνων και ξένων αθλητών.
	Στον ορεινό όγκο και την περιφέρειά του, ένας μεγάλος αριθμός μνημείων και αρχαιολογικών χώρων προσελκύει ετησίως πολλούς επισκέπτες (π.χ. Δίον, Λείβηθρα, Πέτρα, Πύθιο, Μονή Αγίου Διονυσίου, Ναός Αγίας Τριάδας Βροντούς και Αγία Κόρη, Μονή Πέτρας, Μονή Αγίας Τριάδας Σπαρμού, Μονή Κανάλων). Αξιόλογες είναι και οι πολιτιστικές και θρησκευτικές διοργανώσεις (π.χ. Φεστιβάλ Ολύμπου, Καρναβάλι Βροντούς, Γαστρονομικό Φεστιβάλ Ολύμπου, πανηγύρι Σταυρού κ.ά.), οι οποίες προσελκύουν πολλούς επισκέπτες (μόνο το Φεστιβάλ Ολύμπου προσελκύει 40.000 επισκέπτες ετησίως).
	Στους πρόποδες και την περιφέρεια του Ολύμπου λειτουργούν μουσεία και ενημερωτικές υποδομές, όπως το Ναυτικό Μουσείο Λιτοχώρου, το Αρχαιολογικό Μουσείο και ο Αρχαιολογικός Χώρος Δίου, το Μουσείο Γεωλογικής Ιστορίας Ολύμπου στη Λεπτοκαρυά και το Κέντρο Ενημέρωσης Επισκεπτών Εθνικού Δρυμού Ολύμπου στο Λιτόχωρο, που αποτελεί και την έδρα της Μονάδας Διαχείρισης.
	Πληθώρα υποδομών φιλοξενίας και επισιτισμού, αλλά και τουριστικών επιχειρήσεων (τουριστικά γραφεία, επιχειρήσεις αθλητικών δραστηριοτήτων και ενοικίασης εξοπλισμού, καταστήματα πώλησης αναμνηστικών και παραδοσιακών προϊόντων, γραφεία ενοικίασης οχημάτων κ.ά.) εξυπηρετούν τις ανάγκες των επισκεπτών.
	Ακριβή διαθέσιμα στοιχεία για την επισκεψιμότητα του Ολύμπου δεν υπάρχουν. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από πολλές πύλες εισόδου και δεν υφίσταται ολοκληρωμένο σύστημα καταγραφής επισκεπτών. Σήμερα, από την τοπική κοινωνία και τους εμπλεκόμενους με τον τουρισμό στην περιοχή, εκτιμάται ότι ο Όλυμπος (ορεινός όγκος και οικισμοί στους πρόποδες) δέχεται ετησίως περισσότερους από 200.000 επισκέπτες και η τάση είναι συνεχώς αυξανόμενη.
	Ως προς την εθνικότητα των επισκεπτών, από τα στοιχεία που καταγράφει αποσπασματικά η ΜΔΠΠ και άλλοι φορείς, προέρχονται από 23 χώρες και εκτός από τους Έλληνες, κυριαρχούν οι Πολωνοί, οι Ρώσοι, οι Γερμανοί, οι Ούγγροι, οι Ρουμάνοι και οι Ισραηλινοί (εθνικότητες που αποτελούν και τις κύριες ομάδες επισκεπτών του παραλιακού μετώπου της Πιερίας).
	Τα αξιοθέατα και οι θέσεις που συγκεντρώνουν τη μεγαλύτερη προτίμηση των επισκεπτών είναι το φαράγγι του Ενιπέα, με τους καταρράκτες και τη Μονή Αγίου Διονυσίου, τα «Πριόνια», η Ζηλνιά, ο Ορλιάς και η Αγία Κόρη. Για τους πιο απαιτητικούς, εκτός από τις ψηλές κορυφές, δημοφιλής είναι τα καταφύγια και το Οροπέδιο των Μουσών. Η μεγαλύτερη επισκεψιμότητα καταγράφεται το καλοκαίρι (κυρίως Ιούλιος-Αύγουστος) και ακολουθεί το φθινόπωρο (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος). Οι επισκέπτες ταξιδεύουν συνήθως με συγγενείς και φίλους και μετακινούνται κυρίως με ΙΧ. Στους λόγους επίσκεψης, τη μεγαλύτερη προτίμηση συγκεντρώνουν η χαλάρωση και απόλαυση του τοπίου, η πεζοπορία και η ορειβασία.
	Η θέσπιση εισιτηρίου εισόδου στο Εθνικό Πάρκο προβληματίζει την τοπική κοινωνία και τους επισκέπτες. Με μια πρώτη αδρομερή προσέγγιση διαφαίνεται ότι η πλειονότητα δεν επιθυμεί την καταβολή αντιτίμου. Αλλά και όσοι συμφωνούν, θέτουν ως προϋπόθεση να είναι συμβολικό και τα έσοδα να διατίθενται για την υλοποίηση έργων στον ορεινό όγκο (όπως συντήρηση μονοπατιών, βελτίωση και οργάνωση σημάτων, φύλαξη, δημιουργία ενημερωτικού υλικού και εφαρμογών, υλοποίηση ξεναγήσεων κ.ά.).
ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Ο ΟΦΥΠΕΚΑ/ΜΔΠΠ, ως αρμόδιος φορέας για την προστασία και διαχείριση του Ολύμπου, υλοποιεί μελέτες και έργα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την τουριστική ανάπτυξη και αξιοποίηση του Ολύμπου, όπως: (α) στο ΧΜ ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2019-2023, μεταξύ άλλων, μελέτη εκτίμησης φέρουσας ικανότητας και σχεδίου διαχείρισης επισκεπτών, μελέτη και κατασκευή βοτανικού κήπου, ταϊστών και παρατηρητηρίων, παραγωγή ενημερωτικού υλικού, σήμανση ενδημικών ειδών κατά μήκος επιλεγμένων μονοπατιών, έργα διευθέτησης μονοπατιών κ.ά. (β) στο ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας 2019-2023, μεταξύ άλλων: δημιουργία έντυπου ενημερωτικού υλικού, εκπαιδευτικού υλικού, διαδραστικής εφαρμογής και ντοκιμαντέρ, παραγωγή εικονικής περιήγησης, οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων επίσκεψης, σύνταξη κατευθύνσεων για την ενιαία σήμανση μονοπατιών και διαδρομών κ.ά. (γ) στο ΠΑΑ 2014-2022, παραγωγή έντυπου πληροφοριακού υλικού, ανάδειξη, κωδικοποίηση και σήμανση ορειβατικών διαδρομών.

ΑΝΑΔΕΙΞΗ & ΠΡΟΒΟΛΗ	Ποικίλοι φορείς, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (π.χ. Δήμος Δίου - Ολύμπου, Δήμος Ελασσόνας, Πιερική Αναπτυξιακή ΟΤΑ ΑΕ, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας κ.ά.) εκπονούν μελέτες και υλοποιούν έργα και δράσεις για την ανάδειξη, την τουριστική ανάπτυξη, την προβολή και προώθηση του Ολύμπου ως τουριστικού προορισμού. Για παράδειγμα, η Πιερική Αναπτυξιακή συμμετείχε στο έργο Interreg MED «Emblematic Mediterranean Mountains» με πιλοτική περιοχή τον Όλυμπο και την ένταξή του στα εμβληματικά βουνά της Μεσογείου, συντονίζει το Τοπικό Πρόγραμμα CLLD-Leader Πιερίας που περιλαμβάνει ποικίλες δράσεις για την ενίσχυση επενδύσεων και ενεργειών δικτύωσης -συνεργασίας για τον τουρισμό κ.ά. Ο Δήμος Δίου-Ολύμπου εκπόνησε μελέτη και αξιοποιεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για την τουριστική προβολή του Δήμου και του ορεινού όγκου κλπ.
	Κατά καιρούς διατυπώνονται σκέψεις και προτάσεις για την υλοποίηση μεγάλης κλίμακας έργων, όπως η κατασκευή τελεφερίκ, η αξιοποίηση του Θεραπευτηρίου της Πέτρας ως τουριστικής μονάδας υψηλών προδιαγραφών, η δημιουργία σύγχρονου χώρου κατασκήνωσης (glamping) στον ορεινό όγκο κ.ά.
ΠΙΕΣΕΙΣ - ΑΠΕΙΛΕΣ	Οι πιέσεις που αντιμετωπίζει ο Όλυμπος προέρχονται από φυσικούς παράγοντες (π.χ. διάβρωση, κατολισθήσεις, χιονοστιβάδες, ανεμοριπίδες, πυρκαγιές από κεραυνούς κ.ά.), και ανθρωπογενείς επιδράσεις (π.χ. απορρίμματα, πυρκαγιές, υπερβολική θήρα και λαθροθηρία, εκχερσώσεις, κοπή ή εκρίζωση σπάνιων/ενδημικών ειδών, όχληση από στρατιωτικές εγκαταστάσεις, λαθροϋλοτομία, παράνομη κατασκήνωση κ.ά.).
	Σημαντικές είναι και οι πιέσεις που σχετίζονται με τον τουρισμό π.χ. η άναρχη πρόσβαση και κίνηση τον ορεινό όγκο, η ανεπάρκεια του μηχανισμού αποτελεσματικής αντιμετώπισης ατυχημάτων, η υπερσυγκέντρωση επισκεπτών σε επιλεγμένες θέσεις, η αυξημένη κίνηση οχημάτων όπου υπάρχει πρόσβαση και η υπερσυγκέντρωση και άναρχη στάθμευση, η ελεύθερη κατασκήνωση, η παράνομη κολύμβηση στους καταρράκτες και τα υδατορέματα, τα απορρίμματα, η παράνομη εναπόθεση οικιακών, οικοδομικών και πάσης φύσεως απορριμμάτων, η καταστροφή/βανδαλισμός σημάνσεων, ενημερωτικών υποδομών και τεχνικών έργων. Επίσης, η απουσία τεχνικών έργων και κατασκευών σε συγκεκριμένες θέσεις για την ασφάλεια των επισκεπτών, η ανεπαρκής συντήρηση των μονοπατιών, η διάβρωση τμημάτων πολυσύχναστων μονοπατιών, ο κίνδυνος πυρκαγιάς από την ανεξέλεγκτη κίνηση επισκεπτών και την ελεύθερη κατασκήνωση, η κοπή και εκρίζωση ενδημικών/σπάνιων/απειλούμενων φυτών από επισκέπτες, η ελλιπής ερμηνεία στοιχείων του περιβάλλοντος, η ανεπάρκεια ενημερωτικού και προωθητικού υλικού κ.ά.

Από την παραπάνω καταγραφή προκύπτει ότι στις περιπτώσεις του εξωτερικού ο βιώσιμος τουρισμός εντός των προστατευόμενων περιοχών έχει αναπτυχθεί αρκετά, εν αντιθέσει με τις περιπτώσεις του εσωτερικού. Ειδικότερα, οι φορείς διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών φαίνεται να αξιοποιούν ποικίλα εργαλεία τόσο για την προστασία και ανάδειξη των προστατευόμενων περιοχών, όσο και για την αύξηση της επισκεψιμότητας με σεβασμό προς τη φύση. Παράλληλα, σημαντικός παράγοντας στην ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού εντός των προστατευόμενων περιοχών φαίνεται να αποτελεί η συνέργεια μεταξύ αρμόδιων φορέων του τουρισμού, φορέων υπεύθυνων για την ανάπτυξη της βιωσιμότητας, τοπικών φορέων αλλά και τουριστικών επιχειρήσεων, οι οποίες προσφέρουν ήπιες δραστηριότητες.

Αντίθετα, στις μελέτες περίπτωσης του εσωτερικού αναδεικνύεται αποσπασματική εφαρμογή των διαφόρων εργαλείων διαχείρισης. Παραδείγματος χάρη, τρεις περιοχές διαθέτουν μέχρι σήμερα θεσμοθετημένα Σχέδια Διαχείρισης (Λίμνες Κορώνεια - Βόλβη, Στενά Ρεντίνας και ευρύτερη περιοχή, Εθνικό Πάρκο Σχινιά - Μαραθώνα, Νήσος Χρυσή), ενώ σε λίγες περιπτώσεις έχουν εκδοθεί ΠΔ ή ΚΥΑ, τα οποία να ορίζουν ζώνες ανάπτυξης δραστηριοτήτων εντός των ΠΠ. Σε περιορισμένο αριθμό προστατευόμενων περιοχών έχει εκπονηθεί μελέτη εκτίμησης φέρουσας

ικανότητας και σχέδιο διαχείρισης επισκεπτών (π.χ. Όλυμπος, Παρνασσός, Παμβώτιδα, Αχέροντας, Κερκίνη, Βιστωνίδα, Κυπαρισσιακός Κόλπος), καθώς και μελέτες ανάδειξης και προώθησης του βιώσιμου τουρισμού (Οροσειρά Ροδόπης, Παραποτάμιο Δάσος Νέστου). Επιπλέον, σύμφωνα με την καταγραφή, φαίνεται οι δραστηριότητες των Μονάδων Διαχείρισης να εστιάζουν κατά κύριο λόγο στην προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας, που αποτελεί και το κύριο αντικείμενο του έργου τους, και δευτερευόντως στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών. Ο βαθμός προώθησης δραστηριοτήτων ήπιων μορφών τουρισμού διαφοροποιείται σε κάθε περίπτωση. Αυτή η εικόνα ενδεχομένως οφείλεται στην εξειδίκευση των επιστημονικών αντικειμένων του προσωπικού που απασχολείται στις Μονάδες, στην έλλειψη κατάρτισης σε θέματα τουρισμού, αλλά και στην διαπιστωμένη αναγκαιότητα θεσμικών ρυθμίσεων για την ενδυνάμωση της άσκησης τουριστικών δραστηριοτήτων από τις ΜΔΠΠ του ΟΦΥΠΕΚΑ.

Σε ό,τι αφορά τις συνέργειες μεταξύ φορέων, δε φαίνεται να απαντάται ουσιαστική συνεργασία τόσο με τοπικούς φορείς, όσο και με λοιπούς εταίρους του τουρισμού και την τοπική κοινωνία. Το γεγονός αυτό οδηγεί στη μη ενίσχυση ανάπτυξης τέτοιων δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή της προστατευόμενης περιοχής. Τέλος, η συλλογή πρωτογενών δεδομένων (π.χ. στοιχεία επισκεψιμότητας, αποτύπωσης αναγκών και προσδοκιών κ.ά.), φαίνεται να είναι στην πλειονότητα των περιπτώσεων περιορισμένη, ενώ δεν εφαρμόζεται σχεδόν σε καμία περιοχή μόνιμο σύστημα παρακολούθησης των επιπτώσεων από την άσκηση του τουρισμού και την κίνηση των επισκεπτών, αλλά και της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών (ικανοποίηση επισκέπτη).

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000:
ΕΝΑ ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ

Ιούλιος 2024

Κατευθύνσεις οργάνωσης και
ανάπτυξης του τουρισμού στις
προστατευόμενες περιοχές μέσα
από το διεθνές, ευρωπαϊκό και
εθνικό θεσμικό πλαίσιο

4.1 Διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο

Μία περιοχή αναγνωρίζεται ως προστατευόμενη, είτε μέσω του χαρακτηρισμού της με βάση την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, είτε με την κατοχύρωσή της στο πλαίσιο ευρωπαϊκών και διεθνών συμβάσεων που έχει κυρώσει η χώρα, αλλά και διεθνών και ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών στις οποίες μετέχει. Μία περιοχή μπορεί να φέρει περισσότερους του ενός χαρακτηρισμούς (π.χ. *Εθνικό Πάρκο*, *περιοχή του δικτύου Natura 2000*, *Υγρότοπος Διεθνούς Σημασίας - Ραμσάρ*, *Απόθεμα της Βιόσφαιρας* κ.ά.).

4.1.1 Οι προστατευόμενες περιοχές με βάση τη διεθνή νομοθεσία

Η Ελλάδα δεσμεύεται για την ανακήρυξη προστατευόμενων περιοχών και από διεθνή νομοθεσία, πέραν αυτής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικές υποχρεώσεις για τον χαρακτηρισμό προστατευόμενων περιοχών απορρέουν και από τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει η χώρα με τη συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς και την κύρωση διεθνών συμβάσεων και συμφωνιών, οι οποίες απορρέουν από την Διεθνή Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN) και τη Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα (CBD), με τη σύμφωνη γνώμη του Συμβουλίου της Ευρώπης και της UNESCO. Οι χαρακτηρισμένες σε διεθνές επίπεδο περιοχές είναι οι *Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας* (Σύμβαση Ραμσάρ), οι *Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές* (Σύμβαση Βαρκελώνης), τα *Βιογενετικά Αποθέματα* (Συμβούλιο της Ευρώπης), τα *Μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς* (UNESCO), τα *Αποθέματα Βιόσφαιρας* (UNESCO, Άνθρωπος και Βιόσφαιρα) και οι *Περιοχές στις οποίες έχει απονεμηθεί Ευρωδίπλωμα* (Συμβούλιο της Ευρώπης). Λαμβάνοντας υπόψη τις διεθνείς συμβάσεις, η χώρα μας έχει συνολικά χαρακτηρίσει προστατευόμενες 40 περιοχές, οι οποίες καταλαμβάνουν έκταση 4.937,12 τ.χλμ.

4.1.2 Οι προστατευόμενες περιοχές σύμφωνα με την ευρωπαϊκή νομοθεσία

Το δίκτυο Natura 2000, η κορωνίδα της ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής πολιτικής για τη διατήρηση της φύσης, αποτελεί το μεγαλύτερο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών στον κόσμο και αποσκοπεί στη δημιουργία ενός συνεκτικού δικτύου περιοχών (χερσαίων, υγροτοπικών και θαλάσσιων), στις οποίες η διατήρηση της βιοποικιλότητας έχει προτεραιότητα

έναντι όλων των άλλων ανθρώπινων επιδιώξεων, χωρίς, ωστόσο, να αποκλείεται η άσκηση ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Η διαμόρφωση του δικτύου βασίζεται σε δύο Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη φύση: την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ για τους οικοτόπους, και την Οδηγία 2009/147/ΕΚ –που αντικατέστησε την πιο γνωστή 79/409/ΕΚ– για τα πουλιά. Οι περιοχές που χαρακτηρίζονται προστατευόμενες, βάσει των κριτηρίων και των προδιαγραφών των Οδηγιών αυτών, συγκροτούν το δίκτυο Natura 2000 και φιλοξενούν τους σημαντικότερους τύπους οικοτόπων (περίπου 230) και τα απειλούμενα είδη φυτών και ζώων (περίπου 1.500) στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να θεσπίσουν μέτρα προστασίας και διαχείρισης και να παρακολουθούν την κατάσταση των προστατευόμενων ειδών και οικοτόπων, ώστε να διασφαλίζεται η διατήρησή τους σε φυσική κατάσταση στο διηνεκές.

Το δίκτυο Natura 2000 περιλαμβάνει τις Ζώνες Ειδικής Προστασίας - ΖΕΠ (με βάση την Οδηγία για τα πουλιά) και τους Τόπους Κοινοτικής Σημασίας – ΤΚΣ, οι οποίοι στην εθνική νομοθεσία ορίζονται ως Ειδικές Ζώνες Διατήρησης - ΕΖΔ (με βάση την Οδηγία για τους οικοτόπους). Σημειώνεται ότι, ενώ οι ΤΚΣ και οι ΕΖΔ ταυτίζονται γεωγραφικά, η μεταξύ τους διαφορά αφορά στο επίπεδο προστασίας. Οι ΤΚΣ αποτελούν περιοχές που έχουν εγκριθεί επισήμως από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και υπόκεινται σε διατάξεις περί προστασίας ή στο Άρθρο 6 της Οδηγίας των οικοτόπων. Οι ΕΖΔ είναι ΤΚΣ που έχουν χαρακτηριστεί από τα κράτη-μέλη μέσω νομοθετικής πράξης, και για τους οποίους εφαρμόζονται τα απαιτούμενα μέτρα διατήρησης, προκειμένου να διασφαλιστεί η διατήρηση ειδών και τύπων οικοτόπων.

Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι υπεύθυνα για την προστασία και τη διαχείριση των περιοχών του δικτύου Natura 2000, και δύναται να επιλέξουν αυστηρότερα μέτρα από αυτά που αναφέρονται στις δύο Οδηγίες. Το Άρθρο 2(3) της Οδηγίας των οικοτόπων αναφέρει ότι τα προτεινόμενα μέτρα θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, καθώς και τα περιφερειακά και τοπικά χαρακτηριστικά των περιοχών στις οποίες απαντώνται. Το ίδιο περιγράφεται και στο Άρθρο 2 της Οδηγίας για τα πουλιά. Συνεπώς, είναι στην ευχέρεια των μονάδων διαχείρισης η ανάπτυξη και η εφαρμογή των μέτρων, καθώς και η ενσωμάτωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών παραμέτρων της περιοχής στην οποία βρίσκεται η προστατευόμενη περιοχή. Σε ό,τι αφορά στα μέτρα για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ζώνες προστασίας καθώς και το πλαίσιο προστασίας της κάθε προστατευόμενης περιοχής.

Ειδικότερα στην ανάπτυξη του τουρισμού, φαίνεται δύσκολο να αναγνωριστούν αυστηρά νομικά κείμενα, τα οποία διαμορφώνουν το θεσμικό

πλαίσιο του τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές. Αντίθετα, υπάρχουν αξιόλογα κείμενα θεσμικών φορέων, τα οποία είτε αναφέρονται στον τουρισμό σε περιοχές διατήρησης της φύσης είτε επιχειρούν να σκιαγραφήσουν τις αρχές ανάπτυξης τουρισμού με έμφαση στη σχέση με το περιβάλλον. Τα κείμενα αυτά απορρέουν από διεθνείς και εθνικές στρατηγικές, προτάσεις και συστάσεις διεθνών οργανισμών, επιχειρησιακά προγράμματα και συμπεράσματα διεθνών συνόδων που σχετίζονται με τον τουρισμό σε προστατευόμενες περιοχές. Η ανάπτυξη τέτοιων εγγράφων βασίζεται στο υπάρχον διεθνές και εθνικό θεσμικό πλαίσιο, το οποίο διέπει τις προστατευόμενες περιοχές και περιγράφει βήματα και κατευθύνσεις για την ανάπτυξη ήπιων ή εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο οικοτουρισμός.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Περιβάλλοντος, το δίκτυο Natura 2000 αριθμεί 27.031 περιοχές, από τις οποίες οι 5.407 είναι Ζώνες Ειδικής Προστασίας, σύμφωνα με την Οδηγία για τα πουλιά, και οι 23.659 είναι Τόποι Κοινοτικής Σημασίας, σύμφωνα με την Οδηγία για τους οικοτόπους. Ορισμένες περιοχές είναι ταυτόχρονα ΤΚΣ και ΖΕΠ. Το δίκτυο Natura 2000 καλύπτει το 18,6% της χερσαίας επιφάνειας των 27 κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και καταλαμβάνει 766.917 τ.χλμ στην ξηρά και 452.486 τ.χλμ στη θάλασσα.

Στην Ελλάδα το δίκτυο Natura 2000 περιλαμβάνει σχεδόν όλες τις περιοχές της χώρας που προστατεύονται από την εθνική νομοθεσία και αυτές που έχουν λάβει διεθνείς χαρακτηρισμούς. Αριθμεί 446 περιοχές (ΥΑ 50743/2017, ΦΕΚ 4432/Β/2017), 265 Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (239 εκ των οποίων έχουν χαρακτηριστεί Ειδικές Ζώνες Διατήρησης) και 207 Ζώνες Ειδικής Προστασίας. Η συνολική επιφάνεια των περιοχών στην ξηρά ανέρχεται σε 36.000 τ.χλμ και καλύπτει το 27,3% της χερσαίας έκτασης της χώρας. Αντιστοίχως, η συνολική θαλάσσια έκταση εκτιμάται στα 23.000 τ.χλμ, περίπου το 20%.

4.1.3 Διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο για την ανάπτυξη του τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός για τον Τουρισμό (UNWTO) είναι ο υπεύθυνος οργανισμός για την προώθηση του υπεύθυνου, βιώσιμου και παγκόσμια προσβάσιμου τουρισμού. Το 2010 ο Οργανισμός υπέγραψε μνημόνιο συνεργασίας με τη Γραμματεία της Σύμβασης των Υγροτόπων (Σύμβαση Ραμσάρ) και, στη συνέχεια, ανέπτυξε οδηγίες που συνδέουν τη βιοποικιλότητα με τις προστατευόμενες περιοχές και τον τουρισμό. Στόχος αυτού του κειμένου ήταν να διασφαλίσει ένα περιεκτικό σύνολο αρχών και οδηγιών για την ανάπτυξη του τουρισμού, με την εφαρμογή των οποίων οι εμπλεκόμενοι φορείς να προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον. Επιπλέον, ο Οργανισμός συνεργάστηκε με τη Σύμβαση της Βιοποικιλότητας

(Convention on Biological Diversity) για να αναπτύξει συγκεκριμένες προτάσεις για τον τουρισμό και τη βιοποικιλότητα.¹⁰

Στο πλαίσιο διεθνών συνεργιών και συμβάσεων για τον τουρισμό, το 2006 τέθηκε σε ισχύ η Σύμβαση για την Προστασία και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Καρπάθιων Όρων (Carpathian Convention), η οποία υιοθετήθηκε από επτά χώρες και κατοχυρώνει την προστασία και τη βιώσιμη ανάπτυξη των Καρπάθιων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Άρθρο 9, το οποίο αναφέρεται στον βιώσιμο τουρισμό, το 2014 αναπτύχθηκε η Στρατηγική για την Ανάπτυξη του Βιώσιμου Τουρισμού στη δεύτερη σε μήκος οροσειρά της Ευρώπης. Άλλο ένα παράδειγμα αποτελεί η Σύμβαση των Άλπεων, μια διεθνής συμφωνία μεταξύ των χωρών στις οποίες εκτείνονται οι Άλπεις και της ΕΕ, για τη βιώσιμη ανάπτυξη και προστασία των Άλπεων. Αποτέλεσμα της Σύμβασης αυτής είναι η ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού καθώς και μία σειρά σημαντικών καθοδηγητικών εγγράφων.

Στο επίπεδο της Ευρώπης, η διαχείριση του τουρισμού πραγματοποιείται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, με κάθε κράτος-μέλος να αναπτύσσει και να εφαρμόζει τις δικές του τουριστικές πολιτικές. Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ο ρόλος της ΕΕ είναι υποστηρικτικός και συντονιστικός σε δράσεις που αφορούν τον τουρισμό. Δεν υπάρχει, επομένως, ευρωπαϊκή ομογενοποίηση στις εθνικές τουριστικές πολιτικές και είναι στην ευχέρεια των κρατών-μελών να ακολουθήσουν τις πρωτοβουλίες της ΕΕ για τον τουρισμό. Σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη του τουρισμού στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει κάνει κάποιες ανακοινώσεις, οι οποίες αναφέρονται επιγραμματικά στον **Πίνακα 4.1**.

Η ΕΕ, πέρα από τις ευρωπαϊκές πολιτικές για τον βιώσιμο τουρισμό, προωθεί ποικίλες δράσεις, συνεργίες και πιστοποιήσεις για την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού στις περιοχές του δικτύου Natura 2000. Η πλειονότητα αυτών των δράσεων παρουσιάστηκαν στην ανακοίνωση του 2010. Ειδικότερα στην περίπτωση των πιστοποιήσεων, ενσωματώνεται ένα θεσμικό πλαίσιο για την ενίσχυση του τουρισμού στις περιοχές του δικτύου Natura 2000.

Πίνακας 4.1: Ανακοινώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον Βιώσιμο Τουρισμό

Τίτλος	Ανακοίνωση
Βασικοί προσανατολισμοί για τη βιωσιμότητα του ευρωπαϊκού τουρισμού	COM (2003) 716
Μια ανανεωμένη τουριστική πολιτική της ΕΕ: Προς μια ισχυρότερη εταιρική σχέση για τον ευρωπαϊκό τουρισμό	COM (2006) 134
Ατζέντα για έναν αειφόρο και ανταγωνιστικό ευρωπαϊκό τουρισμό	COM (2007) 621
Η Ευρώπη, ο Νο 1 τουριστικός προορισμός στον κόσμο – Ένα νέο πολιτικό πλαίσιο για τον τουρισμό της Ευρώπης	COM (2010) 352
Ευρωπαϊκή στρατηγική για την περαιτέρω ανάπτυξη, και θέσεις εργασίας στον παράκτιο και θαλάσσιο τουρισμό	COM (2014) 86

¹⁰ CBD (2004) CBD Guidelines on Biodiversity and Tourism Development. Secretariat of the Convention on Biological Diversity: Διαθέσιμο στο: <https://www.cbd.int/tourism/guidelines.shtml>.

Ένα καλό παράδειγμα που μπορεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς για τη στρατηγική ανάπτυξης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές είναι το European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas. Το 1995 η EUROPARC ανέλαβε την πρωτοβουλία να δημιουργήσει την Ευρωπαϊκή Χάρτα για τον Βιώσιμο Τουρισμό σε Προστατευόμενες Περιοχές. Πρόκειται για ένα πρακτικό εργαλείο διαχείρισης που επιτρέπει στις προστατευόμενες περιοχές να αναπτύξουν βιώσιμα το τουριστικό προϊόν τους. Βασικός στόχος της Χάρτας είναι να συγκεντρώσει όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, προκειμένου να αναπτύξουν μια κοινή στρατηγική βιώσιμου τουρισμού και ένα σχέδιο δράσης που να βελτιώνει τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού χαρακτήρα μιας περιοχής (Castellani & Sala, 2010). Η διαδικασία του Ευρωπαϊκού Χάρτη συνδυάζει οικονομικές, πολιτιστικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πτυχές ως βάση για τον καθορισμό μελλοντικών σεναρίων τοπικής ανάπτυξης.

Οι φάσεις του Χάρτη περιλαμβάνουν οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και περιβαλλοντική διάγνωση της εν λόγω περιοχής– με έμφαση σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, πλεονεκτήματα και αδυναμίες–, συμμετοχικές διαδικασίες με τη συμμετοχή τοπικών ενδιαφερομένων, συμμετοχικό σχεδιασμό, καθορισμό στρατηγικών δράσης για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη και εν τέλει εφαρμογή αυτών των στρατηγικών. Η διαδικασία διαβούλευσης έχει σχεδιαστεί για να βελτιώσει τη συνεργασία και τη δημιουργία ικανοτήτων μεταξύ των τοπικών ενδιαφερομένων, τόσο στον δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα (Castellani, Lombardo, & Sala, 2007). Η όλη διαδικασία εμπνέεται από 10 αρχές, οι οποίες αναφέρονται στο κείμενο του Χάρτη και αποτελούν τη βάση του ορισμού για τη στρατηγική δράσης (Πίνακας 4.2).

Πίνακας 4.2: 10 αρχές για τον σχεδιασμό του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές

Σημεία – κλειδιά για τον σχεδιασμό του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές, σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Χάρτη για τον Αειφόρο Τουρισμό σε Προστατευόμενες Περιοχές
1. Προστασία των τοπίων της βιοποικιλότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς
2. Συντήρηση της κληρονομιάς μέσω του τουρισμού
3. Προώθηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων χαμηλού περιβαλλοντικού αποτυπώματος
4. Παροχή ποιοτικού τουριστικού προϊόντος και εμπειριών
5. Διασφάλιση ότι η πληροφόρηση των επισκεπτών και το μάρκετινγκ του προορισμού είναι ποιοτικό και κατάλληλο
6. Εξασφάλιση κοινωνικής συνοχής
7. Υποστήριξη της τοπικής οικονομίας
8. Ενίσχυση των ικανοτήτων διαχείρισης μέσα από την επιμόρφωση
9. Τακτική παρακολούθηση των περιβαλλοντικών και οικονομικών επιδόσεων, της τοπικής ευημερίας και της ικανοποίησης των επισκεπτών
10. Ανταλλαγή τεχνογνωσίας και δικτύωση

Πηγή: EUROPARC Federation: European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas. Διαθέσιμο στο: <https://www.europarc.org/library/europarc-events-and-programmes/european-charter-for-sustainable-tourism/>.

4.1.4 Συμπεράσματα για το πλαίσιο ανάπτυξης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές, σύμφωνα με το διεθνές θεσμικό πλαίσιο και τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες

Έχοντας σημαντικό τουριστικό πολλαπλασιαστή, ο κατάλληλα σχεδιασμένος βιώσιμος τουρισμός αναγνωρίζεται ως μία από τις βασικές επιθυμητές δραστηριότητες στις προστατευόμενες περιοχές παγκοσμίως. Οι προστατευόμενες περιοχές, εκτός από πολύτιμοι περιβαλλοντικοί πόροι, αναδεικνύονται και ως οικονομικοί και αναπτυξιακοί πόροι που προσφέρουν 4 εκατ. θέσεις εργασίας και συμβάλλουν στο 2% - 3% του ΑΕΠ στην ΕΕ.

Όπως αναλύθηκε σε αυτό το κεφάλαιο, για τη δημιουργία κατάλληλων σχεδίων ανάπτυξης του βιώσιμου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές θα πρέπει να λαμβάνονται κατευθύνσεις από:

(α) Τη Σύμβαση της Βιοποικιλότητας (Convention on Biological Diversity) και τις Οδηγίες για τη βιοποικιλότητα και την ανάπτυξη του τουρισμού, οι οποίες θέτουν βασικές αρχές για την προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας, τη βιώσιμη χρήση των πόρων και τη δίκαιη κατανομή των οφελών που προκύπτουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, συμπεριλαμβανομένης της κατάλληλης πρόσβασης σε γενετικούς πόρους και της μεταφοράς σχετικών τεχνολογιών, καθώς και της κατάλληλης χρηματοδότησης.

(β) Τη Διεθνή Ένωση Προστασίας της Φύσης, η οποία παραθέτει Οδηγίες για την ανάπτυξη, τον σχεδιασμό και τη διαχείριση του βιώσιμου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές τόσο για τις μονάδες διαχείρισης, όσο και για όλους τους πιθανούς εμπλεκόμενους (τοπική αυτοδιοίκηση, τουριστικές επιχειρήσεις κλπ.).

(γ) Τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με πρωτοβουλίες και καλές πρακτικές του βιώσιμου τουρισμού σε περιοχές του δικτύου Natura 2000. Το Άρθρο 6 της Οδηγίας επιβάλλει στα κράτη-μέλη να λάβουν μέτρα διαχείρισης και προστασίας της βιοποικιλότητας, λαμβάνοντας υπόψη την τοπική κοινωνία αλλά και τις ανθρώπινες δραστηριότητες της ΠΠ, καθώς αυτές αποτελούν οργανικό τμήμα της βιώσιμης ανάπτυξής της. Στο ίδιο άρθρο δίνεται η δυνατότητα στις μονάδες διαχείρισης να σχεδιάσουν, σύμφωνα με τη μοναδικότητα και την ταυτότητα της περιοχής, τα κατάλληλα μέτρα, ακολουθώντας τους κατάλληλους περιορισμούς προς όφελος της διατήρησης των ειδών.

(δ) Την Ευρωπαϊκή Χάρτα για τον Βιώσιμο Τουρισμό σε Προστατευόμενες Περιοχές, η οποία αποτελεί ένα διαχειριστικό εργαλείο που βοηθά την προστατευόμενη περιοχή να αναπτύξει τον βιώσιμο τουρισμό και να λάβει την αντίστοιχη πιστοποίηση.

Συμπερασματικά, από την ανάλυση του πλαισίου που διέπει τη θεώρηση των προστατευόμενων περιοχών ως προς την ανάπτυξη του τουρισμού, σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι διαπιστώνονται οι παρακάτω εξελίξεις:

- Οι προστατευόμενες περιοχές διέπονται από ένα καθορισμένο αλλά όχι στατικό πλαίσιο σχεδιασμού του βιώσιμου τουρισμού, όπως διατυπώνεται από πλήθος διεθνών και εθνικών φορέων, και ενσωματώνεται στην ευρωπαϊκή και εθνική νομοθεσία.
- Προωθείται η οικοσυστημική θεώρηση των προστατευόμενων περιοχών, η οποία μετατοπίζει την αντίληψη του σχεδιασμού από τους κατακερματισμένους κλειστούς θύλακες σε ανοικτά συστήματα συνδεδεμένα με το ευρύτερο περιβάλλον τους αλλά και μεταξύ τους.
- Απαιτείται η εμπλοκή και συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων της ευρύτερης περιοχής (π.χ. τοπικών, δημοτικών και περιφερειακών φορέων, επιμελητηρίων, φορέων που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό, Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων κλπ.), σε συνεργασία και με τον ΟΦΥΠΕΚΑ και τις Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, στην ανάπτυξη σχεδίων βιώσιμου τουρισμού -με σεβασμό στην περιοχή- και διασφάλισης της τήρησης του θεσμικού πλαισίου.

4.2 Εθνικό θεσμικό πλαίσιο

4.2.1 Οι προστατευόμενες περιοχές και η σύνδεσή τους με τον τουρισμό στην εθνική νομοθεσία

Στην Ελλάδα το θεσμικό πλαίσιο προστασίας της φύσης εγκαινιάζεται με τον Αναγκαστικό Νόμο 856/1937 «Περί εθνικών δρυμών». Με το Βασιλικό Διάταγμα της 9ης Ιουνίου 1938, κηρύσσονται οι πρώτοι Εθνικοί Δρυμοί (Όλυμπος και Παρνασσός). Έκτοτε, η όλο και μεγαλύτερη αναγνώριση της σημασίας του φυσικού περιβάλλοντος και της σπουδαιότητας της ελληνικής φύσης, αλλά και της υποχρέωσης της Πολιτείας για τη διατήρησή της, σε συνδυασμό με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς εξελίξεις στον τομέα της προστασίας, οδηγούν σταδιακά στην κήρυξη νέων περιοχών και στη θεσμοθέτηση νέων κατηγοριών. Από το 1938 και μετά, η συνολική επιφάνεια των εθνικά προστατευόμενων περιοχών σημειώνει αλματώδη αύξηση.

Στο Άρθρο 24 του Συντάγματος η προστασία του περιβάλλοντος ορίζεται ως υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός, ενώ επισημαίνεται ότι το κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει μέτρα προληπτικά ή κατασταλτικά στο πλαίσιο της αειφορίας.

Έως το 1986 η προστασία της φύσης εστιάζει κυρίως σε δασικές περιοχές και η κήρυξη των προστατευόμενων περιοχών βασίζεται σε διατάξεις της δασικής νομοθεσίας (Ν. 86/1969 «Περί Δασικού Κώδικος»). Τα κριτήρια χαρακτηρισμού καθορίζονται από τη δασική επιστήμη και η διαχείρισή τους γίνεται από τη Δασική Υπηρεσία, τη μοναδική τότε δημόσια υπηρεσία για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Οι *Εθνικοί Δρυμοί*, τα *Αισθητικά Δάση* και τα *Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης* χαρακτηρίζονται σύμφωνα με τον Ν. 996/1971, που αποτελεί μέρος του Δασικού Κώδικα. Τα *Καταφύγια Άγριας Ζωής*, οι *Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές* και τα *Εκτροφεία Θηραμάτων* προβλέπονται από τον Ν. 177/1975, όπως αυτός τροποποιείται με τον Ν. 2637/1998. Τα *Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους* προβλέπονται από τον Ν. 1465/1950, ο οποίος συμπληρώνει τον Ν. 5351/1932 «Περί αρχαιοτήτων» και η αρμοδιότητα μεταφέρεται από το Υπουργείο Πολιτισμού στο τότε ΥΠΕΧΩΔΕ, με το ΠΔ 161/1984 (ΦΕΚ 54/Α).

Τομή για τη διατήρηση της φύσης στην Ελλάδα αποτελεί ο Νόμος-Πλαίσιο 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος», ο οποίος εισηγείται, για πρώτη φορά, την καθιέρωση ενός οργανωμένου συστήματος προστατευόμενων περιοχών. Επίσης, θεσπίζει νέα κατηγοριοποίηση που δεν σχετίζεται, κατ' ανάγκη, με την ύπαρξη δασικού χαρακτήρα στην περιοχή και καθορίζει τη διαδικασία κήρυξης και διαχείρισης. Ορίζει πέντε κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών: *Περιοχή Απόλυτης Προστασίας της Φύσης, Περιοχή Προστασίας της Φύσης, Εθνικό Πάρκο, Προστατευόμενος Σχηματισμός, Προστατευόμενο Τοπίο και Περιοχή Οικοανάπτυξης*. Η αρμοδιότητα για τον χαρακτηρισμό των περιοχών ανατίθεται στους υπουργούς Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (ΠΕΧΩΔΕ), Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας. Ο επιχειρησιακός σχεδιασμός της διαχείρισης αποτελεί ευθύνη του ΥΠΕΧΩΔΕ και η διαχειριστική αρμοδιότητα, στην πράξη, των κατά τόπων Διευθύνσεων Δασών της Δασικής Υπηρεσίας που τότε υπαγόταν στο Υπουργείο Γεωργίας (σήμερα Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων).

Παρότι η συμβολή του Ν. 1650/1986 στη νομική προστασία και κατοχύρωση των προστατευόμενων περιοχών είναι αδιαμφισβήτητη, η ουσιαστική εφαρμογή του καθυστερεί. Καθοριστική εξέλιξη αποτελεί ο Ν. 2742/1999 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις», με τον οποίο θεσπίζεται η έννοια του Φορέα Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΦΔΠΠ). Ειδικότερα, στο Άρθρο 15 περιγράφεται ο τρόπος σύστασης και διοίκησης, το οργανωτικό σχήμα, οι αρμοδιότητες, και οι πηγές χρηματοδότησης. Παράλληλα, εξειδικεύονται οι υποχρεώσεις για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών κλπ. Επίσης, οι κατηγορίες περιοχών προστασίας τροποποιούνται ως εξής: *Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης, Περιοχές Προστασίας της Φύσης, Φυσικά Πάρκα (Εθνικά ή Περιφερειακά), Περιοχές Προστασίας Οικοτόπων και Ειδών (Ειδικές Ζώνες Διατήρησης, Ζώνες Ειδικής Προστασίας, Καταφύγια Άγριας Ζωής), Προστατευόμενα Τοπία και Στοιχεία Τοπίου ή Προστατευόμενοι Φυσικοί Σχηματισμοί*.

Το 1994, με τον Ν. 2204, κυρώνεται η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα, κατόπιν της Απόφασης 93/626/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Με την ΚΥΑ 33318/3028/28.12.1998 ιδρύεται η Επιτροπή ΦΥΣΗ 2000 και οι αρμοδιότητές της συμπληρώνονται με το Άρθρο 17 του Ν. 2742/1999 (ΦΕΚ Α 2007/7.10.1999). Η Επιτροπή αποτελεί το κεντρικό επιστημονικό και γνωμοδοτικό όργανο του κράτους για τον συντονισμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των πολιτικών και των μέτρων προστασίας της φύσης και της βιοποικιλότητας. Ενεργεί ως «Εθνική Επιτροπή Προστατευόμενων Περιοχών», με σκοπό τον συντονισμό, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των διαδικασιών προγραμματισμού, οργάνωσης και λειτουργίας του Εθνικού Συστήματος Διοίκησης και Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών.

Το 1999 ιδρύεται ο πρώτος ΦΔΠΠ στην Ελλάδα, στο Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου. Ακολουθεί, το 2000, ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Σχινιά - Μαραθώνα, ενώ το διάστημα 2002-2003, με τον Ν. 3044/2002 «Μεταφορά συντελεστή δόμησης και ρυθμίσεις άλλων θεμάτων αρμοδιότητας ΥΠΕΧΩΔΕ», προστίθενται άλλοι 25 ΦΔΠΠ, ως ΝΠΙΔ εποπτευόμενα από το κράτος. Το 2009 ιδρύεται ο ΦΔ Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων, Περιστερίου και Χαράδρας Άραχθου. Οι ΦΔΠΠ (28 στο σύνολο) φέρουν την ευθύνη για τη διαχείριση 95 περιοχών του δικτύου Natura 2000 στην Ελλάδα, δηλαδή του 30% των προστατευόμενων περιοχών της χώρας.

Το 2011, με τον Ν. 3937 «Για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας», θεσμοθετείται το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών (συμπεριλαμβάνοντας και τις περιοχές του δικτύου Natura 2000), και τροποποιούνται οι κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών ως ακολούθως: *Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης, Περιοχές Προστασίας της Φύσης, Φυσικά Πάρκα (Εθνικοί Δρυμοί, Εθνικά Πάρκα, Περιφερειακά Πάρκα), Περιοχές Προστασίας Οικοτόπων και Ειδών (Ειδικές Ζώνες Διατήρησης και Ζώνες Ειδικής Προστασίας του δικτύου Natura 2000, Καταφύγια Άγριας Ζωής), Προστατευόμενα Τοπία και Στοιχεία Τοπίου ή Προστατευόμενοι Φυσικοί Σχηματισμοί (Αισθητικά Δάση, Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης, Προστατευτικά Δάση)*. Στο Άρθρο 2 εισάγεται η έννοια του «γεώτοπου» και του «γεωπάρκου». Σήμερα, η Ελλάδα έχει εντάξει οκτώ γεωπάρκα στο Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων της UNESCO.

Σύμφωνα με το Άρθρο 10, προβλέπεται η κατάρτιση Σχεδίων Δράσης με προτεραιότητα: **(α)** στα είδη των οποίων η προστασία και διαχείριση επιβάλλεται από διεθνείς συμβάσεις που έχει κυρώσει η Ελλάδα και από τη νομοθεσία της ΕΕ **(β)** στα είδη που περιλαμβάνονται στις κατηγορίες κινδύνου του εθνικού και των διεθνών Κόκκινων Καταλόγων **(γ)** στα ενδημικά είδη της χώρας, **(δ)** στα είδη που παρουσιάζουν ιδιαίτερα κατακερματισμένη κατανομή **(ε)** στα είδη που είναι σημαντικά για τις τοπικές κοινωνίες (τροφή, πρώτες ύλες, παραδοσιακά φάρμακα), ακόμη και αν δεν περιλαμβάνονται στους Κόκκινους Καταλόγους, καθώς και **(στ)** στις αυτόχθονες φυλές αγροτικών ζώων και τις τοπικές ποικιλίες φυτικών ειδών.

Με την ΥΑ 104707/2518 (ΦΕΚ 4924/9.11.2020) καθορίζονται οι προδιαγραφές και το περιεχόμενο των Σχεδίων Δράσης ειδών και τύπων οικοτόπων, τα οποία, μεταξύ άλλων, αφορούν στην καταγραφή των απειλών που προέρχονται από την άσκηση οικονομικών δραστηριοτήτων (π.χ. τουρισμό και αναψυχή), και στη διατύπωση μέτρων για τον μετριασμό ή την άρση τους.

Το ίδιο έτος, με τον Ν. 3983 θεσμοθετείται η Εθνική Στρατηγική για την Προστασία και Διαχείριση του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος, και το 2014

η Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα της Ελλάδας. Στις κυριότερες πιέσεις καταγράφονται, μεταξύ άλλων: **(α)** η μη ορθολογική ή σχεδιασμένη ανάπτυξη τουριστικών υποδομών (περιλαμβανομένων μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, γηπέδων γκολφ, χιονοδρομικών κέντρων και συγκροτημάτων παραθεριστικών κατοικιών) που επηρεάζει τόσο παράκτια, όσο και ορεινά οικοσυστήματα, εξαντλεί τους υδατικούς πόρους μίας περιοχής καταναλώνοντας μεγάλες ποσότητες νερού, προκαλεί ρύπανση, απαιτεί μεγάλη δαπάνη ενέργειας και αλλοιώνει το τοπίο **(β)** οι δραστηριότητες αναψυχής, όπως η χρήση οχημάτων εκτός δρόμου σε ορεινές και παράκτιες περιοχές, η παράνομη –αλλά συχνή– χρήση ταχύπλων σκαφών κοντά στις παραλίες, αλλά και οι πτήσεις με ελικόπτερο πάνω από προστατευόμενες περιοχές, που μπορεί να προκαλέσουν υποβάθμιση ή καταστροφή ενδιαιτημάτων ή όχληση στα ευαίσθητα είδη, αλλά και στους επισκέπτες, και **(γ)** η ανεξέλεγκτη και χωρίς σχεδιασμό διάνοιξη δρόμων που κατακερματίζει ενδιαιτήματα και αλλοιώνει το τοπίο. Διαπιστώνεται ότι ο τουρισμός και οι δράσεις αναψυχής επηρεάζουν εντονότερα τους αλοφυτικούς και αμμοθινικούς τύπους οικοτόπων, καθώς και ότι οι κατασκευαστικές δραστηριότητες επηρεάζουν περισσότερο θαμνώνες σκληρόφυλλης βλάστησης και παράκτιους και αλοφυτικούς τύπους οικοτόπων.

Η Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα έχει δεκαπενταετή διάρκεια (2014-2029), απαρτίζεται από 13 γενικούς και 39 ειδικούς στόχους και εξειδικεύεται μέσω πενταετών Σχεδίων Δράσης (ΦΕΚ Β' 2383/8.9.2014). Το πρώτο Σχέδιο Δράσης (2014-2018) εγκρίθηκε μαζί με την Εθνική Στρατηγική και περιλαμβάνει περίπου 100 ενέργειες και δράσεις ανά ειδικό στόχο. Στον Γενικό Στόχο 3: «Οργάνωση και λειτουργία εθνικού συστήματος προστατευόμενων περιοχών και ενίσχυση των ωφελειών από τη διαχείρισή τους», επιμέρους ειδικούς στόχους αποτελούν η εφαρμογή υποδειγματικών και καινοτόμων πρακτικών στους παραγωγικούς τομείς και τον τουρισμό, με βάση τα Σχέδια Διαχείρισης.

Στον Γενικό Στόχο 5: «Ενίσχυση της συνέργειας των κύριων τομεακών πολιτικών με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας - θέσπιση κινήτρων», αναδεικνύεται, αφενός η αναγκαιότητα ενσωμάτωσης της διατήρησης της βιοποικιλότητας στις τομεακές πολιτικές, η σύνδεση με τη χωροταξική πολιτική, αλλά και η σύνδεση της χωροταξικής πολιτικής (εθνικής, περιφερειακής, τοπικής) με τις στρατηγικές κατευθύνσεις για την αειφόρο ανάπτυξη, αφετέρου η αναγκαιότητα ύπαρξης και βελτίωσης των σχεδίων χρήσεων γης σε τοπική κλίμακα, ώστε να διασφαλίζεται –μεταξύ άλλων– η συμβατότητα των δραστηριοτήτων τουρισμού με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Το πρώτο Σχέδιο Δράσης, και ειδικότερα ο Ειδικός Στόχος 5.1: «Διασφάλιση συμβατότητας των δραστηριοτήτων τουρισμού», προβλέπει τη διασφάλιση της διατήρησης της βιοποικιλότητας κατά την εφαρμογή του πλαισίου ανάπτυξης του οικότουρισμού και του αγροτουρισμού, την

προώθηση εξειδικευμένων δράσεων υποστήριξης πράσινων υποδομών και υπηρεσιών τουρισμού, τον καθορισμό πλαισίου (κατά προτεραιότητα στις προστατευόμενες περιοχές) για την ανάπτυξη υποδομών, δράσεων και δραστηριοτήτων τουρισμού συμβατών με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και τον καθορισμό δεικτών παρακολούθησης επιπτώσεων του τουρισμού σε φυσικούς πόρους και υποδομές.

Στο πλαίσιο αξιολόγησης της πρώτης περιόδου εφαρμογής της Εθνικής Στρατηγικής (2014-2020), διαπιστώνεται ότι κανένας γενικός ή ειδικός στόχος δεν παρουσιάζει σημαντική πρόοδο, ενώ οι στόχοι που παρουσιάζουν τη μικρότερη πρόοδο είναι αυτοί που αφορούν στις συνέργειες και στην οριζόντια ενσωμάτωση της βιοποικιλότητας στους παραγωγικούς τομείς. Επισημαίνεται ότι, λόγω της οικονομικής κρίσης, οι νομοθετικές πρωτοβουλίες και μεταρρυθμίσεις αντιμετώπισαν το φυσικό περιβάλλον ως εμπόδιο για την ανάκαμψη και στόχευσαν κυρίως στην απλοποίηση των διαδικασιών, χωρίς όμως να δίνεται προτεραιότητα στη διατήρηση της φύσης και της βιοποικιλότητας, με αποτέλεσμα να μην αποτελέσει μοχλό διαφοροποίησης του αναπτυξιακού σχεδιασμού και αξιοποίησης του φυσικού πλούτου της χώρας ως συγκριτικού πλεονεκτήματος (π.χ. για την ανάπτυξη του οικότουρισμού, την πιστοποίηση προϊόντων που παράγονται σε προστατευόμενες περιοχές κλπ.).

Διαπιστώνεται, επίσης, ότι δεν έχει καθοριστεί το πλαίσιο για την ανάπτυξη υποδομών, δράσεων και δραστηριοτήτων τουρισμού σε συμβατότητα με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και σε συνεργασία με το ΥΠΠΟΑ, σε περίπτωση συναρμοδιότητας, αλλά και ότι δεν έχουν καθοριστεί δείκτες παρακολούθησης των επιπτώσεων του τουρισμού σε φυσικούς πόρους και υποδομές (π.χ. νερό, απόβλητα, απορρίμματα, έδαφος, χώροι στάθμευσης κ.ά.).

Τέλος, προτείνεται, στο πλαίσιο της κατάρτισης του δεύτερου πενταετούς Σχεδίου Δράσης, η προώθηση του μετασχηματισμού της ελληνικής οικονομίας μέσω της ενσωμάτωσης της βιοποικιλότητας στις τομεακές πολιτικές, δηλαδή η ενίσχυση των συνεργειών με τον χωρικό σχεδιασμό, τον πρωτογενή τομέα και τον τουρισμό. Επίσης, η υλοποίηση δράσεων όπως η δημιουργία εθνικής εταιρικής ταυτότητας για τη φύση (π.χ. Nature Greece), η οποία θα αποδώσει προστιθέμενη αξία σε τοπικά προϊόντα και θα φέρει νέες ευκαιρίες στον τουρισμό, και η περαιτέρω θεσμική υποστήριξη του τουρισμού της φύσης και του οικότουρισμού.

Το 2017, με την ΥΑ 151344/165 και τις μετέπειτα τροποποιήσεις της, τίθενται οι τεχνικές προδιαγραφές χάραξης, σήμανσης, διάνοιξης και συντήρησης ορειβατικών και πεζοπορικών μονοπατιών στη χώρα. Στο πλαίσιο του Ταμείου Ανάκαμψης, χρηματοδοτείται η δημιουργία εθνικού δικτύου μονοπατιών και διαδρομών πεζοπορίας, με στόχο την προστασία

της βιοποικιλότητας. Το έργο καλείται να εντοπίσει, να χαρτογραφήσει και να αναδείξει διαδρομές κατάλληλες για πεζοπορία και ποδηλασία, λαμβάνοντας υπόψη το ήδη υπάρχον δίκτυο μονοπατιών και διαδρομών. Νέες και υφιστάμενες διαδρομές και μονοπάτια πρόκειται να συνδεθούν, προκειμένου να σχηματίσουν ένα ενοποιημένο εθνικό δίκτυο.

Το 2017, με την ΚΥΑ 50743, ΦΕΚ Β' 4432/2017 «Αναθεώρηση εθνικού καταλόγου περιοχών του Ευρωπαϊκού Οικολογικού δικτύου Natura 2000», επικαιροποιείται ο εθνικός κατάλογος, εντάσσονται 32 νέες περιοχές, τροποποιούνται τα όρια 63 περιοχών και αυξάνεται σημαντικά το θαλάσσιο τμήμα του δικτύου. Πλέον, το δίκτυο καλύπτει το 27,59% της χερσαίας και το 19,6% της συνολικής θαλάσσιας έκτασης της χώρας.

Με τον Ν. 4519/2018 επεκτείνεται χωρικά η περιοχή αρμοδιότητας των 28 υφιστάμενων ΦΔΠΠ (οι περισσότεροι μετονομάζονται) και συστήνονται 8 νέοι ΦΔΠΠ για τις υπόλοιπες περιοχές του δικτύου Natura 2000 (σύνολο 36).

Το 2018 θεσμοθετείται και η Εθνική Στρατηγική για τα Δάση (ΥΑ Αριθμ. 170195/758, ΦΕΚ 5351/Β/2018), με 20ετή ισχύ (2018-2038), περιλαμβάνοντας στόχους και κατευθύνσεις δράσεων για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας (στα δάση γενικά, και στις προστατευόμενες περιοχές ειδικότερα), καθώς και για τον τουρισμό και τη δασική αναψυχή. Στον Κάθετο Άξονα 1 «Οικονομία του δάσους» δίνεται η Κατεύθυνση Δράσεων 1.2.7: «Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον δασικό χώρο υπό το πρίσμα της αειφορίας και της αρχής της προφύλαξης», λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητες για νέες αγορές και οικονομικές δραστηριότητες σε σχέση με τα συναφή αγαθά και τις υπηρεσίες των δασικών οικοσυστημάτων (με έμφαση και σύνδεση με άλλες οικονομικές και δασικές δραστηριότητες αναψυχής, όπως ο οικοτουρισμός και η θήρα). Επιπρόσθετα, στη Στρατηγική αναφέρεται ότι η χώρα διαθέτει το δυναμικό για την ανάληψη πρωτοβουλιών και την ανάπτυξη δικτύων στον χώρο της Μεσογείου και των Βαλκανίων, μεταξύ άλλων, για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την ανάδειξη των υπηρεσιών που μπορούν να παρέχουν τα δασικά οικοσυστήματα, όπως η αναψυχή και ο τουρισμός.

Οι Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες (ΕΠΜ)

Το 2019, στο πλαίσιο των έργων «Σύνταξη Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών, Ειδικών Εκθέσεων και Σχεδίων Διαχείρισης για τις περιοχές του δικτύου Natura 2000» και «Τεχνικός και επιστημονικός συντονισμός της εκπόνησης Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών, σχεδίων Προεδρικών Διαταγμάτων και Σχεδίων Διαχείρισης για τις περιοχές του δικτύου Natura 2000», το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ) ανέθεσε την εκπόνηση 23 ΕΠΜ και Σχεδίων Διαχείρισης και των αντίστοιχων σχεδίων

Προεδρικών Διαταγμάτων για το σύνολο των περιοχών του δικτύου Natura 2000 της χώρας, μοιρασμένων σε 11 ομάδες περιοχών. Όπως προαναφέρθηκε, οι ΕΠΜ προβλέπονται στον Ν. 1650/1986 και σε εφαρμογή του εκδίδονται τα Προεδρικά Διατάγματα (ΠΔ) χαρακτηρισμού των προστατευόμενων περιοχών.

Τα ΠΔ για τον χαρακτηρισμό των προστατευόμενων περιοχών, την οριοθέτηση και τον καθορισμό χρήσεων γης και δραστηριοτήτων αποτελούν το βασικό εργαλείο για τη θεσμική κατοχύρωση των προστατευόμενων περιοχών και προαπαιτούν την έκδοση Σχεδίων Διαχείρισης. Οι προδιαγραφές των ΕΠΜ ορίζονται στο Άρθρο 11 της ΚΥΑ 69269/5387 (ΦΕΚ 678/25.0.1990) «Κατάταξη έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες, περιεχόμενο Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ), καθορισμός περιεχομένου Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (ΕΠΜ) και λοιπές συναφείς διατάξεις, σύμφωνα με τον Ν. 1650/1986» και εξειδικεύονται περαιτέρω στο πλαίσιο υλοποίησης των ανωτέρω έργων. Περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την αποτύπωση των κοινωνικοοικονομικών στοιχείων, των έργων υποδομής, την έκταση και ένταση άσκησης δραστηριοτήτων στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα (π.χ. πληθυσμός-ανθρώπινο δυναμικό, οικονομική δυναμική περιοχής, παραγωγικές δραστηριότητες, χωροταξική οργάνωση, χρήσεις γης και διαχείριση του χώρου, υποδομές μεταφορών, ενέργειας και συστημάτων διαχείρισης, σχέδια ανάπτυξης στην περιοχή, πιέσεις και απειλές στα προστατευτέα αντικείμενα). Στην ενότητα της συνολικής εκτίμησης της περιοχής αναλύουν τις φυσικές και αναπτυξιακές δυνατότητές της, δηλαδή προσδιορίζουν τους συμβατούς με τη διατήρηση του προστατευτέου αντικειμένου τρόπους εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και τις δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής, μέσω της αξιοποίησης και ανάδειξης της βιοποικιλότητας και του τοπίου.

Οι ΕΠΜ καλούνται να υποδείξουν ζώνες προστασίας και επιτρεπόμενες χρήσεις γης και δραστηριότητες εντός των ορίων τους, σε συνάρτηση με τα προστατευόμενα είδη και οικοτόπους και σε αρμονία με τις ασκούμενες ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Τα Σχέδια Διαχείρισης θα επιτρέψουν τη θέσπιση κανόνων άσκησης των επιτρεπόμενων ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στις περιοχές της μελέτης. Το έργο της εκπόνησης των ΕΠΜ, των σχεδίων ΠΔ και των Σχεδίων Διαχείρισης για το σύνολο των περιοχών του δικτύου Natura 2000 είναι εξαιρετικά σημαντικό, καθώς θα οδηγήσει στη θεσμική διασφάλιση των προστατευόμενων περιοχών της χώρας, στον καθορισμό ζωνών χρήσεων γης και δραστηριοτήτων, και στην εκπλήρωση πλήθους υποχρεώσεων της χώρας έναντι των Ευρωπαϊκών Οδηγιών για τη φύση.

Τον Μάιο του 2020, με τον Ν. 4685 «Εκσυγχρονισμός περιβαλλοντικής νομοθεσίας, ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών 2018/844 και 2019/692 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και

λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ 92/Α/2020), το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών τροποποιείται εκ νέου και περιλαμβάνει τις κατηγορίες: *Περιοχές Προστασίας της Βιοποικιλότητας, Εθνικά Πάρκα, Καταφύγια Άγριας Ζωής, Προστατευόμενα Τοπία και Προστατευόμενοι Φυσικοί Σχηματισμοί*. Σύμφωνα με τον ίδιο νόμο, μία προστατευόμενη περιοχή ιδρύεται: **(α)** με την έκδοση ΠΔ, αν πρόκειται για Περιοχές Προστασίας της Βιοποικιλότητας ή Εθνικά Πάρκα, και **(β)** με απόφαση του αρμόδιου οργάνου του ΥΠΕΝ, αν πρόκειται για Καταφύγια Άγριας Ζωής και Προστατευόμενα Τοπία και Προστατευόμενους Φυσικούς Σχηματισμούς.

Εισάγεται ένα νέο σύστημα διακυβέρνησης των προστατευόμενων περιοχών, το οποίο κατοχυρώνει λειτουργικά την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, σύμφωνα με τα κατευθυντήρια κείμενα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΟΟΣΑ, και έχει πεδίο εφαρμογής το σύνολο των περιοχών του δικτύου Natura 2000. Ιδρύεται ο Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ) ως ΝΠΙΔ, εποπτευόμενο από το ΥΠΕΝ, με διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια, ώστε να λειτουργεί προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος κατά τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας, για να επιτελέσει συντονιστικό ρόλο στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών.

Στις αρμοδιότητές του περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, ο συντονισμός της εφαρμογής της πολιτικής για τις προστατευόμενες περιοχές με την υποστήριξη του Εθνικού Συστήματος Προστατευόμενων Περιοχών, η εκπόνηση επιστημονικών ερευνών και η κατάρτιση μελετών, η κατάρτιση και παρακολούθηση του Πλαισίου Δράσεων Προτεραιότητας, ο προγραμματισμός και η υποστήριξη δικτύων της κατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος και διατήρησης ειδών και τύπων οικοτόπων. Επίσης, η παροχή κατευθύνσεων για τη συνύπαρξη ήπιων παραγωγικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο των στόχων προστασίας και διατήρησης της ακεραιότητας των προστατευόμενων περιοχών, η γνωμοδότηση για τη δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων κάθε είδους έργου/δραστηριότητας που εμπίπτει στις προστατευόμενες περιοχές, η εισήγηση για χορήγηση άδειας κάθε είδους οργανωμένης και ομαδικής οικοτουριστικής και αθλητικής δραστηριότητας στις προστατευόμενες περιοχές, η ανάπτυξη συνεργασιών για θέματα διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών κ.ά. Με τον ίδιο νόμο, καταργούνται οι 36 ΦΔΠΠ και το προσωπικό τους μεταφέρεται αυτοδικαίως στις νεο-ιδρυθείσες 24 Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΜΔΠΠ) και τα 12 παραρτήματά τους, που καλύπτουν τις χωρικές απαιτήσεις της χώρας και λειτουργούν ως αποκεντρωμένες μονάδες του ΟΦΥΠΕΚΑ.

Επιπρόσθετα, προβλέπεται η συγκρότηση Τοπικών Επιτροπών Διαχείρισης (Άρθρο 35), στις οποίες συμμετέχουν τοπικοί φορείς που δραστηριοποιούνται στην περιοχή (π.χ. επιστήμονες, παραγωγικοί φορείς, ΟΤΑ Α' και Β' Βαθμού,

η Κοινωνία των Πολιτών, ΜΚΟ κ.ά.), με στόχο την ουσιαστική συμμετοχή στη διαχείριση των περιοχών. Τα μέλη των Επιτροπών ορίζονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας.

Το Άρθρο 46 του Ν. 4685/2020 προβλέπει στις προστατευόμενες περιοχές την παρακάτω διάκριση σε ζώνες:

α. Ζώνη Απόλυτης Προστασίας της Φύσης: Ορίζονται εκτάσεις με εξαιρετικά ευαίσθητους τύπους φυσικών οικοτόπων ή/και με ενδιαιτήματα εξαιρετικά ευαίσθητων ειδών, των οποίων η παρουσία και αντιπροσωπευτικότητα εκτιμάται ως πολύ υψηλή ή η κατάσταση των οποίων επιτάσσει εξαιρετικά αυστηρή προστασία.

β. Ζώνη Προστασίας της Φύσης: Ορίζονται εκτάσεις με τύπους φυσικών οικοτόπων ή/και με ενδιαιτήματα ειδών, των οποίων η παρουσία και αντιπροσωπευτικότητα εκτιμάται ως υψηλή ή η κατάσταση των οποίων επιτάσσει αυστηρή προστασία. Στις ζώνες αυτές προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον από δραστηριότητες ή επεμβάσεις που μπορούν να μεταβάλλουν ουσιαστικά προς το χειρότερο τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του. Απαγορεύονται ή περιορίζονται, σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις της πράξης χαρακτηρισμού της προστατευόμενης περιοχής ή/και του οικείου Σχεδίου Διαχείρισης, δραστηριότητες, όταν η άσκησή τους έχει επιπτώσεις που υπονομεύουν τους στόχους διαχείρισης ή την αποτελεσματικότητα των μέτρων διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής.

γ. Ζώνη Προστασίας Οικοτόπων και Ειδών: Ορίζονται εκτάσεις που υπόκεινται σε κατάλληλη διαχείριση για τη διασφάλιση ικανοποιητικού βαθμού διατήρησης των προστατευτέων αντικειμένων (τύπων φυσικών οικοτόπων και ειδών ενωσιακής σημασίας ή/και εθνικού ενδιαφέροντος) που αυτές φιλοξενούν. Στις Ζώνες Διαχείρισης Οικοτόπων και Ειδών απαγορεύονται ή περιορίζονται, σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις της πράξης χαρακτηρισμού της προστατευόμενης περιοχής ή/και του οικείου Σχεδίου Διαχείρισης, δραστηριότητες, όταν αυτές είναι σε θέση μεμονωμένα, σωρευτικά με άλλες ή σε συνέργεια με άλλες, να υποβαθμίσουν τον βαθμό διατήρησης προστατευτέου αντικειμένου, και ειδικά όταν η υποβάθμιση αυτή δρα αρνητικά στην κατάσταση διατήρησης του προστατευτέου αντικειμένου σε εθνικό επίπεδο.

δ. Ζώνη Βιώσιμης Διαχείρισης Φυσικών Πόρων: Ορίζονται εκτάσεις προστατευόμενων περιοχών, στις οποίες είναι δυνατό να συνυπάρχει το προστατευτέο αντικείμενο μαζί με σχετικές πολιτισμικές αξίες ή/και ανθρωπογενείς δραστηριότητες που προάγουν τη βιώσιμη διαχείριση φυσικών πόρων ή/και τη βιώσιμη ανάπτυξη, αυτή, δηλαδή, που υπηρετεί την προστασία του περιβάλλοντος, την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Ανθρωπογενείς

δραστηριότητες εντός της ζώνης αυτής, όταν μπορούν να οδηγήσουν σε υποβάθμιση του βαθμού διατήρησης του προστατευτέου αντικειμένου στην προστατευόμενη περιοχή και ιδιαιτέρως της κατάστασης διατήρησης του προστατευτέου αντικειμένου σε εθνικό επίπεδο, υπόκεινται σε κατάλληλες ρυθμίσεις βάσει των σχετικών προβλέψεων της πράξης χαρακτηρισμού της προστατευόμενης περιοχής και του οικείου Σχεδίου Διαχείρισης.

Το θεσμικό πλαίσιο για τον καθορισμό των επιτρεπόμενων ειδικών χρήσεων ανά ζώνη προστασίας εντός μίας προστατευόμενης περιοχής καθορίζεται από τα Άρθρα 14α, 14β, 14γ και 14δ του ΠΔ 59/2018, όπως συμπληρώθηκε και ισχύει με το Άρθρο 44 παρ. 18 του Ν. 4685/2020. Επισημαίνεται ότι με τον Ν. 4685/2020 το σύστημα ζωνοποίησης προστατευόμενων περιοχών αλλάζει ριζικά, καθιστώντας υποχρεωτική την επιλογή μίας από τις τέσσερις ζώνες, και έχει χαρακτηριστικά σχεδιασμού και εφαρμογής πολιτικής χωρικού σχεδιασμού στις εκτός σχεδίου περιοχές του δικτύου Natura 2000, λαμβάνοντας υπόψη το προστατευτέο αντικείμενο ως βασική παράμετρο σχεδιασμού και συνεκτιμώντας ανθρωπογενή στοιχεία. Σύμφωνα, δε, με τα Άρθρα 44-47, υποχρεωτική είναι η συμβατότητα υπάρχουσών δραστηριοτήτων και των αντίστοιχων ειδικών χρήσεων γης για την επιλογή ζώνης.

Οι ειδικές χρήσεις εξειδικεύονται, κατά περίπτωση για κάθε προστατευόμενη περιοχή, βάσει της Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης της παραγράφου 2 του Άρθρου 21 του Ν. 1650/1986 (Α 160), με το Προεδρικό Διάταγμα που εκδίδεται σύμφωνα με την παράγραφο 4 του Άρθρου 21 του Ν. 1650/1986, όπως ισχύει. Στον **Πίνακα 4.3** παρουσιάζεται η κατανομή επιλεγμένων επιτρεπόμενων χρήσεων που συνδέονται ή εξυπηρετούν τον τουρισμό και την τουριστική δραστηριότητα σε κάθε ζώνη προστασίας.

Πίνακας 4.3: Κατανομή επιλεγμένων επιτρεπόμενων χρήσεων που συνδέονται ή εξυπηρετούν τον τουρισμό και την τουριστική δραστηριότητα ανά ζώνη προστασίας, σύμφωνα με το ΠΔ 59/2018

Επιτρεπόμενες χρήσεις που συνδέονται ή εξυπηρετούν τον τουρισμό και την τουριστική δραστηριότητα		Ζώνη Απόλυτης Προστασίας της Φύσης	Ζώνη Προστασίας της Φύσης	Ζώνη Προστασίας Οικοτόπων και Ειδών	Ζώνη Βιώσιμης Διαχείρισης Φυσικών Πόρων
1	Κατοικία	Μόνο για προσωπικό	Μόνο για προσωπικό	NAI	NAI
4.1	Μικρές αθλητικές εγκαταστάσεις			NAI	NAI
4.2	Μεγάλες αθλητικές εγκαταστάσεις				NAI
4.3	Ειδικές αθλητικές εγκαταστάσεις			NAI	NAI
6	Πολιτιστικές εγκαταστάσεις			≤1200 τ.μ.	NAI

Επιτρεπόμενες χρήσεις που συνδέονται ή εξυπηρετούν τον τουρισμό και την τουριστική δραστηριότητα		Ζώνη Απόλυτης Προστασίας της Φύσης	Ζώνη Προστασίας της Φύσης	Ζώνη Προστασίας Οικοτόπων και Ειδών	Ζώνη Βιώσιμης Διαχείρισης Φυσικών Πόρων
9	Χώροι συνάθροισης κοινού/ συνεδριακά κέντρα				NAI
10	Εμπόριο και παροχή προσωπικών υπηρεσιών			NAI	NAI
11	Κέντρα έρευνας	Μόνο για τη ζώνη	Μόνο για τη ζώνη	NAI	NAI
12	Εστίαση			≤200 τ.μ.	NAI
13	Αναψυκτήρια		≤50 τ.μ.	≤200 τ.μ.	NAI
14	Αναψυχή/κέντρα διασκέδασης			≤100 τ.μ.	NAI
15	Τουριστικά καταλύματα έως 150 κλίνες, εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής και λοιπές τουριστικές επιχειρήσεις (Ν. 4276/2014, Α'155)			NAI	NAI
16	Στάθμευση (υπαίθρια)		Μόνο για τη Ζώνη	Μόνο για τη ζώνη	NAI
16.2	Στάθμευση (κτίρια, γήπεδα) αυτοκινήτων, χωρίς περιορισμό είδους και βάρους, σκαφών και τουριστικών λεωφορείων				NAI
21.A	Κέντρα δεδομένων		NAI	NAI	NAI
22	Επαγγελματικά εργαστήρια για την επεξεργασία τοπικών προϊόντων			≤400 τ.μ.	NAI
24	Αγροτικές εκμεταλλεύσεις εγκαταστάσεις και δραστηριότητες, με εξειδίκευση ανά υποκατηγορίες ανάλογα με τη ζώνη		NAI (24.1 έως 24.13)	NAI (24.1 έως 24.13)	NAI
26	Εγκαταστάσεις Μέσων Μαζικής Μεταφοράς		NAI	NAI	NAI
26.1	Αεροδρόμια		NAI	NAI	NAI
26.2	Ελικοδρόμια		NAI	NAI	NAI
26.3	Υδατοδρόμια		NAI	NAI	NAI
26.4	Σιδηροδρομικοί σταθμοί		NAI	NAI	NAI
26.7	Σταθμοί αστικών υπεραστικών ΜΜΜ		NAI	NAI	NAI
26.8	Χώροι στάθμευσης τουριστικών λεωφορείων φορτηγών και τροχόσπιτων		NAI	NAI	NAI
26.11	Λιμενικές ζώνες επιβατικής, εμπορικής, αλιευτικής, βιομηχανικής και τουριστικής δραστηριότητας, μαρίνες		NAI	NAI	NAI
26.12.1	Οδοί	NAI	NAI	NAI	NAI
26.12.2	Οδοί ήπιας κυκλοφορίας		NAI	NAI	NAI
26.12.3	Πεζόδρομοι		NAI	NAI	NAI
26.12.4	Ποδηλατόδρομοι	NAI	NAI	NAI	NAI

Επιτρεπόμενες χρήσεις που συνδέονται ή εξυπηρετούν τον τουρισμό και την τουριστική δραστηριότητα		Ζώνη Απόλυτης Προστασίας της Φύσης	Ζώνη Προστασίας της Φύσης	Ζώνη Προστασίας Οικοτόπων και Ειδών	Ζώνη Βιώσιμης Διαχείρισης Φυσικών Πόρων
26.12.5	Πλατείες		NAI	NAI	NAI
26.12.6	Μονοπάτια πεζών	NAI	NAI	NAI	NAI
26.12.7	Θαλάσσιοι διάδρομοι κίνησης σκαφών	NAI	NAI	NAI	NAI
36A	Κέντρα Περιθάλψης Ειδών Άγριας Πανίδας				NAI
42	Ιππόδρομος				NAI
44	Καζίνο				NAI
47	Κατασκηνώσεις - Παιδικές εξοχές			NAI	NAI
48.1	Κατασκευές για: α) τη διαμόρφωση του εδάφους, για την εξυπηρέτηση ΑμεΑ β) τον εξωραϊσμό και την αισθητική τους αναβάθμιση γ) λυόμενες και προσωρινές κατασκευές		NAI	NAI	NAI
49	Περίπτερα ενημέρωσης/έργα ερμηνείας περιβάλλοντος		NAI	NAI	NAI
52	Ήπια θαλάσσια αναψυχή (κολύμβηση, ιστιοσανίδα, καταδύσεις, υποβρύχια φωτογράφιση κλπ.)				NAI
54	Πλωτές υποδομές και εγκαταστάσεις θαλάσσιας αναψυχής		NAI	NAI	NAI

Σημείωση: Σύμφωνα με το ΠΔ 59/2018, οι χρήσεις των ειδικών κατηγοριών που επισημαίνονται με ανοικτή γκρι σκίαση, επιτρέπονται μόνο για την εξυπηρέτηση της προστασίας και της βέλτιστης διαχείρισης του προστατευτέου αντικειμένου. Οι χρήσεις των ειδικών κατηγοριών που επισημαίνονται με σκούρα γκρι σκίαση, επιτρέπονται μόνο για περιοχές εντός σχεδίου ή εντός οικισμού.

Πηγή: Ίδια επεξεργασία, ΠΔ 59/2018

Το 2021 συντάσσεται από το ΥΠΕΝ και το Πράσινο Ταμείο, το Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας για το δίκτυο Natura 2000 (2021-2027), με στόχο τον προσδιορισμό των χρηματοδοτικών αναγκών και προτεραιοτήτων που συνδέονται άμεσα με τη διατήρηση και διαχείριση των ειδών, των τύπων οικοτόπων και εν γένει των περιοχών Natura 2000, ως ανταπόκριση της χώρας στο Άρθρο 8 της Οδηγίας για τους οικοτόπους. Μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει μέτρα για την αντιμετώπιση προβλημάτων που δημιουργούνται από αλληλεπιδράσεις και συγκρούσεις της άγριας ζωής και της άσκησης ανθρώπινων δραστηριοτήτων, για τη δημιουργία πράσινων υποδομών, για τον μετριασμό των επιπτώσεων των μεγάλων υποδομών σε είδη και τύπους οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος, για τη μεγαλύτερη ενσωμάτωση της προστασίας της βιοποικιλότητας στις επιμέρους τομεακές πολιτικές (π.χ. τουρισμός) κ.ά. Τα μέτρα που αφορούν στη χαρτογράφηση εκτιμάται ότι θα επιτρέψουν στις αρμόδιες υπηρεσίες

να σχεδιάζουν με ακριβέστερο τρόπο δράσεις και έργα διατήρησης, να γνωμοδοτούν για την κατασκευή έργων έχοντας επικαιροποιημένα και ακριβή γεωχωρικά δεδομένα, να υλοποιούν προγράμματα παρακολούθησης και να εκδίδουν κανονιστικές/ρυθμιστικές διατάξεις.

Σε σχέση με τον τουρισμό και την αναψυχή, στο ΠΔΠ 2021-2027 προβλέπεται η σύνταξη στρατηγικού σχεδίου οργάνωσης και ανάπτυξης του τουρισμού στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 και σχεδίων ανάπτυξης του οικοτουρισμού σε 20-30 περιοχές με έντονη τουριστική δραστηριότητα. Επιπλέον, ο σχεδιασμός και υλοποίηση έργων ερμηνείας περιβάλλοντος, η αναβάθμιση και ο εμπλουτισμός υφιστάμενων δομών και πινακίδων σήμανσης, ο περιορισμός των επιπτώσεων των τουριστικών δραστηριοτήτων σε θαλάσσιους τύπους οικοτόπων, ο έλεγχος και η χωροθέτηση δραστηριοτήτων, μονοπατιών, σήμανσης, περιορισμού της πρόσβασης και άλλων έργων για τη διαχείριση επισκεπτών κ.ά.

Το 2021 θεσμοθετούνται από το ΥΠΕΝ οκτώ Σχέδια Δράσης για την προστασία απειλούμενων ειδών και τύπων οικοτόπων της χώρας. Στα περισσότερα αναδεικνύονται πιέσεις που σχετίζονται με την άσκηση τουριστικών δραστηριοτήτων (π.χ. ορεινά ή θαλάσσια σπορ) και την κίνηση των επισκεπτών, και επισημαίνεται η αναγκαιότητα σύνταξης κατευθύνσεων για την άσκηση τουριστικών και αναψυχικών δραστηριοτήτων, αλλά και η εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας και διαχείρισης των επισκεπτών για την άρση των απειλών. Για παράδειγμα, στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη θαλάσσια χελώνα, το Μέτρο 2.4 προβλέπει την εκπόνηση και την εφαρμογή μελετών φέρουσας ικανότητας, όσον αφορά τα μέγιστα μεγέθη σε αριθμό επισκεπτών, επίπλων θαλάσσης, πρόχειρων εγκαταστάσεων εστίασης, θαλάσσιων σπορ ανά παραλία κλπ., προκειμένου να μετριάσουν οι ανθρωπογενείς οκλήσεις στις περιοχές αναπαραγωγής.

4.2.2 Προβλέψεις του χωρικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη τουριστικών χρήσεων σε προστατευόμενες περιοχές

Θέματα βιοποικιλότητας και προστατευόμενων περιοχών καλύπτει το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, το οποίο εγκρίθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων (Αρ. 6876/4871/Α/3.7.2008). Στη συνέχεια, εκδόθηκαν Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια για τον τουρισμό, τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, τη βιομηχανία και τις υδατοκαλλιέργειες. Τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης εξειδικεύουν, σε επίπεδο Περιφέρειας, τις κατευθύνσεις του Γενικού Πλαισίου. Σημαντική είναι και η συμβολή, σε τοπικό επίπεδο, των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων και των Σχεδίων Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης, δηλαδή τα Τοπικά Χωρικά Σχέδια, όπως ονομάζονται σήμερα.

Προβλέψεις του Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τον Τουρισμό

Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (ΕΧΠ-Τ) εγκρίθηκε το 2009 και τροποποιήθηκε το 2013. Το ΣτΕ, με τις υπ' αριθμ. 3632/2015 και 519/2017 αποφάσεις του Ε Τμήματος, ακύρωσε τα δύο ΕΧΠ για τον Τουρισμό και έως την έγκριση νέου (οι διαδικασίες έχουν δρομολογηθεί), εξακολουθεί να είναι δυνατή η ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας στη χώρα, με βάση τις προβλέψεις που τυχόν υπάρχουν σε υφιστάμενα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια (πρβλ. ΣτΕ 3043/2011), καθώς και στα κατωτέρου ιεραρχικώς επιπέδου σχεδιασμού, σε σχέση με τα περιφερειακά χωρικά σχέδια, αλλά και βάσει της ισχύουσας τουριστικής νομοθεσίας και επιμέρους νομοθετημάτων που, ενδεχομένως, υπάρχουν για κάθε περιοχή.

Στο κείμενο του ΕΧΠ-Τ 2013 δίνονται γενικές στρατηγικές κατευθύνσεις για τη χωρική ανάπτυξη του τουρισμού στις περιοχές του Εθνικού Συστήματος Προστατευόμενων Περιοχών που περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη δημιουργία δικτύων μονοπατιών (εθνικών και ευρωπαϊκών) και διαδρομών περιβαλλοντικής ευαισθησίας και εκπαίδευσης, την προώθηση προγραμμάτων στήριξης αγροτικών δραστηριοτήτων φιλικών προς το περιβάλλον, τη δημιουργία υποδομών στήριξης και προώθησης προγραμμάτων εκπαίδευσης και πιστοποίησης (Eco-Management and Audit Scheme - EMAS). Ακόμα, τη θέσπιση ειδικού τέλους υπέρ των φορέων διαχείρισης, επί των δραστηριοτήτων του τουρισμού που αναπτύσσονται στις περιοχές αυτές, με σκοπό να χρησιμοποιείται για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου.

Το ΕΠΧ-Τ 2013 προβλέπει, επίσης, ότι στις περιοχές που εντάσσονται στο Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών μπορούν να αναγείρονται τουριστικά καταλύματα σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, και να συμπεριλαμβάνονται σε προγράμματα ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης, μέσω οργανωμένων υποδοχέων τουριστικών δραστηριοτήτων και σύνθετων τουριστικών καταλυμάτων. Οι περιοχές αυτές, σύμφωνα με τα ειδικότερα οριζόμενα στο Άρθρο 1 του Ν. 4179/2013, διέπονται από τα υφιστάμενα ειδικά νομικά καθεστώτα προστασίας τους. Στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με τις ως άνω διατάξεις, στην οικεία πράξη έγκρισης ή καθορισμού ή οριοθέτησης και χαρακτηρισμού ή δημιουργίας πρέπει να αξιολογούνται, ειδικώς, οι συνέπειες από τη δημιουργία και λειτουργία των τουριστικών αναπτύξεων στις εν λόγω περιοχές. Πρέπει, επίσης, να αξιολογούνται οι επιπτώσεις στο τοπίο από τις προτεινόμενες παρεμβάσεις και να τεκμηριώνεται η συμβατότητα του υπό ίδρυση υποδοχέα με τα ειδικά χαρακτηριστικά και τους στόχους διατήρησης, προστασίας και ανάδειξης των εν λόγω περιοχών. Στην περίπτωση έργων και δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα σε προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000, η περιβαλλοντική αδειοδότηση διενεργείται με βάση τις σχετικές

προβλέψεις των ειδικότερων Προεδρικών Διαταγμάτων και Υπουργικών Αποφάσεων προστασίας.

Σε περίπτωση έλλειψης σχετικών προβλέψεων υποβάλλεται, ως τμήμα της Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, Ειδική Οικολογική Αξιολόγηση σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Άρθρο 10 του Ν. 4014/2011 (Α 209). Σε κάθε περίπτωση, ο συντελεστής δόμησης εντός των τμημάτων του οργανωμένου υποδοχέα ή του σύνθετου τουριστικού καταλύματος, που εμπίπτουν σε προστατευόμενες περιοχές, δεν μπορεί να υπερβαίνει το 0,05. Ο περιορισμός αυτός δεν ισχύει για τους εγκεκριμένους, κατά την ημερομηνία δημοσίευσης του ΕΠΧ-Τ 2013, οργανωμένους υποδοχείς τουριστικών δραστηριοτήτων που μπορούν να τροποποιούνται, χωρίς υπέρβαση των προβλεπόμενων -από την εγκριτική τους πράξη- όρων και μεγεθών δόμησης.

Προβλέψεις των Περιφερειακών Χωρικών Σχεδίων (ΠΧΠ)

Από τη συγκριτική αξιολόγηση των δώδεκα ΠΧΠ και σχεδίων ΥΑ ΠΧΠ, προκύπτει ότι η πλειονότητα δεν ακολουθεί κοινή μεθοδολογία κατηγοριοποίησης των χωρικών ενοτήτων τουριστικού ενδιαφέροντος που ταυτόχρονα αποτελούν και προστατευόμενες περιοχές. Εξάιρεση αποτελούν το σχέδιο ΥΑ Νοτίου Αιγαίου και το ΠΧΠ Δυτικής Ελλάδας.

Κοινό στοιχείο σε όλα τα ΠΧΠ, το οποίο συχνά συνδέεται με τις κατευθύνσεις στρατηγικής για το τοπίο, είναι ότι κατευθύνουν τον υποκείμενο σχεδιασμό στον καθορισμό χρήσεων γης με περιορισμούς και ειδικούς όρους δόμησης στις περιβαλλοντικά ευαίσθητες και προστατευόμενες περιοχές, και επιβολή σε ορισμένες από αυτές τις περιοχές απαγόρευσης ή περιορισμού της εκτός σχεδίου δόμησης.

Από την εξέταση των ΠΧΠ προκύπτουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι μεγαλύτερες τουριστικές επενδύσεις (Σύνθετα Τουριστικά Καταλύματα – ΣΤΚ και Οργανωμένοι Υποδοχείς Δραστηριοτήτων Τουρισμού – ΟΥΔΤ). Ορισμένα ΠΧΠ (όπως το σχέδιο ΥΑ ΠΧΠ Νοτίου Αιγαίου, το ΠΧΠ Θεσσαλίας και το ΠΧΠ Στερεάς Ελλάδας) θέτουν αρκετούς περιορισμούς σε αυτούς τους τύπους τουριστικής ανάπτυξης στις προστατευόμενες περιοχές. Αντίθετα, άλλα ΠΧΠ (όπως τα ΠΧΠ Βορείου Αιγαίου, Ιονίων Νήσων και Κεντρικής Μακεδονίας) προωθούν τη δημιουργία Σύνθετων Τουριστικών Καταλυμάτων σε όλες τις κατηγορίες χωρικών ενοτήτων. Τα ΠΧΠ της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, και της Δυτικής Ελλάδας δεν κάνουν αναφορά και πρόβλεψη σε Σύνθετα Τουριστικά Καταλύματα, ως εκ τούτου, δεν έχουν προβλέψει σαφείς κατευθύνσεις για τη χωροθέτησή τους. Σε σύνδεση με το παραπάνω, μία σειρά από προβλέψεις του ΕΧΠ-Τ 2013 για Σύνθετα Τουριστικά Καταλύματα «ήπιας ανάπτυξης» στον νησιωτικό χώρο και σε

προστατευόμενες περιοχές, με ανώτατο μικτό συντελεστή δόμησης 0,05, απουσιάζουν από τα ΠΧΠ της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και της Δυτικής Ελλάδας.

Τα τελευταία χρόνια έχουν εγκριθεί ορισμένα χωρικά σχέδια σε τοπικό επίπεδο, στα οποία, παρόλο που προβλέπονται περιοχές προστασίας της φύσης ως μία από τις κατηγορίες των περιοχών που καθορίζονται από τα Τοπικά Χωρικά Σχέδια (όπως μετονομάστηκαν τα ΓΠΣ και τα ΣΧΟΟ-ΑΠ), δεν διαφαίνεται να λαμβάνεται ουσιαστικά υπόψη η προστασία της φύσης και τη βιοποικιλότητας.

4.2.3 Θεσμικό πλαίσιο ειδικών μορφών τουρισμού – οικοτουρισμού

Στον Ν. 4582 (ΦΕΚ Α 208/11.12.2018) για τον θεματικό τουρισμό προσδιορίζεται η έννοια του Τουρισμού Υπαίθρου και η ομάδα των τουριστικών προϊόντων που εντάσσονται σε αυτόν, τα οποία είναι: ο αγροτουρισμός, ο οινοτουρισμός, ο οικοτουρισμός-πράσινος τουρισμός, οι περιηγητικές διαδρομές-πεζοπορία, ο γεωτουρισμός και ο αλιευτικός τουρισμός. Ως οικοτουρισμός-πράσινος τουρισμός ορίζεται η ειδικότερη μορφή τουρισμού υπαίθρου, η οποία συνδέεται με διάφορες μορφές τουριστικής δραστηριότητας στη φύση και αναπτύσσεται σε περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος και αναγνωρισμένης οικολογικής αξίας, όπως τα Εθνικά Πάρκα, οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας, οι περιοχές του δικτύου Natura 2000 και λοιπές προστατευόμενες περιοχές.

Περιλαμβάνει περιήγηση, πεζοπορία, παρατήρηση και φωτογράφιση των οικοσυστημάτων, και άλλες δραστηριότητες αναψυχής που διοργανώνονται στο φυσικό περιβάλλον, εμπεριέχουν το στοιχείο της περιπέτειας, δε διαταράσσουν την περιβαλλοντική ισορροπία της περιοχής και έχουν επιστημονικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Στον ίδιο νόμο προβλέπονται οι επιχειρήσεις τουρισμού υπαίθρου, οι οποίες μπορούν να παρέχουν υπηρεσίες ενημέρωσης, παρακολούθησης ή συμμετοχής σε δράσεις που προωθούν την επαφή των επισκεπτών-τουριστών με την τοπική παραγωγική βάση και την ύπαιθρο. Εκκρεμεί η έκδοση ΚΥΑ που θα καθορίσει τους ειδικότερους όρους λειτουργίας των επιχειρήσεων τουρισμού υπαίθρου.

Επισημαίνεται ότι στην πλειονότητα των ΜΔΠΠ του ΟΦΥΠΕΚΑ, το προσωπικό, είτε σε συνδυασμό με τις ξεναγήσεις που υλοποιεί στις ενημερωτικές υποδομές και στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, είτε ανεξάρτητα από αυτές, προσφέρει δράσεις περιήγησης στις προστατευόμενες περιοχές για τη γνωριμία των επισκεπτών με τον ιδιαίτερο πλούτο που φιλοξενούν, χωρίς ωστόσο να έχει λάβει σχετική επιμόρφωση. Για τον λόγο αυτό, από τον ΟΦΥΠΕΚΑ είναι σε εξέλιξη έρευνα αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης στα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ), ως προαπαιτούμενο για την εκπόνηση Σχεδίου Δράσης για την αναδιοργάνωση

της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης που παρέχει ο Οργανισμός, στη βάση τριών αξόνων: **α)** επιμόρφωση-κατάρτιση προσωπικού, (ΑμεΑ, ΔΕΠΥ, νέες τεχνολογίες, προσωποποιημένη υποστηριζόμενη ξενάγηση, ειδική επικοινωνιακή πληροφόρηση) **β)** επικαιροποίηση υλικού με ενιαία προσέγγιση για όλες τις μονάδες διαχείρισης, και **γ)** δημιουργία νέου προϊόντος για την ενίσχυση της επισκεψιμότητας και την προσέλκυση νέων ομάδων στόχων, π.χ. τουρισμός ΑμεΑ/προσβάσιμος τουρισμός, μαθητικός τουρισμός. Σύμφωνα με μελέτη της εταιρείας Amadeus, στην Ευρώπη μόνο περιλαμβάνονται 380 εκατ. Άτομα με Αναπηρία (ΑμεΑ). Ο προσβάσιμος τουρισμός λειτουργεί όλο τον χρόνο και συμβάλλει στην άμβλυνση της ελληνικής τουριστικής εποχικότητας. Ο εκπαιδευτικός τουρισμός φαίνεται να αναπτύσσεται με ετήσιο ρυθμό 15%, και αποτελεί σημαντικό μοχλό ανάπτυξης που δεν δεσμεύει πόρους. Ωστόσο, για το σύνολο σχεδόν των επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο, η επιμόρφωση και η επαγγελματική πιστοποίηση αποτελούν ακόμα ζητούμενο.

4.2.4 Θεσμικό πλαίσιο για τους Οργανισμούς Διαχείρισης Προορισμών και τα Τουριστικά Παρατηρητήρια

Με το ΦΕΚ 250/23-12-2021, ο Νόμος 4875 με τίτλο «Πρότυποι Τουριστικοί Προορισμοί Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, Οργανισμοί Διαχείρισης και Προώθησης Προορισμού» εισάγει την έννοια και τις αρμοδιότητες των ΔΜΜΟ στην Ελλάδα. «Ο Οργανισμός Διαχείρισης και Προώθησης Προορισμού (ΔΜΜΟ) είναι ο βασικός φορέας που εξυπηρετεί τις ανάγκες διοίκησης και συντονισμού σε έναν τουριστικό προορισμό. Τα στελέχη των ΟΔΠΠ έχουν την ευθύνη και λογοδοτούν για μια σειρά διαδικασιών που σχετίζονται με την τουριστική διαχείριση. Οι διαδικασίες αυτές επιτρέπουν στα εμπλεκόμενα μέρη του προορισμού να συνεργάζονται και να συνδημιουργούν τουριστικές υπηρεσίες ή/και εμπειρίες και να αντιμετωπίζουν τις αρνητικές επιπτώσεις. Οι ΟΔΠΠ ιδρύονται με δημόσια ή/και ιδιωτική πρωτοβουλία και μπορεί να έχουν μετόχους». Στον ίδιο νόμο προβλέπεται και η δημιουργία των Τουριστικών Παρατηρητήριων που θα λειτουργούν ως δομές υποστήριξης των ΟΔΠΠ. Για την υποστήριξη της δημιουργίας των ΟΔΠ, το υπουργείο Τουρισμού προκήρυξε τον Νοέμβριο του 2023 διεθνή διαγωνισμό με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών συμβούλου, στο πλαίσιο υλοποίησης του υπο-έργου «Διαχείριση προορισμών», το οποίο εντάσσεται στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας από το υπουργείο Τουρισμού.

4.2.5 Θεσμικό πλαίσιο για τη φέρουσα ικανότητα

Το 2022, στο Άρθρο 63 του Ν. 4964 (ΦΕΚ 150/Α/30.7.2022) «Διατάξεις για την απλοποίηση της περιβαλλοντικής αδειοδότησης, τη θέσπιση πλαισίου για την ανάπτυξη των υπεράκτιων αιολικών πάρκων, την αντιμετώπιση

της ενεργειακής κρίσης, την προστασία του περιβάλλοντος και λοιπές διατάξεις», εισάγεται η έννοια της φέρουσας ικανότητας, που ορίζεται ως εξής: «Ως φέρουσα ικανότητα ενός χωρικού συστήματος νοούνται τα μέγιστα ανεκτά όρια επιβαρύνσεων ή και μεταβολών των συνθηκών που επικρατούν σε αυτό, πέραν των οποίων παύει να υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στο φυσικό περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία που διαβιεί σε αυτό, με αποτέλεσμα να προκαλούνται υπέρμετρες ή μη αναστρέψιμες φθορές στο φυσικό περιβάλλον και να ασκούνται αρνητικές πιέσεις στο ανθρωπογενές περιβάλλον και στην κοινωνία». Ταυτόχρονα, προσδιορίζεται ότι με ΠΔ θα καθοριστεί η μεθοδολογία για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας, οι βασικές παράμετροι που την καθορίζουν, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εξεταζόμενου κάθε φορά χωρικού συστήματος, και τα ανεκτά όρια των δεικτών-στόχων των βασικών παραμέτρων της βιώσιμης ανάπτυξής του. Έως τον Ιούνιο του 2024 δεν υπήρξε έκδοση του σχετικού ΠΔ.

4.2.6 Κατευθύνσεις για την οργάνωση και ανάπτυξη του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές, μέσα από το ισχύον και το υπό διαμόρφωση θεσμικό πλαίσιο

Έως τον Ιούνιο 2024, μόνο τρεις περιοχές του δικτύου Natura 2000 διαθέτουν θεσμοθετημένα Σχέδια Διαχείρισης (GR1220009 Λίμνες Κορώνεια - Βόλβη, Στενά Ρεντίνας και ευρύτερη περιοχή, GR3000003 Εθνικό Πάρκο Σχινιά - Μαραθώνα, GR4320003 Νήσος Χρυσή), και για περιορισμένο αριθμό περιοχών έχουν εκδοθεί ΠΔ ή ΚΥΑ μέσω των οποίων ορίζονται επιτρεπόμενες και μη δραστηριότητες (π.χ. Όλυμπος, Σχινιάς, Αλόνησος, Ζάκυνθος). Επιπρόσθετα, μικρός αριθμός περιοχών διαθέτει (ολοκληρωμένες ή σε εξέλιξη) μελέτες εκτίμησης φέρουσας ικανότητας και σχέδια διαχείρισης επισκεπτών (π.χ. Όλυμπος, Παρνασσός, Παμβώτιδα, Αχέροντας, Κερκίνη, Βιστωνίδα, Κυπαρισσιακός Κόλπος), καθώς και μελέτες ανάδειξης και προώθησης του αειφόρου τουρισμού (π.χ. Οροσειρά Ροδόπης, Παραποτάμιο Δάσος Νέστου).

Όσον αφορά στις μελέτες φέρουσας ικανότητας και τα σχέδια διαχείρισης επισκεπτών, διαπιστώνεται ότι:

(α) Δεν ακολουθείται κοινή προσέγγιση ως προς τη δομή και το περιεχόμενο των μελετών, και ως προς τη μεθοδολογία υπολογισμού της φέρουσας ικανότητας και διατύπωσης κατευθύνσεων διαχείρισης των επισκεπτών.

(β) Η συλλογή πρωτογενών δεδομένων κυμαίνεται από ανύπαρκτη έως περιορισμένη (π.χ. στοιχεία επισκεψιμότητας, αποτύπωσης αναγκών και προσδοκιών κ.ά.), είτε λόγω μη ενσωμάτωσης στις απαιτήσεις της εκάστοτε μελέτης είτε λόγω οικονομικών και χρονικών περιορισμών.

(γ) Προς το παρόν καταγράφονται δύο παραδείγματα εμπορικής χρήσης προστατευόμενων περιοχών, του Φαραγγιού της Σαμαριάς και του Εθνικού Πάρκου Σποράδων, ενώ, επίσης, διερευνάται η εμπορική χρήση και σε άλλες προστατευόμενες περιοχές.

(δ) Οι παλαιότερες χρονικά μελέτες προσεγγίζουν το ζήτημα μέσω διατύπωσης γενικών κατευθύνσεων για τη χωροθέτηση και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων και υποδομών στον χώρο και μέσω προτάσεων υλοποίησης, κυρίως, έργων ερμηνείας περιβάλλοντος (π.χ. μονοπάτια και διαδρομές, θέσεις θέας, χώροι αναψυχής, κέντρα ενημέρωσης). Οι πιο πρόσφατες μελέτες εστιάζουν κυρίως στην εκτίμηση της φυσικής φέρουσας ικανότητας επιλεγμένων θέσεων και διαδρομών. Επίσης, ενσωματώνουν στοιχεία πρωτογενούς έρευνας—περιορισμένης όμως κλίμακας—, αποτυπώνουν τις πιέσεις και τις απειλές που απορρέουν από την άσκηση της τουριστικής δραστηριότητας και διατυπώνουν με μεγαλύτερη σαφήνεια, χρονικά και χωρικά, προτεινόμενα έργα και δράσεις που καλύπτουν μεγάλο εύρος και δεν περιορίζονται στην ερμηνεία περιβάλλοντος. Ελάχιστες, δε, εισηγούνται σύστημα παρακολούθησης των επιπτώσεων από τους επισκέπτες στην προστατευόμενη περιοχή, και της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών (ικανοποίηση επισκέπτη).

Όσον αφορά στις ΕΠΜ, 13 βρίσκονται ή έχουν ολοκληρώσει το στάδιο της δημόσιας διαβούλευσης, οι οποίες, όπως προαναφέρθηκε, δεν περιορίζονται στον καθορισμό ζωνών προστασίας, μέτρων και στόχων διατήρησης των προστατευτέων αντικειμένων, όπως στο παρελθόν. Αντίθετα, καλούνται να αποτελέσουν εργαλείο χωρικού σχεδιασμού σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, δεσμευτικό για τη διοίκηση και τους πολίτες, καθοριστικό για την ανάπτυξη και εγκατάσταση κάθε ανθρωπογενούς δραστηριότητας στον χώρο, συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού και της αναψυχής. Από τη συγκριτική ανάλυση (**Πίνακας 4.4**) των κειμένων (και ειδικότερα του Τεύχους 5 - Προτάσεις Διαχείρισης) των ΕΠΜ που έχουν αναρτηθεί ή έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία διαβούλευσης, προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα, σε σχέση με τη βαρύτητα των ζητημάτων διαχείρισης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές:

- Ο τουρισμός συνδέεται κυρίως με τους στόχους άσκησης ανθρωπογενών δραστηριοτήτων, αειφόρου διαχείρισης των φυσικών πόρων και αντιμετώπισης κινδύνων, τους στόχους διαχείρισης για τη βιώσιμη ανάπτυξη και, περιστασιακά, με τους στόχους διατήρησης/αποκατάστασης του τοπίου.
- Η αλλαγή των χρήσεων γης και η επέκταση των οικιστικών δραστηριοτήτων, οι οποίες συνδέονται συχνά με τον τουρισμό και τη δεύτερη κατοικία, αναγνωρίζονται ως απειλή.

- Η άσκηση του τουρισμού και της αναψυχής αντιμετωπίζεται αποσπασματικά, ακόμη και στις περιοχές εκείνες όπου ο τουρισμός αποτελεί αξιόλογη οικονομική δραστηριότητα. Διατυπώνονται γενικές προτάσεις, οι οποίες δύναται να λειτουργήσουν ως οδικός χάρτης για την τουριστική ανάπτυξη στις συγκεκριμένες προστατευόμενες περιοχές.
- Η αναγκαιότητα ύπαρξης κανονιστικού πλαισίου για τη ρύθμιση της κίνησης των επισκεπτών κρίνεται επιτακτική και προτείνεται η αξιοποίηση εργαλείων, όπως η Εκτίμηση Φέρουσας Ικανότητας και το Σχέδιο Διαχείρισης Επισκεπτών, οι Κανόνες Ορθής Συμπεριφοράς Επισκεπτών, η οργάνωση Συστήματος Ερμηνείας Περιβάλλοντος κ.ά., χωρίς όμως να περιγράφεται με σαφήνεια η μεθοδολογία κατάρτισης και εφαρμογής ή να ακολουθείται κοινή προσέγγιση. Ο καθορισμός μέτρων, βάσει της εκτίμησης της φέρουσας ικανότητας, προκρίνεται ως ενδεδειγμένο μέτρο σύμφωνα με διεθνείς πρακτικές, το οποίο θα διασφαλίσει ότι η τουριστική ανάπτυξη θα είναι βιώσιμη και σύμφωνη με τις οικολογικές ανάγκες και την ανάγκη προστασίας κρίσιμων προστατευόμενων ειδών και τύπων οικοτόπων. Όμως, παρότι για ορισμένες περιοχές που εκπονούνται ΕΠΜ υπάρχουν μελέτες εκτίμησης φέρουσας ικανότητας ή προβλέπεται καθορισμός συγκεκριμένων μέτρων στα Εθνικά Σχέδια Δράσης που έχουν θεσμοθετηθεί (π.χ. για τη θαλάσσια χελώνα *Caretta caretta*), δεν λαμβάνονται ουσιαστικά υπόψη και δεν διατυπώνονται σαφή μέτρα. Από το σύνολο των ΕΠΜ αναδεικνύεται ότι η γνώση και εμπειρία για την ανάπτυξη τέτοιων εργαλείων— και ιδιαιτέρως για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας στις προστατευόμενες περιοχές— είναι περιορισμένη.
- Ο γενικός στόχος διαχείρισης για τη βιώσιμη ανάπτυξη συνδέεται με μικρότερη ή μεγαλύτερη έμφαση με το μοντέλο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, με δυναμική στροφή προς τον οικοτουρισμό και γενικότερα με την ανάπτυξη ήπιων και συμβατών Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού (τουρισμού υπαίθρου και ανά περίπτωση ήπιων μορφών αθλητικού και θαλάσσιου τουρισμού και καταδυτικού τουρισμού). Στόχος η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, η βελτίωση της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας και η διαφύλαξη του φυσικού κεφαλαίου της περιοχής.
- Η ανάπτυξη και η ενίσχυση του αειφόρου τουρισμού προωθείται μέσω έργων και δράσεων ερμηνείας περιβάλλοντος, ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, καθώς και δημιουργίας υποδομών για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών και την ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής.
- Οι κατευθύνσεις για τη σύνδεση της τουριστικής ανάπτυξης με την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, της πρωτογενούς παραγωγής και της προώθησης τοπικών προϊόντων, όπως και οι κατευθύνσεις προώθησης

των επιθυμητών μορφών τουρισμού, είναι αδρομερείς και δίνονται σε περιορισμένο αριθμό ΕΠΜ.

- Η πιθανότητα μη αποδοχής των ρυθμιστικών μέτρων από τους επαγγελματίες του τουρισμού τίθεται ως προβληματισμός και προτείνεται η υλοποίηση δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης (π.χ. απονομή τιμητικών τίτλων και πιστοποιητικών καλής πρακτικής).
- Η διεξαγωγή ευρύτατων και ουσιαστικών διαβουλεύσεων με το σύνολο των ενδιαφερόμενων μερών, καθώς και η διάθεση προς τους συντάκτες των μελετών ουσιαστικών και σαφών κατευθύνσεων για ουσιώδη ζητήματα, όπως π.χ. η αντιμετώπιση των αδειοδοτημένων ή υπό αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων, αναδεικνύεται ως ιδιαίτερης σημασίας.
- Τέλος, διαπιστώνεται η αναγκαιότητα συσχέτισης των προτεινόμενων ζωνών προστασίας και χρήσεων με τις προβλέψεις και κατευθύνσεις του υπερκείμενου σχεδιασμού (Ειδικά και Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια, ρυθμιστικά σχέδια κλπ.), καθώς και με τις ρυθμίσεις και τις προβλέψεις του υφιστάμενου ή του υπό εκπόνηση για κάθε περιοχή τοπικού ή ειδικού σχεδιασμού.

Ακολούθως, στον **Πίνακα 4.4** παρουσιάζονται συνοπτικά τα ευρήματα από την αδρομερή αξιολόγηση των ΕΠΜ σε σχέση με τον τουρισμό και την αναψυχή.

4.2.7 Συμπεράσματα για τις κατευθύνσεις οργάνωσης και ανάπτυξης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές, μέσα από το ισχύον ή το υπό διαμόρφωση (ΕΠΜ) θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα, και προτάσεις πολιτικής

Καταλήγοντας, σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, διαπιστώνεται πως, παρότι υπήρξε σημαντική πρόοδος στην προστασία και διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών (π.χ. επέκταση και ολοκλήρωση σε μεγάλο βαθμό του δικτύου Natura 2000, οργάνωση ενός νέου πολυεπίπεδου συστήματος διακυβέρνησης των προστατευόμενων περιοχών, ανάθεση εκπόνησης των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών, των σχεδίων ΠΔ και των Σχεδίων Διαχείρισης), ο χαρακτηρισμός των προστατευόμενων περιοχών δεν είναι ακόμη θεσμικά πλήρης και η διαχείρισή τους δύναται να βελτιωθεί.

Στα κυριότερα ζητήματα προς αντιμετώπιση για την επίτευξη προόδου στη διατήρηση της φύσης καταγράφονται η πολυνομία, η διάσπαση αρμοδιοτήτων και συχνά η ασάφεια και πλημμελής εφαρμογή του ευρύτατου κανονιστικού και θεσμικού πλαισίου, και η έλλειψη επαρκών μηχανισμών ελέγχου για την αποτελεσματική εφαρμογή της περιβαλλοντικής

νομοθεσίας. Επιπλέον, η χρονική υστέρηση στην ολοκλήρωση των ΕΠΜ, των σχεδίων ΠΔ και των Σχεδίων Διαχείρισης, στην κατάρτιση του Κτηματολογίου, στην κύρωση των δασικών χαρτών, στην αναθεώρηση των ειδικών χωροταξικών πλαισίων, στην προώθηση, ολοκλήρωση και εφαρμογή χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού (με συνέπεια, τη συνεχώς αυξανόμενη ένταση των τοπικών πιέσεων για οικιστική ανάπτυξη και αποσπασματική χωροθέτηση ποικίλων δραστηριοτήτων, χωρίς στρατηγική και εκτίμηση των επιπτώσεών τους). Ακόμα, η μη ενσωμάτωση των αρχών της αειφορίας ή η ελλειμματική εφαρμογή τους στις παραγωγικές δραστηριότητες όπως ο τουρισμός κ.ά.

Ειδικότερα ως προς τον τουρισμό, μέσα από την ανάλυση του ελληνικού θεσμικού πλαισίου προκύπτει ότι:

(α) Αναγνωρίζεται ότι ο τουρισμός αποτελεί σημαίνουσα οικονομική δραστηριότητα σε πολλές προστατευόμενες περιοχές και προωθείται η ανάπτυξη ειδικών/εναλλακτικών μορφών τουρισμού (με στόχο τη διεύρυνση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος, την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και κοινωνικής ευημερίας, την ενδυνάμωση της ταυτότητας της προστατευόμενης περιοχής κλπ.).

(β) Διαπιστώνεται η βαρύτητα των πιέσεων που ασκούνται στη βιοποικιλότητα και στις προστατευόμενες περιοχές από τη χωρίς σχεδιασμό άσκηση της τουριστικής και αναψυχικής δραστηριότητας, αλλά και από την ανεξέλεγκτη κίνηση των επισκεπτών.

(γ) Κρίνεται επιτακτική η σύνταξη μελετών και κατευθύνσεων για την ορθή άσκηση του τουρισμού και η θεσμοθέτηση συγκεκριμένων χωροθετημένων και χρονοθετημένων μέτρων. Στόχος είναι η διασφάλιση του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου και η αναχαίτιση της απώλειας ή υποβάθμισης ειδών και οικοσυστημάτων, η ενίσχυση της οικονομικής βιωσιμότητας των τουριστικών και αναψυχικών δραστηριοτήτων, η προαγωγή της τοπικής οικονομίας και κοινωνικής ευημερίας, αλλά και η αύξηση της ικανοποίησης των επισκεπτών.

Ωστόσο, παρά τις παραπάνω διαπιστώσεις, οι κατευθύνσεις που δίνει το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο για την εισαγωγή του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές είναι αποσπασματικές και ελλιπτικές και δεν μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στη στρατηγική ανάπτυξης τουριστικών οικοτουριστικών προϊόντων και οικοτουριστικών προορισμών.

Από την αδρομερή σύγκριση της βαρύτητας που έχουν οι προβλέψεις του ελληνικού θεσμικού πλαισίου στα 10 σημεία-κλειδιά του Ευρωπαϊκού Χάρτη για τον Αειφόρο Τουρισμό σε Προστατευόμενες Περιοχές, προκύπτει ότι η μεγαλύτερη βαρύτητα έχει δοθεί σε θέματα προστασίας και

συντήρησης του προστατευόμενου αντικειμένου. Μέτρια σημασία έχει δοθεί στην ποιότητα του τουριστικού προϊόντος, των εμπειριών και την πληροφόρηση, ενώ πολύ μικρή βαρύτητα έχουν ζητήματα προώθησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων χαμηλού περιβαλλοντικού αποτυπώματος, μάρκετινγκ, επιμόρφωσης, ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής, παρακολούθησης και δικτύωσης (**Πίνακας 4.5**).

Ιδιαίτερως ελλειμματικό κρίνεται το πλαίσιο σύνταξης των ΕΠΜ (**Πίνακας 4.4**), οι οποίες ωστόσο καλούνται να αποτελέσουν σημαντικό εργαλείο χωρικού και στρατηγικού σχεδιασμού και, όχι μόνο να υπαγορεύσουν τη διατήρηση ειδών και τύπων οικοτόπων, αλλά και να καθορίσουν την ανάπτυξη ενός τόπου.

Η διάγνωση των ελλείψεων και αδυναμιών του ελληνικού πλαισίου διαχείρισης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές καθιστά αναγκαία τη διασφάλιση των παρακάτω:

- Τη σύνταξη κατευθυντήριων αξόνων για την εκπόνηση μελετών εκτίμησης φέρουσας ικανότητας και διαχείρισης επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές, καθώς και κατευθύνσεων για την κατάρτιση ολοκληρωμένου σχεδίου οργάνωσης, ανάπτυξης και προώθησης των επιθυμητών μορφών τουρισμού και αναψυχής σε κάθε προστατευόμενη περιοχή, η οποία θα λαμβάνει υπόψη διεθνείς και ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και κείμενα πολιτικής π.χ. Ευρωπαϊκός Χάρτης για τον Αειφόρο Τουρισμό στις Προστατευόμενες Περιοχές.
- Την εξασφάλιση ενσωμάτωσης των προβλέψεων του περιβαλλοντικού σχεδιασμού στο σύστημα χωρικού σχεδιασμού. Ειδικότερα, πρέπει να ενσωματωθούν οι προτάσεις των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (ΕΠΜ) στις προβλέψεις και τις κατευθύνσεις του υπερκείμενου χωρικού σχεδιασμού και κυρίως του υπό ολοκλήρωση νέου Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τον Τουρισμό. Επιπλέον, στις ρυθμίσεις του υποκείμενου χωρικού σχεδιασμού, συμπεριλαμβανομένων των νέων Τοπικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΤΠΣ) και των Ειδικών Πολεοδομικών Πλαισίων (ΕΠΣ) που δρομολογούνται σε όλη τη χώρα, όπως και των υπό εκπόνηση Οργανωμένων Υποδοχέων Τουριστικών Δραστηριοτήτων (ΕΣΧΑΣΕ, ΕΣΧΑΔΑ).
- Την καθιέρωση ενός μόνιμου συστήματος συμμετοχικής διαβούλευσης, με στόχο την ενημέρωση, την επίλυση προβλημάτων και δυσλειτουργιών και την παροχή κατευθύνσεων για επίμαχα ζητήματα σχετικά με τον τουρισμό και την επιχειρηματικότητα σε προστατευόμενες περιοχές. Αυτό το σύστημα θα πρέπει να ενθαρρύνει τη δημιουργία συναινέσεων και τη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών ενδιαφερομένων, π.χ. των τοπικών αρχών, των περιβαλλοντικών οργανώσεων, των τουριστικών φορέων και της τοπικής κοινότητας. Η διαβούλευση μπορεί να συμβάλλει στη

διασφάλιση της βιώσιμης ανάπτυξης του τουρισμού σε αυτές τις περιοχές και στην εξεύρεση ισορροπίας μεταξύ τουριστικής δραστηριότητας και προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος.

Κομβικής σημασίας για την επιτυχή αντιμετώπιση όλων των ανωτέρω κρίνεται η ανάπτυξη σταθερών και συστηματικών συνεργασιών και συνεργειών μεταξύ των υπηρεσιών του ΥΠΕΝ, του ΟΦΥΠΕΚΑ, των Επιτροπών και των Συμβουλίων του υπουργείου (π.χ. Επιτροπή ΦΥΣΗ 2000, Εθνικό Συμβούλιο Υδάτων, Συμβούλιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή κλπ.), του Υπουργείου Τουρισμού και του ΕΟΤ, και των άλλων συναρμόδιων υπουργείων, της αποκεντρωμένης διοίκησης, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των ερευνητικών και ακαδημαϊκών φορέων από το περιβάλλον της χωροταξίας και τον τουρισμό, των μελών της Κοινωνίας των Πολιτών και της επιχειρηματικής κοινότητας.

Πίνακας 4.4: Συγκριτική Αξιολόγηση δεκατριών υπό διαβούλευση ΕΠΜ ως προς τη βαρύτητα των ζητημάτων διαχείρισης του τουρισμού στις Προστατευόμενες Περιοχές (X = μεγάλη/μεσαία βαρύτητα, x = μικρή βαρύτητα)

ΜΕΤΡΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	1α	1β	2α	4α	4β	6α	7α	8α	9α	9β	10β	11αΑ	11αΔ
Αποκατάσταση του τοπίου ως προϋπόθεση για την τουριστική ανάπτυξη						x					X		
Διάγνωση του μη σχεδιασμένου τουρισμού ως απειλή			x	x	x			x	x	x	x	x	x
Ρύθμιση των υποδομών τουρισμού και των αλλαγών χρήσεων γης	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x
Κανονιστικό πλαίσιο για την επίσκεψη στην περιοχή	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Υπολογισμός ΦΙΤΑ	x	x	x	x	x			x	x	x	x	x	x
Σχέδια Διαχείρισης Επισκεπτών		x			x			x	x	x	x	x	x
Κανόνες Ορθής Συμπεριφοράς Επισκεπτών					x			x	x	x	x	x	
Ανάπτυξη ήπιων ΕΕΜΤ	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Υποδομές για ΕΕΜΤ (Κέντρα Ενημέρωσης, διαδρομές και υποδομές ερμηνείας περιβάλλοντος)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Εξειδικευμένες δράσεις εκπαίδευσης, ενημέρωσης & ευαισθητοποίησης επαγγελματιών και κατοίκων	x	x	x		x	x	x	x		x	x	x	x
Σύνδεση του τουρισμού με την τοπική οικονομία		x			x	x		x			x		
Προώθηση σε νέες αγορές											x		
Μελέτη των τάσεων των διάφορων μορφών τουρισμού			x										
Ανάπτυξη συστήματος πιστοποίησης του οικοτουρισμού		x				x							x

Σημείωση: ΕΠΜ 1α: ΠΕ Έβρου και Ροδόλης (μέρους), ΕΠΜ 1β: ΠΕ Ροδόλης (μέρους), Ξάνθης, Καβάλας, Θάσου και Δράμας, ΕΠΜ 2α: Σερρών, Κιλκίς, Θεσσαλονίκης και Χαλκιδικής, ΕΠΜ 4α: ΠΕ Λάρισας, Μαγνησίας και Σποράδων, ΕΠΜ 4β: Τρικάλων και Καρδίτσας, ΕΠΜ 6α: ΠΕ Βοιωτίας (μέρους) και Εύβοιας, ΕΠΜ 7α: Περιφέρεια Αττικής, ΕΠΜ 8α: ΠΕ Νοτίου Αιγαίου, ΕΠΜ 9α: ΠΕ Ρεθύμνου (μέρους), Ηρακλείου και Λασιθίου, ΕΠΜ 9β: ΠΕ Χανίων και Ρεθύμνου (μέρους), ΕΠΜ 10β: ΠΕ Κορινθίας, Αργολίδας, Αρκαδίας και Λακωνίας, ΕΠΜ 11α: ΠΕ Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων και Γρεβενών - ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ, ΕΠΜ 11α: ΠΕ Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων και Γρεβενών - ΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ.

Πηγή: Ίδια επεξεργασία των υπό διαβούλευση ΕΜΠ.

Πίνακας 4.5: Βαρύτητα που έχει ο σχεδιασμός του τουρισμού στο ισχύον ή υπό διαμόρφωση θεσμικό πλαίσιο για τις ΠΠ. Αξιολόγηση στα 10 σημεία-κλειδιά από τον Ευρωπαϊκό Χάρτη για τον Αειφόρο Τουρισμό σε Προστατευόμενες Περιοχές

Σημεία-κλειδιά για τον σχεδιασμό του τουρισμού στις Προστατευόμενες Περιοχές (Ευρωπαϊκός Χάρτης για τον Αειφόρο Τουρισμό σε Προστατευόμενες Περιοχές)	Βαρύτητα στο ισχύον ή υπό διαμόρφωση θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα
1. Προστασία των τοπίων της βιοποικιλότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς	ΜΕΓΑΛΗ
2. Συντήρηση της κληρονομιάς μέσω του τουρισμού	ΜΕΓΑΛΗ
3. Προώθηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων χαμηλού περιβαλλοντικού αποτυπώματος	ΜΙΚΡΗ
4. Παροχή ποιοτικού τουριστικού προϊόντος και εμπειριών	ΜΕΣΑΙΑ
5. Διασφάλιση ότι η πληροφόρηση των επισκεπτών και το μάρκετινγκ του προορισμού είναι ποιοτικό και κατάλληλο	ΜΕΣΑΙΑ ΜΙΚΡΗ
6. Εξασφάλιση κοινωνικής συνοχής	ΜΙΚΡΗ
7. Υποστήριξη της τοπικής οικονομίας	ΜΙΚΡΗ
8. Ενίσχυση των ικανοτήτων διαχείρισης μέσα από την επιμόρφωση	ΜΙΚΡΗ
9. Τακτική παρακολούθηση των περιβαλλοντικών και οικονομικών επιδόσεων, της τοπικής ευημερίας και της ικανοποίησης των επισκεπτών	ΜΙΚΡΗ
10. Ανταλλαγή τεχνογνωσίας και δικτύωση	ΜΙΚΡΗ

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000:
ΕΝΑ ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ

Ιούλιος 2024

Προώθηση και προβολή
προστατευόμενων
περιοχών ως τουριστικών
προορισμών

5

5.1 Εισαγωγή

Οι τουριστικοί προορισμοί αντιμετωπίζουν σήμερα ένα σύνολο νέων προκλήσεων που προκύπτουν από τις αλλαγές τόσο στις καταναλωτικές συνήθειες των τουριστών (πλευρά της ζήτησης), όσο και στο περιβάλλον ανάπτυξης, παραγωγής και εμπορίας τουριστικών υπηρεσιών (πλευρά της προσφοράς). Εκτιμάται ότι οι προορισμοί εκείνοι, οι οποίοι αναγνωρίζουν τις αλλαγές που συμβαίνουν στην ευρύτερη τουριστική αγορά και ανταποκρίνονται αποτελεσματικά και ιδανικά προληπτικά σε αυτές, θα συνεχίσουν να απολαμβάνουν την καταναλωτική αποδοχή και να καρπώνονται επιθυμητά οφέλη στο μέλλον. Πλέον, σε μια παγκόσμια και απαιτητική τουριστική αγορά, ο στόχος της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας των τουριστικών προορισμών, ανεξάρτητα του μοντέλου ανάπτυξης που ακολουθεί, περιλαμβάνει την υιοθέτηση πελατοκεντρικών προσεγγίσεων, καθώς και την αξιοποίηση κατάλληλων εργαλείων και πρακτικών Τουριστικού Μάρκετινγκ.

Ειδικότερα, σήμερα όσο ποτέ άλλοτε, κρίνεται απαραίτητη η ισχυρή εστίαση σε ολοκληρωμένες προσεγγίσεις Στρατηγικού Τουριστικού Μάρκετινγκ που υιοθετούνται και εφαρμόζονται από τους εμπλεκόμενους στο σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων του προορισμού. Θεμελιώδεις στοιχεία των Στρατηγικών Τουριστικού Μάρκετινγκ είναι η αναγνώριση και ο σεβασμός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και των περιορισμών που θέτει το αναπτυξιακό μοντέλο, το οποίο ακολουθείται ή ταιριάζει στον εκάστοτε τουριστικό προορισμό. Παράλληλα, είναι φανερό πλέον ότι απαιτούνται σαφείς Στρατηγικές Τουριστικού Μάρκετινγκ για την αντιμετώπιση του εντεινόμενου ανταγωνισμού, και κυρίως για την επιτυχή ανταπόκριση σε ένα περισσότερο απαιτητικό περιβάλλον παραγωγής, προώθησης και παροχής των τουριστικών δραστηριοτήτων που ικανοποιούν τις σύγχρονες απαιτήσεις των τουριστών-καταναλωτών.

Η σύγχρονη φιλοσοφία του Τουριστικού Μάρκετινγκ είναι προσανατολισμένη στην αγορά, με τους φορείς εφαρμογής της να εστιάζουν στην αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με τις τρέχουσες και μελλοντικές ανάγκες των πελατών/επισκεπτών, και τη διάχυση αυτών των πληροφοριών σε όλο το εύρος και μήκος της διοικητικής διάρθρωσης, και των εμπλεκόμενων στη διαμόρφωση των τουριστικών προορισμών. Στόχος είναι προοδευτικά

να επιτευχθεί η επιθυμητή συναντίληψη στο σύνολο των εμπλεκομένων, για την αποτελεσματική εφαρμογή τους. Κατανοώντας τις καταναλωτικές ανάγκες, οι τουριστικοί φορείς μπορούν να αναπτύξουν τουριστικά προϊόντα και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις αυτές, επιτυγχάνοντας υψηλότερο βαθμό διείσδυσης στην τουριστική αγορά, και κυρίως υψηλότερης ικανοποίησης στις συγκεκριμένες ομάδες-στόχους των τουριστών-καταναλωτών.

Στη σύγχρονη τουριστική βιομηχανία, το «τουριστικό προϊόν» αντιπροσωπεύει ένα «σύνολο εμπειριών» που επιτυγχάνεται μέσω του συνδυασμού ενός ποικιλόμορφου φάσματος προϊόντων και υπηρεσιών. Πλέον, η τουριστική βιομηχανία έχει μετακινηθεί από την παραγωγή και παροχή «τουριστικών υπηρεσιών» στην παραγωγή και παροχή «τουριστικών εμπειριών» (με βιωματικά και συμμετοχικά στοιχεία), ιδανικά εξατομικευμένων, σύμφωνα με τις ανάγκες, επιθυμίες και απαιτήσεις των τουριστών-καταναλωτών. Για τους επισκέπτες, το τουριστικό προϊόν διαμορφώνεται από τη συνολική εμπειρία που αποκομίζουν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης σε ένα τουριστικό αξιοθέατο, και αποτελείται από το σύνολο των πτυχών και στοιχείων του προϊόντος (υλικών και άυλων), συμπεριλαμβανομένων της κατάστασης των εγκαταστάσεων, της εξυπηρέτησης από το προσωπικό, των παρεχόμενων δραστηριοτήτων, των μέσων και σεναρίων διάδρασης των επισκεπτών κλπ., ενώ η αξιολόγηση της εμπειρίας από τους επισκέπτες συσχετίζει άμεσα τα παραπάνω με τις στάσεις και προσδοκίες των τουριστών.

Σύμφωνα με τους Middleton και Clarke (2001), η συνολική τουριστική προσφορά των τουριστικών προορισμών περιλαμβάνει πέντε κύρια στοιχεία:

- A. Αξιοθέατα του προορισμού
- B. Εγκαταστάσεις και υπηρεσίες του προορισμού
- Γ. Προσβασιμότητα του προορισμού
- Δ. Εικόνες, εμπορικά σήματα και αντιλήψεις
- E. Τιμή για τον επισκέπτη.

Η προσπάθεια διασφάλισης, σε υψηλό βαθμό, των παραπάνω πέντε στοιχείων θα πρέπει να αποτελεί βασική και σταθερή επιδίωξη όσων εμπλέκονται με την οργάνωση, διαχείριση, και προώθηση των τουριστικών προορισμών, για τη διεκδίκηση των επιθυμητών τουριστικών ροών προς τον προορισμό. Η ανάπτυξη, καταγραφή και παρουσίαση των διαθέσιμων αξιοθέατων του προορισμού (π.χ. σημεία περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος), η διασφάλιση

άρτιων εγκαταστάσεων (π.χ. Κέντρα Ενημέρωσης) και υψηλής ποιότητας παρεχόμενων υπηρεσιών (π.χ. σύγχρονα ενημερωτικά/εκπαιδευτικά προγράμματα μέσω των νέων τεχνολογιών), η διευκόλυνση και υποστήριξη της προσβασιμότητας προς και εντός του προορισμού (π.χ. σήμανση, διαδραστικοί χάρτες), η δημιουργία κατάλληλου επικοινωνιακού περιεχομένου (π.χ. εμπορικά σήματα), και η σαφής τιμολογιακή πολιτική (π.χ. προγράμματα κοινών εισιτηρίων) συνθέτουν το βασικό πλέγμα δράσεων και ενεργειών που οφείλουν να αναπτύξουν οι τουριστικοί προορισμοί.

Επισημαίνεται ότι, όσο πιο ώριμη και ανταγωνιστική είναι η τουριστική αγορά, τόσο πιο πελατοκεντρικές οφείλουν να γίνονται οι προσεγγίσεις των τουριστικών προορισμών, με στόχο την απόκτηση ισχυρού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Έτσι, στην άκρως πολυσύνθετη, ώριμη και ανταγωνιστική τουριστική αγορά, οι πελατοκεντρικές προσεγγίσεις αποτελούν μονόδρομο, αφενός για τη βελτίωση της «τουριστικής εμπειρίας» του πελάτη και, αφετέρου για την ενίσχυση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων των τουριστικών προορισμών.

5.2 Τουριστικό Μάρκετινγκ και προστατευόμενοι τουριστικοί προορισμοί

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, παρατηρείται σαφής στροφή μιας ευδιάκριτης και αυξανόμενης μερίδας καταναλωτών στην αναζήτηση τουριστικών προϊόντων με έντονα βιωματικά χαρακτηριστικά που υιοθετούν παράλληλα στοιχεία βιωσιμότητας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση εφάρμοσε σταδιακά μεγάλο αριθμό προγραμμάτων που πρότειναν έναν διαφορετικό τύπο τουριστικής ανάπτυξης, επηρεάζοντας και καθοδηγώντας τους εμπλεκόμενους φορείς στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας (τουρίστες, ντόπιους, επιχειρηματίες του τουρισμού, ταξιδιωτικούς πράκτορες, εμπειρογνώμονες κ.ά.). Το αποτέλεσμα για χώρες, όπως η Ελλάδα, ήταν η σταδιακή -αλλά καθόλου εύκολη- εφαρμογή ενός διαφορετικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης, βασισμένου στις αρχές της αειφορίας, το οποίο παρήγαγε τελικά ένα πιο ποιοτικό και επεξεργασμένο τουριστικό προϊόν (Ζαγκότση, 2007). Ως αποτέλεσμα, αρκετοί φορείς χάραξης τουριστικής πολιτικής και πολλοί οξυδερκείς επαγγελματίες στράφηκαν στην παροχή τουριστικών υπηρεσιών που ανταποκρίνονται στα νέα καταναλωτικά πρότυπα.

Παράλληλα, παρατηρείται ότι σημαντικός αριθμός ταξιδιωτών εντάσσει στα ταξίδια του περισσότερα κίνητρα, ακολουθώντας τα χόμπι του ή τα ειδικά του ενδιαφέροντα. Σε πολλές περιπτώσεις αυτό γίνεται είτε στα πλαίσια του ίδιου ταξιδιού (ταξίδια με πολλαπλά κίνητρα) είτε σε ειδικά οργανωμένα ταξίδια, τα οποία χαρακτηρίζονται ως ταξίδια Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού (ΕΕΜΤ). Στην ελληνική τουριστική αγορά παρατηρείται αύξηση του αριθμού των διεθνών και εγχώριων ταξιδιωτών με αυτά τα χαρακτηριστικά, με αποτέλεσμα ο τομέας της τουριστικής προσφοράς σταδιακά να αντιδρά θετικά στη νέα μορφή ζήτησης που σχετίζεται και με τις προσπάθειες προώθησης βιώσιμων αναπτυξιακών και επιχειρηματικών πρακτικών στη χώρα (Despotaki, Tsartas, κ.ά., 2014). Αν και η Ελλάδα διαθέτει πλούσιους φυσικούς πόρους για την παραγωγή και κάλυψη της ταχέως αναπτυσσόμενης ζήτησης τουριστικών προϊόντων Ειδικών και Εναλλακτικών Ενδιαφερόντων, και ο ρόλος των επιστημόνων, των τοπικών φορέων και των χρηματοδοτικών πρωτοβουλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποστήριξαν τη σταδιακή στροφή προς αυτή τη νέα και πολλά υποσχόμενη αγορά, η ελληνική τουριστική αγορά καθυστέρησε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις αυτής της νέας ομάδας τουριστικών προϊόντων (Skoultzos, 2014).

Σε αρκετούς ανεπτυγμένους τουριστικούς προορισμούς της χώρας που στηρίζονται στην παροχή παραδοσιακών τουριστικών καταναλωτικών προϊόντων (4S), ο τουρισμός ειδικών και εναλλακτικών ενδιαφερόντων αξιοποιήθηκε ως συμπληρωματική παροχή για τον εμπλουτισμό και τη διαφοροποίηση της κυρίαρχης τουριστικής παροχής, και κατά συνέπεια τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας αυτών των προορισμών. Παράλληλα, τα προϊόντα του τουρισμού ειδικών και εναλλακτικών ενδιαφερόντων επηρέασαν θετικά την εμφάνιση νέων τουριστικών προορισμών ανά την ελληνική επικράτεια, οι οποίοι διέθεταν έναν ή περισσότερους τουριστικούς πόρους και θα μπορούσαν να καλύψουν τη ζήτηση ταξιδιών ειδικού ενδιαφέροντος.

Ένα από τα ενδιαφέροντα στοιχεία που καταγράφονται, είναι ότι οι περισσότεροι τουριστικοί προορισμοί, οι οποίοι υιοθέτησαν το νέο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης, δεν ήταν -για πρώτη φορά- παράκτιες ή νησιωτικές περιοχές (Rontos, Kitrinou κ.ά., 2012), αλλά ηπειρωτικοί προορισμοί και, σε πολλές περιπτώσεις, ορεινές περιοχές που δεν είχαν προηγούμενη σχετική τουριστική δραστηριότητα. Και αυτό διότι οι βασικές προϋποθέσεις και τα χαρακτηριστικά ανάπτυξης του τουρισμού ειδικών και εναλλακτικών ενδιαφερόντων ακολουθούν μια διαφορετική προσέγγιση αξιοποίησης των διαθέσιμων τουριστικών πόρων κάθε περιοχής (Kontis, 2009). Πλέον, αν και με καθυστέρηση, σε σχέση με αντίστοιχους ανταγωνιστικούς προορισμούς της Ευρώπης, το πρότυπο ανάπτυξης τουρισμού ειδικών και εναλλακτικών ενδιαφερόντων υιοθετείται σταδιακά από αρκετές περιοχές στην Ελλάδα που θέλουν, τις τελευταίες δεκαετίες, να προστεθούν στον τουριστικό χάρτη ως νέοι, ολοκληρωμένοι και ανταγωνιστικοί τουριστικοί προορισμοί (Κοκκώσης, Τσάρτας & Γκρίμπα, 2020).

Για μεγάλο διάστημα, οι Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού (EEMT) αντιμετωπίζονταν ως μια ειδική κατηγορία τουριστικών προϊόντων, όπου η ευαισθησία που περικλείουν θα έπρεπε να αντανakλάται σε όλα τα στάδια του τουριστικού εμπορικού κυκλώματος. Η αυξανόμενη ανάγκη των καταναλωτών τουριστικών προϊόντων για νέες διαφοροποιημένες τουριστικές εμπειρίες έχει διευρύνει τις καταναλωτικές ομάδες που ενδιαφέρονται για τουριστικά προϊόντα, τα οποία σχετίζονται με τη φύση, το περιβάλλον, τη βιωσιμότητα και την προστασία των ευαίσθητων οικοσυστημάτων. Παράλληλα, οι μεταβολές στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες επηρεάζουν τα υφιστάμενα τουριστικά καταναλωτικά πρότυπα, φέρνοντας όλο και περισσότερο τις βιωματικές και συμμετοχικές εμπειρίες στο επίκεντρο της τουριστικής κατανάλωσης. Χαρακτηριστικά, ο Waterhouse (2000) επισημαίνει ότι «όλο και περισσότερο, αγοράζουμε εμπειρία παρά αγαθά», ενώ ειδικότερα τα τουριστικά αγαθά και οι υπηρεσίες παράγονται για να δημιουργούν εμπειρία στους τουριστικούς καταναλωτές (Andersson, 2007).

Η σημασία της τουριστικής εμπειρίας έχει αναδειχθεί στη διεθνή τουριστική βιβλιογραφία από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, αναγνωρίζοντας ότι η

τουριστική εμπειρία ξεκινά από τη στιγμή που ο τουρίστας αναχωρεί από τον τόπο μόνιμης διαμονής μέχρι τη στιγμή που θα επιστρέψει σε αυτόν (Medlik & Middleton, 1973· Mannell & Iso-Ahola, 1987· Otto & Ritchie, 1996). Πλέον, είναι κοινώς αποδεκτή η προσέγγιση που υποστηρίζει ότι η τουριστική εμπειρία βρίσκεται στην καρδιά του τουριστικού προϊόντος (Swarbrooke 2002), και κατά συνέπεια η βιωσιμότητα των τουριστικών επιχειρήσεων, αλλά και των φορέων που παρέχουν τουριστικές υπηρεσίες και προϊόντα, εξαρτάται από την αναγνώριση του ρόλου της τουριστικής εμπειρίας και την επιτυχή διαχείρισή της (Richards, 1999).

Σύμφωνα με τον Swarbrooke (2002), οι παράγοντες που καθορίζουν την τουριστική εμπειρία είναι πολυδιάστατοι και περιλαμβάνουν:

1. Τα απτά στοιχεία του προϊόντος (π.χ. εγκαταστάσεις, φροντίδα των περιοχών κ.ά.)
2. Τα στοιχεία παροχής υπηρεσιών (π.χ. ποιότητα αξιοθέατων, συμπεριφορά και ικανότητες προσωπικού κ.ά.)
3. Τα στοιχεία του επισκέπτη (π.χ. προσδοκίες, συμπεριφορά, στάση και διάθεση του επισκέπτη)
4. Οι μη ελεγχόμενοι παράγοντες από τους υπεύθυνους του προορισμού και τους επισκέπτες (π.χ. κλιματολογικές συνθήκες, σύνθεση ομάδων που συμπίπτουν στον προορισμό κ.ά.).

Συνεπώς, οι τουρίστες, ως καταναλωτές τουριστικών υπηρεσιών, κάθε φορά επιλέγουν και καταναλώνουν ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών ως «δέσμη ωφελειών», οι οποίες όλες μαζί διαμορφώνουν τη «συνολική τουριστική εμπειρία» τους. Επιπλέον, οι τουρίστες αντιλαμβάνονται τους προορισμούς ως ένα αμάλγαμα προμηθευτών και υπηρεσιών που διαθέτει μια μοναδική, τοπική τουριστική ταυτότητα ως ένα διακριτό «εμπορικό σήμα» (Buhalis, 2000). Στο αρχικό στάδιο και πριν από την επίσκεψη στον τουριστικό προορισμό, οι τουρίστες-καταναλωτές διαμορφώνουν για αυτόν ένα σύνολο προσδοκιών, οι οποίες βασίζονται σε μια σειρά από παράγοντες, όπως: η προηγούμενη εμπειρία, η διαφήμιση, η επικοινωνία από στόμα σε στόμα, οι δράσεις προβολής, οι κοινές πεποιθήσεις (Baloglu & Brinberg, 1997), η παρουσίαση στο Διαδίκτυο, οι κριτικές και οι αναφορές στα κοινωνικά δίκτυα κ.ά. (Deb, Nafi & Valeri, 2024).

Κατά τη διάρκεια παραμονής στον προορισμό, οι τουρίστες «καταναλώνουν» τους προορισμούς ως συνολική εμπειρία, χωρίς συχνά να αντιλαμβάνονται ότι τα μεμονωμένα συστατικά στοιχεία του συνολικού προϊόντος παράγονται και διαμορφώνονται από μεμονωμένους φορείς ή άτομα. Συνεπώς, η συνολική τουριστική εμπειρία σε έναν προορισμό διαμορφώνεται από

μικρές πολυάριθμες επαφές (encounters) και συναλλαγές (transactions) ενός ευρύτερου φάσματος φορέων και ατόμων (π.χ. ξενοδόχοι, εστιάτορες, ξεναγοί, υπάλληλοι τοπικών αξιοθέατων κλπ.). Ολοκληρώνοντας το ταξίδι και επιστρέφοντας στον τόπο μόνιμης διαμονής του ο τουρίστας, με βάση τις εμπειρίες που έχει συλλέξει και τις προσδοκίες που είχε καλλιεργήσει, συνθέτει ή συμπληρώνει την εικόνα του για τον προορισμό που επισκέφθηκε.

Παρότι ο τουρίστας-καταναλωτής κρίνει μεμονωμένα τους φορείς (άτομα ή επιχειρήσεις) παροχής τουριστικών υπηρεσιών σε έναν προορισμό, αυτό επηρεάζει τη συνολική αντίληψη και αξιολόγηση της τουριστικής εμπειρίας για το σύνολο του προορισμού (Weiermair & Fuchs, 1998). Οι πιθανές αδυναμίες ή ελλείψεις ενός μεμονωμένου παρόχου τουριστικών υπηρεσιών μπορεί να υποβαθμίσουν την «τουριστική εμπειρία», επηρεάζοντας αρνητικά τη συνολική αξιολόγηση του προορισμού, είτε αποτρέποντας μελλοντικές επισκέψεις στον προορισμό είτε δημιουργώντας αρνητική δημοσιότητα για αυτόν (π.χ. αρνητική κριτική).

Ο ολιστικός χαρακτήρας της τουριστικής καταναλωτικής πράξης είναι αναμφίβολα καθοριστικός παράγοντας για την ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα των προορισμών, ενώ αντίστοιχα φαινόμενα εμφανίζονται τόσο στο εσωτερικό των τουριστικών επιχειρήσεων που διαθέτουν πολλαπλές λειτουργίες (π.χ. μουσείο, ξεναγήσεις, εκθετήριο, πωλητήριο κ.λπ.), όσο και στα δίκτυα τουριστικών επιχειρήσεων που διαθέτουν πολλαπλά σημεία παροχής τουριστικών υπηρεσιών. Ως εκ τούτου, οι υπεύθυνοι διαχειριστές των τουριστικών προορισμών αλλά και των τουριστικών επιχειρήσεων οφείλουν να εστιάζουν στη διασφάλιση της ποιότητας των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών σε όλα τα σημεία διαμόρφωσης της «τουριστικής εμπειρίας», και όχι μόνο σε αυτά που αναγνωρίζονται ως πυρήνες της τουριστικής παροχής (π.χ. στέγαση και εστίαση σε έναν προορισμό, εκθέματα σε ένα μουσείο κλπ.). Η επίτευξη των εκάστοτε στόχων (π.χ. αύξηση της επισκεψιμότητας ή των εσόδων), είναι άμεσα συνυφασμένη με την επίτευξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που θα διασφαλίσει ότι η συνολική «τουριστική εμπειρία» είναι ανώτερη άλλων εναλλακτικών ή συμπληρωματικών επιλογών.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι ο βιώσιμος τουρισμός και οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού που διαθέτουν στοιχεία βιώματικής εμπειρίας, αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της σύγχρονης τουριστικής κατανάλωσης, δημιουργώντας ευνοϊκές συνθήκες για τους φορείς που παρέχουν σχετικά τουριστικά προϊόντα και εμπειρίες. Οι τρέχουσες τάσεις στη σύγχρονη τουριστική καταναλωτική συμπεριφορά αυξάνουν το ενδιαφέρον για τα παραπάνω τουριστικά προϊόντα, δημιουργώντας τουριστικές ροές σε περιοχές που μέχρι πρόσφατα δεν είχαν σημαντικά ανεπτυγμένες τουριστικές δραστηριότητες, και βάζοντας στο χάρτη της τουριστικής αγοράς νέους προορισμούς— ή προσθέτοντας στους υφιστάμενους— νέες τουριστικές δραστηριότητες που εμπλουτίζουν την παρεχόμενη τουριστική

εμπειρία. Η παροχή ποιοτικών και ολοκληρωμένων τουριστικών εμπειριών με πελατοκεντρικά χαρακτηριστικά είναι η πρόκληση που έχουν να αντιμετωπίσουν οι υπεύθυνοι διαχειριστές τόσο των τουριστικών προορισμών, όσο και των τουριστικών μονάδων, αν θέλουν να διεκδικήσουν το ρόλο που τους αναλογεί στο σύγχρονο ανταγωνιστικό τουριστικό περιβάλλον.

Η πρόκληση γίνεται ακόμα μεγαλύτερη, καθώς η αξιολόγηση της ποιότητας της συνολικής τουριστικής εμπειρίας από τους ενημερωμένους και απαιτητικούς πλέον τουρίστες-καταναλωτές μπορεί να γίνεται στις επιμέρους παροχές, αλλά αντανakλά στο σύνολο του προορισμού ή του φορέα παροχής τουριστικών υπηρεσιών. Με βάση τα παραπάνω, οι Μονάδες Διαχείρισης των Προστατευόμενων Περιοχών του ΟΦΥΠΕΚΑ έχουν διττό σκοπό. Έχοντας σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση των προστατευόμενων περιοχών σε τουριστικούς προορισμούς, αφενός οφείλουν να ενημερώνουν και να συντονίζουν το σύνολο των εμπλεκόμενων φορέων σε μακρο-επίπεδο (βλ. τις σχετικές πρωτοβουλίες που παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα) και, αφετέρου, σε μικρο-επίπεδο, να διασφαλίζουν την άρτια παροχή τουριστικών εμπειριών εντός των δομών τους (π.χ. Κέντρα Πληροφόρησης).

5.3 Προβολή και προώθηση των προστατευόμενων τουριστικών προορισμών

Τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, οι τουρίστες αναζητούν όλο και περισσότερο αυθεντικές εμπειρίες με έντονα στοιχεία από την τοπική ταυτότητα του προορισμού που επισκέπτονται (π.χ. τρόπος ζωής, γαστρονομία, τοπικά έθιμα και παραδόσεις κλπ.), ενεργητική συμμετοχή σε δραστηριότητες στη φύση, καθώς και ανακάλυψη νέων άγνωστων τουριστικών προορισμών (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Σε εθνικό επίπεδο, οι προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000 διαμορφώνουν ένα ολοκληρωμένο δίκτυο διαφοροποιημένων τουριστικών προορισμών (ορεινών, παράκτιων, θαλάσσιων), με γεωγραφική διασπορά και δυνατότητα προσφοράς σύνθετων τουριστικών εμπειριών, πολλές φορές, πέρα από αυτές που έχουν άμεση συσχέτιση με το φυσικό περιβάλλον, όπως η τοπική παράδοση και η γαστρονομία, οι πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες, τα εκπαιδευτικά προγράμματα κ.ά. Οι επισκέπτες των περιοχών του δικτύου Natura 2000 περιορίζονται σε συγκεκριμένες καταναλωτικές ομάδες (ομάδες-στόχους) από το εσωτερικό της χώρας, με σαφή δημογραφικά χαρακτηριστικά (π.χ. μαθητές, ομάδες προσκόπων κλπ.) και σχετικά ομοιογενή καταναλωτικό προφίλ (π.χ. ενδιαφέρον για τη φύση και την περιπέτεια, εκπαίδευση κλπ.). Εξαίρεση, οι διεθνώς αναγνωρισμένοι τουριστικοί προορισμοί (π.χ. Όλυμπος, Ζάκυνθος κ.ά.), οι οποίοι αποτελούν μέρος ευρύτερων ταξιδιωτικών προγραμμάτων (π.χ. θερινές διακοπές αναψυχής).

Αναγνωρίζοντας, κατανοώντας και αποδεχόμενοι τις σύγχρονες τάσεις στην παραγωγή, προβολή και διάθεση τουριστικών πελατοκεντρικών εμπειριών, είναι φανερό ότι η αντιμετώπιση των προστατευόμενων περιοχών Natura 2000, ως ένα ενιαίο δίκτυο τουριστικών προορισμών με συναφή τουριστικά προϊόντα –ανεξάρτητα των διοικητικών και διαχειριστικών δομών– έχει να προσφέρει πολλαπλά οφέλη. Τόσο σε επίπεδο Τουριστικού Μάρκετινγκ, σχετικά με τη διερεύνηση, ανάλυση, οργάνωση, δημιουργία και παροχή ολοκληρωμένων τουριστικών εμπειριών σε επιλεγμένες ομάδες-στόχους τουριστών-καταναλωτών, όσο και σε επικοινωνιακό επίπεδο, με την ενεργητική προβολή και προώθηση του δικτύου με ενιαία εμπορική επωνυμία/ταυτότητα.

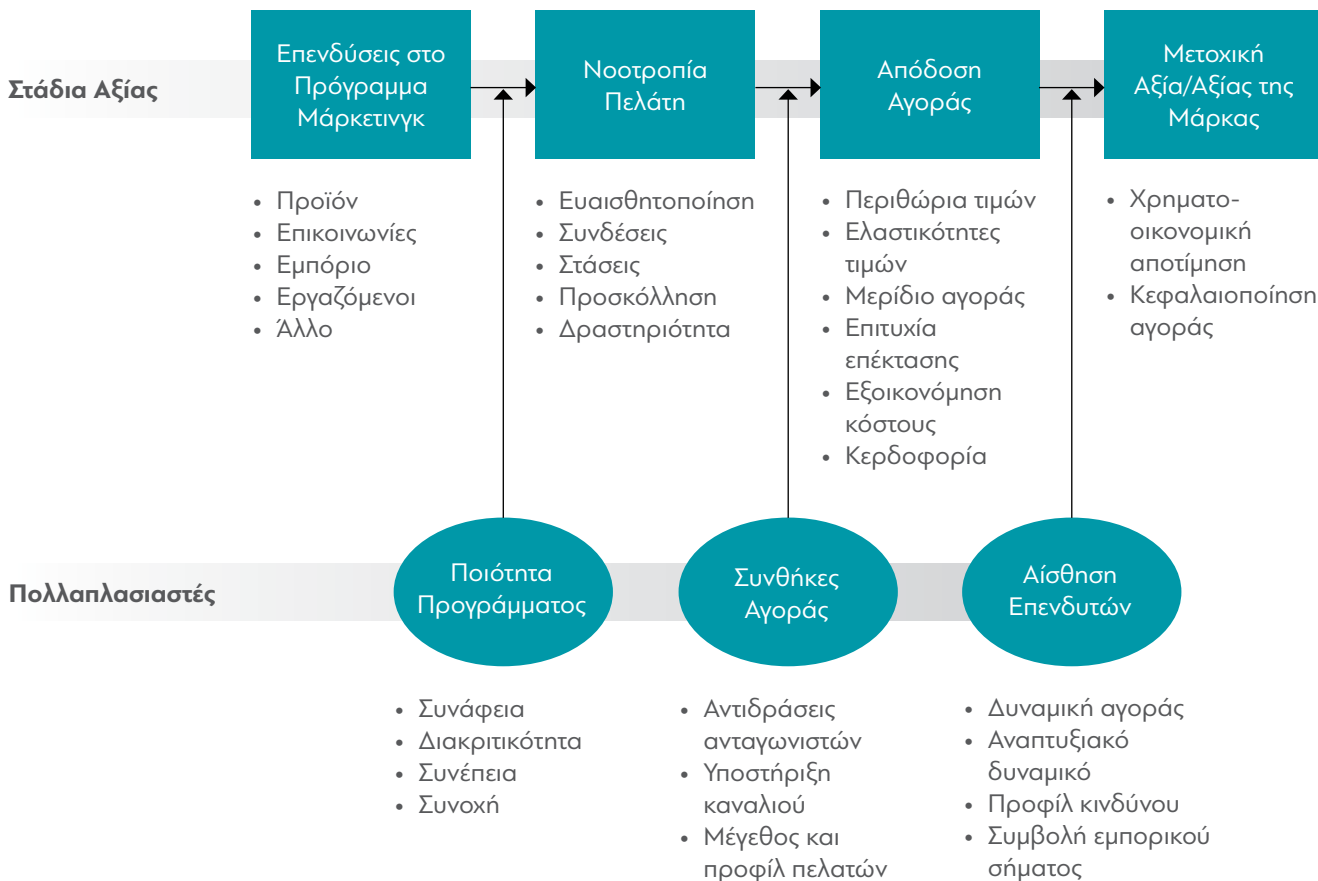
Η προτεινόμενη προσέγγιση αφορά το σύνολο των σημείων επαφής τουρίστα-καταναλωτή με τις δομές και παροχές των προστατευόμενων περιοχών του δικτύου Natura 2000 (π.χ. Κέντρα Πληροφόρησης, σημεία εξυπηρέτησης κλπ.). Ειδικότερα σε επικοινωνιακό επίπεδο, είναι πολλαπλά τα οφέλη από τις συνέργειες μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών Natura 2000 σχετικά με τη βελτίωση της προώθησης και αναγνωρισιμότητάς τους, στα πλαίσια ενός ολοκληρωμένου Επικοινωνιακού Στρατηγικού Πλάνου, με σύγχρονη τουριστική πελατοκεντρική αντίληψη και στόχευση σε συγκεκριμένα καταναλωτικά κοινά.

Παρότι η πληρότητα και ποιότητα των παρεχόμενων τουριστικών εμπειριών αποτελούν τον βασικό παράγοντα για τη λήψη αγοραστικών αποφάσεων, οι καταναλωτές, εξαιτίας του μεγάλου εύρους εναλλακτικών επιλογών, δυσκολεύονται να διακρίνουν τα διαφορετικά προϊόντα/υπηρεσίες, με τις εμπορικές επωνυμίες/ταυτότητες να συμβάλλουν καθοριστικά στην αναγνώριση των επιθυμητών επιλογών που δημιουργούν αξία για τους ίδιους. Χαρακτηριστικά, οι Keller και Lehmann (2003) υποστηρίζουν ότι η διαδικασία δημιουργίας αξίας της επωνυμίας ενός τουριστικού προϊόντος/υπηρεσίας/προορισμού αρχίζει με τις επενδύσεις στις δραστηριότητες μάρκετινγκ που επηρεάζουν τη «νοοτροπία» των πελατών, σε σχέση με το «τι γνωρίζουν και τι νιώθουν οι καταναλωτές όσον αφορά το συγκεκριμένο εμπορικό σήμα». Αυτό είναι που διαμορφώνει τελικά τη συνολική οικονομική αποτίμηση του τουριστικού προϊόντος/υπηρεσίας/προορισμού.

Η αλυσίδα αξίας της επωνυμίας αποτελείται από τέσσερα διακριτά στάδια διαμόρφωσης της αξίας, τα οποία είναι: 1. Οι «Επενδύσεις στο Πρόγραμμα Μάρκετινγκ», 2. Η «Νοοτροπία των Πελατών», 3. Η «Απόδοση της Αγοράς» και 4. Η «Χρηματοοικονομική Αποτίμηση του Τουριστικού προϊόντος/υπηρεσίας/προορισμού». Τέλος, υποστηρίζουν ότι κατά τη δημιουργία αξίας για την επωνυμία, οι συνδετικοί παράγοντες, Α. «Ποιότητα Προγράμματος», Β. «Συνθήκες Αγοράς» και Γ. «Αίσθηση Επενδυτών», οι οποίοι παρεμβαίνουν μεταξύ των παραπάνω σταδίων, μεταφέρουν ή πολλαπλασιάζουν την αξία που έχει δημιουργηθεί από το ένα στάδιο προς το άλλο.

Η ποιότητα του προγράμματος μάρκετινγκ που εφαρμόζεται, επιδρά στη θετική γνώμη και σκέψη των τουριστών με συνέπεια να κάνει τη μάρκα αναγνωρίσιμη, διακριτή και μοναδική ανάμεσα σε άλλες. Οι συνθήκες της αγοράς σχετίζονται με τα οφέλη που λαμβάνει ο καταναλωτής από τη συγκεκριμένη μάρκα έναντι του ανταγωνισμού. Τέλος, η αίσθηση των επενδυτών αναφέρεται στην αντίληψη των άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενων παραγωγών τουριστικών υπηρεσιών για τη δυναμική της μάρκας στην αγορά, και την υποστήριξη που παρέχουν σε αυτή, μέσω της χρηματοδότησης των σχετικών δράσεων προβολής και προώθησης.

Διάγραμμα 5.1: Αλυσίδα Αξίας Μάρκας (Brand Value Chain)

Πηγή: Keller και Lehmann, 2003

Με βάση τα παραπάνω, η δημιουργία ενιαίας εμπορικής επωνυμίας/ταυτότητας αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική προβολή και προώθηση των τουριστικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών που παρέχονται στα όρια των προστατευόμενων περιοχών του δικτύου Natura 2000, στην εθνική και διεθνή τουριστική αγορά.

5.4 Προβολή και προώθηση των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών

Τα τελευταία χρόνια καταγράφονται εξαιρετικά βήματα στη συγκέντρωση, την οργάνωση και τον διαμοιρασμό της υφιστάμενης γνώσης που σχετίζεται με τις προστατευόμενες περιοχές. Κυρίως για την αξιοποίησή της από όλους όσοι εργάζονται για την προστασία, διατήρηση και διαχείρισή τους, αλλά και από εκείνους που σχεδιάζουν και παρέχουν αναψυκτικές και τουριστικές υπηρεσίες, καθώς και από το ευρύ κοινό που επιθυμεί να αντλήσει πληροφορίες, για να γνωρίσει και να περιηγηθεί με ασφάλεια στις προστατευόμενες περιοχές.

Σημαντική πρωτοβουλία για τα δάση της χώρας που εντάσσονται στο δίκτυο Natura 2000 και ευρύτερα, αποτέλεσε το έργο LIFE ForestLife (LIFE14 GIE/GR/000304) «Οικοδόμηση συνεργασιών, ανάπτυξη δεξιοτήτων και ανταλλαγή γνώσεων για τα δάση του Δικτύου Natura 2000 στην Ελλάδα», που υλοποιήθηκε από το ΥΠΕΝ-Γενική Διεύθυνση Δασών και Δασικού Περιβάλλοντος και το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας/Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων (ΜΓΦΙ-ΕΚΒΥ). Το έργο στόχευσε στην ενίσχυση και διεύρυνση συνεργασιών, στην ανταλλαγή και διάδοση καλών πρακτικών μεταξύ όλων όσων δραστηριοποιούνται στις δασικές περιοχές, και στην ενδυνάμωση δεξιοτήτων υπηρεσιών, οργανισμών και οικονομικών φορέων που εμπλέκονται στην προστασία και διαχείριση των δασών. Παράλληλα, στόχευσε στην ενίσχυση της αναψυκικής τους αξίας και στην ανάδειξη των δασικών περιοχών ως τουριστικών προορισμών. Ειδικότερα στο πλαίσιο του έργου, αναπτύχθηκαν δύο κύρια εργαλεία, τα οποία λειτουργούν σε συνεργασία της Δασικής Υπηρεσίας και του ΜΓΦΙ-ΕΚΒΥ: η Διαδικτυακή Πύλη Συνεργασίας για τα Δάση¹¹ και η εφαρμογή «Forestlife» για την προβολή των δασών του Δικτύου Natura 2000.

Η Διαδικτυακή Πύλη Συνεργασίας για τα Δάση αποτελεί έναν πληροφοριακό κόμβο για τη διάχυση πληροφοριών, την ανταλλαγή εμπειριών και τη διάδοση καλών πρακτικών στους τομείς της διαχείρισης και προστασίας των δασικών οικοσυστημάτων και της ανάπτυξης της αειφορικής δασοπονίας. Παρέχει πρόσβαση σε πληροφοριακό υλικό, νομοθεσία, πολιτικές για τη φύση, εθνικές εκθέσεις, μελέτες και κατευθυντήριες οδηγίες δασικής διαχείρισης.

¹¹ Την ευθύνη διαχείρισης της Πύλης έχει η Γενική Διεύθυνση Δασών και Δασικού Περιβάλλοντος του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας.

Επιπλέον, περιλαμβάνει διαδικτυακό χάρτη δασών και προηγμένα εργαλεία αναζήτησης, διευκολύνει την επικοινωνία και τη συνέργεια, και απευθύνεται σε όλους εκείνους που εργάζονται για τα δάση και στα δάση της Ελλάδας. Η διαδικτυακή εφαρμογή για τα δάση της Ελλάδας «ForestLife» προβάλλει τον δασικό πλούτο της χώρας και στοχεύει στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του ευρέος κοινού και ειδικότερα των επισκεπτών δασικών περιοχών, καθώς και στην ικανοποιητική περιήγησή τους στα δασικά οικοσυστήματα.

Δεδομένης της ύπαρξης αξιολογού ογκού πληροφοριών σε ψηφιακή μορφή, είναι εξαιρετικά χρήσιμος ο εντοπισμός, η καταγραφή και η αξιολόγηση της υφιστάμενης διαδικτυακά παρεχόμενης τουριστικής πληροφόρησης για τις προστατευόμενες περιοχές. Ειδικότερα, προτείνεται:

- Να διερευνηθούν, να εντοπιστούν και να καταγραφούν οι υφιστάμενες πηγές αξιόπιστης διαδικτυακής τουριστικής πληροφόρησης που παρέχουν οι Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών του ΟΦΥΠΕΚΑ, καθώς και οι αντίστοιχες πηγές άλλων δημόσιων φορέων και οργανισμών που εμπλέκονται με τις προστατευόμενες περιοχές της Ελλάδας και την ανάπτυξη και προβολή του τουρισμού σε αυτές.
- Να αξιολογηθεί το σύνολο των πηγών που θα προκύψει από την παραπάνω διαδικασία βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων στις εξής δύο διακριτές κατηγορίες:
 - στα κριτήρια αξιολόγησης του περιεχομένου και του βαθμού επίτευξης των στόχων προβολής και προώθησης της αναψυχής και του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές, και
 - στα τεχνικά κριτήρια που αξιολογούν την ευχρηστία και τη λειτουργικότητα των ψηφιακών πηγών.
- Να δημιουργηθεί ιστοσελίδα για τη διαδικτυακή προβολή των προστατευόμενων περιοχών, των Μονάδων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, αλλά και των μέσων επικοινωνίας που διαθέτουν, με τη μορφή αφηγηματικών χαρτών (story maps). Στην ιστοσελίδα θα πρέπει να παρουσιάζονται οι τουριστικοί πόροι (π.χ. υποδομές, μουσεία, θέσεις και χώροι ειδικού ενδιαφέροντος) για το σύνολο των προστατευόμενων περιοχών της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας, αναδεικνύοντας το αλληλένδετο του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου, με σκοπό την ανάδειξη της σπουδαιότητας των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών υψηλής και πολυσήμαντης αξίας.
- Να δοθεί ιδιαίτερη μέριμνα στην ποιότητα, τη μορφή και τα χαρακτηριστικά του παρεχόμενου περιεχομένου (κείμενα, φωτογραφίες, ήχος, βίντεο), ώστε αξιοποιώντας τα διαθέσιμα έγκυρα επιστημονικά δεδομένα, να υιοθετηθούν εύληπτες εκφραστικές φόρμες με σαφή τουριστικό πελατοκεντρικό προσανατολισμό.

Η ιστοσελίδα, συγκεντρώνοντας με εξαιρετική ακρίβεια και πληρότητα τα κύρια στοιχεία της φύσης και του πολιτισμού για το σύνολο της χώρας, θα διαμορφώνει έναν αναλυτικό χάρτη των διαθέσιμων τουριστικών πόρων ανά προστατευόμενη περιοχή. Οι πόροι αυτοί μπορούν να αξιοποιηθούν για τη δημιουργία τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών πελατοκεντρικού προσανατολισμού από τους άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενους, με την οργάνωση και διάθεση τουριστικών δραστηριοτήτων και κατ' επέκταση ολοκληρωμένων τουριστικών εμπειριών (π.χ. τουριστικά γραφεία, περιβαλλοντικοί σύλλογοι κ.ά.).

Σύμφωνα με τις τρέχουσες τάσεις του Τουριστικού Μάρκετινγκ, για την επιτυχή προβολή και προώθηση των τουριστικών προϊόντων, υπηρεσιών και προορισμών είναι αναγκαία η ύπαρξη κατάλληλων ψηφιακών μέσων και εργαλείων (π.χ. ιστοσελίδες, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ψηφιακές εφαρμογές κ.ά.) με πελατοκεντρική αντίληψη και λειτουργία. Με βάση τα παραπάνω, κρίνεται απαραίτητο η ιστοσελίδα να αποτελεί παράλληλα και πληροφοριακό κόμβο με εξωστρεφές και πελατοκεντρικό περιεχόμενο, που θα απευθύνεται κατά κύριο λόγο στους τελικούς υφιστάμενους και δυνητικούς τουρίστες-καταναλωτές, αρχικά, των δασικών προστατευόμενων περιοχών, και εν συνεχεία, του συνόλου των προστατευόμενων περιοχών (π.χ. χερσαίων, υδάτινων, θαλάσσιων, μικτού χαρακτήρα, κλπ.), που έχουν προϋποθέσεις ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων.

Ως πληροφοριακός κόμβος, θα πρέπει να προτείνει ολοκληρωμένα τουριστικά προϊόντα ή να υποστηρίζει τη δημιουργία τους με άμεσο και φιλικό τρόπο για τους τουρίστες-καταναλωτές. Οι σχετικοί ψηφιακοί κόμβοι ενσωματώνουν εργαλεία, λειτουργίες και δυνατότητες, αξιοποιώντας τις υφιστάμενες τεχνολογικές λύσεις για την απευθείας ολοκληρωμένη διάδραση με τους τουρίστες-καταναλωτές, σύμφωνα με τις επικρατούσες πρακτικές ψηφιακής επικοινωνίας και εμπορίας τουριστικών εμπειριών. Επισημαίνεται ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις, σε συνδυασμό με τις μεταβολές των καταναλωτικών προτύπων των τουριστών, οι οποίες αναλύθηκαν παραπάνω, έχουν μεταβάλει καθοριστικά τον τρόπο που οι άνθρωποι αναζητούν και αξιολογούν τις διαθέσιμες πληροφορίες, και τελικά αγοράζουν τα τουριστικά προϊόντα και τις υπηρεσίες που επιθυμούν. Οι ελλείψεις και η αδυναμία ολοκλήρωσης της παραπάνω διαδικασίας (αναζήτηση πληροφοριών, αξιολόγηση, αγορά επιθυμητών τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών), λειτουργεί ανασταλτικά για ένα διαρκώς αυξανόμενο καταναλωτικό κοινό με ώριμη καταναλωτική συμπεριφορά στο ψηφιακό περιβάλλον.

Ειδικότερα, οι τουρίστες αναζητούν συστάσεις για προορισμούς και ταξιδιωτικές συμβουλές, αξιοποιώντας τη διαδικτυακή παρουσίαση της τουριστικής βιομηχανίας, καθώς και τα σύγχρονα ψηφιακά κανάλια επικοινωνίας και δημιουργίας περιεχομένου από τους χρήστες (User-Generated Content - UGC). Η συντριπτική πλειοψηφία των υποψήφιων τουριστών αντλούν

τις απαραίτητες πληροφορίες από το Διαδίκτυο, ξεκινώντας, μέσω αυτού, την έρευνα αλλά και το νοητικό ταξίδι τους. Μέσω του Διαδικτύου γίνονται τα πρώτα βήματα των τουριστών-καταναλωτών προς τον προορισμό, «πριν από την αγορά» του ταξιδιού. Τα βήματα αυτά είναι συχνά ιδιαιτέρως κρίσιμα για τη διαδικασία λήψης της αγοραστικής απόφασης που οδηγεί στην τελική επιλογή συγκεκριμένων τουριστικών προϊόντων, υπηρεσιών και προορισμών. Κατά τη διάρκεια αυτών των αρχικών φάσεων, οι άνθρωποι αναζητούν αξιόπιστες και πρακτικές τουριστικές πληροφορίες, συμβουλές, περιεχόμενο ή ειδικές προσφορές για την τουριστική τους εμπειρία, ενώ πλέον αναζητούν και διαβεβαιώσεις για τις υπηρεσίες που πρόκειται να χρησιμοποιήσουν (π.χ. αξιολογήσεις και αναφορές).

Κατά τη διάρκεια παραμονής στον προορισμό, οι τουρίστες αναζητούν άμεσα κατάλληλο περιεχόμενο που θα εμπλουτίσει την τουριστική τους εμπειρία με όλο και περισσότερο εξατομικευμένο τρόπο. Οι τεχνολογίες της εμπλουτισμένης και εικονικής πραγματικότητας είναι ιδιαίτερα ελκυστικές, επιτρέποντας στους επισκέπτες να βιώσουν ανεξάρτητα και αυτόνομα την τουριστική τους εμπειρία στους χώρους επίσκεψης π.χ. αυτόματη εξατομικευμένη περιήγηση σε ένα Κέντρο Πληροφόρησης ή σε ένα μονοπάτι μέσα στο δάσος. Οι εφαρμογές εμπλουτισμένης πραγματικότητας επιτρέπουν την παροχή πληροφοριών, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις ικανότητες του εκάστοτε καταναλωτή, αξιοποιώντας πληθώρα οπτικοακουστικών μέσων (κείμενο, ήχο, φωτογραφίες, βίντεο, γραφικές αναπαραστάσεις) που υποστηρίζουν οι σύγχρονες φορητές συσκευές (π.χ. κινητά τηλέφωνα). Η παροχή μοναδικών εμπλουτισμένων βιωματικών εμπειριών προς τους επισκέπτες των προστατευόμενων περιοχών δημιουργεί αξέχαστες τουριστικές εμπειρίες, ενισχύοντας τη ροπή των καταναλωτών είτε για επανάληψη της επίσκεψης είτε για την παραγωγή θετικών επικοινωνιακών κυμάτων στον άμεσο και ευρύτερο κοινωνικό τους περίγυρο (συμβατική και ψηφιακή επικοινωνία από στόμα σε στόμα – electronic Word of Mouth – e/WOM).

Η διάδοση των προσωπικών φορητών συσκευών και η ενσωμάτωση σε αυτές σειρές λειτουργιών παραγωγής και επεξεργασίας ψηφιακού περιεχομένου, σε συνδυασμό με την άμεση διάδοση αυτού, μέσω των κοινωνικών δικτύων, έχει μεταβάλει τον ρόλο των τουριστών και τις σχέσεις τους με τους παρόχους τουριστικών υπηρεσιών. Οι τουρίστες-καταναλωτές διεκδικούν κυρίαρχο ρόλο στις επικοινωνιακές πρακτικές και κατά συνέπεια στην αποτελεσματικότητα των προωθητικών και εμπορικών ενεργειών στον τουρισμό, καθώς οι έντονες τουριστικές εμπειρίες αποτελούν προνομιακό πεδίο έμπνευσης και παραγωγής περιεχομένου από τους χρήστες.

Το περιεχόμενο που δημιουργείται από τους χρήστες (User-Generated Content – UGC), κατά την επίσκεψη και κατανάλωση των παρεχόμενων τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών, μπορεί να περιλαμβάνει αναφορές, εικόνες, βίντεο, ιστορίες κ.ά., που αναρτώνται και διαμοιράζονται, μέσω του

Διαδικτύου, σε ευρύτερα κοινά. Υιοθετώντας πρακτικές που ενθαρρύνουν τους τουρίστες να δημιουργήσουν και να διαμοιράσουν μοναδικό περιεχόμενο, επιτυγχάνεται ο εμπλουτισμός του διαθέσιμου περιεχομένου αλλά και ο διαμοιρασμός του με άμεσο τρόπο και υψηλή επιδραστικότητα για συγκεκριμένα καταναλωτικά κοινά (π.χ. ο ψηφιακός κοινωνικός κύκλος του χρήστη). Συμπληρωματικές πρωτοβουλίες και δράσεις, όπως η δημιουργία trending hashtag, η δημιουργία συγκεκριμένων σημείων/τοποθεσιών φωτογράφισης των επισκεπτών αλλά και πεδίων ανάρτησης του παραγόμενου υλικού στα ψηφιακά μέσα του φορέα, με πιθανά ανταλλάγματα (π.χ. μηνιαία βραβεία), ενθαρρύνει τους επισκέπτες να δημιουργήσουν και να διαμοιράσουν ανεξάρτητο και θετικά επιδραστικό περιεχόμενο για τον φορέα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές φορές η παραγωγή και κοινοποίηση του παραγόμενου ψηφιακού περιεχομένου συνεχίζεται και μετά την ολοκλήρωση του ταξιδιού, ενώ το κοινοποιημένο περιεχόμενο παραμένει διαθέσιμο επί μακρόν, επηρεάζοντας τόσο τους υφιστάμενους, όσο και τους μελλοντικούς ενδιαφερομένους.

Τέλος, επισημαίνεται ότι για την αποτελεσματικότητα των στρατηγικών μάρκετινγκ, και ειδικότερα των επικοινωνιακών και προωθητικών ενεργειών, απαιτείται σαφής προσδιορισμός των κοινών, στα οποία στοχεύει το παρεχόμενο τουριστικό προϊόν των προστατευόμενων τουριστικών περιοχών, καθώς αυτό επηρεάζει καθοριστικά το σύνολο του Στρατηγικού Σχεδίου Μάρκετινγκ. Η οριοθέτηση συγκεκριμένων κοινών-στόχων ως προτεραιότητα σε τοπικό/εθνικό/διεθνές επίπεδο, διαμορφώνει το περιεχόμενο της τουριστικής προσφοράς των προστατευόμενων τουριστικών περιοχών, και κατ' επέκταση επηρεάζει τους επικοινωνιακούς στόχους, το επικοινωνιακό περιεχόμενο και τις επικοινωνιακές πρακτικές που πρέπει να εφαρμοστούν. Ενδεικτικά, η στόχευση τουριστών-καταναλωτών που διαμένουν κοντά στον προστατευόμενο φυσικό πόρο, επηρεάζει τις προωθητικές και διαφημιστικές προσπάθειες και πρακτικές (π.χ. πρόταση σε τοπικό κοινό για ολιγόωρη παραμονή, σε αντίθεση με την πολυήμερη διαμονή που προτείνεται στο διεθνές κοινό).

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000:
ΕΝΑ ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ

Ιούλιος 2024

Διακυβέρνηση

6.1 Η έννοια της διακυβέρνησης

Τις τελευταίες δεκαετίες και ειδικότερα μετά το 1990, η έννοια της διακυβέρνησης προσελκύει το ενδιαφέρον όλο και περισσότερων οργανισμών, φορέων και επιστημόνων καθώς αποκτά μεγαλύτερη σημασία για την ευημερία συνολικά των κοινωνιών. Ένας από τους πρώτους ορισμούς που δόθηκε για την έννοια της διακυβέρνησης είναι από το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNDP), το 1997, όπου προσδιορίστηκε ως «...η άσκηση οικονομικής, πολιτικής και διοικητικής εξουσίας για τη διαχείριση ποικίλων θεμάτων σε όλα τα επίπεδα [...]. Η διακυβέρνηση περιλαμβάνει μηχανισμούς, διαδικασίες και θεσμούς, μέσω των οποίων, κοινωνικοί φορείς, πολίτες και ομάδες πολιτών εκφράζουν τα ενδιαφέροντά τους, ασκούν τα νόμιμα δικαιώματά τους, εκτελούν τις υποχρεώσεις τους και λύνουν τις διαφορές τους...» (Κατσακιώρη, 2021).

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει διατυπώσει τις παρακάτω 12 αρχές για τη δημοκρατική διακυβέρνηση (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2023· Κατσακιώρη, 2021, σελ. 54-55):

1. **Συμμετοχή, Εκπροσώπηση, Δίκαιη Διεξαγωγή Εκλογών** (*Participation, Representation, Fair Conduct of Elections*): Ισότιμη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, σεβασμός της γνώμης και των νόμιμων συμφερόντων, διασφάλιση της ευρείας συναίνεσης προς το κοινό συμφέρον.
2. **Ανταπόκριση** (*Responsiveness*): Διεκπεραίωση, σε εύλογο χρονικό διάστημα, των αιτήσεων των πολιτών από τις δημόσιες υπηρεσίες.
3. **Αποδοτικότητα και Αποτελεσματικότητα** (*Efficiency and Effectiveness*): Αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων με τον καλύτερο τρόπο, και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών.
4. **Ανοικτότητα και Διαφάνεια** (*Openness and Transparency*): Λήψη αποφάσεων με σαφώς καθορισμένους κανονισμούς και πλήρης πρόσβαση του κοινού στην πληροφορία.
5. **Κράτος Δικαίου** (*Rule of Law*): Έγκριτη και αμερόληπτη εφαρμογή κανονισμών και διαδικασιών, σύμφωνα με τον νόμο.
6. **Δεοντολογία – Ηθική συμπεριφορά** (*Ethical Conduct*): Καταπολέμηση της διαφθοράς και ανάδειξη του κοινού καλού έναντι των ατομικών συμφερόντων.

7. **Δεξιότητα και Ικανότητα** (*Competence and Capacity*): Ενίσχυση της διά βίου μάθησης για την απόκτηση επαγγελματικών προσόντων και την ενδυνάμωση δεξιοτήτων.
8. **Καινοτομία και δεκτικότητα στην Αλλαγή** (*Innovation and Openness to Change*): Αξιοποίηση σύγχρονων και καινοτόμων μεθόδων και μέσων.
9. **Βιωσιμότητα και Μακροπρόθεσμος Σχεδιασμός** (*Sustainability and Long-term Orientation*): Σχεδιασμός με βάση τις ανάγκες των μελλοντικών γενεών, στηριζόμενος στους πυλώνες της αειφορίας: το περιβάλλον, την κοινωνία, την οικονομία.
10. **Υγιής Οικονομική Διαχείριση** (*Sound Financial Management*): Ισορροπημένη δημοσιονομική διαχείριση, σύνταξη μακροπρόθεσμων προϋπολογισμών.
11. **Ανθρώπινα Δικαιώματα, Πολιτισμική Διαφορετικότητα και Κοινωνική Συνοχή** (*Human Rights, Cultural Diversity and Social Cohesion*): Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και καταπολέμηση των διακρίσεων.
12. **Λογοδοσία** (*Accountability*): Πλήρης ανάληψη ευθυνών από όλους τους φορείς λήψης αποφάσεων.

6.2 Διακυβέρνηση και διαχείριση τουριστικών προορισμών

Ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυσύνθετο σύστημα, το οποίο περιλαμβάνει ένα σύνολο άμεσα και έμμεσα ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders). Είναι σημαντικό να καταγραφεί το εύρος των διαφορετικών κατηγοριών των εμπλεκόμενων, αλλά και των διαφορετικών προσεγγίσεων που ενδέχεται αυτοί να έχουν απέναντι στην τουριστική ανάπτυξη. Παρακάτω παρατίθεται μια λίστα με τους εμπλεκόμενους που συνιστούν το τουριστικό σύστημα σε έναν προορισμό:

- Τοπικές επιχειρήσεις: Εδώ συγκαταλέγονται οι επιχειρήσεις που σχετίζονται άμεσα και έμμεσα με την τουριστική δραστηριότητα.
- Τοπικές αρχές: Οι φορείς που είναι υπεύθυνοι για την τοπική αυτοδιοίκηση (προερχόμενοι φυσικά από τον δημόσιο τομέα).
- Τοπικός πληθυσμός: Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται όλες οι κατηγορίες του τοπικού πληθυσμού, όπως επίσης και των ιδιοκτητών γης και δεύτερης κατοικίας στην περιοχή.
- Τοπικές οργανώσεις: Εδώ ανήκουν όλες οι τοπικές οργανώσεις που ασχολούνται είτε με την προστασία του περιβάλλοντος είτε με άλλα θέματα της τοπικής κοινωνίας.

Επέκταση του παραπάνω συστήματος αποτελούν και οι εμπλεκόμενοι που επηρεάζουν τον προορισμό, ωστόσο δεν ανήκουν γεωγραφικά στην περιοχή. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι τουρίστες/επισκέπτες της περιοχής, οι tour operators, οι επενδυτές, οι οργανώσεις που ασχολούνται με την περιβαλλοντική προστασία σε εθνικό επίπεδο καθώς και οι κεντρικές αρχές διοίκησης.

Όπως γίνεται κατανοητό, εντός του τουριστικού συστήματος συνυπάρχουν εμπλεκόμενοι που τα συμφέροντά τους είτε συγκλίνουν είτε αποκλίνουν, και για τον λόγο αυτό δημιουργούνται συχνά αντίρροπες δυνάμεις αναφορικά με τις πολιτικές και τις πρακτικές που σχετίζονται με τη διαχείριση του τουριστικού φαινομένου στην περιοχή. Σε κάθε περίπτωση, είναι ιδιαιτέρως σημαντικό να αναφερθεί ότι η προστασία των συμφερόντων του τοπικού

πληθυσμού (είτε εμπλέκεται είτε όχι με την τουριστική δραστηριότητα) αποτελεί κομβικό σημείο για τη μακροπρόθεσμη πορεία του προορισμού. Η μείωση των επιπτώσεων του τουριστικού φαινομένου αποτελεί βασικό στόχο, καθώς μόνο σε αυτή την περίπτωση οι τοπικοί τουριστικοί πόροι θα είναι σε θέση να είναι βιώσιμοι και αξιοποιήσιμοι σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Επιπλέον, η αύξηση και διάχυση των θετικών αποτελεσμάτων στο σύνολο της κοινωνίας υποδοχής θα διασφαλίσει την ομαλή πορεία της τουριστικής ανάπτυξης στον τόπο υποδοχής.

Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι με την ολοένα αυξανόμενη σημασία που αποκτά ο τουρισμός στον σύγχρονο κόσμο, τόσο η έννοια της διαχείρισης του τουριστικού προορισμού, όσο και οι συνέργειες που απαιτούνται για την εδραίωση και περαιτέρω ανάπτυξη ενός προορισμού, αναδεικνύονται ως καθοριστικοί παράγοντες για την επιτυχή πορεία του τουριστικού φαινομένου σε τοπική, περιφερειακή και εθνική κλίμακα. Επιπροσθέτως, η επιτυχία ορισμένων προορισμών αποτέλεσε, και αποτελεί, παράδειγμα για άλλους προορισμούς που επιθυμούν να ενισχύσουν τη θέση τους στο ιδιαιτέρως ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2019).

Με βάση το προαναφερθέν πλαίσιο, η σημασία της τοπικής διακυβέρνησης στους τουριστικούς προορισμούς αποκτά ιδιαιτέρως μεγάλη σημασία, ειδικά καθώς η βιωσιμότητα αποτελεί είτε στόχο είτε αναγκαιότητα για αρκετούς τουριστικούς προορισμούς. Όπως έχει υποστηριχθεί: «Με τον όρο "τοπική διακυβέρνηση" περιγράφουμε ένα πλαίσιο εφαρμογής αρχών και πολιτικών, οι οποίες συμβάλλουν στη μακροπρόθεσμα βιώσιμη ανάπτυξη ενός τουριστικού προορισμού [...]» (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2019: 109). Αναλυτικότερα, ορισμένοι από τους παράγοντες ανάδειξης της σημασίας της τοπικής διακυβέρνησης είναι οι εξής (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2019: 109-110):

- Οι επιπτώσεις της απρογραμματίστης τουριστικής ανάπτυξης οδήγησαν τους πόρους πολλών τουριστικών προορισμών σε υποβάθμιση, αναδεικνύοντας τη σημασία ενός μακροπρόθεσμα βιώσιμου σχεδιασμού με τοπικό χαρακτήρα.
- Οι πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης συνέβαλαν αποφασιστικά στην προώθηση πολιτικών που σχετίζονται με την τοπική διακυβέρνηση.
- Ο συμμετοχικός σχεδιασμός αποτέλεσε βασική παράμετρο της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης.
- Η αύξηση του αριθμού των ομάδων συμφερόντων (διεθνείς, εθνικές και τοπικές), που εμπλέκονται στη διαδικασία της τοπικής ανάπτυξης, απαιτεί συνέργειες και σύνθετες πολιτικές διαβούλευσης.

- Ο εντεινόμενος διεθνής και εθνικός ανταγωνισμός οδήγησε πολλούς τουριστικούς προορισμούς σε διαδικασίες ίδρυσης Φορέων Διαχείρισης Τουριστικών Προορισμών (DMMOs), οι οποίοι κλήθηκαν να διαχειριστούν σε τοπικό επίπεδο την πορεία ανάπτυξης, διαχείρισης και προβολής του τουριστικού προορισμού.
- Η εμπέδωση, διεθνώς, της έννοιας του τουριστικού προορισμού ως κεντρικού πυρήνα της τουριστικής προσφοράς ανέδειξε την ανάγκη ενός διαφορετικού μοντέλου διακυβέρνησης με έμφαση στα τοπικά δεδομένα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ανάδειξη της σημασίας της διακυβέρνησης στον τουριστικό σχεδιασμό, έχει υποστηριχθεί πως χαράσσει νέες προοπτικές στην έρευνα για την πολιτική και τη λήψη αποφάσεων στον τουρισμό (Φαρσάρη, 2017). Επιπλέον, η ανάδειξη της σημασίας της διακυβέρνησης έχει επηρεάσει και τον τρόπο προσέγγισης της διαχείρισης ακόμη και των προστατευόμενων περιοχών προς ένα πιο ποικιλόμορφο μοντέλο, όπου κυριαρχούν οι συνεργασίες και οι συμπράξεις των εμπλεκομένων (Strickland-Munro, Allison & Moore, 2010). Η ενίσχυση των συνεργασιών, των δημοκρατικών διαδικασιών, της ευρείας συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων και η διασφάλιση των απαραίτητων μηχανισμών για την υλοποίηση των πολιτικών και την ανάληψη δράσεων σε τοπικό επίπεδο ευνοεί προφανώς καθοριστικά τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη (Bramwell & Lane, 2013). Άλλωστε, η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη –που συνδέεται άμεσα και με τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών– δεν είναι ένα σύστημα στατικό, αλλά επιβάλλεται να έχει τη δυνατότητα προσαρμογής, καθώς αποτελεί μια διαρκώς μεταβαλλόμενη κατάσταση (Φαρσάρη, 2017).

Κατά τη διαδικασία του τουριστικού σχεδιασμού προτάσσεται και η διαδικασία του συμμετοχικού σχεδιασμού τουριστικών προορισμών (Integrated Planning), όπου στόχος είναι αφενός η ενεργή συμμετοχή όλων των άμεσα και έμμεσα εμπλεκομένων, αφετέρου η σύνδεση της χάραξης πολιτικών και στρατηγικών, και του σχεδιασμού σε επίπεδο διαχείρισης προορισμών (Goeldner & Ritchie, 2009).

Ο **Πίνακας 6.1** παρουσιάζει τα βήματα που θα πρέπει να ακολουθηθούν κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού. Αρχικά, οι πολιτικές που χαράσσονται θέτουν το πλαίσιο για την τουριστική ανάπτυξη και έπειτα ο σχεδιασμός καλείται να αποτυπώσει τον χρόνο, αλλά και τις ενέργειες που χρειάζονται να υλοποιηθούν, ώστε να αποφευχθούν επιπλέον κόστη (χρόνου και πόρων) και αλληλοκάλυψη ή επανάληψη ενεργειών.

Πίνακας 6.1: Οι διαδικασίες του συμμετοχικού σχεδιασμού στη διαχείριση προορισμών

Δράση σχεδιασμού	Ανάπτυξη οργάνωσης	Συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας	Ανάπτυξη τουριστικού προϊόντος	Μάρκετινγκ τουριστικού προϊόντος
Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης				
1. Συλλογή πληροφοριών	Αξιολόγηση της σύνθεσης των εμπλεκομένων. Αναγνώριση των αντιπροσώπων που μπορούν ή πρέπει να συμμετάσχουν στις διαδικασίες.	Αναγνώριση των τουριστικών και μη τουριστικών συμφερόντων που πιθανότατα θα επηρεαστούν από την προτεινόμενη τουριστική ανάπτυξη. Καθορισμός των βασικών θεμάτων και των ανησυχιών των διαφόρων εμπλεκομένων.	Δημιουργία αποθετηρίου καταγραφής και αξιολόγησης των τουριστικών πόρων, υπηρεσιών και υποδομών του προορισμού. Εκτίμηση των υφιστάμενων επιπέδων φέρουσας ικανότητας της περιοχής.	Σκιαγράφηση των χαρακτηριστικών των υφιστάμενων αγορών: γεωγραφική προέλευση, δημογραφικά στοιχεία, επίπεδα τουριστικής δαπάνης, ανάγκες και ενδιαφέροντα.
Χάραξη πολιτικών, οράματος και στόχων				
2. Αναγνώριση των αξιών της τοπικής κοινωνίας	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού ¹² εκφράζουν τις κοινωνικές αξίες απαντώντας σε ερωτήματα σχετικά με την τωρινή ποιότητα ζωής και τη μελλοντική.	Εκπρόσωποι των κοινωνικών ομάδων εκφράζουν τις αξίες τους απαντώντας σε ερωτήματα σχετικά με την τωρινή ποιότητα ζωής και τη μελλοντική.	Οι αξίες που εκφράστηκαν από τον τουριστικό οργανισμό και τους εκπροσώπους των κοινωνικών ομάδων αποτελούν το θεμέλιο πάνω στο οποίο θα βασιστεί η τουριστική ανάπτυξη και οι αποφάσεις σχετικά με την αξιοποίηση των πόρων.	Οι αξίες που εκφράστηκαν από τον τουριστικό οργανισμό και τους εκπροσώπους των κοινωνικών ομάδων αποτελούν τη βάση των αποφάσεων σχετικά με το Τουριστικό Μάρκετινγκ της περιοχής.
3. Δημιουργία οράματος	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού σκιαγραφούν την επιθυμητή εικόνα της κοινωνίας στο παρόν και το μέλλον, αναφορικά με τον τρόπο ζωής.	Εκπρόσωποι των κοινωνικών ομάδων σκιαγραφούν την επιθυμητή εικόνα της κοινωνίας στο παρόν και το μέλλον, αναφορικά με τον τρόπο ζωής.	Η καταγραφή του οράματος συμβάλλει στην περαιτέρω ενίσχυση του θεμελίου πάνω στο οποίο θα βασιστεί η τουριστική ανάπτυξη και οι αποφάσεις σχετικά με την αξιοποίηση των πόρων.	Η καταγραφή του οράματος συμβάλλει στην περαιτέρω ενίσχυση της βάσης των αποφάσεων σχετικά με το Τουριστικό Μάρκετινγκ της περιοχής.
4. Αναγνώριση των ανησυχιών και των ευκαιριών	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού καταγράφουν λίστα με ανησυχίες και ευκαιρίες που ο οργανισμός και η τοπική κοινωνία δύναται να αντιμετωπίσουν. Η καταγραφή χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: 1. σε αυτές που σχετίζονται με τον τουρισμό και 2. σε αυτές που θα πρέπει να διαχειριστεί ο οργανισμός.	Εκπρόσωποι των κοινωνικών ομάδων καταγράφουν λίστα με ανησυχίες και ευκαιρίες που η τοπική κοινωνία δύναται να αντιμετωπίσει. Η καταγραφή χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: 1. σε αυτές που σχετίζονται με τον τουρισμό και 2. σε αυτές που θα πρέπει να διαχειριστεί ο οργανισμός ή κάποια άλλη πρωτοβουλία από τον τομέα τουρισμού.	Οι κυριότερες ανησυχίες και ευκαιρίες θα προσφέρουν κατεύθυνση για πρωτοβουλίες σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη. Οι σχετικές ανησυχίες και ευκαιρίες θα πρέπει να αναθεωρούνται καθώς πιο συγκεκριμένα πλάνα δράσης δημιουργούνται για την ανάπτυξη ή βελτίωση των τουριστικών υποδομών.	Οι κυριότερες ανησυχίες και ευκαιρίες θα προσφέρουν κατεύθυνση για πρωτοβουλίες σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη. Οι σχετικές ανησυχίες και ευκαιρίες θα πρέπει να αναθεωρούνται καθώς πιο συγκεκριμένα πλάνα μάρκετινγκ δημιουργούνται για τους τουριστικούς πόρους.

¹² Ως «τουριστικός οργανισμός» αναφέρεται οποιοσδήποτε φορέας ασχολείται με τη διαχείριση του τουρισμού. Συνήθως εννοείται ο Φορέας Διαχείρισης Προορισμών (DMMO).

Δράση σχεδιασμού	Ανάπτυξη οργάνωσης	Συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας	Ανάπτυξη τουριστικού προϊόντος	Μάρκετινγκ τουριστικού προϊόντος
5. Διατύπωση σκοπού	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού διατυπώνουν τον σκοπό τους και ποιους υπηρετούν. Είναι σημαντικό να μην αναφέρονται μόνο οι επισκέπτες αλλά και η τοπική κοινωνία.	Ο σκοπός που διατυπώθηκε από τα μέλη του οργανισμού αποτελεί βασικό μέσο για την ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας σχετικά με τον ρόλο του οργανισμού.	Ο σκοπός, το όραμα, οι αξίες, οι ανησυχίες και οι ευκαιρίες που έχουν διατυπωθεί, αποτελούν τον βασικό οδηγό για την υλοποίηση της τουριστικής ανάπτυξης.	Ο σκοπός, το όραμα, οι αξίες, οι ανησυχίες και οι ευκαιρίες που έχουν διατυπωθεί, αποτελούν τον βασικό οδηγό για την υλοποίηση του προγράμματος μάρκετινγκ.
6. Διατύπωση στόχων	Βάσει των αξιών, του οράματος, των ανησυχιών, των ευκαιριών και του σκοπού, διατυπώνονται οι στόχοι για τη δομή και τη διαχείριση του οργανισμού.	Δημιουργούνται στόχοι σχετικοί με την εκπαίδευση και τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην τουριστική ανάπτυξη. Οι στόχοι εστιάζουν σε τρόπους ένταξης του τοπικού πληθυσμού στη διαδικασία του σχεδιασμού.	Βάσει των αξιών, του οράματος, των ανησυχιών, των ευκαιριών και του σκοπού, διατυπώνονται οι στόχοι για την ανάπτυξη ή βελτίωση των τουριστικών πόρων, των υπηρεσιών των ταξιδιωτών και των σχετικών υποδομών.	Βάσει του σχεδίου της ανάπτυξης/ βελτίωσης του τουριστικού προϊόντος, διατυπώνονται οι στόχοι του Τουριστικού Μάρκετινγκ.
Σχέδιο δράσης				
7. Διατύπωση επιμέρους στόχων	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού διατυπώνουν επιμέρους στόχους που εστιάζουν σε δράσεις, για να επιτευχθούν οι γενικοί στόχοι του οργανισμού. Ο αριθμός των επιμέρους στόχων εξαρτάται από το επίπεδο της ανάπτυξης και από τους διαθέσιμους ανθρώπινους, υλικούς και οικονομικούς πόρους.	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού διατυπώνουν επιμέρους στόχους που εστιάζουν σε δράσεις, για να επιτευχθούν οι γενικότεροι στόχοι που σχετίζονται με την εκπαίδευση και τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην τουριστική ανάπτυξη. Ο αριθμός των επιμέρους στόχων εξαρτάται από το επίπεδο του ενδιαφέροντος και συμμετοχής στις προσπάθειες και από τους διαθέσιμους ανθρώπινους, υλικούς και οικονομικούς πόρους.	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού διατυπώνουν επιμέρους στόχους που εστιάζουν σε δράσεις, για να επιτευχθούν οι γενικότεροι στόχοι που σχετίζονται με την ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος. Ο αριθμός των επιμέρους στόχων εξαρτάται από το επίπεδο ανάπτυξης της κοινωνίας, από την ποιότητα και ποσότητα των υφιστάμενων τουριστικών πόρων, υπηρεσιών και υποδομών και από τους διαθέσιμους ανθρώπινους, υλικούς και οικονομικούς πόρους.	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού διατυπώνουν επιμέρους στόχους που εστιάζουν σε δράσεις, για να επιτευχθούν οι γενικότεροι στόχοι που σχετίζονται με την ανάπτυξη του Τουριστικού Μάρκετινγκ. Ο αριθμός των επιμέρους στόχων εξαρτάται από το επίπεδο ανάπτυξης της κοινωνίας, από την ποιότητα και ποσότητα των υφιστάμενων τουριστικών πόρων, υπηρεσιών και υποδομών και από τους διαθέσιμους ανθρώπινους, υλικούς και οικονομικούς πόρους.
8. Ανάπτυξη δράσεων	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού διατυπώνουν στρατηγικές και τακτικές που παρουσιάζουν με συγκεκριμένο τρόπο πώς θα επιτευχθούν οι επιμέρους στόχοι του οργανισμού. Εδώ περιλαμβάνονται η εξέταση των εναλλακτικών μέσων χρηματοδότησης και τεχνικής υποστήριξης, τα χρονοδιαγράμματα και η ανάθεση εργασιών.	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού διατυπώνουν στρατηγικές και τακτικές που παρουσιάζουν με συγκεκριμένο τρόπο πώς θα επιτευχθούν οι επιμέρους στόχοι εκπαίδευσης και συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας. Εδώ περιλαμβάνονται η εξέταση των εναλλακτικών μέσων χρηματοδότησης και τεχνικής υποστήριξης, τα χρονοδιαγράμματα και η ανάθεση εργασιών.	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού διατυπώνουν στρατηγικές και τακτικές που παρουσιάζουν με συγκεκριμένο τρόπο πώς θα επιτευχθούν οι επιμέρους στόχοι της ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος. Εδώ περιλαμβάνονται η εξέταση των εναλλακτικών μέσων χρηματοδότησης και τεχνικής υποστήριξης, τα χρονοδιαγράμματα και η ανάθεση εργασιών.	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού διατυπώνουν στρατηγικές και τακτικές που παρουσιάζουν με συγκεκριμένο τρόπο πώς θα επιτευχθούν οι επιμέρους στόχοι του Τουριστικού Μάρκετινγκ. Εδώ περιλαμβάνονται η εξέταση των εναλλακτικών μέσων χρηματοδότησης και τεχνικής υποστήριξης, τα χρονοδιαγράμματα και η ανάθεση εργασιών.

Δράση σχεδιασμού	Ανάπτυξη οργάνωσης	Συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας	Ανάπτυξη τουριστικού προϊόντος	Μάρκετινγκ τουριστικού προϊόντος
Αξιολόγηση				
9. Αξιολόγηση πορείας	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού πραγματοποιούν περιοδική αξιολόγηση των δράσεων και της προόδου του οργανισμού. Συντάσσεται σχετική έκθεση, η οποία διανέμεται στους σχετικούς κυβερνητικούς και χρηματοδοτικούς φορείς καθώς και στο ευρύ κοινό.	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού πραγματοποιούν περιοδική αξιολόγηση των δράσεων συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας. Συντάσσεται σχετική έκθεση, η οποία διανέμεται στους σχετικούς κυβερνητικούς και χρηματοδοτικούς φορείς καθώς και στο ευρύ κοινό.	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού πραγματοποιούν περιοδική αξιολόγηση της ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος και των δράσεων υλοποίησης. Συντάσσεται σχετική έκθεση, η οποία διανέμεται στους σχετικούς κυβερνητικούς και χρηματοδοτικούς φορείς καθώς και στο ευρύ κοινό.	Τα μέλη του τουριστικού οργανισμού πραγματοποιούν περιοδική αξιολόγηση του Τουριστικού Μάρκετινγκ. Συντάσσεται σχετική έκθεση, η οποία διανέμεται στους σχετικούς κυβερνητικούς και χρηματοδοτικούς φορείς καθώς και στο ευρύ κοινό.
10. Επικαιροποίηση και αλλαγή σχεδίου	Βάσει νέων πληροφοριών ή/ και ενδεχόμενης αλλαγής καταστάσεων πραγματοποιούνται τροποποιήσεις στο πλάνο του οργανισμού.	Βάσει νέων πληροφοριών ή/και ενδεχόμενης αλλαγής καταστάσεων πραγματοποιούνται τροποποιήσεις στο πλάνο συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας.	Βάσει νέων πληροφοριών ή/ και ενδεχόμενης αλλαγής καταστάσεων πραγματοποιούνται τροποποιήσεις στο πλάνο ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος.	Βάσει νέων πληροφοριών ή/ και ενδεχόμενης αλλαγής καταστάσεων πραγματοποιούνται τροποποιήσεις στο πλάνο ανάπτυξης του Τουριστικού Μάρκετινγκ.

Πηγή: Προσαρμοσμένο από Goeldner και Ritchie, 2009: 446-447.

6.3 Η διακυβέρνηση ως κατευθυντήρια γραμμή στους σύγχρονους τουριστικούς προορισμούς

Η σημασία της διακυβέρνησης για το σύνολο των τουριστικών προορισμών, αλλά και ειδικότερα για αυτούς που προωθούν την περιβαλλοντική, πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα, αποτυπώνεται ξεκάθαρα στις σχετικές κατευθυντήριες γραμμές που έχουν αποτυπωθεί από διάφορους οργανισμούς διεθνώς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Παγκόσμιο Συμβούλιο Βιώσιμου Τουρισμού (GSTC - Global Sustainable Tourism Council). Το GSTC έχει δημοσιεύσει κατάλογο κριτηρίων και δεικτών που θα πρέπει να ακολουθούνται κατά την εφαρμογή του βιώσιμου τουρισμού από επιχειρήσεις, φορείς και προορισμούς. Ο σχετικός κατάλογος των κριτηρίων και δεικτών για τους προορισμούς εστιάζει στους εξής τέσσερις τομείς με τις υποκατηγορίες τους:

1. Βιώσιμη διαχείριση

- Δομή διαχείρισης και πλαίσιο
- Συμμετοχή/εμπλοκή των ενδιαφερόμενων μερών
- Διαχείριση πιέσεων και αλλαγών

2. Κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα

- Διάχυση τοπικών οικονομικών οφελών
- Κοινωνική ευημερία και επιπτώσεις

3. Πολιτιστική βιωσιμότητα

- Προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς
- Επίσκεψη σε πολιτιστικά μνημεία

4. Περιβαλλοντική βιωσιμότητα

- Προστασία φυσικού περιβάλλοντος
- Διαχείριση πόρων
- Διαχείριση αποβλήτων και εκπομπών ρύπων

Όπως αποτυπώνεται στην παραπάνω λίστα, η διακυβέρνηση και η ενεργός συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών αποτελεί κομβικό σημείο στην υλοποίηση πολιτικών και στρατηγικών βιώσιμου τουρισμού. Ο κάτωθι πίνακας παρουσιάζει τα κριτήρια και τους δείκτες που σχετίζονται με τη δομή διαχείρισης και τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών, όπως αυτά έχουν δημοσιευθεί στη σχετική λίστα του GSTC (2019). Σημειώνεται ότι η προαναφερθείσα λίστα περιλαμβάνει κριτήρια και δείκτες για την κοινωνικο-οικονομική, την πολιτιστική και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, που όμως δεν αναλύονται στην παρούσα ενότητα.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι αρκετοί διεθνείς προορισμοί έχουν αποκτήσει την πιστοποίηση του GSTC, όπου περιλαμβάνονται και τα παραπάνω κριτήρια διακυβέρνησης (π.χ. παράδειγμα αποτελεί η περιοχή του Νοτίου Τιρόλου).¹³ Επιπλέον, υπάρχουν άλλες πιστοποιήσεις που επίσης έχουν την έγκριση των GSTC και στις οποίες επίσης περιλαμβάνονται ζητήματα διακυβέρνησης. Παράδειγμα συνιστά η πρωτοβουλία των Green Destinations (www.greendestinations.org/), η οποία βραβεύει προορισμούς που εφαρμόζουν τις αρχές του βιώσιμου τουρισμού, αλλά και προσφέρει σχετική πιστοποίηση σε συνεργασία με το GSTC.

¹³ Η συγκεκριμένη περιοχή έχει αναπτύξει την επिकέτα του βιώσιμου προορισμού, βασιζόμενη στα κριτήρια του Παγκοσμίου Συμβουλίου. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: <https://www.suedtirol.info/en/en/information/sustainable-south-tyrol/sustainability-seal-south-tyrol>.

Πίνακας 6.2: Κριτήρια και δείκτες βιώσιμης διαχείρισης προτεινόμενα από το Παγκόσμιο Συμβούλιο Βιώσιμου Τουρισμού (GSTC)

Κριτήρια	Δείκτες
A. Βιώσιμη διαχείριση	
A(a). Δομή διαχείρισης και πλαίσιο	
A1. Αρμοδιότητα διαχείρισης προορισμού Ο προορισμός έχει έναν οργανισμό/τμήμα/ομάδα/επιτροπή, που έχει την ευθύνη για τη συμμετοχική προσέγγιση του βιώσιμου τουρισμού με την εμπλοκή του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, αλλά και της τοπικής κοινωνίας. Η συγκεκριμένη ομάδα έχει ξεκάθαρες αρμοδιότητες και ικανότητες υλοποίησης στη διαχείριση των κοινωνικο-οικονομικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων. Η ομάδα είναι επαρκώς χρηματοδοτούμενη και συνεργάζεται με ένα ευρύ φάσμα φορέων για την υλοποίηση της διαχείρισης προορισμών, έχει πρόσβαση σε εξειδικευμένο προσωπικό και ακολουθεί τις αρχές της βιωσιμότητας και της διαφάνεια στη λειτουργία της και στις συναλλαγές της.	- Υλικό που να παρουσιάζει τις αρμοδιότητες της ομάδας. - Οικονομικό πλάνο και προϋπολογισμός που παρουσιάζουν τις υφιστάμενες και τις μελλοντικές πηγές χρηματοδότησης. - Υλικό διασύνδεσης, συνεργασίας και εμπλοκής με άλλους φορείς. - Καταχωρίσεις μόνιμου προσωπικού και εξωτερικών συνεργατών που να αποδεικνύουν σχετική εμπειρία. - Οδηγίες και ορισμός διαδικασιών που αποδεικνύουν την ευαισθητοποίηση και την τήρηση των αρχών βιωσιμότητας, καθώς και τη διαφάνεια στις διαδικασίες και στη σύναψη συμβάσεων.
A2. Στρατηγική και πλάνο δράσης διαχείρισης προορισμού Ο προορισμός έχει αναπτύξει και εφαρμόζει πολυετή στρατηγική διαχείρισης και πλάνο δράσης που είναι προσβάσιμα δημοσίως, προσαρμοσμένα στην περιοχή, αναπτύχθηκαν με την ενεργό συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών και βασίζονται στις αρχές της βιωσιμότητας. Η στρατηγική που εφαρμόζεται, περιλαμβάνει την αναγνώριση και την αξιολόγηση των τουριστικών πόρων και λαμβάνει υπόψη τα κοινωνικο-οικονομικά, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά ζητήματα και κινδύνους. Η στρατηγική συμβάλλει και προωθεί την εν γένει βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής.	- Δημοσιοποιημένο υλικό που παρουσιάζει τη στρατηγική και το σχετικό πλάνο δράσης. - Αναρτημένη στρατηγική και πλάνο σε διαδικτυακούς ιστότοπους. - Αποδεικτικό υλικό διαβούλευσης με τα ενδιαφερόμενα μέρη (συναντήσεων κλπ.), κατά τη διαδικασία ανάπτυξης του σχεδίου για τον προορισμό. - Αναφορές στις αρχές της βιωσιμότητας καθώς και στην αξιολόγηση των πόρων, των ζητημάτων και των κινδύνων στη διατύπωση της στρατηγικής και του σχεδίου δράσης. - Συγκεκριμένες αναφορές στη στρατηγική και στο σχέδιο δράσης για τις πολιτικές ευρείας βιώσιμης ανάπτυξης (συμπεριλαμβανομένων των στόχων βιωσιμότητας για το 2030) και αντιστρόφως.
A3. Παρακολούθηση και ανάπτυξη αναφορών Ο προορισμός έχει αναπτύξει σύστημα παρακολούθησης και απόκρισης στα κοινωνικο-οικονομικά, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά ζητήματα και επιπτώσεις που προκαλούνται από τον τουρισμό. Οι δράσεις και τα αποτελέσματα καταγράφονται σε σταθερή βάση, αξιολογούνται και δημοσιεύονται με τη μορφή αναφορών. Το σύστημα παρακολούθησης αναθεωρείται περιοδικά.	- Καθορίζονται συγκεκριμένοι και μετρήσιμοι κοινωνικο-οικονομικοί, πολιτιστικοί και περιβαλλοντικοί δείκτες και στόχοι. - Οι μετρήσεις και τα αποτελέσματα στους προαναφερθέντες δείκτες καταχωρούνται και δημοσιεύονται τουλάχιστον ετησίως. - Γραπτό υλικό της παρακολούθησης και των σχετικών αναφορών των δράσεων και των αποτελεσμάτων. - Προηγούμενες αναθεωρήσεις του συστήματος παρακολούθησης και προγραμματισμός των επόμενων.
A(b). Συμμετοχή/εμπλοκή των ενδιαφερόμενων μερών	
A4. Συμμετοχή/εμπλοκή των επιχειρήσεων και προδιαγραφές βιωσιμότητας Ο προορισμός συχνά ενημερώνει τις σχετιζόμενες με τον τουρισμό επιχειρήσεις για θέματα βιωσιμότητας, τις ενθαρρύνει και τις υποστηρίζει για να κάνουν τη λειτουργία τους πιο βιώσιμη. Ο προορισμός προωθεί την υιοθέτηση των προδιαγραφών βιωσιμότητας, τα κριτήρια του GSTC-1 ¹⁴ και τη σχετική πιστοποίηση ¹⁵ για τις επιχειρήσεις, όπου αυτό είναι εφικτό. Ο προορισμός δημοσιεύει λίστα με τις επιχειρήσεις που έχουν πιστοποιητικό βιωσιμότητας.	- Υλικό συχνής επικοινωνίας για ζητήματα βιωσιμότητας με σχετιζόμενες με τον τουρισμό επιχειρήσεις (ΜΜΕ, συναντήσεις, απευθείας επαφές κτλ.). - Διαθέσιμο και διανεμημένο υλικό υποστήριξης και συμβουλών σε θέματα βιωσιμότητας, σε σχετιζόμενες με τον τουρισμό επιχειρήσεις. - Αριθμός και ποσοστό επιχειρήσεων που έχουν λάβει πιστοποίηση κάλυψης προδιαγραφών βιωσιμότητας (και αν αναγνωρίζονται ή σχετίζονται με το GSTC, και περαιτέρω στόχοι βελτιστοποίησης). - Αποδεικτικό υλικό προώθησης των πιστοποιήσεων. - Επικαιροποιημένη λίστα σχετιζόμενων με τον τουρισμό επιχειρήσεων που έχουν λάβει πιστοποίηση.

¹⁴ Αναφέρεται στα κριτήρια του GSTC (GSTC-I Recognized standards) που είναι δημοσιευμένα για την τουριστική βιομηχανία.

¹⁵ Αναφέρεται στην πιστοποίηση του GSTC (GSTC-I Accredited certification) που αφορά τουριστικές επιχειρήσεις.

Κριτήρια	Δείκτες
A5. Συμμετοχή/εμπλοκή κατοίκων και ανατροφοδότηση Ο προορισμός ενθαρρύνει και προωθεί τη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στο σχεδιασμό και τη διαχείριση. Οι προσδοκίες, ανησυχίες και η ικανοποίηση των τοπικών κοινοτήτων από τη βιωσιμότητα του τουρισμού και τη συνολική διαχείριση του προορισμού παρακολουθείται σε σταθερή βάση και δημοσιεύονται σχετικές εκθέσεις, ενώ υπάρχουν δράσεις απόκρισης σε αυτές. Ο προορισμός έχει δημιουργήσει σύστημα για να εμπλουτίσει την κατανόηση από τις τοπικές κοινότητες των ευκαιριών και των προκλήσεων του βιώσιμου τουρισμού, καθώς επίσης και για να ενισχύσει τη δυνατότητα των κοινοτήτων να αποκρίνονται.	- Αποδεικτικό υλικό για την προώθηση και τη διευκόλυνση της συμμετοχής των τοπικών κοινοτήτων στον σχεδιασμό και στη διαχείριση του προορισμού. - Πληροφορίες αναφορικά με τον τύπο και το επίπεδο της προαναφερθείσας συμμετοχής. - Έρευνες σε κατοίκους και άλλες μορφές συστηματικής ανατροφοδότησης που καλύπτουν θέματα τουρισμού. - Αποδεικτικό υλικό δράσεων, ως απόκριση στην ανατροφοδότηση από τους κατοίκους της περιοχής. - Πρόγραμμα ενημέρωσης, εκπαίδευσης και κατάρτισης στον τουρισμό που προσφέρεται στους μόνιμους κατοίκους.
A6. Συμμετοχή επισκεπτών και ανατροφοδότηση Ο προορισμός έχει σύστημα παρακολούθησης και δημοσιεύει εκθέσεις ικανοποίησης των επισκεπτών αναφορικά με την ποιότητα και τη βιωσιμότητα στην εμπειρία που προσφέρει ο προορισμός, και –αν κρίνεται απαραίτητο– παρεμβαίνει με αλλαγές. Οι επισκέπτες ενημερώνονται για τα περιβαλλοντικά ζητήματα του προορισμού και τον τρόπο με τον οποίο δύνανται και εκείνοι να εμπλακούν.	- Πραγματοποίηση ερευνών σε επισκέπτες (και άλλων συστημάτων ανατροφοδότησης) και σχετικές εκθέσεις. - Οι έρευνες και η ανατροφοδότηση περιλαμβάνει και τη γνώμη των επισκεπτών για ζητήματα βιωσιμότητας. - Στοιχεία δράσεων που προέκυψαν ως αναγκαίες από τις έρευνες και την ανατροφοδότηση των επισκεπτών. - Παραδείγματα πληροφόρησης από επισκέπτες που καλύπτουν θέματα βιωσιμότητας και τρόποι απόκρισης σε αυτά.
A7. Προώθηση και ενημέρωση Το σχετικό υλικό προώθησης και ενημέρωσης επισκεπτών του προορισμού είναι ακριβές αναφορικά με τα προϊόντα, τις υπηρεσίες, και τους ισχυρισμούς αναφορικά με θέματα βιωσιμότητας. Τα μηνύματα μάρκετινγκ και άλλων επικοινωνιακών προσπαθειών αντικατοπτρίζουν τις αξίες του προορισμού και την υφιστάμενη προσέγγιση της βιωσιμότητας, ενώ παράλληλα σέβονται τις τοπικές κοινωνίες και τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους.	- Η υφιστάμενη ενημέρωση και το υλικό προώθησης είναι ακριβή ως προς τις πληροφορίες. - Υφίσταται διαδικασία ελέγχου της εγκυρότητας του υλικού προώθησης και ενημέρωσης για τον προορισμό. - Αποδεικτικό υλικό διαβούλευσης με τοπικές κοινότητες και περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς φορείς σχετικά με το επικοινωνιακό υλικό και τη διανομή του.

Πηγή: GSTC: GSTC Destination Criteria. Διαθέσιμο στο: <https://www.gstccouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/>.

6.4 Διακυβέρνηση και ανάπτυξη του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές

Αναφορικά με τις προστατευόμενες περιοχές, η διακυβέρνηση επίσης διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο. Όπως φαίνεται από τη διεθνή πραγματικότητα και έχει καταγραφεί στη σχετική βιβλιογραφία, υπάρχουν τέσσερις βασικοί τύποι διακυβέρνησης προστατευόμενων περιοχών. Από αυτούς οι δύο πρώτοι είναι οι συνηθέστεροι στον ευρωπαϊκό χώρο, ενώ όλο και περισσότερες περιοχές προσπαθούν να εφαρμόσουν τον τύπο της κοινής διακυβέρνησης (διαΝΕΟσις, 2017, Borrini-Feyerabend et al., 2013):

- **Τύπος Α:** Διακυβέρνηση από κρατικές υπηρεσίες και φορείς
 - Χαρακτηριστικά Α τύπου διακυβέρνησης: Υπουργεία ή κυβερνητικές υπηρεσίες, περιφερειακές κρατικές υπηρεσίες, κατ' εξουσιοδότηση της κυβέρνησης διαχείριση (π.χ. σε δήμο ή ΜΚΟ)
- **Τύπος Β:** Κοινή διακυβέρνηση
 - Χαρακτηριστικά Β τύπου διακυβέρνησης: Διακρατική συνεργασία (συμφωνίες μεταξύ κρατών), συνεργατική διακυβέρνηση (κρατικές υπηρεσίες, ερευνητικά ινστιτούτα, ΜΚΟ, εκπρόσωποι τοπικών κοινωνιών κ.ά.)
- **Τύπος Γ:** Ιδιωτική διακυβέρνηση
 - Χαρακτηριστικά Γ τύπου διακυβέρνησης: Ιδιοκτήτες γης, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί (π.χ. εκπαιδευτικά ιδρύματα, ΜΚΟ), κερδοσκοπικοί οργανισμοί (π.χ. συνεταιρισμοί)
- **Τύπος Δ:** Διακυβέρνηση από ιθαγενείς πληθυσμούς και τοπικές κοινωνίες
 - Χαρακτηριστικά Δ τύπου διακυβέρνησης: Προσδιορισμός και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών από ιθαγενείς πληθυσμούς, προσδιορισμός και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών από τις τοπικές κοινωνίες.

Πιο συγκεκριμένα, η κοινή διακυβέρνηση χαρακτηρίζεται από ένα ή περισσότερα σώματα αποφάσεων (που λαμβάνουν αποφάσεις ή έχουν συμβουλευτικό χαρακτήρα) και από έναν σημαντικό αριθμό συμμετεχόντων με ξεκάθαρο ρόλο και κανόνες που όμως στην πορεία ενδέχεται να μεταβληθούν. Η κοινή διακυβέρνηση φέρεται να έχει τρία βασικά συστατικά στοιχεία: 1) μια διαδικασία διαβούλευσης, 2) μια συμφωνία συνδιαχείρισης (π.χ. μια συμφωνία που περιγράφει τον ρόλο, τις αρμοδιότητες και τη συνεισφορά κάθε μέρους, και 3) ένα πολυσυμμετοχικό όργανο διακυβέρνησης (διαΝΕΟσις, 2017: 51).

Η ανάπτυξη του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές αναδεικνύει ακόμα περισσότερο την αναγκαιότητα της διακυβέρνησης. Αυτό υπογραμμίζεται και στις σχετικές κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού στις εν λόγω περιοχές από διάφορους διεθνείς φορείς. Στις σχετικές οδηγίες που έχουν δημοσιευτεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην ανάπτυξη στρατηγικής μέσω διαβούλευσης και συνεργασιών. Πιο συγκεκριμένα, οι σχετικές κατευθυντήριες γραμμές περιγράφουν την παρακάτω διαδικασία (European Commission, 1999):

- Εμπλοκή του συνόλου των ενδιαφερόμενων μερών από την αρχή, με την ευρεία συμμετοχή τοπικών συνεργατών.
- Δημιουργία ομάδων συνεργασίας: Ομάδες εργασίας και σεμιναρίων που ενθαρρύνουν τη δημιουργία συλλόγου τοπικών επαγγελματιών του τουρισμού ώστε να αποτελέσει τον επίσημο φορέα χάραξης της στρατηγικής.
- Ενίσχυση της ευαισθητοποίησης και της αφοσίωσης των εμπλεκομένων στη στρατηγική με τη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού.
- Εξεύρεση των απαραίτητων πόρων.
- Επαρκής χρόνος (τουλάχιστον 6 μήνες) για τη διατύπωση της τελικής στρατηγικής.
- Η στρατηγική πρέπει να είναι σαφής, απλή, εστιασμένη και να έχει επικοινωνηθεί αρκετά.
- Τα ενδιαφερόμενα μέρη θα πρέπει να συμμετέχουν και να είναι πλήρως ενημερωμένα σε κάθε στάδιο.
- Τα ζητήματα στρατηγικής και τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν και περιοχές γύρω από τα αξιοθέατα.

Η Διεθνής Ένωση για την Προστασία της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (IUCN - International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) έχει δημοσιεύσει έκθεση αναφορικά με τη διαχείριση του τουρισμού και των επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές. Στην έκθεση αυτή επίσης υπογραμμίζεται η ανάδειξη της συμμετοχικής διακυβέρνησης και της προτεραιότητας της ανοικτής και ειλικρινούς επικοινωνίας ως βασικών συστατικών αποτελεσματικής διαχείρισης, καθώς η συνεργασία και η συναίνεση είναι απαραίτητες για την υλοποίηση του βιώσιμου τουρισμού. Υποστηρίζεται, επίσης, ότι η συνεργασία μεταξύ των τοπικών ΜΚΟ, των τοπικών κοινωνιών και του ιδιωτικού τομέα μπορεί να είναι πολύ ωφέλιμη, ωστόσο εμπεριέχει και σημαντικές προκλήσεις, καθώς κάθε ομάδα έχει τα δικά της ενδιαφέροντα, διαφορετικούς στόχους και διαφορετικούς τρόπους υλοποίησής τους (IUCN, 2018).

Αναφορικά με την ελληνική πραγματικότητα, στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών εμπλέκονται πολυάριθμες υπηρεσίες, φορείς, οργανισμοί σε διαφορετικά επίπεδα κεντρικής, περιφερειακής και τοπικής διακυβέρνησης (π.χ. κεντρικές υπηρεσίες, εποπτευόμενοι φορείς, αποκεντρωμένες, περιφερειακές και δημοτικές αρχές κ.ά.). Ο συντονισμός της δράσης του συνόλου των υπηρεσιών, φορέων και οργανισμών, αλλά, κυρίως, η ευθύνη προστασίας και διαχείρισης, αποτέλεσε αντικείμενο των Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΦΔΠΠ), οι οποίοι ιδρύθηκαν αρχικά με τον Ν. 2742/1999 και διευρύνθηκαν σε αριθμό και περιοχή ευθύνης με τον Ν. 4519/2018, φθάνοντας τους 36.

Τον Μάιο του 2020 ο Ν. 4685/2020 εισάγει ένα νέο σύστημα διακυβέρνησης των προστατευόμενων περιοχών της χώρας, επιχειρώντας να ορίσει ένα ολοκληρωμένο και συνεκτικό πλαίσιο διαχείρισης. Ιδρύεται ο Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ), ως κεντρικός φορέας συντονισμού της διακυβέρνησης και διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος, ο οποίος καλείται να λειτουργήσει επιτελικά, να συνεργαστεί και να συντονίσει τους αρμόδιους φορείς και τα ενδιαφερόμενα μέρη (δημόσια διοίκηση, αυτοδιοίκηση, οργανισμοί, ΜΚΟ, παραγωγικοί φορείς, επιστημονική κοινότητα κ.ά.) που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών.

Αποστολή του είναι ο κεντρικός συντονισμός για την εφαρμογή της στρατηγικής και των πολιτικών διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, καθώς και ο σχεδιασμός, η παρακολούθηση και η προώθηση δράσεων προστασίας και βιώσιμης ανάπτυξης σε αυτές τις περιοχές. Το εν λόγω σύστημα διακυβέρνησης χαρακτηρίζεται ως μεταρρύθμιση για τη διακυβέρνηση στις ασκούμενες δημόσιες πολιτικές στις προστατευόμενες περιοχές. Υιοθετεί την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση στις προστατευόμενες περιοχές, όπως αυτή αναλύεται στα κατευθυντήρια κείμενα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΟΟΣΑ. Οι 36 ΦΔΠΠ του Ν. 4519/2018 εντάσσονται

στον ΟΦΥΠΕΚΑ, ως 24 πλέον Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΜΔΠΠ).

Σε επίπεδο Μονάδας Διαχείρισης προβλέπεται η συγκρότηση Τοπικών Επιτροπών Διαχείρισης συμβουλευτικού χαρακτήρα με απόφαση του υπουργού Περιβάλλοντος (Άρθρο 35), οι οποίες αποτελούνται από εκπροσώπους της επιστημονικής κοινότητας, της αυτοδιοίκησης, λοιπών υπηρεσιών, συλλογικών οργάνων παραγωγικών φορέων και της Κοινωνίας των Πολιτών. Έως σήμερα, έχουν συγκροτηθεί οι σχετικές επιτροπές σε αρκετές Μονάδες Διαχείρισης. Επιπλέον, σύμφωνα με το Άρθρο 37 (γ) του ιδίου νόμου, ο ΟΦΥΠΕΚΑ μπορεί να συνάπτει προγραμματικές συμβάσεις με ΟΤΑ Α' και Β' βαθμού, καθώς και με Αναπτυξιακούς Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Αντικείμενο των συμβάσεων αυτών μπορεί να είναι η από κοινού προώθηση της αξιοποίησης χρηματοδοτικών εργαλείων, για την προώθηση νέων αναπτυξιακών προτύπων και δράσεων, να φυγει την υποστήριξη οικοτουριστικών προγραμμάτων και δράσεων ανάδειξης και προώθησης τοπικών προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, καθώς και για τη συνεργασία σε θέματα ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης του πληθυσμού, αναφορικά με την αξία των προστατευόμενων περιοχών.

Με βάση τα παραπάνω, φαίνεται να ενισχύεται η συμμετοχική προσέγγιση και η διαβούλευση με τις τοπικές κοινωνίες, γεγονός που ενισχύει τον ρόλο της Κοινωνίας των Πολιτών στη διαμόρφωση της πολιτικής για τις προστατευόμενες περιοχές. Επιπλέον, ενισχύεται η διαφάνεια κατά τη λήψη των αποφάσεων και η πρόσβαση των πολιτών σε πληροφορίες σχετικά με περιβαλλοντικά ζητήματα (Μητσόπουλος & Τζατζάκη, 2021).

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι η συμμετοχική διακυβέρνηση –παρ' όλες τις προκλήσεις που παρουσιάζει– αποτελεί βασικό συστατικό αποτελεσματικής εφαρμογής των κανόνων του βιώσιμου τουρισμού ειδικά στις προστατευόμενες περιοχές. Διεθνείς οργανισμοί που σχετίζονται με το συγκεκριμένο πεδίο προτείνουν μια ευρεία γκάμα από στρατηγικές και δράσεις προς την κατεύθυνση της ενθάρρυνσης των συμμετοχικών διαδικασιών, οι οποίες θα πρέπει να προσαρμόζονται στα ειδικά χαρακτηριστικά του κάθε προορισμού και του ειδικού θεσμικού πλαισίου που τον διέπει.

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000:
ΕΝΑ ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ

Ιούλιος 2024

Ανάλυση SWOT

7.1 Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο της μελέτης παρουσιάζει μια ανάλυση των πλεονεκτημάτων (strengths) και των αδυναμιών (weaknesses) που παρουσιάζει η κατάσταση, τα χαρακτηριστικά και η διαχείριση για την τουριστική ανάπτυξη στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, καθώς και τις σχετικές ευκαιρίες (opportunities) και απειλές (threats). Η παρούσα ανάλυση θα συμβάλλει στην αποτύπωση όλων των απαραίτητων στοιχείων που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, ώστε να διατυπωθούν προτάσεις, η υλοποίηση των οποίων θα συνεισφέρει ουσιαστικά στην τουριστική αξιοποίηση των προστατευόμενων περιοχών.

7.2 Πλεονεκτήματα

7.2.1 Είδος και γεωγραφική διασπορά των προστατευόμενων περιοχών

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι περιοχές Natura 2000 στον ελληνικό χώρο παρουσιάζουν μεγάλο εύρος αναφορικά με το είδος τους (ορεινές, παράκτιες, θαλάσσιες κτλ.) καθώς και με τη γεωγραφική τους διασπορά. Και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά προσδίδουν ένα σημαντικό πλεονέκτημα, όσον αφορά την τουριστική τους αξιοποίηση, καθώς δύνανται να προσφέρουν –υπό προϋποθέσεις– αρκετά σημαντικούς πόλους έλξης επισκεπτών. Αυτό ισχύει όχι μόνο για περιοχές που βρίσκονται σε κοντινή απόσταση με παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς, αλλά και για περιοχές που δεν έχουν αναπτυχθεί τουριστικά.

7.2.2 Χαρακτηριστικά επίσκεψης και εποχικότητα

Με βάση τα στοιχεία σχετικής μελέτης, παρουσιάζεται μια διακύμανση στη συνολική επισκεψιμότητα τόσο με βάση τους αριθμούς μεταξύ των περιοχών, όσο και με βάση την εποχικότητά τους. Επιπροσθέτως, σε αρκετές περιοχές καταγράφεται μια μικρή ποσοστιαία αύξηση. Σημειώνεται, επίσης, ότι ορισμένες από αυτές τις περιοχές παρουσιάζουν υψηλό επίπεδο επισκεψιμότητας (π.χ. Χελμός-Βουραϊκός, Αλόνησος, Όλυμπος). Στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι κάθε περιοχή παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στην αξιοποίησή της (ΟΦΥΠΕΚΑ, 2021).

Αναφορικά με την εποχικότητα, αρκετές περιοχές παρουσιάζουν επισκεψιμότητα σε μήνες εκτός της υψηλής τουριστικής περιόδου της χώρας (π.χ. Μάρτιο, Απρίλιο, Μάιο), ενώ σύμφωνα με τις καταγραφές υπάρχει επισκεψιμότητα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Η μειωμένη εποχικότητα στις συγκεκριμένες περιοχές παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναφορικά με την τουριστική αξιοποίησή τους.

7.2.3 Σύνθετα τουριστικά προϊόντα

Ιδιαίτερος σημαντικό χαρακτηριστικό των προστατευόμενων περιοχών στη χώρα μας, αλλά και διεθνώς, αποτελεί η δυνατότητα προσφοράς σύνθετων τουριστικών εμπειριών. Ως επί το πλείστον, οι συγκεκριμένες περιοχές παρουσιάζουν αξιοθέατα και δραστηριότητες με ιδιαίτερο ενδιαφέρον – εκτός των αμιγώς περιβαλλοντικών πόρων. Ως εκ τούτου, σε αρκετές περιοχές οι επισκέπτες, παράλληλα με την επίσκεψη στην προστατευόμενη περιοχή, έχουν την ευκαιρία να επισκεφθούν αξιοθέατα

με πολιτιστικό ενδιαφέρον, να γνωρίσουν την τοπική γαστρονομία και να συμμετάσχουν σε ποικίλες δραστηριότητες. Η δυνατότητα αυτή εξαρτάται άμεσα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τους πόρους της κάθε περιοχής. Το προαναφερθέν πλαίσιο δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την υλοποίηση της τουριστικής ανάπτυξης σε «πλέγμα», όπου η προσφερόμενη τουριστική εμπειρία στον τόπο υποδοχής προσφέρει ένα σύνολο δραστηριοτήτων και αξιοθέατων που όχι μόνο καλύπτει το κυρίαρχο ή βασικό κίνητρο του ταξιδιού, αλλά εμπλουτίζει την προσφερόμενη εμπειρία με την ικανοποίηση ενός συνδυασμού κινήτρων και αναγκών.

Ο **Πίνακας 7.1** παρουσιάζει τις κατηγορίες των δραστηριοτήτων και τα αξιοθέατα με ενδεικτικά παραδείγματα που προσφέρονται, σύμφωνα με τις σχετικές καταγραφές 26 πρώην φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών της χώρας (ΟΦΥΠΕΚΑ, 2021). Όπως φαίνεται στον πίνακα, πλήθος διαφορετικών πολιτιστικών θελγέτρων δύναται να συνδυαστεί με την επίσκεψη στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 και συνεπώς να προσφέρει μια εμπλουτισμένη τουριστική εμπειρία.

Πίνακας 7.1: Ενδεικτικός κατάλογος θελγέτρων στις προστατευόμενες περιοχές

Γενικά	Ειδικά	Πολιτισμικά/άλλα
Φύση/τοπίο	Σπάνια και απειλούμενη πανίδα	Εκκλησίες
Γεωμορφολογία	Χλωρίδα	Γέφυρες
Θέσεις θέας	Αναρριχτικά πεδία	Οικοτουριστικές δραστηριότητες
Χώροι αναψυχής	Ορειβατικά καταφύγια	Αξιοθέατα Βυζαντινής περιόδου
Δραστηριότητες στη φύση	Θαλάσσιες χελώνες caretta-caretta	Λαογραφικά μουσεία
Περιπατητικές διαδρομές	Μεσογειακή φώκια Monachus monachus	Ιστορικά μουσεία
	Βιοποικιλότητα	Αρχαιολογικοί χώροι
	Σπήλαια	Οινοποιεία
		Φάρoi

Πηγή: ΟΦΥΠΕΚΑ, 2021

7.2.4 Ικανοποιημένοι και επαναλαμβανόμενοι επισκέπτες

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό που αποτυπώνεται ως κοινό των προστατευόμενων περιοχών είναι ότι –παρόλα τα προβλήματα που καταγράφονται (βλ. παρακάτω)– η ικανοποίηση των επισκεπτών βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα, όπως τουλάχιστον έχει καταγραφεί σε σχετική μελέτη (ΟΦΥΠΕΚΑ, 2021). Αν και αυτό το χαρακτηριστικό είναι αναμενόμενο καθώς η πλειονότητα των επισκεπτών έχει ισχυρό κίνητρο το προσωπικό ή και επιστημονικό/εκπαιδευτικό ενδιαφέρον για αυτές, είναι σημαντικό ότι καταγράφεται υψηλή επαναληψιμότητα στις εν λόγω περιοχές.

7.3 Αδυναμίες

7.3.1 Χαρακτηριστικά επισκεψιμότητας

Ένα χαρακτηριστικό που έχει προκύψει από τα πρωτογενή δεδομένα 26 προστατευόμενων περιοχών ανά την Ελλάδα (ΟΦΥΠΕΚΑ, 2021) είναι ότι –στην πλειονότητά τους– οι περιοχές αυτές προσελκύουν περιορισμένες ηλικιακές κατηγορίες συγκεκριμένων ομάδων (π.χ. μαθητές, ομάδες προσκόπων, ομάδες επιστημόνων κλπ.). Επιπλέον, εξαιρώντας τις πιο γνωστές περιοχές (π.χ. Όλυμπος, Ζάκυνθος κ.ά.), η πλειονότητα των περιοχών προσελκύει εσωτερικούς τουρίστες με τα προαναφερθέντα ηλικιακά χαρακτηριστικά. Ως εκ τούτου, διαπιστώνεται ένα αρκετά μεγάλο περιθώριο βελτίωσης της προώθησης και αναγνωρισιμότητας των περιοχών αυτών και των δραστηριοτήτων που δύνανται να λάβουν χώρα εκεί.

7.3.2 Δομικές αδυναμίες που οδηγούν στην καθυστέρηση ενεργοποίησης του θεσμικού πλαισίου διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών

Παρά τη σημαντική πρόοδο των τελευταίων ετών στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, το οποίο δημιουργεί νέες ευκαιρίες για την ορθή εισαγωγή του βιώσιμου τουρισμού (όπως θα επισημανθεί στη συνέχεια), ο χαρακτηρισμός των προστατευόμενων περιοχών δεν είναι ακόμη θεσμικά πλήρης. Όπως επισημάνθηκε στο **Κεφάλαιο 4**, τα κυριότερα ζητήματα που έχουν καταγραφεί προς αντιμετώπιση για την επίτευξη προόδου στη διατήρηση της φύσης είναι τα εξής: η πολυνομία, η διάσπαση αρμοδιοτήτων και συχνά η ασάφεια και πλημμελής εφαρμογή του ευρύτατου κανονιστικού και θεσμικού πλαισίου, η έλλειψη επαρκών μηχανισμών ελέγχου για την αποτελεσματική εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, η χρονική υστέρηση στην ολοκλήρωση των ΕΠΜ, των σχεδίων ΠΔ και των Σχεδίων Διαχείρισης, στην κατάρτιση του κτηματολογίου, στην κύρωση των δασικών χαρτών, στην αναθεώρηση των ειδικών χωροταξικών πλαισίων, στην προώθηση, ολοκλήρωση και εφαρμογή χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού (με συνέπεια τη συνεχώς αυξανόμενη ένταση των τοπικών πιέσεων για οικιστική ανάπτυξη και την αποσπασματική χωροθέτηση ποικίλων δραστηριοτήτων), η μη ενσωμάτωση των αρχών της αειφορίας ή η ελλειμματική εφαρμογή τους στις παραγωγικές δραστηριότητες, όπως ο τουρισμός κ.ά.

Ωστόσο, σημαντική θετική εξέλιξη αποτελεί η ίδρυση του Οργανισμού Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ), το 2020 (Ν.4268/ 2020). Ο ΟΦΥΠΕΚΑ με τον συντονιστικό του ρόλο, τη διεπιστημονικότητα, τις πλήρως ψηφιοποιημένες επιχειρησιακές διαδικασίες, την ανανέωση του εξοπλισμού και των υποδομών του, και με την παροχή ενιαίων κατευθύνσεων για την παρακολούθηση, προστασία και διαχείριση ειδών και τύπων οικοτόπων, υλοποιεί δράσεις διαχείρισης, προστασίας, ενημέρωσης και συστηματικής φύλαξης των ΠΠ. Επίσης, γνωμοδοτεί για κάθε προτεινόμενο έργο/δραστηριότητα εντός των προστατευόμενων περιοχών που δύναται να έχει επιπτώσεις στα προστατευτέα αντικείμενα, διενεργεί ελέγχους για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών παραβάσεων εντός των ΠΠ και, τέλος, υλοποιεί εποικοδομητικές συνεργασίες με όλες τις συναρμόδιες υπηρεσίες και θεσμικούς φορείς για την αποτελεσματική διαχείριση και διατήρηση των ΠΠ.

7.3.3 Η απουσία συνεκτικής άποψης για τον τουρισμό και την τουριστική δραστηριότητα στις προστατευόμενες περιοχές και η διαπιστωμένη έλλειψη εμπειρίας στην ανάπτυξη εργαλείων διαχείρισης των τουριστών και εκτίμησης της φέρουσας ικανότητας

Από την ανάλυση των σχεδίων ΕΠΜ (**Κεφάλαιο 4**) προέκυψε ότι η πλειονότητά τους προτείνει την εφαρμογή ενός κανονιστικού πλαισίου και τη χρήση εργαλείων, όπως η εκτίμηση φέρουσας ικανότητας και το σχέδιο διαχείρισης επισκεπτών, οι κανόνες ορθής συμπεριφοράς επισκεπτών, η οργάνωση συστήματος ερμηνείας περιβάλλοντος κ.ά., χωρίς όμως να περιγράφεται με σαφήνεια η μεθοδολογία κατάρτισης και εφαρμογής ή να ακολουθείται κοινή προσέγγιση. Από το σύνολο των ΕΠΜ αναδεικνύεται ότι η γνώση και η εμπειρία για την ανάπτυξη τέτοιων εργαλείων, και ιδιαιτέρως για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας στις προστατευόμενες περιοχές, είναι περιορισμένη. Σε ό,τι αφορά στον χωρικό σχεδιασμό επισημάνθηκαν διαφοροποιήσεις στον τρόπο που αντιμετωπίζονται τα χωρικά εργαλεία και πλαίσια για τις μεγάλες τουριστικές επενδύσεις. Πιο συγκεκριμένα, στα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια δεν υπάρχει κοινή αντίληψη για τη χωροθέτηση των Σύνθετων Τουριστικών Καταλυμάτων (ΣΤΚ) και των Οργανωμένων Υποδοχέων Τουριστικών Δραστηριοτήτων (ΟΥΔΤ) στις προστατευόμενες περιοχές. Ανάλογα με την περιφέρεια, οι διαφοροποιήσεις κυμαίνονται από την ευρεία υιοθέτηση των ΣΤΚ και ΟΥΔΤ έως στον καθολικό περιορισμό. Τα παραπάνω δεδομένα καθιστούν πολύ δύσκολη τη συνολική εξέταση των κατευθύνσεων τουριστικής ανάπτυξης στις προστατευόμενες περιοχές, αλλά κυρίως την εξαγωγή μιας συνεκτικής πολιτικής για την τουριστική ανάπτυξη, δημιουργώντας συνθήκες σύγχυσης στις υπηρεσίες που θα κληθούν να εφαρμόσουν τις σχετικές διατάξεις.

7.3.4 Η έλλειψη μόνιμων δομών ή και μηχανισμών καταγραφής δεδομένων

Σημαντική αδυναμία αποτελεί η έλλειψη μόνιμων δομών και μηχανισμών καταγραφής δεδομένων για την τουριστική δραστηριότητα στις προστατευόμενες περιοχές (βλ. **Κεφάλαιο 3**). Η οικοδόμηση ενός συστήματος παρακολούθησης, το οποίο υποστηρίζεται από αντικειμενικές, έγκριτες και διαφανείς μεθόδους και διαδικασίες συγκέντρωσης δεδομένων, είναι απαραίτητη για τη λήψη αποφάσεων διαχείρισης και την εξασφάλιση συναйнέσεων από τα ενδιαφερόμενα μέρη.

7.3.5 Η έλλειψη μόνιμων δομών διαβούλευσης και δημιουργίας συναινέσεων στον περιβαλλοντικό και τουριστικό σχεδιασμό

Όπως αναλύθηκε στο **Κεφάλαιο 6**, οι πολιτικές προστασίας της φυσικής κληρονομιάς συνδέονται ολοένα και περισσότερο με ζητήματα διαβούλευσης και συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας. Η πρακτική εμπειρία στην Ελλάδα αποδεικνύει ότι ο διάλογος, η αντιπαράθεση και η αμφισβήτηση στη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης δεν μπορούν να λειτουργήσουν θετικά όταν δεν υπάρχουν μόνιμες δομές διαβούλευσης και δημιουργίας συναινέσεων σε τοπικό επίπεδο. Σημαντικές αδυναμίες συνιστούν η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους θεσμούς, η «ψευδοσυμμετοχή» ή ο χειρισμός/έλεγχος της διαδικασίας.

7.3.6 Προβλήματα που προκαλούνται από τις ροές των επισκεπτών και η αναγκαιότητα διαχείρισής τους

Είναι χαρακτηριστικό ότι η συγκεκριμένη κατηγορία περιοχών είναι –προφανώς– εξαιρετικά ευάλωτη στις ροές επισκεπτών, λόγω του ιδιαίτερου περιβάλλοντος που τις χαρακτηρίζει. Εκτός από τα αναμενόμενα προβλήματα που εμφανίζονται λόγω των ροών των επισκεπτών και αποτελούν κοινό παρονομαστή (όπως ρύπανση –θαλάσσια και μη–, απορρίμματα, θόρυβος, όχληση κτλ.), καταγράφονται και προβλήματα που σχετίζονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε προστατευόμενης περιοχής (όπως ανεξέλεγκτη κίνηση λουόμενων, ερασιτεχνική αλιεία, κίνηση οχημάτων κ.ά.). Ο **Πίνακας 7.2** παρουσιάζει –ενδεικτικά– τα κυριότερα προβλήματα που καταγράφονται, χωρίζοντάς τα στα συνήθη αλλά και στα ιδιαίτερα προβλήματα της εκάστοτε περιοχής. Στο σημείο αυτό αξίζει να υπογραμμιστεί ότι σκοπός της καταγραφής τους είναι να αναδειχθούν οι δυσκολίες και οι προκλήσεις που υφίστανται κατά τη διαχείριση επισκεπτών, ειδικά όταν ο αριθμός τους είναι μεγάλος. Ωστόσο, σύμφωνα με τις απαντήσεις των φορέων (ΟΦΥΠΕΚΑ, 2021), η συστηματική ενημέρωση, εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών έχει εμφανή αποτελέσματα στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουν την εμπειρία τους σε αυτές τις περιοχές.

Πίνακας 7.2: Καταγεγραμμένα προβλήματα στις προστατευόμενες περιοχές της χώρας που προκαλούνται από επισκέπτες

Προβλήματα που προκαλούνται από επισκέπτες	
Γενικά	Ειδικά
Θόρυβος, όχληση	Ανεξέλεγκτη αγκυροβόληση σκαφών αναψυχής
Ρύπανση	Μη τήρηση των κανόνων που ισχύουν, τόσο στον χώρο των παραλιών ωστοκίας (π.χ. απαγόρευση νυχτερινής πρόσβασης), όσο και στον θαλάσσιο χώρο (π.χ. μη παρενόχληση θαλάσσιας χελώνας, τήρηση ορίου ταχύτητας για σκάφη, απαγόρευση ερασιτεχνικής αλιείας)
Προσπάθεια άμεσης και στενής επαφής με τα προστατευόμενα είδη	Κίνηση μηχανοκίνητων οχημάτων εντός των αμμοθινών οικοσυστημάτων
Ανεξέλεγκτη κίνηση λουόμενων	
Πτήσεις drone για βιντεοσκόπηση, από ερασιτέχνες ή επαγγελματίες	
Λειτουργία beach bars με όρους που παραβιάζουν τη νομοθεσία	
Μεγάλος αριθμός οχημάτων που σταθμεύουν σε ευαίσθητα οικοσυστήματα	

Πηγή: ΟΦΥΠΕΚΑ, 2021

7.3.7 Προσβασιμότητα και ελλείψεις υποδομών καταγεγραμμένες από επισκέπτες

Το ζήτημα της εύκολης ή δύσκολης πρόσβασης σε μια περιοχή είναι αναμφισβήτητο καθοριστικός παράγοντας που επηρεάζει θετικά ή αρνητικά (αντιστοίχως) τις ροές επισκεπτών. Ειδικά στις υπό μελέτη περιοχές, ο παράγοντας της προσβασιμότητας δεν περιορίζεται μόνο στη μετακίνηση προς και από αυτές τις περιοχές, αλλά σχετίζεται άμεσα και με θέματα υποδομών και βοηθητικών εγκαταστάσεων που κρίνονται απαραίτητες για τις δραστηριότητες στους τόπους υποδοχής των επισκεπτών. Για παράδειγμα, η αποτελεσματική σήμανση και οι πινακίδες κατεύθυνσης σε διαδρομές στη φύση, ο περιορισμένος αριθμός κυκλικών περιπατητικών διαδρομών, η έλλειψη κάλυψης δικτύου και Διαδικτύου, η περιορισμένη δυνατότητα ενοικίασης εξοπλισμού κ.ά. είναι ορισμένα από τα προβλήματα που καταγράφονται σε αρκετές περιοχές, σύμφωνα με τη γνώμη των επισκεπτών.

Ο **Πίνακας 7.3** παρουσιάζει τα κυριότερα προβλήματα που καταγράφονται. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρόλο που καταγράφονται ως αδυναμίες, αρκετά από αυτά (όπως π.χ. η αποτελεσματικότερη σήμανση κατεύθυνσης σε μονοπάτια) αφορούν υποδομές που εύκολα μπορούν να βελτιωθούν προς όφελος όχι μόνο των επισκεπτών αλλά και της προστασίας των περιοχών.

Πίνακας 7.3: Προβλήματα στις προστατευόμενες περιοχές της χώρας (καταγεγραμμένα από τους επισκέπτες)

Γενικά	Ειδικά
Ελλείψεις στις υποδομές υγείας	Έλλειψη δυνατότητας άμεσης οπτικής επαφής με προστατευόμενα είδη (π.χ. φώκιες, δελφίνια)
Ελλιπής ύδρευση	Έλλειψη οργανωμένων δραστηριοτήτων
Έλλειψη κάλυψης δικτύου κινητής τηλεφωνίας και Ίντερνετ	Ανεξέλεγκτη ρίψη σκουπιδιών και μπαζών σε εμφανή σημεία
Δυσκολία στις τραπεζικές συναλλαγές	
Προβληματική διαχείριση απορριμμάτων	
Έλλειψη οργανωμένων χώρων στάθμευσης	
Έλλειψη οργανωμένων χώρων κατασκήνωσης (κάμπινγκ)	
Αδυναμία επίσκεψης σε εκκλησίες και μοναστήρια καθώς τα περισσότερα είναι κλειστά	
Ελλιπής σήμανση μονοπατιών και έλλειψη καθαρισμού και συντήρησής τους	

Πηγή: ΟΦΥΠΕΚΑ, 2021

7.4 Ευκαιρίες

7.4.1 Κοινωνικοί λόγοι και τάσεις

Είναι γεγονός πως στη μετά-Covid εποχή έχει καταγραφεί μια σαφής τάση στην τουριστική ζήτηση για περιοχές που παρουσιάζουν ενδιαφέρον αναφορικά με το φυσικό τους περιβάλλον καθώς και για περιοχές με χαμηλό επίπεδο τουριστικών αφίξεων. Οι δραστηριότητες στη φύση προσελκύουν το ενδιαφέρον ολοένα και περισσότερων τουριστών σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Επιπλέον, καταγράφεται διεθνώς η τάση για την αναζήτηση «λιγότερο γνωστών προορισμών» που δεν χαρακτηρίζονται από τη μαζικότητα. Οι αυθεντικές εμπειρίες, η σύνδεση με το φυσικό περιβάλλον, την κουλτούρα, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής των ντόπιων αποτελούν πλέον ζητούμενο για μεγαλύτερη μερίδα επισκεπτών (ΙΝΣΕΤΕ, 2021). Οι τάσεις αυτές αναδεικνύονται, επίσης, από το δεδομένο της αύξησης στη ζήτηση τουριστικών προϊόντων, που σχετίζονται άμεσα με το φυσικό περιβάλλον, την προστασία και την ανάδειξή του, όπως για παράδειγμα ο οικότουρισμός και ο αγροτουρισμός. Οι δύο συγκεκριμένες μορφές τουρισμού αναφέρονται και ως συμπληρωματικά τουριστικά προϊόντα για τη χώρα στο σχετικό σχέδιο δράσης με ορίζοντα το 2030 (ΙΝΣΕΤΕ, 2021). Επιπροσθέτως, ως συμπληρωματικά τουριστικά προϊόντα αναδεικνύονται και μορφές που σχετίζονται με τις δραστηριότητες στη φύση (καταδυτικός τουρισμός, περιπατητικός τουρισμός κλπ.) αλλά και ειδικές μορφές που σχετίζονται με την εκπαίδευση (π.χ. επιστημονικός τουρισμός).

7.4.2 Νέοι τουριστικοί προορισμοί σε εγχώριο επίπεδο

Την τελευταία δεκαετία παρατηρείται μια διεύρυνση των «παραδοσιακών» τουριστικών περιοχών που προκύπτει από τις αυξανόμενες αφίξεις του εισερχόμενου τουρισμού αλλά και από τις τάσεις που καταγράφηκαν προηγουμένως. Επιπλέον, το φαινόμενο του υπερτουρισμού –που καταγράφεται σε ορισμένους προορισμούς της χώρας– εκτιμάται ότι θα αποτελέσει ένα σημαντικό πρόβλημα και του ελληνικού τουρισμού (ΙΝΣΕΤΕ, 2021), που θα ωθήσει στη δημιουργία των απαραίτητων προϋποθέσεων και τουριστικών προϊόντων για την κατεύθυνση των τουριστικών ροών σε περιοχές εκτός των πολυσύχναστων προορισμών.

Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να αναφερθεί ότι, σύμφωνα με τα σχετικά στοιχεία των συνολικών διανυκτερεύσεων των ημεδαπών¹⁶ για το 2019 (ΙΝΣΕΤΕ, 2021), μόλις το 22,8% αυτών πραγματοποιήθηκε στα Δωδεκάνησα, στα νησιά των Κυκλάδων, στην Κρήτη και στα νησιά του Ιονίου (σε αντίθεση με το αντίστοιχο των αλλοδαπών που φτάνει το 72,2% –βλ. ενότητα «Απειλές»). Τα στοιχεία αυτά αναδεικνύουν ότι ο εσωτερικός τουρισμός κατανέμεται με μεγαλύτερη ομοιομορφία στις διάφορες περιοχές της χώρας και εκτιμάται ότι αποτελεί βασική αγορά στόχευσης των εν λόγω περιοχών. Από την άλλη μεριά, διαφαίνονται ευκαιρίες προσέλκυσης εισερχόμενων τουριστών και από περιοχές που δεν ανήκουν στους παραδοσιακούς προορισμούς των αλλοδαπών που επισκέπτονται τη χώρα. Σε αυτή την κατεύθυνση συμβάλλει, φυσικά, και η πρόσφατη ένταξη (2023) της περιοχής του Ζαγορίου στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Η εξέλιξη αυτή θα συμβάλλει αρκετά στην προώθηση και ανάδειξη περιοχών που δεν παρουσιάζουν σημαντικές τουριστικές ροές εισερχόμενων τουριστών (σημειώνεται ότι μόλις το 0,8% των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών τουριστών¹⁷ κατανέμεται στην περιφέρεια της Ηπείρου (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Το παραπάνω πλαίσιο αποτελεί μια ευκαιρία για τις περιοχές του δικτύου Natura 2000, ώστε να αξιοποιήσουν –με τις ορθές προϋποθέσεις– τους περιβαλλοντικούς πόρους τους ως τουριστικά θέλγητρα. Επιπροσθέτως, η αξιοποίηση αυτή θα συμβάλλει σημαντικά στην περαιτέρω ευαισθητοποίηση των επισκεπτών και του τοπικού πληθυσμού σε θέματα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, η οποία αποτελεί διαχρονικά μία από τις θετικές επιπτώσεις του τουριστικού φαινομένου στους προορισμούς υποδοχής τουριστών (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2019).

7.4.3 Οι ισχύουσες δυνατότητες άντλησης πόρων για εξειδικευμένες δράσεις τουριστικής ανάπτυξης στις περιοχές του δικτύου Natura 2000

Τα χρηματοδοτικά εργαλεία της τρέχουσας περιόδου, όπως αναλύθηκαν στο **Κεφάλαιο 2**, αποτελούν πηγές άντλησης πόρων για εξειδικευμένες δράσεις τουριστικής ανάπτυξης στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 και ειδικότερα τη χρηματοδότηση δράσεων που θα θεραπεύσουν αναγνωρισμένες αδυναμίες και προβλήματα. Ένας εκ των βασικών στόχων είναι η ενίσχυση, η προστασία και η αποδοτική λειτουργία του δικτύου προστατευόμενων περιοχών, ώστε να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες περιβαλλοντικές και κοινωνικές προκλήσεις, προωθώντας την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης.

¹⁶ Αφορά τα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ.

¹⁷ Αφορά στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ για το 2019.

7.4.4 Θετικές εξελίξεις στο θεσμικό πλαίσιο

Παρά τις καθυστερήσεις που επισημάνθηκαν, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι οι εξελίξεις στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις προστατευόμενες περιοχές δημιουργούν ένα πολύ θετικό πλαίσιο ευκαιριών για την ορθή διαχείριση τους. Σε αυτές τις θετικές εξελίξεις περιλαμβάνονται, όπως αναλύθηκε στο **Κεφάλαιο 4**, η επέκταση και ολοκλήρωση σε μεγάλο βαθμό του δικτύου Natura 2000, η οργάνωση ενός νέου πολυεπίπεδου συστήματος διακυβέρνησης των προστατευόμενων περιοχών, η ανάθεση εκπόνησης των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών, των σχεδίων ΠΔ και των Σχεδίων Διαχείρισης, και ο νόμος 4685/2020 που καθορίζει τις επιτρεπόμενες ειδικές χρήσεις ανά ζώνη προστασίας εντός μίας προστατευόμενης περιοχής. Επιπλέον, ως θετική εξέλιξη που αναδεικνύει τη σημασία του τουριστικού σχεδιασμού σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο είναι ο Ν. 4875 (ΦΕΚ 250/23-12-2021) για τους Πρότυπους Τουριστικούς Προορισμούς Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και τους Οργανισμούς Διαχείρισης και Προώθησης Προορισμού και το θεσμικό πλαίσιο ειδικών μορφών τουρισμού-οικοτουρισμού Ν. 4582 (ΦΕΚ Α 208/11.12.2018).

7.5 Απειλές

7.5.1 Κλιματική αλλαγή

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι τα τελευταία χρόνια έχουν εδραιωθεί οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, γεγονός που επηρεάζει –φυσικά– τις κλιματικές συνθήκες σε αρκετές περιοχές της χώρας. Παρατηρούνται υψηλότερες θερμοκρασίες κατά τη διάρκεια μεγαλύτερων περιόδων, ενώ διαφοροποιούνται οι παραδοσιακά αναμενόμενες κλιματικές συνθήκες από τις αλλαγές της εκάστοτε περιόδου (χειμερινή, εαρινή, θερινή, φθινοπωρινή). Πέρα από τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που υφίστανται λόγω των προαναφερθέντων αλλαγών, αναμένονται και σημαντικές αλλαγές σε θέματα που άπτονται της τουριστικής ζήτησης. Όπως έχει καταγραφεί στη διεθνή και εγχώρια βιβλιογραφία, οι αλλαγές στις κλιματικές συνθήκες αναμένεται να προκαλέσουν διαφοροποιήσεις στην τουριστική ζήτηση αρκετών περιοχών παγκοσμίως, ειδικά, όμως, και σε πολλές περιοχές της Μεσογείου. Σημειώνεται εδώ ότι, σύμφωνα με έρευνα του ΙΝΣΕΤΕ (2023), σε 13 χώρες-αγορές του ελληνικού τουρισμού¹⁸ οι μετεωρολογικές συνθήκες αναφέρθηκαν ως βασικό κριτήριο επιλογής της χώρας από έναν στους δύο, έως και έναν στους τρεις ερωτηθέντες. Οι εκτιμήσεις για τα επόμενα χρόνια αναφέρουν σημαντικές αλλαγές στους παραδοσιακούς προορισμούς της Μεσογείου.

7.5.2 Φυσικές καταστροφές

Σημαντική απειλή για τις εν λόγω περιοχές –και σε συνέχεια των επιπτώσεων από την κλιματική αλλαγή– αποτελούν οι φυσικές καταστροφές, οι οποίες λαμβάνουν πλέον χώρα με μεγαλύτερη συχνότητα και με αυξανόμενη ένταση σε διάφορες περιοχές της χώρας. Εκτός από τις προφανείς περιβαλλοντικές καταστροφές που καταγράφονται, είναι δεδομένο ότι η ανασφάλεια που προκαλείται από τις απρόβλεπτες περιβαλλοντικές συνθήκες των τουριστικών προορισμών ενδέχεται να επιφέρει αλλαγές τόσο στην ένταση της τουριστικής ζήτησης, όσο και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, διαφοροποιώντας ενδεχομένως και τις χρονικές περιόδους της υψηλής τουριστικής ζήτησης.

¹⁸ Από τις 13 αυτές χώρες-αγορές προήλθε το 76,5% του συνόλου των εισπράξεων από τον εισερχόμενο τουρισμό. Οι χώρες είναι οι εξής (κατά σειρά εισπράξεων): Γερμανία, Ην. Βασίλειο, Γαλλία, ΗΠΑ, Ιταλία, Ολλανδία, Ρουμανία, Αυστρία, Ελβετία, Βέλγιο, Πολωνία, Ισραήλ, Σουηδία.

7.5.3 Οικονομικοί παράγοντες σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο που επηρεάζουν την τουριστική ζήτηση και προσφορά

Οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί σε διεθνές και εγχώριο επίπεδο επηρεάζουν πολυεπίπεδα την τουριστική ζήτηση και προσφορά. Πιο συγκεκριμένα, η αύξηση του κόστους των πρώτων υλών (λόγω του πληθωρισμού αλλά και του περιορισμού διαθεσιμότητας) και της ενέργειας, η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό της ελληνικής πραγματικότητας στην παρούσα φάση, ανεβάζει το κόστος λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων και συνεπώς προκαλεί πληθωριστική πίεση και αύξηση των τιμών και στον τουριστικό κλάδο. Οι αυξημένες τιμές αποτελούν σημαντικό εμπόδιο στην τουριστική βιομηχανία και ειδικότερα στις περιπτώσεις όπου στόχος είναι η προσφορά υπηρεσιών που θα δώσουν την ευκαιρία για την αύξηση της κατά κεφαλήν τουριστικής δαπάνης.

Επιπλέον, οι προαναφερθείσες αυξήσεις κόστους σε ενέργεια και πρώτες ύλες ανεβάζουν το κόστος της καθημερινότητας στους εν δυνάμει τουρίστες σε ευρωπαϊκή και παγκόσμια κλίμακα, γεγονός που μειώνει το διαθέσιμο εισόδημά τους και κατά συνέπεια, τη διάθεσή τους για επιπρόσθετη τουριστική δαπάνη.

Στην ενότητα των «Αδυναμιών» που προηγήθηκε, αναφέρθηκαν ορισμένα από τα κυριότερα προβλήματα των υποδομών στις περιοχές Natura. Η αντιμετώπισή τους χρειάζεται –εκτός από την αποτελεσματική διαχείριση– και οικονομικούς πόρους. Είναι σαφές πως σε ένα εγχώριο περιβάλλον που καλείται να αντιμετωπίσει πλήθος περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων που προκλήθηκαν εκτάκτως από φυσικές καταστροφές, θα είναι ιδιαίτερα δύσκολο να υπάρξουν χρηματοδοτήσεις που στρέφονται στη βελτίωση των απαραίτητων υποδομών για την τουριστική αξιοποίηση των εν λόγω περιοχών.

7.5.4 Κυρίαρχο τουριστικό προϊόν

Ανεξάρτητα από τις τάσεις που καταγράφηκαν στην ενότητα των «Ευκαιριών», θα πρέπει να σημειωθεί ότι το μοντέλο «Ήλιος και Θάλασσα» είναι το κυρίαρχο τουριστικό προϊόν της χώρας, ειδικά για τον εισερχόμενο τουρισμό. Αυτό αποτυπώνεται ξεκάθαρα από τις πρώτες φάσεις ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού (Τσάρτας & Σαραντάκου, 2019) έως και σήμερα, στον τρόπο με τον οποίο διανέμονται οι αλλοδαποί τουρίστες στις διάφορες περιοχές της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα σχετικά στοιχεία των συνολικών διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών¹⁹ για το 2019 (ΙΝΣΕΤΕ, 2021), το 72,2% αυτών πραγματοποιήθηκε στα

¹⁹ Αφορά τα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ.

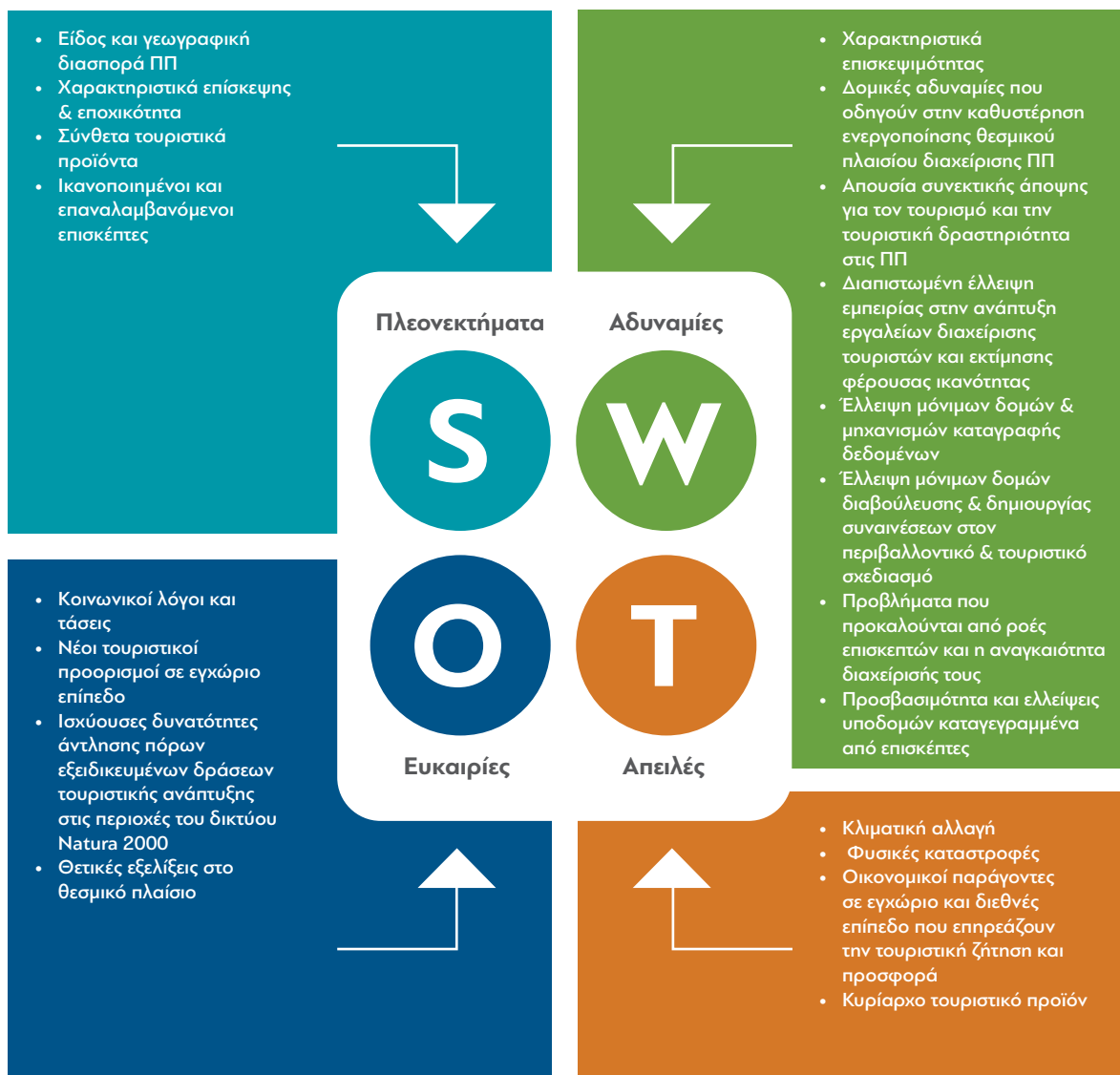
Δωδεκάνησα και στα νησιά των Κυκλάδων (30,8%), στην Κρήτη (28,6%) και στα νησιά του Ιονίου (12,8%). Τα στοιχεία αυτά αναδεικνύουν ότι ο εγχώριος ανταγωνισμός σε σχέση με το κυρίαρχο πρότυπο είναι πολύ έντονος και αναμένεται να δημιουργήσει δυσκολίες όσον αφορά την προσέλκυση εισερχόμενων τουριστών σε περιοχές εκτός των «παραδοσιακών» προορισμών.

Η προαναφερθείσα εικόνα αποτυπώνεται και σε σχέση με τον ανταγωνισμό. Πιο συγκεκριμένα, στην ετήσια έκθεση που δημοσίευσε το World Economic Forum (WEF) - Travel & Tourism Development Index για το 2021 (WEF, 2022), η χώρα μας κατατάσσεται στην 31η θέση (ανάμεσα σε 117 χώρες παγκοσμίως) στον δείκτη «Travel and Tourism Demand Drivers Subindex», ο οποίος περιλαμβάνει την ανταγωνιστικότητα των πόρων φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος.²⁰ Σημειώνεται ότι η Γαλλία, η Ιταλία, η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Τουρκία καταγράφουν υψηλότερη βαθμολογία.

Το παρακάτω διάγραμμα (**Διάγραμμα 7.1**) παρουσιάζει συνοπτικά τα σημεία που αναλύθηκαν προηγουμένως.

²⁰ Περιλαμβάνει αξιολογήσεις για τα εξής: Natural Resources, Cultural Resources, Non-Leisure Resources.

Διάγραμμα 7.1: Ανάλυση SWOT

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000:
ΕΝΑ ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ

Ιούλιος 2024

Συμπεράσματα – Προτάσεις πολιτικής

8

8.1 Συμπεράσματα στρατηγικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα

Από την παρούσα μελέτη προκύπτουν τα παρακάτω γενικά συμπεράσματα:

- Η χώρα διαθέτει πληθώρα προστατευόμενων περιοχών με ιδιαίτερο φυσικό και πολιτισμικό πλούτο που συνδέονται με ποικίλες μορφές τουρισμού, όπως ο οικότουρισμός, ο τουρισμός υπαίθρου, ο αγροτουρισμός, ο πολιτισμικός τουρισμός κλπ.
- Η γεωγραφική διασπορά των προστατευόμενων περιοχών είναι ευρύτατη και περιλαμβάνει χερσαία, υγροτοπικά, παράκτια και θαλάσσια οικοσυστήματα, στο ηπειρωτικό και νησιωτικό τμήμα της χώρας. Πολλές από αυτές συνδέονται με σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς, αρκετοί από τους οποίους έχουν παραδοσιακά δυναμική και πολυσύνθετη τουριστική ζήτηση (διεθνή και ημεδαπή).
- Η διερεύνηση –στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης– των χαρακτηριστικών της ζήτησης του τουρισμού στη χώρα ανέδειξε ζητήματα που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών ειδικού σκοπού, όπως: (α) η διεθνής και ημεδαπή ζήτηση είναι πολυκινητρική, πολυσύνθετη και αναζητά προορισμούς με αξιόλογους περιβαλλοντικούς πόρους, (β) η ζήτηση για ταξίδια με ειδικό περιβαλλοντικό και πολιτισμικό περιεχόμενο, είτε αυτόνομα είτε στα πλαίσια ενός ευρύτερου ταξιδιού με ποικίλα χαρακτηριστικά, καταγράφεται συνεχώς αυξανόμενη, (γ) η τάση άμβλυνσης της τουριστικής περιόδου είναι ισχυρή, γεγονός που ενισχύει θετικά την τουριστική και αναψυχική αξιοποίηση των προστατευόμενων περιοχών. Την τελευταία εικοσαετία, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, έχει δημιουργηθεί αξιόλογος αριθμός υποδομών και υλοποιήθηκε πληθώρα δράσεων και υπηρεσιών (ιδιωτικού τομέα, τοπικής αυτοδιοίκησης, δημόσιας διοίκησης) που ενισχύουν και υποστηρίζουν τον εναλλακτικό τουρισμό και την άσκησή του σε προστατευόμενες περιοχές.
- Ο Εθνικός Στρατηγικός Σχεδιασμός Τουρισμού έχει, πλέον, δομικά εντάξει πλήθος ΕΕΜΤ στις πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης των τουριστικών προορισμών της χώρας, αναδεικνύοντας τον θετικό ρόλο τους στην ενίσχυση του τουριστικού προϊόντος.

- Οι προστατευόμενες περιοχές συνδέονται διαχρονικά με πολλές θεσμικές προσπάθειες διαχείρισης, προστασίας και ανάπτυξής τους, οι οποίες όμως δεν έχουν οδηγήσει σε επαρκή ανάδειξη και προβολή της σημασίας τους ως τουριστικών προορισμών ειδικού σκοπού, με δυναμική ζήτηση τουριστικών δραστηριοτήτων με περιβαλλοντικό και πολιτισμικό περιεχόμενο.

Ως γενικό συμπέρασμα αναδεικνύεται η αναγκαιότητα ενίσχυσης του ισχύοντος πλαισίου διαχείρισης και διακυβέρνησης των προστατευόμενων περιοχών—με βάση τη διεθνή και εθνική εμπειρία—, σε κεντρικό επίπεδο (κεντρική υπηρεσία ΟΦΥΠΕΚΑ) και σε περιφερειακό/τοπικό επίπεδο, δηλαδή σε επίπεδο Μονάδας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΜΔΠΠ), στα παρακάτω σημεία:

- Διασφάλιση και ενίσχυση της ενεργού συμμετοχής των διαφόρων ομάδων συμφερόντων που εμπλέκονται με την τουριστική ανάπτυξη στις προστατευόμενες περιοχές.
- Ανάπτυξη ολοκληρωμένων ποιοτικών και ανταγωνιστικών μορφών αειφόρου τουρισμού και ήπιων τουριστικών δραστηριοτήτων ΕΕΜΤ, συμβατών με τις προστατευόμενες περιοχές.
- Οργάνωση της οικονομικά αποδοτικής λειτουργίας των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών (π.χ. ρύθμιση/έλεγχος πρόσβασης, καταγραφή επισκεψιμότητας, καθιέρωση εισιτηρίου κ.ά.).
- Ολοκλήρωση του ρυθμιστικού/κανονιστικού συστήματος σχεδιασμού, ανάπτυξης και ελέγχου της τουριστικής δραστηριότητας, στηριζόμενου στις αρχές του συμμετοχικού σχεδιασμού.
- Ενίσχυση της επιχειρησιακής ικανότητας των εμπλεκόμενων φορέων, υπηρεσιών και οργανισμών που δρουν σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Αποτίμηση και κάλυψη των αναγκών από εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό σε θέματα αναψυχής και αειφόρου τουρισμού. Εκπόνηση ειδικών προγραμμάτων κατάρτισης και επιμόρφωσης, με στόχο την υποστήριξη της διαχείρισης, της ανάπτυξης και προβολής των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών.
- Συγκρότηση δικτύου τουριστικών προορισμών ειδικού σκοπού, στο οποίο καίριο ρόλο θα διαδραματίζουν οι προστατευόμενες περιοχές. Το δίκτυο οφείλει να διαμορφώσει οργανωμένο πρόγραμμα διαχείρισης και προβολής στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Η προβολή της κάθε περιοχής θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη την αντίστοιχη πολιτική τουριστικής ανάπτυξης και προβολής της περιφέρειας όπου ανήκει, καθώς και αυτή των τουριστικών προορισμών με τους οποίους γειτνιάζει.

- Υλοποίηση ειδικού προγράμματος προβολής των προστατευόμενων περιοχών, στην Ελλάδα και διεθνώς, ώστε να γίνουν ευρέως γνωστές ως προορισμοί βιώσιμου, εναλλακτικού, πολιτισμικού και κοινωνικά υπεύθυνου τουρισμού, αφενός στους ίδιους τους τουρίστες, αφετέρου σε όλους όσους διαμορφώνουν και επηρεάζουν τις τουριστικές ροές.
- Σχεδιασμός και εφαρμογή εξειδικευμένων προγραμμάτων τουριστικής ανάπτυξης ανά προστατευόμενη περιοχή, με έμφαση στην παροχή των αναγκαίων καινοτόμων υπηρεσιών και υποδομών, όπως μονοπάτια και διαδρομές, κέντρα ενημέρωσης και μουσεία φύσης, χώροι αναψυχής και ερμηνείας περιβάλλοντος, χώροι ήπιων αθλητικών δραστηριοτήτων υπαίθρου κ.ά.
- Αξιοποίηση των εθνικών και ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών μέσων, καθώς και διερεύνηση των δυνατοτήτων ύπαρξης οικονομικού οφέλους από την άσκηση της αναψυχικής και τουριστικής δραστηριότητας στις προστατευόμενες περιοχές (π.χ. εισιτήριο, πώληση αναμνηστικών, ξεναγήσεις κλπ.).

Η επιτυχία της ανάδειξης των προστατευόμενων περιοχών σε τουριστικούς προορισμούς ειδικού σκοπού εξαρτάται από την εφαρμογή προγράμματος ανάπτυξης ανά ΠΠ από τον ΟΦΥΠΕΚΑ, το οποίο θα στηρίζεται στο τρίπτυχο: επενδύσεις - διαχείριση - προβολή.

Στο επόμενο υποκεφάλαιο συστηματοποιείται ένα πλαίσιο συγκεκριμένων δράσεων, οι οποίες συγκροτούν εργαλειοθήκη υλοποίησης των αρχών αιεφόρου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές.

8.2 Εργαλειοθήκη προτεινόμενων δράσεων που ενσωματώνουν τις αρχές του αιφόρου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές

Από την ανάλυση των καλών παραδειγμάτων (**Κεφάλαιο 3**), της διεθνούς βιβλιογραφίας και του διεθνούς, ευρωπαϊκού και εθνικού θεσμικού πλαισίου (**Κεφάλαιο 4**) συστηματοποιείται ένα πλαίσιο δράσεων, οι οποίες συγκροτούν μια εργαλειοθήκη υιοθέτησης των αρχών αιφόρου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές. Το προτεινόμενο πλαίσιο ακολουθεί τις 10 αρχές αιφόρου τουρισμού, και προσαρμόζει τις προτεινόμενες στρατηγικές και δράσεις στα πορίσματα που προέκυψαν από την εκτίμηση της ελληνικής περίπτωσης.

Από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, όπως αυτή παρουσιάζεται στην παρούσα μελέτη, προκύπτει αδρομερής αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης των δράσεων της προτεινόμενης εργαλειοθήκης, αφενός στις ισχύουσες πρακτικές διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, αφετέρου στις προβλέψεις του υφιστάμενου σχεδιασμού. Τα αποτελέσματα της διαδικασίας δύναται να αποτελέσουν βάση για τη σύνταξη προτάσεων πολιτικής (**Πίνακας 8.1**).

Ειδικότερα, η ανάλυση των ελληνικών περιπτώσεων αναδεικνύει την αποσπασματική εφαρμογή των διαφόρων εργαλείων διαχείρισης. Για παράδειγμα, μόνο τρεις περιοχές διαθέτουν θεσμοθετημένα Σχέδια Διαχείρισης (Λίμνες Κορώνεια - Βόλβη, Στενά Ρεντίνας και ευρύτερη περιοχή, Εθνικό Πάρκο Σχινιά - Μαραθώνα, Νήσος Χρυσή) και για περιορισμένο αριθμό περιοχών έχουν εκδοθεί ΠΔ ή ΚΥΑ, μέσω των οποίων ορίζονται επιτρεπόμενες και μη δραστηριότητες (π.χ. Όλυμπος, Σχινιάς, Αλόνησος, Ζάκυνθος). Επιπρόσθετα, μικρός αριθμός προστατευόμενων περιοχών διαθέτει μελέτες εκτίμησης φέρουσας ικανότητας και σχέδια διαχείρισης επισκεπτών (π.χ. Όλυμπος, Παρνασσός, Παμβώτιδα, Αχέροντας, Κερκίνη, Βιστωνίδα, Κυπαρισσιακός Κόλπος), καθώς και μελέτες ανάδειξης και προώθησης του αιφόρου τουρισμού (π.χ. Οροσειρά Ροδόπης, Παραποτάμιο Δάσος Νέστου). Επίσης, προκύπτει ότι η γνώση και η εμπειρία για την ανάπτυξη τέτοιων εργαλείων, και ιδιαιτέρως για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας στις προστατευόμενες περιοχές, είναι περιορισμένη. Βασική διαπίστωση αποτελεί ότι η ανάπτυξη αιφόρων μορφών τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές δεν αποτελεί ουσιαστική προτεραιότητα. Η γνώση και η κατάρτιση του προσωπικού σε αυτό το πεδίο είναι χαμηλή,

ενώ καταγράφεται σε υψηλό βαθμό αυτοσχεδιασμός. Επιπλέον, δεν φαίνεται να υπάρχει ουσιαστική συνεργασία και ευρεία συναίνεση με τους λοιπούς εταίρους του τουρισμού και την τοπική κοινωνία. Τέλος, η συλλογή πρωτογενών δεδομένων (π.χ. στοιχεία επισκεψιμότητας, αποτύπωσης αναγκών και προσδοκιών κ.ά.), κυμαίνεται από ανύπαρκτη έως περιορισμένη, ενώ δεν εφαρμόζεται σχεδόν σε καμία περιοχή μόνιμο σύστημα παρακολούθησης των επιπτώσεων από την άσκηση του τουρισμού και την κίνηση των επισκεπτών, αλλά και της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών (ικανοποίηση επισκέπτη).

Από τη σύγκριση της βαρύτητας που έχουν οι προβλέψεις του ελληνικού θεσμικού πλαισίου στα 10 σημεία-κλειδιά του Ευρωπαϊκού Χάρτη για τον Αειφόρο Τουρισμό σε Προστατευόμενες Περιοχές (**Πίνακας 8.1**), προκύπτει, ως αναμενόμενο, η μεγαλύτερη βαρύτητα να δίνεται σε θέματα προστασίας, διατήρησης και διαχείρισης του προστατευτέου αντικειμένου. Επισημαίνεται ότι, παρόλο που το πρόσφατα διαμορφωμένο θεσμικό πλαίσιο προβλέπει ή προτείνει την εφαρμογή ενός κανονιστικού πλαισίου και τη χρήση εργαλείων, όπως η εκτίμηση φέρουσας ικανότητας και το σχέδιο διαχείρισης επισκεπτών, ή οι κανόνες ορθής συμπεριφοράς επισκεπτών, δεν περιγράφεται με σαφήνεια η μεθοδολογία κατάρτισης και εφαρμογής.

Μέτρια σημασία δίνεται στην παροχή ποιοτικού τουριστικού προϊόντος και εμπειριών, καθώς και στην πληροφόρηση, ενώ πολύ μικρή βαρύτητα έχουν ζητήματα προώθησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων χαμηλού περιβαλλοντικού αποτυπώματος, μάρκετινγκ, επιμόρφωσης, ενίσχυσης κοινωνικής συνοχής, παρακολούθησης και δικτύωσης. Ελλειμματικό κρίνεται το πλαίσιο σύνταξης των ΕΠΜ, οι οποίες καλούνται να αποτελέσουν σημαντικό εργαλείο χωρικού και στρατηγικού σχεδιασμού και όχι μόνο να υπαγορεύουν τη διατήρηση ειδών και τύπων οικοτόπων, αλλά και να καθορίσουν την ανάπτυξη ενός τόπου. Ελάχιστες δε, εισηγούνται ουσιαστικές ρυθμίσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό και την αναψυχή, την υιοθέτηση συστήματος παρακολούθησης των επιπτώσεων από τους επισκέπτες στην προστατευόμενη περιοχή, αλλά και της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών (ικανοποίηση επισκέπτη).

Όσον αφορά στις ΕΠΜ, 13 βρίσκονται ή έχουν ήδη ολοκληρώσει το στάδιο της δημόσιας διαβούλευσης. Οι 13 αυτές ΕΠΜ, όπως προαναφέρθηκε, δεν περιορίζονται στον καθορισμό ζωνών προστασίας, μέτρων και στόχων διατήρησης των προστατευτέων αντικειμένων, όπως στο παρελθόν, αλλά καλούνται να αποτελέσουν εργαλείο χωρικού σχεδιασμού σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, δεσμευτικό για τη διοίκηση και τους πολίτες, καθοριστικό για την ανάπτυξη και εγκατάσταση κάθε ανθρωπογενούς δραστηριότητας στον χώρο, συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού και της αναψυχής. Από τη συγκριτική ανάλυση (**Πίνακας 4.4**) των κειμένων (και

ειδικότερα του Τεύχους 5 - Προτάσεις Διαχείρισης) των ΕΠΜ που έχουν αναρτηθεί ή έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία διαβούλευσης, προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα, σε σχέση με τη βαρύτητα των ζητημάτων διαχείρισης του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές:

Πίνακας 8.1: Εργαλειοθήκη στρατηγικών και δράσεων που ενσωματώνουν τις αρχές αιεφόρου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές

Αρχές αιεφόρου τουρισμού στις ΠΠ	Στρατηγικές προώθησης του αιεφόρου τουρισμού	Βαθμός ενσωμάτωσης στις ΠΠ (Κεφάλαια 1, 3, 7)	Βαρύτητα στο ισχύον εθνικό θεσμικό πλαίσιο (Κεφάλαιο 4)	Προτεινόμενες δράσεις
1. Προστασία των τοπίων, της βιοποικιλότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς	1.1. Ολοκλήρωση χωρικού σχεδιασμού και ενσωμάτωση πολιτικών για το τοπίο.	Μέτριος	Μέτρια	Ενίσχυση πολιτικών για την προστασία και ανάδειξη του τοπίου και ενσωμάτωση στον χωρικό σχεδιασμό σε επίπεδο Προστατευόμενων Περιοχών. Ολοκλήρωση νέου ειδικού Χωροταξικού Σχεδίου για τον Τουρισμό.
	1.2. Αξιοποίηση του πολεοδομικού σχεδιασμού για τον έλεγχο της χωροθέτησης, της κλίμακας και της αρχιτεκτονικής μορφής των εγκαταστάσεων και των υποδομών τουρισμού, ώστε να είναι συμβατές με το πολιτιστικό και φυσικό τοπίο κάθε περιοχής.	Μέτριος	Μέτρια	Εισαγωγή προβλέψεων στα Τοπικά Πολεοδομικά Σχέδια και στα Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια, ιδίως στις προστατευόμενες περιοχές. Αξιοποίηση μελετών μορφολογικών κανόνων δόμησης και αρχιτεκτονικής στις περιοχές εντός και εκτός των οικισμών μέχρι 2.000 κατοίκους που έχει εκπονήσει το ΥΠΕΝ.
	1.3. Ολοκλήρωση θεσμικού/ κανονιστικού πλαισίου προστασίας και διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών.	Μέτριος (βρίσκεται σε εξέλιξη οριζόντιο έργο εκπόνησης ΕΠΜ)	Μεγάλη	Ολοκλήρωση ΕΠΜ, έκδοση ΠΔ και σύνταξη σχεδίων διαχείρισης για τις επιμέρους προστατευόμενες περιοχές.
	1.4. Προσδιορισμός προοπτικών τουριστικής ανάπτυξης και των Προστατευόμενων Περιοχών και κατάταξη σε γενικές τυπολογίες.	Μικρός	Μικρή	Μελέτη αναγνώρισης των δυνατοτήτων ανάπτυξης ΕΕΜΤ και κατηγοριοποίηση των Προστατευόμενων Περιοχών. Διατύπωση προδιαγραφών και κατευθύνσεων για την εκπόνηση μελετών τουριστικής ανάπτυξης σε επίπεδο περιοχής.
	1.5. Εκτίμηση φέρουσας ικανότητας.	Μικρός	Μικρή	Διατύπωση κοινών προδιαγραφών και κατευθύνσεων για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας στις Προστατευόμενες Περιοχές. Σύνταξη μελετών φέρουσας ικανότητας σε επίπεδο περιοχής.
	1.6. Διαχείριση επισκεπτών και κανόνες ορθής συμπεριφοράς.	Μικρός (αποσπασματικά σε μικρό αριθμό περιοχών)	Απουσία κοινών προδιαγραφών	Διατύπωση κοινών προδιαγραφών και κατευθύνσεων για τη διαχείριση επισκεπτών. Σύνταξη σχεδίων διαχείρισης επισκεπτών και κανόνων ορθής συμπεριφοράς επισκεπτών σε επίπεδο περιοχής.
2. Διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω του τουρισμού	2.1. Ενθάρρυνση των επισκεπτών, ιδρυμάτων/ οργανισμών/ΜΚΟ και του κλάδου των επιχειρήσεων να στηρίζουν τη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.	Μικρός	-	Διερεύνηση εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης (π.χ. δωρεές, χορηγίες, προγράμματα Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης). Παρακίνηση και ανάπτυξη δικτύων εθελοντών, ενδυνάμωση συνεργασιών και ενδυνάμωση συνεργειών με την Κοινωνία των Πολιτών και τον ιδιωτικό τομέα.

Αρχές αειφόρου τουρισμού στις ΠΠ	Στρατηγικές προώθησης του αειφόρου τουρισμού	Βαθμός ενσωμάτωσης στις ΠΠ (Κεφάλαια 1, 3, 7)	Βαρύτητα στο ισχύον εθνικό θεσμικό πλαίσιο (Κεφάλαιο 4)	Προτεινόμενες δράσεις
2. Διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω του τουρισμού	2.2. Σχεδιασμός και προώθηση έργων και παρεμβάσεων διατήρησης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς	Μικρός	Μικρή	Βέλτιστη αξιοποίηση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων.
	2.3. Υποστήριξη της προστασίας και διαχείρισης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, μέσω δημιουργίας εσόδων από την άσκηση του τουρισμού.	Μικρός	Μικρή	Διερεύνηση θέσπισης εισιτηρίου σε επιλεγμένες Προστατευόμενες Περιοχές, μεταφοράς επισκεπτών, παροχής οργανωμένων προγραμμάτων ξενάγησης κλπ.
3. Μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της τουριστικής δραστηριότητας	3.1. Προώθηση πρακτικών μείωσης του αποτυπώματος των τουριστικών εγκαταστάσεων εντός ή γύρω από τις προστατευόμενες περιοχές.	Μικρός	Μικρή	Διασφάλιση υιοθέτησης σχετικών πρακτικών μέσα από τον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό και τις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
	3.2. Προώθηση εναλλακτικών μέτρων ταξιδιωτικής συμπεριφοράς και μετακίνησης προς και εντός της προστατευόμενης περιοχής.	Μικρός	-	Εφαρμογή συνδυασμένων μέτρων, κινήτρων/αντικινήτρων για τον περιορισμό της μεταφοράς με ιδιωτικό αυτοκίνητο. Επίλυση θεσμικών και διαδικαστικών ζητημάτων. Σύνταξη σχετικών μελετών και προμήθεια εξοπλισμού.
	3.3. Παρακολούθηση συνολικού περιβαλλοντικού αποτυπώματος από την άσκηση τουριστικών δραστηριοτήτων σε μία Προστατευόμενη Περιοχή.	-	-	Εφαρμογή συστήματος παρακολούθησης του περιβαλλοντικού αποτυπώματος από την άσκηση τουριστικών δραστηριοτήτων.
4. Παροχή ποιοτικού τουριστικού προϊόντος, αυθεντικών και μοναδικών εμπειριών	4.4. Ανάπτυξη χαρτοφυλακίου ΕΕΜΤ ήπιων και συμβατών με την Προστατευόμενη Περιοχή που συνδέονται και προβάλλουν τα ειδικά τοπικά χαρακτηριστικά και πόρους της περιοχής. Δημιουργία μοναδικών εμπειριών στους επισκέπτες.	Μικρός	Μικρή	Εκπόνηση χαρτοφυλακίου ειδικών μελετών ανάπτυξης προϊόντων ΕΕΜΤ σε κάθε Προστατευόμενη Περιοχή.
	4.5. Σύνδεση του χωρικού σχεδιασμού με τον σχεδιασμό προϊόντων ώστε η επίσκεψη του επισκέπτη να είναι πλούσια και χωρίς «κενά» στην εμπειρία κατά τη διαδρομή μέσα στην ΠΠ.	Υψηλός	Μεγάλη	Εμπλουτισμός δικτύων διαδρομών πλούσιων σε σημεία ενδιαφέροντος μέσα από τους πόρους του Ταμείου Ανθεκτικότητας.
	4.6. Παροχή ποιοτικών και τεχνολογικά προηγμένων υπηρεσιών για την ανακάλυψη, την ερμηνεία και την εκτίμηση της ιδιαίτερης φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.	Μέτρια	Μικρή	Αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας (π.χ. εικονική, επαυξημένη πραγματικότητα) για τη δημιουργία μοναδικών εμπειριών και την αύξηση του επιπέδου ευαισθητοποίησης των επισκεπτών.
	4.7. Εξασφάλιση προσβασιμότητας επισκεπτών με αναπηρία.	Μικρός	Υψηλή	Σχεδιασμός προσβάσιμου, χωρίς αποκλεισμούς τουρισμού και υιοθέτησή του στις Προστατευόμενες Περιοχές.

Αρχές αειφόρου τουρισμού στις ΠΠ	Στρατηγικές προώθησης του αειφόρου τουρισμού	Βαθμός ενσωμάτωσης στις ΠΠ (Κεφάλαια 1, 3, 7)	Βαρύτητα στο ισχύον εθνικό θεσμικό πλαίσιο (Κεφάλαιο 4)	Προτεινόμενες δράσεις
5. Διασφάλιση ότι η πληροφόρηση των επισκεπτών και το μάρκετινγκ του προορισμού είναι ποιοτικό και κατάλληλο/ υπεύθυνο	5.1. Κοινή προώθηση των ΠΠ ως ενιαίο προϊόν και δίκτυο.		Προβλέπεται	Εκπόνηση μελέτης κοινής προώθησης των περιοχών Natura ως ενιαίο προϊόν και δίκτυο. Δημιουργία ενιαίου logo Natura και σειρά προϊόντων στα πωλητήρια των ΠΠ.
	5.2. Εστίαση σε συγκεκριμένες αγορές-στόχους και προώθηση σε νέες αγορές εφόσον χρειάζεται.	Μικρός	Μικρή	Εκπόνηση ειδικών μελετών Τουριστικού Μάρκετινγκ ξεχωριστή για κάθε ΠΠ ανάλογα με τη μελέτη αναγνώρισης δυνατοτήτων τουριστικής ανάπτυξης (στρατηγική 1.4.).
	5.3. Ειδικό πρόγραμμα προβολής των ΠΠ σε Ελλάδα και διεθνώς.	Μέτρια	Μέτρια	Εκπόνηση και υλοποίηση ειδικού προγράμματος προβολής των ΠΠ σε Ελλάδα και διεθνώς.
	5.4. Υλοποίηση δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σε επισκέπτες και νέους, σχολεία και ομάδες μαθητών.	Υψηλός	Υψηλή	Διατήρηση και ενίσχυση των υφιστάμενων δράσεων ενημέρωσης – ευαισθητοποίησης.
6. Συμμετοχικός σχεδιασμός - Εξασφάλιση κοινωνικής συνοχής	6.1. Προώθηση συμμετοχικού σχεδιασμού και ελαχιστοποίηση τυχόν υφιστάμενων και δυνητικών συγκρούσεων με τους κατοίκους της περιοχής ή επιχειρηματίες του τουρισμού.	Μέτρια	Υψηλή	Δημιουργία τοπικών δομών διαβούλευσης και ενδυνάμωση της τουριστικής εκπροσώπησης στα τοπικά συμβούλια. Ενθάρρυνση και ανάπτυξη κατάλληλων δραστηριοτήτων εταιρικής σχέσης με τα ενδιαφερόμενα μέρη και μεταξύ αυτών.
7. Υποστήριξη της τοπικής οικονομίας	7.1. Σύνδεση της επωνυμίας της ΠΠ με τα τοπικά προϊόντα και προώθησή τους στους επισκέπτες.		-	Δημιουργία δικτύων και πολυθεματικών διαδρομών με θέματα που συνδέουν τα τοπικά προϊόντα με την τουριστική δραστηριότητα. Ανάπτυξη συστημάτων πιστοποίησης, τοπικών συμφώνων ποιότητας και συμμετοχή σε διεθνείς διαγωνισμούς για τον προώθηση του βιώσιμου τουρισμού.
	7.2. Προώθηση εναλλακτικών τρόπων βιοπορισμού (Alternative livelihood projects Alt-livelihoods).	Υψηλός	Μικρή	Προώθηση εναλλακτικών τρόπων βιοπορισμού (Alternative livelihood projects Alt-livelihoods) που συνδέονται με τον τομέα του οικοτουρισμού και γενικότερα των ΕΕΜΤ στον τοπικό πληθυσμό.
8. Ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού και των ικανοτήτων σχεδιασμού και διαχείρισης, σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο	8.1. Ενίσχυση των ικανοτήτων σχεδιασμού και διαχείρισης για τον αειφόρο τουρισμό σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο.	Μικρός		Ενίσχυση της εμπειρογνομosύνης για τον αειφόρο τουρισμό σε κεντρικό επίπεδο κατά τη διαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου διαχείρισης και ανάπτυξης των ΠΠ. Ενίσχυση των ικανοτήτων διαχείρισης σε τοπικό επίπεδο μέσα από συνεργασίες με ακαδημαϊκά ιδρύματα, φορείς και εμπειρογνώμονες.
	8.2. Δημιουργία τοπικών δομών κατάρτισης και επιμόρφωσης ενήλικων σε πεδία που σχετίζονται με τον τουρισμό στις ΠΠ.	Μικρός		Δημιουργία τοπικών δομών κατάρτισης και επιμόρφωσης ενήλικων σε πεδία που σχετίζονται με τον τουρισμό στις ΠΠ από συνεργαζόμενα ακαδημαϊκά ιδρύματα, φορείς και εμπειρογνώμονες.

Αρχές αειφόρου τουρισμού στις ΠΠ	Στρατηγικές προώθησης του αειφόρου τουρισμού	Βαθμός ενσωμάτωσης στις ΠΠ (Κεφάλαια 1, 3, 7)	Βαρύτητα στο ισχύον εθνικό θεσμικό πλαίσιο (Κεφάλαιο 4)	Προτεινόμενες δράσεις
9. Παρακολούθηση των περιβαλλοντικών και οικονομικών και κοινωνικών επιδράσεων του τουρισμού	9.1. Τακτική παρακολούθηση των περιβαλλοντικών και οικονομικών επιδόσεων, της τοπικής ευημερίας και της ικανοποίησης των επισκεπτών.	Ελάχιστος		Παρακολούθηση των επιδράσεων της τουριστικής δραστηριότητας στο περιβάλλον, την οικονομία και την κοινότητα. Παρακολούθηση των επισκεπτών – όγκοι, πρότυπα και τάσεις, δαπάνες και ικανοποίηση. Παρακολούθηση των τουριστικών επιχειρήσεων – επιδόσεις και ανάγκες.
10. Ανταλλαγή τεχνογνωσίας, δικτύωση και υποστήριξη των επιχειρηματιών του τουρισμού	Ανταλλαγή τεχνογνωσίας, δικτύωση.	Μικρός		Δημιουργία φόρουμ σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Επικοινωνία των δράσεων και των αποτελεσμάτων του βιώσιμου τουρισμού στους τοπικούς φορείς και ευρύτερα σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Δικτύωση των ΜΔΠΠ με σκοπό τη συνεργασία και την ανταλλαγή καλών πρακτικών. Προώθηση συνεργασιών με τους περιβαλλοντικούς φορείς, τους τοπικούς επαγγελματικούς φορείς και τα ακαδημαϊκά ιδρύματα.
	Υποστήριξη των επιχειρηματιών του τουρισμού.	Ελάχιστος		Δημιουργία δομών ενημέρωσης και καθοδήγησης των επενδυτών σε κεντρικό ή περιφερειακό επίπεδο.

8.3 Προτάσεις πολιτικής

8.3.1 Προστασία των τοπίων της βιοποικιλότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσω του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού

Για την αποτελεσματική προστασία των τοπίων, της βιοποικιλότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς, κρίνονται απαραίτητες η ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού και του τουριστικού σχεδιασμού στον συνολικό χωροταξικό σχεδιασμό και η ενίσχυση των πολιτικών για το τοπίο. Επίσης, καθοριστικής σημασίας είναι η ολοκλήρωση του ρυθμιστικού-κανονιστικού πλαισίου που διέπει την τουριστική δραστηριότητα με στρατηγικές και δράσεις, όπως αναλύονται παρακάτω:

Ολοκλήρωση χωρικού σχεδιασμού με την ενσωμάτωση πολιτικών για το τοπίο

Ενίσχυση των πολιτικών για την προστασία και ανάδειξη του τοπίου και ενσωμάτωση στον χωρικό σχεδιασμό. Ολοκλήρωση του καθορισμού ζωνών προστασίας και χρήσεων γης, που προβλέπονται από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, στις προστατευόμενες περιοχές, λαμβάνοντας υπόψη τα πορίσματα των μελετών τοπίου των αναθεωρημένων Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων. Ολοκλήρωση του εθνικού και περιφερειακού χωρικού σχεδιασμού και ειδικότερα του νέου Ειδικού Χωροταξικού Σχεδίου για τον Τουρισμό.

Αξιοποίηση του πολεοδομικού σχεδιασμού για τον έλεγχο χωροθέτησης, κλίμακας και αρχιτεκτονικής μορφής των εγκαταστάσεων και υποδομών του τουρισμού, ώστε να είναι συμβατές με το πολιτιστικό και φυσικό τοπίο κάθε περιοχής

Ολοένα και περισσότερο αναγνωρίζεται η σημασία ισχυρής διασύνδεσης της φυσικής και της δομημένης πολιτιστικής κληρονομιάς, και η ολοκληρωμένη διαχείρισή τους για τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητάς τους, αλλά και για τη δημιουργία ποιοτικών τουριστικών εμπειριών. Προτείνεται η χρήση εργαλείων του πολεοδομικού σχεδιασμού (όπως η θέσπιση ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης, μορφολογικών κανόνων κλπ.) για τον έλεγχο της χωροθέτησης, της κλίμακας και της αρχιτεκτονικής μορφής των

εγκαταστάσεων και υποδομών τουρισμού, ώστε αυτές να είναι συμβατές με το πολιτιστικό και φυσικό τοπίο κάθε περιοχής. Ειδικότερα, προτείνεται η εισαγωγή αυτών των προβλέψεων στα υπό εκπόνηση Τοπικά Πολεοδομικά Σχέδια και στα Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια, ιδιαιτέρως στις προστατευόμενες περιοχές. Προς την κατεύθυνση αυτή δύναται να αξιοποιηθούν τα αποτελέσματα των μελετών μορφολογικών κανόνων δόμησης και αρχιτεκτονικής στις περιοχές εντός και εκτός των οικισμών έως 2.000 κατοίκων των περιφερειακών ενοτήτων της χώρας, που έχουν εκπονηθεί από το ΥΠΕΝ.

Ολοκλήρωση θεσμικού/κανονιστικού πλαισίου προστασίας και διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών

Ολοκλήρωση των υπό εκπόνηση ΕΠΜ, έκδοση των σχετικών ΠΔ σε επίπεδο περιοχής και σύνταξη των αντίστοιχων Σχεδίων Διαχείρισης για τη θεσμική θωράκιση των προστατευόμενων περιοχών, τον καθορισμό ζωνών προστασίας και τη ρύθμιση των χρήσεων γης.

Προσδιορισμός προοπτικών ανάπτυξης του αειφόρου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές

Οι προστατευόμενες περιοχές διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς τις προοπτικές και τις δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και ως προς τις ειδικές μορφές τουρισμού που μπορούν να υποστηρίξουν. Η εκπόνηση μελέτης αναγνώρισης των δυνατοτήτων ανάπτυξης διαφόρων ειδικών/εναλλακτικών μορφών τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές της χώρας θα οδηγήσει στην κατάταξή τους σε γενικές τυπολογίες με βάση συγκεκριμένα κριτήρια. Προτείνεται σύνταξη και υιοθέτηση προδιαγραφών και κατευθύνσεων για την εκπόνηση μελετών τουριστικής ανάπτυξης σε επίπεδο περιοχής, όπου θα προσδιορίζεται επακριβώς το όραμα, ο γενικός και οι επιμέρους σκοποί, και θα καθορίζονται οι προτεραιότητες δράσεων.

Εκτίμηση φέρουσας ικανότητας

Η τουριστική φέρουσα ικανότητα έχει εκτιμηθεί σε ελάχιστες προστατευόμενες περιοχές της χώρας και οι υφιστάμενες μελέτες χαρακτηρίζονται από ανομοιογένεια. Προτείνεται σύνταξη και υιοθέτηση κοινών προδιαγραφών και κατευθύνσεων, ώστε οι μελλοντικές μελέτες να αποτελέσουν χρήσιμο και αξιόπιστο εργαλείο στα χέρια των υπεύθυνων σχεδιασμού και άσκησης της τουριστικής δραστηριότητας, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Διαχείριση επισκεπτών και κανόνες ορθής συμπεριφοράς

Όπως και ανωτέρω, περιορισμένος αριθμός προστατευόμενων περιοχών διαθέτει Σχέδιο Διαχείρισης Επισκεπτών, το οποίο να περιλαμβάνει σύστημα καταγραφής, παρακολούθησης και αποτίμησης της επισκεψιμότητας,

αλλά και κανόνες ορθής συμπεριφοράς των επισκεπτών. Προτείνεται σύνταξη και υιοθέτηση κοινών προδιαγραφών και κατευθύνσεων, καθώς και εκπόνηση Σχεδίων Διαχείρισης σε επίπεδο περιοχής.

8.3.2 Διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω του τουρισμού

Η συγκεκριμένη αρχή προωθεί την ιδέα ότι ο τουρισμός μπορεί να συμβάλλει θετικά στη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου, προστατεύοντας τη βιοποικιλότητα που φιλοξενεί και διατηρώντας την πολιτιστική πολυμορφία και ταυτότητά του, μέσω στρατηγικών και δράσεων όπως οι ακόλουθες:

Ενθάρρυνση των επισκεπτών, ιδρυμάτων/οργανισμών/ΜΚΟ και του κλάδου των επιχειρήσεων να στηρίζουν τη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Η στήριξη του έργου διατήρησης και διαχείρισης μίας προστατευόμενης περιοχής ή εν γένει των προστατευόμενων περιοχών της χώρας δύναται να ενισχυθεί από τους ίδιους τους επισκέπτες μέσω διάφορων τρόπων (π.χ. δωρεές, προσφορά εθελοντικής εργασίας κ.ά.), από διεθνή και εθνικά ιδρύματα, οργανισμούς και ΜΚΟ (π.χ. χορηγίες) και από τον επιχειρηματικό κλάδο (τουριστικό και μη) που δραστηριοποιείται σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (π.χ. μέσω προγραμμάτων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης). Απαιτείται διερεύνηση των πιθανών εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης, παροχή κατευθύνσεων και καθοδήγηση για την εξεύρεση και αξιοποίηση πρόσθετων πόρων.

Παράλληλα, μπορεί να ενισχυθεί και από την ανάπτυξη δικτύων εθελοντών. Ειδικότερα, οι μονάδες διαχείρισης μπορούν να ενισχύσουν το δίκτυο εθελοντών τους μέσω χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων (π.χ. ERASMUS, LIFE, Interreg) αλλά και να απευθυνθούν σε τοπικούς φορείς, συλλόγους (π.χ. ορειβατικός σύλλογος, αλιευτικός σύλλογος κλπ.), ΜΚΟ και ΚοινΣΕπ που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και να συνάψουν μνημόνιο συνεργασίας. Στη συνέχεια, σε συνεργασία με τους φορείς, να οργανώσουν δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης και να παρέχουν στους εθελοντές ειδικά βιωματικά σεμινάρια εκπαίδευσης τόσο για την παρακολούθηση, προστασία και ανάδειξη της βιοποικιλότητας, όσο και για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού (π.χ. αγροτουρισμού, βιώσιμης παραγωγής τοπικών προϊόντων, προώθηση παραδοσιακών προϊόντων κλπ.).

Σχεδιασμός και προώθηση έργων και παρεμβάσεων διατήρησης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Τα χρηματοδοτικά εργαλεία της τρέχουσας περιόδου (εθνικά, ευρωπαϊκά και διεθνή), όπως αναλύονται στο **Κεφάλαιο 2** της παρούσας μελέτης,

αποτελούν τις κύριες πηγές εξεύρεσης πόρων για την υλοποίηση εξειδικευμένων δράσεων προστασίας, διαχείρισης, ανάδειξης και τουριστικής ανάπτυξης των περιοχών του δικτύου Natura 2000. Η συνετή αξιοποίησή τους θα συμβάλλει στην υποστήριξη και την αποδοτική λειτουργία του δικτύου προστατευόμενων περιοχών, ώστε να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες περιβαλλοντικές και κοινωνικές προκλήσεις, προωθώντας την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης.

Υποστήριξη της προστασίας και διαχείρισης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, μέσω δημιουργίας εσόδων από την άσκηση του τουρισμού

Η πάγια χρηματοδότηση της προστασίας, διατήρησης και διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, μέσω εθνικών και ευρωπαϊκών πόρων, είναι καθοριστικής σημασίας για την εύρυθμη λειτουργία τους, για τη διαφύλαξη του πλούτου που φιλοξενούν, καθώς και των οικοσυστημικών υπηρεσιών που προσφέρουν. Η διασφάλιση ύπαρξης των πόρων αυτών καθίσταται επιτακτική, όπως επίσης και η εξεύρεση πρόσθετων για την ανταπόκριση στις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες. Η άσκηση αναψυχικών και τουριστικών δραστηριοτήτων μπορεί να συμβάλει προς αυτή την κατεύθυνση, όπως για παράδειγμα η θέσπιση εισιτηρίου εισόδου σε προστατευόμενες περιοχές και υποδομές (π.χ. μουσεία, κέντρα ενημέρωσης), η παροχή οργανωμένων ξεναγήσεων (π.χ. πεζοπορικών και ορειβατικών διαδρομών, καταδύσεων κ.ά.), ενημερωτικών και εκπαιδευτικών δράσεων κλπ.

8.3.3 Μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της τουριστικής δραστηριότητας

Η προσπάθεια ελαχιστοποίησης του αντίκτυπου του τουρισμού στο φυσικό περιβάλλον είναι καίριας σημασίας και η συγκεκριμένη αρχή προωθεί την ανάπτυξη βιώσιμων τουριστικών δραστηριοτήτων που σέβονται το περιβάλλον και προστατεύουν τα οικοσυστήματα, προσφέροντας ταυτόχρονα ανταγωνιστικές εμπειρίες στους ταξιδιώτες.

Προώθηση πρακτικών μείωσης του αποτυπώματος των τουριστικών εγκαταστάσεων εντός ή γύρω από τις προστατευόμενες περιοχές

Η μείωση του τουριστικού αποτυπώματος στις προστατευόμενες περιοχές προϋποθέτει την προώθηση περιβαλλοντικά υπεύθυνων καταλυμάτων και άλλων εγκαταστάσεων. Ένα βιώσιμο κατάλυμα ή εγκατάσταση θα πρέπει να ακολουθεί τις αρχές της αειφορίας σε όλα τα στάδια της δημιουργίας του, από τη χωροθέτηση, τον βιοκλιματικό σχεδιασμό, τα υλικά και τη διαδικασία κατασκευής έως τη λειτουργία του, και να έχει εξασφαλίσει τη συναίνεση της τοπικής κοινωνίας. Η προώθηση πράσινων πρακτικών στις ξενοδοχειακές μονάδες που βρίσκονται σε προστατευόμενες περιοχές διατυπώθηκε ως κατεύθυνση στο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για

τον Τουρισμό το 2013, περιοριζόταν ωστόσο στις μεγαλύτερης κλίμακας τουριστικές εγκαταστάσεις. Η κατεύθυνση αυτή θα μπορούσε να ενταχθεί στις προδιαγραφές των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.

Προώθηση εναλλακτικών μέτρων ταξιδιωτικής συμπεριφοράς μετακίνησης προς και εντός της προστατευόμενης περιοχής

Το ζήτημα της βιώσιμης μετακίνησης προς και εντός των προστατευόμενων περιοχών είναι μια αναδυόμενη τάση που ήδη αναδιαμορφώνει τα πρότυπα επισκέψεων στα φυσικά περιβάλλοντα. Τα μέτρα ταξιδιωτικής συμπεριφοράς διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στη διαχείριση των επισκεπτών. Γενικά, μπορούν να διακριθούν σε αντικίνητρα σκληρής διαχείρισης (π.χ. μέτρα προώθησης για τον επηρεασμό μεμονωμένων ταξιδιωτικών αποφάσεων όπως τέλη στάθμευσης και διόδια) και κίνητρα ήπιας διαχείρισης (π.χ. μέτρα έλξης για να καταστούν ελκυστικότερες εναλλακτικές μορφές μεταφοράς, όπως λεωφορεία κλειστής διαδρομής). Τα συνδυασμένα μέτρα ώθησης και έλξης που έχουν εφαρμοστεί σε ποικίλες περιοχές στο εξωτερικό, είναι πιο αποτελεσματικά και αποδεκτά από τους ταξιδιώτες. Επιπλέον, η προσφορά υπηρεσιών μεταφοράς από τις ΜΔΠΠ μπορεί να εξασφαλίσει παράλληλα και οικονομικά οφέλη.

Παρακολούθηση συνολικού περιβαλλοντικού αποτυπώματος από την άσκηση τουριστικών δραστηριοτήτων σε μία προστατευόμενη περιοχή

Η εφαρμογή συστήματος ολοκληρωμένης παρακολούθησης του αποτυπώματος της τουριστικής δραστηριότητας σε μία προστατευόμενη περιοχή είναι εξαιρετικής σημασίας και ποικίλα εργαλεία έχουν αναπτυχθεί, μέσα από την υλοποίηση διαφόρων προγραμμάτων σε εθνικό, διασυνοριακό, διακρατικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Για παράδειγμα, το εργαλείο Ecological Footprint του μεσογειακού διακρατικού προγράμματος DestiMED (χρηματοδοτούμενο έργο στο πλαίσιο του προγράμματος EU Interreg MED Territorial Cooperation 2014-2020), αναπτύχθηκε και εφαρμόζεται για τον εντοπισμό και τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές της Μεσογείου και αξιολογεί τη διαμονή, την εστίαση, τις δραστηριότητες και υπηρεσίες κινητικότητας και μεταφοράς. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο του έργου BIO2CARE (χρηματοδοτούμενο έργο στο πλαίσιο του προγράμματος διασυνοριακής συνεργασίας «INTERREG V-A GREECE-BULGARIA 2014-2020»), αναπτύχθηκε διαδικτυακό εργαλείο για την εκτίμηση της περιβαλλοντικής κατάστασης μιας προστατευόμενης περιοχής και εφαρμόστηκε πιλοτικά στο Εθνικό Πάρκο Μακεδονίας-Θράκης.

8.3.4 Προώθηση και προβολή προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών

Εφαρμογή ολοκληρωμένου σχεδίου Τουριστικού Μάρκετινγκ για το δίκτυο των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών

Σύμφωνα με τις σύγχρονες τάσεις του Τουριστικού Μάρκετινγκ σχετικά με την παραγωγή, προβολή και διάθεση τουριστικών πελατοκεντρικών εμπειριών προτείνεται το σύνολο των προστατευόμενων περιοχών του δικτύου Natura 2000 να αντιμετωπισθεί ως ένα ενιαίο δίκτυο τουριστικών προορισμών με συναφή τουριστικά προϊόντα, στα πλαίσια ενός ολοκληρωμένου σχεδίου Τουριστικού Μάρκετινγκ. Η προτεινόμενη προσέγγιση αφορά το σύνολο των σημείων επαφής του τουρίστα-καταναλωτή με τις δομές και παροχές των προστατευόμενων περιοχών του δικτύου Natura 2000 (π.χ. κέντρα πληροφόρησης, σημεία εξυπηρέτησης κλπ.) και περιλαμβάνει τη διερεύνηση, ανάλυση, οργάνωση, δημιουργία και παροχή ολοκληρωμένων τουριστικών εμπειριών ανά προστατευόμενη περιοχή σε επιλεγμένες ομάδες-στόχους τουριστών-καταναλωτών (π.χ. μαθητές, φοιτητές, μέλη φυσιολατρικών συλλόγων κ.ά.) της εγχώριας και διεθνούς τουριστικής αγοράς.

Δημιουργία ενιαίας επικοινωνιακής στρατηγικής για το σύνολο των ΠΠ ως ενιαίο τουριστικό προϊόν με χαρακτηριστικά δικτύου

Διαμόρφωση ενιαίας επικοινωνιακής στρατηγικής και ταυτότητας για το σύνολο των προστατευόμενων περιοχών που διαθέτουν χαρακτηριστικά και παροχές τουριστικού προορισμού, ανεξάρτητα των διοικητικών και διαχειριστικών δομών, με σύγχρονη τουριστική πελατοκεντρική αντίληψη και στόχευση σε συγκεκριμένα καταναλωτικά κοινά. Η επιλογή αυτή προσφέρει πολλαπλά επικοινωνιακά οφέλη για την αναγνωρισιμότητα του τουριστικού προϊόντος των προστατευόμενων περιοχών μέσω της ενεργητικής και παθητικής προβολής και προώθησης του δικτύου με ενιαία εμπορική επωνυμία/ταυτότητα.

Δημιουργία πληροφοριακού κόμβου ως βασικού εργαλείου προβολής και προώθησης των τουριστικών δραστηριοτήτων των προστατευόμενων περιοχών

Δημιουργία πληροφοριακού κόμβου (βλ. **υποκεφάλαιο 5.4**) στην ιστοσελίδα του ΟΦΥΠΕΚΑ για τη διαδικτυακή προβολή των προστατευόμενων περιοχών, με εξωστρεφές και πελατοκεντρικό περιεχόμενο, που θα απευθύνεται κατά κύριο λόγο στους τελικούς υφιστάμενους και δυνητικούς τουρίστες-καταναλωτές, καλύπτοντας το σύνολο των προστατευόμενων περιοχών (π.χ. χερσαίες, υδάτινες, θαλάσσιες, μικτού χαρακτήρα, κλπ.), που έχουν προϋποθέσεις ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων.

Οι πληροφορίες που θα διαθέτει ο κόμβος θα αξιοποιηθούν για τη δημιουργία τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών πελατοκεντρικού προσανατολισμού από τους άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενους με την οργάνωση και διάθεση τουριστικών δραστηριοτήτων και κατ' επέκταση ολοκληρωμένων τουριστικών εμπειριών (π.χ. τουριστικά γραφεία, περιβαλλοντικοί σύλλογοι κ.ά.). Ο πληροφοριακός κόμβος θα πρέπει να προτείνει ολοκληρωμένα τουριστικά προϊόντα ή να υποστηρίζει τη δημιουργία τους με άμεσο και φιλικό τρόπο για τους τουρίστες-καταναλωτές.

Εστίαση σε συγκεκριμένες αγορές-στόχους και προώθηση σε νέες αγορές

Σχεδιασμός και εφαρμογή ειδικού προγράμματος προβολής των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών προορισμών στη διεθνή τουριστική αγορά με στόχο την ένταξή τους στις επιλογές των τουριστών που επισκέπτονται τη χώρα μας με κίνητρα βιώσιμου, εναλλακτικού, οικοτουριστικού, πολιτισμικού και κοινωνικά υπεύθυνου τουρισμού που όμως δεν γνωρίζουν τον πλούτο των σχετικών τουριστικών πόρων που διαθέτει η Ελλάδα.

8.3.5 Παροχή ποιοτικού τουριστικού προϊόντος, αυθεντικών και μοναδικών εμπειριών

Η ανάπτυξη ποιοτικών τουριστικών προϊόντων και η έμφαση στον τουρισμό εμπειρίας μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη συνέργεια του σχεδιασμού προϊόντων, του χωρικού σχεδιασμού και της επένδυσης στην ερμηνεία μέσα από την τεχνολογία. Επιπλέον, απαιτείται να δοθεί προσοχή σε θέματα προσβασιμότητας. Δράσεις που υποστηρίζουν τη συγκεκριμένη αρχή περιλαμβάνουν:

Ανάπτυξη χαρτοφυλακίου EEMT ήπιων και συμβατών με την εκάστοτε προστατευόμενη περιοχή που συνδέονται και προβάλλουν τα ειδικά τοπικά χαρακτηριστικά και πόρους της περιοχής

Σύνθεση χαρτοφυλακίου ειδικών μελετών ανάπτυξης προϊόντων σε επίπεδο προστατευόμενης περιοχής, με βάση: (α) τη φέρουσα ικανότητα, (β) τα ειδικά τοπικά χαρακτηριστικά και προστατευόμενα στοιχεία της και την πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει και (γ) τα επιθυμητά τμήματα της αγοράς που στοχεύει. Ιδιαίτερης σημασίας κρίνεται η διαφοροποίηση μεταξύ των παρεχόμενων υπηρεσιών και προϊόντων και η ανάδειξη των ιδιαίτερων γνωρισμάτων, τα οποία αποτελούν και τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα.

Σύνδεση του χωρικού σχεδιασμού με την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (π.χ. πεζοπορικός)

Σύνδεση του χωρικού σχεδιασμού με τον σχεδιασμό προϊόντων, ώστε η επίσκεψη του επισκέπτη μέσω ενός κατάλληλου δικτύου διαδρομών να

είναι πλούσια και χωρίς «κενά» στην εμπειρία κατά τη διαδρομή μέσα στην ΠΠ. Μέσω της χρηματοδότησης συνολικού ύψους 30 εκατ. ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας –με φορέα υλοποίησης τον Οργανισμό Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕ-ΚΑ)– του προγράμματος ενίσχυσης «Εθνικό Δίκτυο Μονοπατιών», μπορεί να επιτευχθεί εμπλουτισμός των υποδομών, των εγκαταστάσεων και των υπηρεσιών ΕΕΜΤ κατά μήκος του δικτύου διαδρομών.

Παροχή ποιοτικών και τεχνολογικά προηγμένων υπηρεσιών για την ανακάλυψη, την ερμηνεία και την εκτίμηση της ιδιαίτερης φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Αξιοποίηση ποιοτικών και τεχνολογικά προηγμένων υπηρεσιών όπως εικονική και επαυξημένη πραγματικότητα για την ανακάλυψη, την ερμηνεία και την εκτίμηση της ιδιαίτερης φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής και τη δημιουργία μοναδικών εμπειριών στους επισκέπτες. Η εκπαίδευση σε τεχνικές αφήγησης (storytelling) πρέπει να ενσωματωθεί στις στρατηγικές επιμόρφωσής (Αρχή 8). Η εικονική και η επαυξημένη πραγματικότητα αποτελεί καινοτόμο μέθοδο μάρκετινγκ, ικανή να αναδείξει έναν τουριστικό προορισμό, και οι εφαρμογές τους στο διεθνές Τουριστικό Μάρκετινγκ και διευρύνονται συνεχώς. Τα ψηφιακά μουσεία και οι ψηφιακές περιηγήσεις έχουν βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, καθώς όχι μόνο διευκολύνουν την προσβασιμότητα σε όσους δεν μπορούν να βιώσουν με φυσικό τρόπο την εμπειρία (π.χ. ΑμεΑ, μικρά παιδιά, ηλικιωμένοι), αλλά ταυτόχρονα εξυπηρετούν εκπαιδευτικούς σκοπούς, καθώς διεγείρουν το ενδιαφέρον και ενισχύουν την ευαισθητοποίηση για την προστασία του περιβάλλοντος και του πολιτιστικού αποθέματος. Παράδειγμα αποτελούν οι εφαρμογές ψηφιακής καταδυτικής περιήγησης στο ναυάγιο της Περιστεράς στην Αλόνησο, οι εικονικές περιηγήσεις στα Εθνικά Πάρκα Οροσειράς Ροδόπης, Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου - Αιτωλικού, Υγροτόπων Κοτυχίου - Στροφυλιάς κ.ά.

Εξασφάλιση προσβασιμότητας επισκεπτών με αναπηρία

Η πρόσβαση των ΑμεΑ στις προστατευόμενες περιοχές, τόσο στην ίδια τη φύση όσο και στις υποδομές που διαθέτουν (π.χ. μουσεία, κέντρα πληροφόρησης, μονοπάτια, χώροι αναψυχής κ.ά.) δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς. Ο σχεδιασμός χωρίς αποκλεισμούς προϋποθέτει ειδικές υποδομές (π.χ. μονοπάτια, ράμπες, σημάνσεις, προσβάσιμους βοηθητικούς χώρους, προσβάσιμους εκθεσιακούς χώρους, ενημερωτικό υλικό σε μορφή braille κ.ά.), εκπαιδευμένο προσωπικό (π.χ. οδηγοί φύσης, ξεναγοί) και κατάλληλα σχεδιασμένα προγράμματα. Συνήθως οι ομάδες ΑμεΑ συνοδεύονται από καταρτισμένους συνοδούς, τους οποίους προτείνεται να συμβουλευεται ο ερμηνευτής της περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης εκ των προτέρων. Οι ομάδες ΑμεΑ έχουν δύο κύριες ανάγκες: ειδική

επικοινωνιακή πληροφόρηση και προσωποποιημένη υποστηριζόμενη ξενάγηση στην επίσκεψη (σε αξιοθέατα, μνημεία, μουσεία κλπ). Τα τελευταία έτη υλοποιήθηκαν έργα προς την κατεύθυνση αυτή και συντάχθηκαν κατευθύνσεις για την υλοποίηση σχετικών έργων και δράσεων π.χ. στο πλαίσιο του έργου BIO2CARE, που χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα Διασυνοριακής Συνεργασίας «INTERREG V-A GREECE-BULGARIA 2014-2020», συντάχθηκε «Οδηγός για Προσβάσιμες Διαδρομές στη Φύση - Κατευθυντήριες γραμμές σχεδίασης και σύστημα αξιολόγησης».

8.3.6 Συμμετοχικός σχεδιασμός - Εξασφάλιση κοινωνικής συνοχής

Ο βιώσιμος τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την ένταξη των κατοίκων στα συστήματα σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης και προστασίας της περιοχής, παρακολούθησης και ελέγχου της τουριστικής ανάπτυξης εντός της προστατευόμενης περιοχής. Η αρχή της συμμετοχικότητας είναι κομβική για τη βιώσιμη ανάπτυξη και προτείνεται να υλοποιηθεί με τις παρακάτω στρατηγικές:

Προώθηση συμμετοχικού σχεδιασμού και ελαχιστοποίηση τυχόν υφιστάμενων και δυνητικών συγκρούσεων με τους κατοίκους της περιοχής ή επιχειρηματίες του τουρισμού

Η βιβλιογραφία παραθέτει αρκετές τυπολογίες συμμετοχής, οι οποίες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με διαφορετικά κριτήρια, με κυρίαρχο τον βαθμό συμμετοχής. Ωστόσο, η επιλογή του μοντέλου συμμετοχικής διαδικασίας εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από το θεσμικό πλαίσιο διακυβέρνησης. Η ενθάρρυνση και η ανάπτυξη κατάλληλων δραστηριοτήτων εταιρικής σχέσης με τα ενδιαφερόμενα μέρη και μεταξύ αυτών, συμβάλλουν στη διατήρηση καλής επικοινωνίας και δέσμευσης μεταξύ των κατοίκων της περιοχής, των επιχειρήσεων, των επισκεπτών και της αρχής της προστατευόμενης περιοχής. Η εμπειρία, ωστόσο, έχει αποδείξει ότι οι συμμετοχικές διαδικασίες είναι ένας από τους ασθενέστερους κρίκους στις τρέχουσες διαδικασίες διαχείρισης του τουρισμού στις Προστατευόμενες Περιοχές. Για τον λόγο αυτό είναι σημαντικό να δημιουργηθούν μόνιμες δομές διαβούλευσης που θα περιλαμβάνουν μηχανισμούς ελαχιστοποίησης τυχόν υφιστάμενων και δυνητικών συγκρούσεων με τους κατοίκους της περιοχής ή επιχειρηματίες του τουρισμού. Στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντικό να αξιοποιηθούν και οι νεοσυσταθείσες από τον ΟΦΥΠΕΚΑ Τοπικές Επιτροπές Διαχείρισης καθώς και να ενισχυθεί η τουριστική εκπροσώπηση σε αυτές. Η ενδυνάμωση της εκπροσώπησης και της συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών είναι συνυφασμένη με την προστασία και την προώθηση των ατομικών δικαιωμάτων, συμβάλλοντας στην εμπέδωση της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης (το δικαίωμα στο περιβάλλον ως ανθρώπινο δικαίωμα).

8.3.7 Υποστήριξη της τοπικής οικονομίας

Όπως έχει τεκμηριωθεί μέσα από έρευνες και πορίσματα διεθνών φορέων (The World Bank, 2021) και έχει παρουσιαστεί στην παρούσα μελέτη, ο τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές παράγει σημαντικούς πολλαπλασιαστές εισοδήματος και ωφελεί τις τοπικές κοινωνίες, δημιουργώντας θέσεις εργασίας και ενισχύοντας τα εισοδήματα. Για την υλοποίηση αυτής της αρχής, προτείνονται οι παρακάτω στρατηγικές:

Σύνδεση της επωνυμίας της ΠΠ με τα τοπικά προϊόντα και προώθησή τους στους επισκέπτες

Δημιουργία δικτύων και πολυθεματικών διαδρομών με θέματα που συνδέουν τα τοπικά προϊόντα με την τουριστική δραστηριότητα. Ανάπτυξη συστημάτων πιστοποίησης, τοπικών συμφώνων ποιότητας, συμμετοχή σε διεθνείς διαγωνισμούς για την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού.

Προώθηση εναλλακτικών τρόπων βιοπορισμού (Alternative livelihood projects Alt-livelihoods) που συνδέονται με τον τομέα του οικοτουρισμού και γενικότερα των ΕΕΜΤ στον τοπικό πληθυσμό

Οι εναλλακτικοί τρόποι βιοπορισμού (Alt-livelihoods) αναφέρονται σε στρατηγικές και πρακτικές που υιοθετούνται για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην με τρόπους διαφορετικούς από τις παραδοσιακές ή κυρίαρχες μορφές απασχόλησης. Αυτές οι στρατηγικές συχνά περιλαμβάνουν δραστηριότητες που είναι πιο βιώσιμες και περιβαλλοντικά φιλικές, ή που προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες και συνθήκες μιας συγκεκριμένης περιοχής. Ο στόχος τους είναι να προσφέρουν οικονομική σταθερότητα και ευημερία, ενθαρρύνοντας παράλληλα την αειφορία και την κοινωνική συνοχή. Παραδείγματα εναλλακτικών μέσων διαβίωσης περιλαμβάνουν τον οικοτουρισμό, τη βιοτεχνία ή τη μελισσοκομία ως υποκατάστατα της επέκτασης της γεωργίας γύρω από προστατευόμενες περιοχές ή την καλλιέργεια φυκιών ως εναλλακτική λύση στην παραδοσιακή αλιεία. Τα εναλλακτικά έργα βιοπορισμού ήταν και συνεχίζουν να είναι, η ρίζα πολλών απαντήσεων διατήρησης στις πιέσεις που ασκούνται στις προστατευόμενες περιοχές και συνήθως συνδέονται και με τις ευκαιρίες απασχόλησης που δημιουργεί η ανάπτυξη των ΕΕΜΤ.

8.3.8 Ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού και των ικανοτήτων σχεδιασμού και διαχείρισης του αειφόρου τουρισμού σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο

Όπως αναλύεται στο **Κεφάλαιο 4**, το ζήτημα της προστασίας της φύσης φαίνεται να διασφαλίζεται θεσμικά ολοένα και περισσότερο, ενώ η πρόοδος στη βελτίωση της διαχείρισης και στην αξιολόγηση της

αποτελεσματικότητας στην εφαρμογή φαίνεται να είναι χαμηλή. Ωστόσο, το ζήτημα της ενσωμάτωσης του αειφόρου τουρισμού μπορεί να υπολείπεται από τον κεντρικό σχεδιασμό όπως προέκυψε από την αξιολόγηση των 13 υπό διαβούλευση ΕΠΜ. Οι δράσεις που υλοποιούν αυτή την αρχή παρουσιάζονται παρακάτω:

Ενίσχυση των ικανοτήτων σχεδιασμού του αειφόρου τουρισμού σε κεντρικό επίπεδο και διαχείρισής του σε τοπικό επίπεδο

Η ανάπτυξη ποιοτικών και ανταγωνιστικών μορφών αειφόρου τουρισμού, το αποτελεσματικό και υπεύθυνο μάρκετινγκ και η παρακολούθηση των επιπτώσεων, έχουν ως προϋπόθεση την εξασφάλιση τεχνογνωσίας σε κεντρικό επίπεδο και ικανοτήτων διαχείρισης σε τοπικό επίπεδο. Ειδικότερα, η τεχνογνωσία για την ανάπτυξη αειφόρου τουρισμού θα πρέπει να εξασφαλίζεται αρχικά σε κεντρικό επίπεδο και να ενσωματώνεται στην κατάρτιση του σχετικού ρυθμιστικού θεσμικού πλαισίου (ώστε να μην υπολείπεται όπως διαπιστώθηκε στις υπό διαβούλευση ΕΠΜ – βλ. **Κεφάλαιο 4**). Οι ελλείψεις στο ανθρώπινο δυναμικό για τη διαχείριση των ελληνικών προστατευόμενων περιοχών είναι κάτι που επίσης εντοπίστηκε και στην παρούσα μελέτη και στο οποίο θα πρέπει να δοθεί προσοχή. Η δημιουργία μόνιμων συνεργασιών με τον ακαδημαϊκό τομέα και τους εμπειρογνώμονες του τουρισμού τόσο σε κεντρικό, όσο και σε τοπικό επίπεδο, μπορεί να συμβάλει θετικά σε αυτή την κατεύθυνση.

Δημιουργία τοπικών δομών κατάρτισης και επιμόρφωσης ενηλίκων σε πεδία που σχετίζονται με τον τουρισμό στις ΠΠ

Η κατάρτιση/επιμόρφωση είναι ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο. Που χρησιμοποιεί το κεφάλαιο που διαθέτει μια προστατευόμενη περιοχή (τον φυσικό πλούτο) ως εκπαιδευτικό πόρο. Η κατάρτιση στις αξίες της ΠΠ και τον ρόλο του αειφόρου τουρισμού έχει πολλαπλασιαστική επίδραση καθώς οδηγεί σε υψηλότερη περιβαλλοντική συνείδηση, η οποία στη συνέχεια ανατροφοδοτεί το σύστημα με αποτέλεσμα πιο υπεύθυνη περιβαλλοντική συμπεριφορά αλλά και ποιοτικές και ανταγωνιστικές τουριστικές υπηρεσίες. Η κατάρτιση αποτελεί επίσης βιώσιμη επένδυση χαμηλού κόστους που μπορεί να υλοποιηθεί από συνεργαζόμενα ακαδημαϊκά ιδρύματα, φορείς και εμπειρογνώμονες σε περιοδική βάση ώστε να ενσωματώνονται οι νέες τάσεις στον αειφόρο τουρισμό.

8.3.9 Παρακολούθηση των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών επιδράσεων του τουρισμού

Ο χαρακτηρισμός μιας περιοχής ως προστατευόμενης και η εισαγωγή του αειφόρου τουρισμού απαιτούν τη διαρκή παρακολούθηση των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεών τους. Καθώς

τόσο οι περιορισμοί που προβλέπει το πλαίσιο προστασίας όσο και οι προβλέψεις του τουριστικού σχεδιασμού επηρεάζουν διαφορετικές ομάδες συμφερόντων με διαφορετικές οπτικές, είναι σημαντικό ο σχεδιασμός και η διαχείριση να υποστηρίζονται από αντικειμενικές, έγκριτες και διαφανείς μεθόδους και διαδικασίες συγκέντρωσης δεδομένων, ώστε να εξασφαλίζεται η ευρεία συναίνεση και η αποδοχή των προτεινόμενων μέτρων, ειδικά όταν αυτά μπορεί να έχουν οικονομικό ή άλλο κόστος (όπως η εφαρμογή τουριστικού φόρου ή οι περιορισμοί στο δικαίωμα δόμησης κ.ά.). Η αρχή αυτή υλοποιείται με τις παρακάτω στρατηγικές:

Τακτική παρακολούθηση των περιβαλλοντικών και οικονομικών επιδόσεων, της τοπικής ευημερίας και της ικανοποίησης των επισκεπτών

Οι διαχειριστές προστατευόμενων περιοχών χρειάζονται έγκαιρη και εύκολη πρόσβαση σε ποιοτικά δεδομένα και τεχνική υποστήριξη για τη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων για την αντιμετώπιση των τρεχουσών και των αναδυόμενων απειλών. Η ανάπτυξη και εφαρμογή εργαλείων υποστήριξης αποφάσεων είναι κρίσιμης σημασίας για μια προσαρμοστική και αποτελεσματική στρατηγική προσέγγιση. Είναι απαραίτητη η μόνιμη παρακολούθηση μέσω κατάλληλων δεικτών των επιδράσεων του αειφόρου τουρισμού και της απόδοσης της τουριστικής δραστηριότητας. Αυτό θα πρέπει να γίνει σε συνεργασία με τα Παρατηρητήρια Τουρισμού που προβλέπεται ότι θα δημιουργηθούν σε περιφερειακό επίπεδο (Ν. 4875/2021) σε συνεργασία με τον ΟΦΥΠΕΚΑ και το ΥΠΕΝ.

Ο αντίκτυπος των ΠΑ στην ανθρώπινη ευημερία

Η δυνατότητα υπολογισμού κόστους - ωφέλειας, η επικοινωνία της θετικής συμβολής του τουρισμού στην κοινότητα και η σύνδεση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης με τον υγιή και βιώσιμο τουρισμό είναι επίσης σημαντική για τις αποφάσεις δέσμευσης κοινωνικού, πολιτικού και πολιτιστικού κεφαλαίου για την ενίσχυση της τουριστικής ανάπτυξης.

Σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν αναπτυχθεί διάφορα εργαλεία για να βοηθήσουν τους προορισμούς να μετρήσουν και να επικοινωνήσουν την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική επίδραση του τουρισμού. Το πλαίσιο των δεικτών αειφορίας του UNWTO και το Ευρωπαϊκό Σύστημα Δεικτών Τουρισμού (ETIS) αποτελούν τη βάση για μια σειρά εφαρμογών διεθνώς. Το σύστημα που θα υιοθετηθεί θα πρέπει να παρακολουθεί: α) τις επιδράσεις της τουριστικής δραστηριότητας στο περιβάλλον, την οικονομία και την κοινότητα, β) τους επισκέπτες – όγκοι, πρότυπα και τάσεις, δαπάνες και ικανοποίηση και γ) τις επιδόσεις και ανάγκες των τουριστικών επιχειρήσεων.

8.3.10 Ανταλλαγή τεχνογνωσίας, δικτύωση και υποστήριξη των επιχειρηματιών του τουρισμού

Η ανταλλαγή τεχνογνωσίας, η δικτύωση και η υποστήριξη των επιχειρηματιών του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές αποτελούν κρίσιμες δράσεις για την αιεφόρο ανάπτυξη του τουρισμού. Αυτή η προσέγγιση ενισχύει τη βιωσιμότητα των περιοχών και τη διατήρηση της φύσης και του πολιτισμού τους, παρέχοντας παράλληλα ευκαιρίες ανάπτυξης για τους επιχειρηματίες του τουρισμού. Αυτή η Αρχή υλοποιείται με τις παρακάτω στρατηγικές:

Ανταλλαγή τεχνογνωσίας και δικτύωση

Επικοινωνία των δράσεων και των αποτελεσμάτων του βιώσιμου τουρισμού στους τοπικούς φορείς και ευρύτερα σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Δικτύωση των φορέων διαχείρισης ΠΠ με σκοπό τη συνεργασία. Διευκόλυνση της ανταλλαγής γνώσεων και καλών πρακτικών. Προώθηση συνεργασιών με τους περιβαλλοντικούς φορείς, τους τοπικούς επαγγελματικούς φορείς και τα ακαδημαϊκά ιδρύματα

Υποστήριξη των επιχειρηματιών του τουρισμού

Η δημιουργία δομών σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο για την διαρκή υποστήριξη των επενδυτών θα ενισχύσει την ανάπτυξη υγιούς επιχειρηματικότητας, θα βοηθήσει στην κάλυψη του «επενδυτικού κενού» και στην καταπολέμηση της χωρικής και επιχειρησιακής ανομίας. Αυτές οι δομές θα πρέπει να ενημερώνουν τους επενδυτές για το ρυθμιστικό πλαίσιο και τις προβλέψεις του με διαφανή τρόπο και να τους κατευθύνουν στις επιθυμητές μορφές τουριστικής επιχειρηματικότητας.

Συμπερασματικά, οι προτάσεις πολιτικής δίνουν έμφαση στη σημασία της συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων φορέων και της διαρκούς παρακολούθησης και αξιολόγησης των εφαρμοζόμενων στρατηγικών. Η ενίσχυση της συμμετοχικότητας, και η συνεχής εκπαίδευση και επιμόρφωση, θα διασφαλίσουν την επιτυχία των προτεινόμενων πολιτικών. Εξίσου σημαντική είναι η παροχή κινήτρων και υποστήριξης για τη μετάβαση σε εναλλακτικούς τρόπους βιοπορισμού, που σέβονται και προστατεύουν το περιβάλλον, προσφέροντας παράλληλα βιώσιμες και ευημερούσες λύσεις για τις τοπικές κοινωνίες. Τέλος, σε επίπεδο σχεδιασμού, προτείνεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, που συνδυάζει τον περιβαλλοντικό και χωρικό σχεδιασμό με τις πρακτικές αιεφόρου τουρισμού, για την ισορροπημένη ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αίσωπος, Ι., Νικολοβγένης, Α., & Οικονόμου, Ε. (Επ.) (2015). *Τοπία Τουρισμού: Ανακατασκευάζοντας την Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Δομές.

Αλεμπάκη, Μ. (2012). *Διερεύνηση παραγόντων που διαμορφώνουν την ανάπτυξη του οινικού τουρισμού*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. <https://doi.org/10.12681/eadd/28064>.

Αυγερινού - Κολώνια, Σ., & Μέλισσας, Δ. (Επ.) (2011). *Οικονομική συγκυρία και χωροταξία του τουρισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Βαρβαρέσσος, Σ. (1999). *Τουριστική ανάπτυξη και διοικητική αποκέντρωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Βασιλειάδης, Χ. (2009). *Η Διοικητική και το Μάρκετινγκ των Τουριστικών Προορισμών* (2η εκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.

Βελισσαρίου, Ε. (2017). Από τον ήπιο-εναλλακτικό τουρισμό στον υπεύθυνο και πράσινο τουρισμό. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 407–414). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Βιτουλαδίτη, Ο. (2017). Τουριστικό μάρκετινγκ και εικόνα τουριστικού προορισμού: Συσχετισμοί και επιδράσεις στο μείγμα μάρκετινγκ (Προϊόν/Προορισμός, τιμή κανάλια διανομής, επικοινωνία/προώθηση). Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 469–478). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Γκούμας, Α. (2017). Τουριστικά ηχοτοπία και branding τουριστικών επιχειρήσεων. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 761–768). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Γλυπτού, Κ. (2017). Διαχείριση τουριστικού προορισμού μέσω της ανάπτυξης μοντέλων πρόβλεψης βιωσιμότητας: Η περίπτωση της Ελλάδας 1988–2011. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 83–90). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Γουργιώτης, Α., Σαραντάκου, Ε., Στεφανή, Φ., & Χαϊνταρλής, Μ. (2022). Χωρικός σχεδιασμός και τουριστική επιχειρηματικότητα: η περίπτωση των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων. *Αειχώρος*, 35, σσ. 42–72.

Δέφνερ, Α. (2006). *Σχεδιασμός τουρισμού & ελεύθερου χρόνου. Σημειώσεις παραδόσεων*. Θεσσαλία: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Δέφνερ, Α. (2017). Μάρκετινγκ πόλεων και τουρισμός πόλεων: Μονοσήμαντη ή πολυσήμαντη σχέση; Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 479–494). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

διαΝΕΟσις (2017). *Προστατευόμενες Περιοχές Natura 2000: Ένα Ολοκληρωμένο Σχέδιο για την Προστασία και τη Βιώσιμη Ανάπτυξή τους*. Αθήνα: διαΝΕΟσις.

Διεύθυνση Διαχείρισης Προστατευμένων Περιοχών Τομέα Α, Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σποράδων (2023). *Στοιχεία εισιτηρίων εισόδου στην Α' ζώνη του Εθνικού Πάρκου Σποράδων*. α.π. ΟΦΥΠΕΚΑ 34754/31-10-2023 (ημερομηνία επικοινωνίας και αποστολής δεδομένων: 03 Νοεμβρίου 2023).

Διεύθυνση Διαχείρισης Προστατευμένων Περιοχών Τομέα Β, Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σαμαριάς και Προστατευμένων Περιοχών Δυτικής Κρήτης (2023). *Στοιχεία αριθμού επισκεπτών φαραγγιού Σαμαριάς*. α.π. 34754/31-10-2023 (ημερομηνία επικοινωνίας και αποστολής δεδομένων: 31 Οκτωβρίου 2023).

Ευρωπαϊκή Ένωση (1997). *Συνθήκη του Άμστερνταμ* (Άρθρο 158α).

Ζαγκότση, Σ. (2007). *Κοινωνική και επαγγελματική κινητικότητα στον τουριστικό τομέα. Εμπειρικές προσεγγίσεις σε τουριστικές περιοχές του Νομού Χαλκιδικής*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Ζαχαράτος, Γ., Κούτουλας, Δ., Κατσίκη, Β., & Τσάρτας, Π. (1997). *Αναλυτική μελέτη για την τουριστική πολιτική της Νομαρχίας Αθηνών*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Ιακωβίδου, Ο. (2017). Εκτίμηση προβλέψεων για το μέλλον του αγροτικού τουρισμού στην Ελλάδα. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 415–422). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

ΙΝΣΕΤΕ (2023). *Ταξιδιωτική συμπεριφορά και οικονομικές συνθήκες στις κύριες αγορές εισερχόμενου τουρισμού*. ΙΝΣΕΤΕ, INTELLIGENCE – Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων.

ΙΝΣΕΤΕ (2021). *Λευκή Βίβλος «Η Ελλάδα το 2040» – Ο τουρισμός το 2040: Οι κύριες τάσεις που θα διαμορφώσουν το μονοπάτι του ταξιδιού στον τουρισμό*. ΣΕΤΕ.

Καλπίδης, Χ. (2014). *Γαστρονομικός τουρισμός: Μια συνολική θεώρηση στη σύνδεση γαστρονομίας και τουρισμού*. Αθήνα: CaptainBook.gr.

Καραγιάννη, Ο. (2016). *Το φαινόμενο της δεύτερης κατοικίας στο πλαίσιο μελέτης του τουρισμού: διερεύνηση επιδράσεων στην τοπική βιωσιμότητα στον νησιωτικό χώρο: η περίπτωση της Άνδρου*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Κατσακιώρη, Μ. (2021). *Συγκριτική αξιολόγηση της διακυβέρνησης για την ανάπτυξη του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές: Το παράδειγμα των Εθνικών Πάρκων της Κεντρικής Μακεδονίας* (Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Κιλιπίρης, Φ. (2017). *Οργανισμοί Διαχείρισης Τουριστικών Προορισμών (Destination Management Organizations) και τοπική τουριστική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης*. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 109–118). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κλάδου, Σ. (2017). *Brand equity προορισμού και πολιτιστικός τουρισμός*. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 489–494). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κοκκώσης Χ. (2015). *Μελέτη για τον τουρισμό και τον χωροταξικό σχεδιασμό*. ΙΝΣΕΤΕ.

Κοκκώσης Χ., & Τσάρτας Π. (2019). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον* (2^η έκδοση). Κριτική: Αθήνα.

Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., & Γκρίμπα Ε. (2020). *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού* (2^η αναθεωρημένη έκδοση). Κριτική: Αθήνα.

Κοκκώσης, Χ., & Μέξα, Α. (1997). *Τουρισμός και περιβάλλον, η αναζήτηση ισορροπίας*. Μεσολόγγι: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνίας.

Κοκκώσης, Χ. (1993). Πολιτική περιβάλλοντος. Στο Π. Γετίμης & Δ. Γράβαρης (Επ.), *κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική: Η σύγχρονη προβληματική* (σελ. 361–382). Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

Κοκκώσης, Χ. (2017). Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη: Προκλήσεις και προοπτικές. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 171–180). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π. & Γκρίμπα, Ε. (2020). *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού: Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού* (2η έκδοση). Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., & Γκρίμπα, Ε. (2011). *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού: Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Κομίλης, Π., & Βαγιονής, Ν. (1999). *Τουριστικός σχεδιασμός: Μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Κομίλης, Π. (1986). *Χωρική ανάλυση του τουρισμού*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Κόντης, Α. Π. (2017). Τουριστικό μάρκετινγκ Καλύμνου: Κάνοντας την κρίση ευκαιρία. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 495–506). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κυριακάκη, Α. (2009). *Απόψεις, αντιλήψεις και θέσεις της τοπικής κοινότητας σε έναν ώριμο τουριστικό προορισμό για τα ζητήματα της τοπικότητας και της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η περίπτωση της χερσονήσου της Κρήτης*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Λεμόσιος, Ι. (2013). *Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων*. Φορέας Διαχείρισης ΕΘΠΑΒΣ

Λιαργκόβας, Π., Κριεμάδης, Θ., Αποστολόπουλος, Ν., Αναστασίου, Α., & Δερμάτης, Ζ. (2019). *Αναπτυξιακές Προοπτικές Περιφέρειας Πελοποννήσου*. ΙΝΕ. Διαθέσιμο στο: <https://www.inegsee.gr/ekdosi/anaptyxiakes-prooptikes-periferias-peloponnisou/>

Μητσόπουλος, Ι., & Τζατζάκη, Β. (2021). Το Νέο Σύστημα Διαχείρισης των Προστατευόμενων Περιοχών στην Ελλάδα. Η Θεσμική Κατοχύρωση της Πολυεπίπεδης Διακυβέρνησης. *Νόμος και Φύση*. Διαθέσιμο στο: <https://nomosphysis.org.gr/21208/to-neo-systima-diaxeirisis-ton-prostateyomenon-perioxon-stin-ellada-i-thesmiki-katoxyrosi-tis-polyepipedis-diakynvernisis/> (τελευταία πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2023).

Μοίρα, Π. (2017). Αργός τουρισμός: Από την ταχύτητα των εικόνων στην αυθεντικότητα των εμπειριών. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 341–350). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Μπάλιας, Γ. (2012). Οι διεθνείς και Ευρωπαϊκές ρυθμίσεις σχετικά με τον καθορισμό και τη διαχείριση θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών *ΠερΔικ*, 3, 439–450.

Μπούχαλης, Δ. (2017). Τεχνολογία ως μέσο στρατηγικού μάρκετινγκ. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 735–742). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Μηριασούλη, Ε. (2017). Τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον: Διαχρονική επισκόπηση ζητημάτων αειφορικού σχεδιασμού και πολιτικής. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 181–190). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

ΟΦΥΠΕΚΑ (2021). *Απαντήσεις 26 Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών σε ερωτηματολόγιο για τον Τουρισμό*. Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής – ΟΦΥΠΕΚΑ.

Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (1999). Παγκόσμιος Κώδικας Ηθικών Αρχών για τον Τουρισμό. *Γενική Συνέλευση Παγκοσμίου Οργανισμού Τουρισμού, Σαντιάγκο της Χιλής, 1η Οκτωβρίου 1999*.

Πανεπιστήμιο Αιγαίου (1995). *Διαχείριση ακτών – Επιπτώσεις τουρισμού*. Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

Παπακωνσταντινίδης, Λ. (1993). *Αγροτουρισμός: Σταθμός στον δρόμο για την τοπική ανάπτυξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Δωρικός.

Παρπαΐρης, Α. (1984). Επιλογή περιοχών για νέες μορφές τουρισμού: Χωροχρονική κατανομή της νέας ανάπτυξης. *Τουρισμός και Οικονομία* (Νοέμβριος).

Παρταλίδου, Μ. (2017). Τουρισμός και «αγροτικό ιδεώδες»: Μύθος ή πραγματικότητα; Πρότυπα ποιότητας και αξίες γύρω από τον αγροτικό τουρισμό.

Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 423–430). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Σαΐτας, Γ. (1995). Τουρισμός και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Μάνης. *Τεχνικά Χρονικά* (5).

Σακελλαρίδης (1999). *Τουριστικός Τομέας: Πληροφορική στον τουρισμό* (τόμος Δ). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Σαραντάκου, Ε. (2021). Χωρική Στρατηγική για την Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα στη Σημερινή Συγκυρία: Επισημάνσεις, Προτεινόμενες Κατευθύνσεις. Στο Α. Γουργιώτης, Γ. Τσιλιμίγκας & Μ. Χαϊνταρλής (Επ.), *Χωροταξικός Σχεδιασμός και Προκλήσεις – Νέα χωροταξική σκέψη σε Ελλάδα και Γαλλία* (σελ. 191–204). Νομική Βιβλιοθήκη.

Σαραντάκου, Ε., & Τσάρτας, Π. (2017). Αναπτυξιακές διαστάσεις του θεσμικού πλαισίου αδειοδότησης των τουριστικών εγκαταστάσεων που διαμορφώθηκε την περίοδο 2010–2015. Στο Α. Κουτσουράδης & Δ. Λαγός (Επ.), *Οικονομικές και Νομικές Παράμετροι του Ελληνικού Τουρισμού* (σελ. 335–347). Σάκκουλα.

Σαραντάκου, Ε. (2010). *Ώριμοι τουριστικοί προορισμοί: εξέλιξη και δυνατότητες μετάβασης σε ένα βιώσιμο μοντέλο θερινού – πολιτιστικού τουρισμού: η ελληνική περίπτωση*. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, <https://doi.org/10.12681/eadd/27521>.

Σαραντάκου, Ε. (2011). Διερεύνηση της εξέλιξης και των τάσεων του τουρισμού στην Αίγινα. Στο Σ. Αυγερινού – Κολώνια & Δ. Μέλισσας (Επ.), *Οικονομική συγκυρία και χωροταξία του τουρισμού* (σελ. 161–162) Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Σαραντάκου, Ε. (2017). Προσεγγίσεις βιώσιμης αναγέννησης ώριμων τουριστικών προορισμών. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 201–213). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Σπιλάνης, Ι. (1988). Από τη χωροθέτηση των επιχειρήσεων στην περιφερειακή οικονομική: Άνιση τουριστική ανάπτυξη και πολιτικές αντιμετώπισής της. Στο Γ. Καρκαζής (Επ.), *Χωροθέτηση επιχειρήσεων: Οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Πρακτικά Β΄ Συμποσίου Ποσοτικών Μεθόδων*, Χίος.

Σπιλάνης, Ι. (2017). Παρατηρητήριο βιώσιμου τουρισμού: Η περίπτωση του παρατηρητηρίου του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού στο Αιγαίο. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 215–224). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Συμβούλιο της Ευρώπης (2023). 12 Αρχές της Καλής Διακυβέρνησης. Διαθέσιμο στο: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles> (ανακτήθηκε στις 10/11/23).

Συμεωνίδου, Π. (2009). Ανταγωνιστικότητα και βιωσιμότητα αγροτουριστικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, <https://doi.org/10.12681/eadd/19230>.

Συναδινός, Π. (1996). Οι επιπτώσεις από τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων σε μεγάλα αστικά κέντρα. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Σωτηριάδης, Μ. & Φαρσάρη, Ι. (Επ.). (2009). Εναλλακτικές & ειδικές μορφές τουρισμού: Σχεδιασμός Management & Marketing. Αθήνα: Εκδόσεις Interbooks.

Ταμπάκης, Σ. (2009). Προστατευόμενες Περιοχές: Πολιτικές του χθες και του σήμερα. Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, 1, 151–162.

Τουφεγγιοπούλου, Α. (2014). Εναλλακτικές μορφές τουρισμού και αναδυόμενοι τουριστικοί προορισμοί: ο ρόλος του σχεδιασμού στη χωρική τους διάρθρωση και οι προϋποθέσεις ανάπτυξής τους. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Τσάμη, Α. (2018). Προστασία, Διαχείριση και Ανάπτυξη Προστατευόμενων Περιοχών. Μελέτη Περίπτωσης: Εθνικό Πάρκο Χελμού – Βουραϊκού, (Διπλωματική εργασία). Διαθέσιμη από: <https://apothesis.eap.gr/archive/item/80291>.

Τσάρτας Π., Ζαγκότση Σ., & Κυριακάκη Α. (2020). Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον Τουρισμό (2η έκδοση). Αθήνα: Κριτική.

Τσάρτας Π., Σαραντάκου Ε. (2022). Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη και Πολιτική. Αθήνα: Κριτική.

Τσάρτας, Π., & Λύτρας, Π. (Επ.). (2017). Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Τσάρτας, Π. (2023). Τα ταξίδια της ζωής μας, Εμπειρίες, δικαίωμα, γιορτή. Αθήνα: Κριτική.

Τσάρτας, Π. (Επ.). (2006α). Μεθοδολογικός οδηγός για τη σύνταξη τοπικών ατζέντα 21 σε Νησιά. Χίος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών, Παραδοτέο '22: Πρόγραμμα ISTOS – Innovation for Sustainable Tourism and Services in South Aegean – Καινοτομία για

τον αειφορικό τουρισμό και τις υπηρεσίες στο νότιο Αιγαίο, Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων Α.Ε., Αναπτυξιακή Εταιρεία Επιμελητηρίου Δωδεκανήσου.

Τσάρτας, Π. (1991). Έρευνα για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης (Μελέτη III): Τουρισμός και αγροτική πολυδραστηριότητα. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Τσάρτας, Π. (1996). *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό*. Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας.

Τσάρτας, Π. (1996). Αειφορική ανάπτυξη και τουρισμός: προβληματισμοί και προτάσεις για έναν διαφορετικό τύπο τουριστικής ανάπτυξης. Στο Κ. Λάσκαρης (Επ.), *Sustainable Development: Θεωρητικές προσεγγίσεις μιας κρίσιμης εννοίας*. (σελ. 121–156, Αθήνα: Εκδόσεις Παπασωτηρίου.

Τσάρτας, Π. (2010). *Ελληνική τουριστική ανάπτυξη: Χαρακτηριστικά, διερευνήσεις, προτάσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Τσάρτας, Π. (Επ.). (2006b). *Τοπική ατζέντα 21 για δύο νησιά του νοτίου Αιγαίου*. Χίος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών, Παραδοτέο '22: Πρόγραμμα ISTOS – Innovation for Sustainable Tourism and Services in South Aegean –Καινοτομία για τον αειφορικό τουρισμό και τις υπηρεσίες στο νότιο Αιγαίο, Αναπτυξιακή Εταιρεία Κυκλάδων Α.Ε., Αναπτυξιακή Εταιρεία Επιμελητηρίου Δωδεκανήσου.

Τσάρτας, Π., Θεοδωρόπουλος, Κ., Παππάς, Π., Μαρούντας, Κ., Φακιολάς, Ν., Μανώλογλου, Ε., & Καλοκάρδου-Κραντονέλλη, Ρ. (1995). *Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών & Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού.

Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων – ΥΠΕ-ΧΩΔΕ (1998). *Ειδική Χωροταξική μελέτη για τη Ρόδο*. Αθήνα: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

Φαρσάρη, Ι. (2017). Τουριστική πολιτική για μία βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Στο Τσάρτας Π. & Λύτρας Π. (Επ.), *Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη: Συμβολές Ελλήνων Επιστημόνων* (σελ. 153–161). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης.

Χρήστου, Ε. (2017). Από το τουριστικό μάρκετινγκ στο μάρκετινγκ εμπειριών. Στο Π. Τσάρτας & Π. Λύτρας (Επ.), *Τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη: συμβολές Ελλήνων επιστημόνων* (σελ. 807–814) Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Ξενόγλωση

Amelung, B., Nicholls, S., & Viner, D. (2007). Implications of Global Climate Change for Tourism Flows and Seasonality. *Journal of Travel Research*, 45(3). pp. 295–296. DOI: <https://doi.org/10.1177/0047287506295937>.

Andersson, T. (2007). The Tourist in the Experience Economy. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Vol. 7, No. 1, pp. 46–58.

Andersson, T. (2007). The Tourist in the Experience Economy. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Vol. 7, No. 1, pp. 46–58.

Anton Clavé, S., & Wilson, J. (Eds.). (2013). *Geographies of tourism: European research perspectives*. Bingley, UK: Emerald Group Publishing.

Ascher, F. (1985). *Tourism: transnational corporations and cultural identities*. Paris, France: UNESCO.

Ashworth, C. J., & Dietvorst, A. G. J. (Eds.). (1995). *Tourism and spatial transformations: Implications for policy and planning*. Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Avrami, L., Demertzis, N., Armenakis, A., & Syrou, D. (2022). Local community views on Marine Protected Areas on Greek islands, Working paper #188 published by *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy* (ELIAMEP).

Ballinger, R. (1996). Recreation and Tourism Management in an Area of High Conservation Value: the Gower Peninsula, South Wales. In G. Priestley, J. Edwards & H. Coccossis (Eds.), *Sustainable Tourism? European Experiences*. Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Baloglu, S., & Brinberg, D. (1997). Affective Image of Tourism Destinations. *Journal of Travel Research*, 35(4). pp. 11–15.

Barre, S. (2008). The emerge of the low cost carrier sector. In A. Graham, A. Papatheodorou & P. Forsyth (Eds.), *Aviation and Tourism: Implications for Leisure Travel*. Farnham, UK: Ashgate Publishing.

Baud-Bovy, M., & Lawson, F. R. (1977). *Tourism and recreation development*. New York, USA: The Architectural Press.

Becken, S., & Hay, J. (2012). *Climate change and tourism: from policy to practice*. Oxon: Routledge.

Benckendorff, P., Xiang, Z., & Sheldon, P. (2019). *Tourism Information Technology* (3rd ed.). Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Benoit, G., & Comeau, A. (Eds.). (2012). *A Sustainable Future for the Mediterranean: The Blue Plan's Environment and Development Outlook*. Berlin, Germany: Routledge.

Bock, K. (2015). The changing nature of city tourism and its possible implications for the future of cities. *European Journal of Futures Research*, 3:20.

Boissevain, J. (1996). *Coping with Tourists: European Reactions to Mass Tourism*. Oxford, UK: Berghahn Books.

Boniface, B. G., & Cooper, C. P. (2001). *Worldwide destinations: the geography of travel and tourism* (3rd ed.). Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.

Boniface, P. (1995). *Managing Quality Cultural Tourism*. Abingdon, UK: Routledge.

Borrini-Feyerabend, G., Dudley, N., Jaeger, T., Lassen, B., Pathak Broome, N., Phillips, A., & Sandwith T. (2013). *Governance of Protected Areas: From understanding to action*, Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 20, IUCN, Gland (Switzerland). Στο διαΝΕΟσις (2017). Προστατευόμενες Περιοχές Natura 2000: Ένα Ολοκληρωμένο Σχέδιο για την Προστασία και τη Βιώσιμη Ανάπτυξή τους. διαΝΕΟσις.

Bosselman, F. P., Peterson, C. A., & McCarthy, C. (1999). *Managing tourism growth: issues and applications*. Washington, DC: USA, Island Press.

Bramwell, B., & Lane, B. (Eds.). (2013). *Tourism Governance: Critical Perspectives on Governance and Sustainability*. Abingdon, UK.

Bramwell, B. (2004). *Coastal Mass Tourism: Diversification and Sustainable Development in Southern Europe*. Bristol, UK: Channel View Publications.

Briassoulis, H. & Van der Straaten, J. (Eds.). (2013). *Tourism and the Environment: Regional, Economic, Cultural and Policy Issues* (2nd ed.). DOI: <https://doi.org/10.1007/978-94-015-9584-1>.

Briassoulis, H. (2000). Environmental Impacts of Tourism: a framework for analysis and evaluation. In H. Briassoulis & J. van der Straaten (Eds.), *Tourism and the Environment* (pp. 21–38). https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-015-9584-1_2.

Brigand, L. (1992). Les îles en Méditerranée – enjeux et perspectives. In *Les Fascicules Du Plan Bleu*, No 5. Paris, France: Economica, Centre d'Activites Régionales du Plan Bleu pour la Méditerranée.

Buhalis D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, Vol. 21, pp. 97–116.

Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet – The state of eTourism research. *Tourism Management*, 29. pp. 609-623. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.01.005>.

Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future, *Tourism Management*, 22(1). pp. 97–116. [http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00095-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00095-3).

Buhalis, D., Darcy, S., & Ambrose, I. (2012). *Best Practice in accessible Tourism*. Channel View Publications.

Burns, P., & Holden, A. (1995). *Tourism: A New Perspective*. New Jersey, USA: Prentice Hall.

Burton, R. (1995). *Travel geography* (2nd ed.). London, UK, Pitman.

Butler, R. W. (1980). The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. *Canadian Geographer/Le Géographe Canadien*, 24(1), pp. 5–12. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x>.

Bywater, M. (1992). *The European Tour Operator Industry*. London, UK: The Economist Intelligence Unit.

Canale, R. R., & Siano, R. D. (2021). Territorial pressure and tourism contribution to GDP: The case of Italian regions. *International Journal of Tourism Research*, 23(5), pp. 891–900. <https://doi.org/10.1002/jtr.2451>

Castanho, R. A., Couto, G., Pimentel, P., Carvalho, C. B., Sousa, Á. (2020). Territorial Management and Governance, Regional Public Policies and their Relationship with Tourism. A Case Study of the Azores Autonomous Region. *Sustainability*, 2020 12(15): 6059. <https://doi.org/10.3390/su12156059>

Castellani, V., & Sala, S. (2010). Sustainable performance index for tourism policy development. *Tourism Management*, Volume 31, Issue 6, December 2010, pp. 871–880.

Castellani, V., Lombardo, A., & Sala, S. (2007). Strategy for sustainable mountain tourism. A private – public synergy for local development. In P. Dabrowski, A. Dabrowska, & Szczechowicz (Eds.), *Sustainable tourism in the montane protected areas – building partnership between NGOs and managers of protected areas*. Krakow: Eko-Tourist sp.

Cazes, G. (1989). *Les nouvelles colonies de vacances?: Le tourisme international à la conquête du Tiers Monde*. Paris, France: Editions L'Harmattan.

Chiu, Y. T. H., Lee, W. I., & Chen, T. H. (2014). Environmentally responsible behavior in ecotourism: Antecedents and implications. *Tourism Management*, 40, pp. 321 –329.

Cimnaghi, E., & Mussini, P. (2015). An application of tourism carrying capacity assessment at two Italian cultural heritage sites. *Journal of Heritage Tourism*, 10(3), pp. 302–313.

Coccossis, H. (2008). Cultural Heritage, Local Resources and Sustainable Tourism. *International Journal of Services Technology & Management*, vol. 10(1), pp. 8–14.

Coccossis, H. (2017). Cultural Heritage and Sustainable Tourism: The Challenges. In G. Mergos and N. Patsavos (Eds.), *Cultural Heritage and Sustainable Development* (pp. 143–150). Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης.

Coccossis, H., & Mexa, A. (Eds.). (2004). *The Challenge of Tourism Carrying Capacity Assessment: Theory and Practice*. Aldershot, UK: Ashgate Publishing.

Coccossis, H., & Nijkamp, P. (Eds.). (1995). *Sustainable Tourism Development*. London, UK: Avebury Press.

Coccossis, H., & Parpairis, A. (1996). Tourism and Carrying Capacity in Coastal Areas: Mykonos, Greece. In G. Priestley, J. Edwards & H. Coccossis (Eds.), *Sustainable Tourism? European Experiences*. Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Coccossis, H., & Soteriou, E. (2010). Integrating Sustainability into the Strategic Planning of National Tourism Organizations. *Journal of Travel Research*, vol. 49, pp. 191–205, 2 May 2010.

Coccossis, H. (1996). Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications. In G. Priestley, J. Edwards & H. Coccossis (Eds.), *Sustainable Tourism? European Experience*. Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Coccossis, H. (2004). Sustainable development, landscape conservation and tourism in the small islands of Greece. In M. Dieterich & J. van der Straaten, *Cultural Landscapes and Land-Use* (pp. 111–124). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Costa, C., Panyik, E., & Buhalis, D. (Eds.). (2013). *Trends in European tourism planning and organization*. Bristol, UK: Channel View Publications.

Costa, C., Panyik, E. & Buhalis, D. (Eds.). (2014). *European Tourism Planning and Organisation Systems: The EU Member States*, Bristol, UK, Channel View Publications.

Council of the European Union – EC. (1997). *Tourism and Environment*. In *Questions and Answers, No 3*, Strasbourg, France.

Couto, G., Castanho, R. A., Pimentel, P., Carvalho, C. B., Sousa, Á. (2021). The Potential of Adventure Tourism in the Azores: Focusing on the Regional Strategic Planning. In: Abreu, A., Liberato, D., González, E. A., Garcia Ojeda, J. C. (Eds), *Advances in Tourism, Technology and Systems. ICOTTS 2020. Smart Innovation, Systems and Technologies*, 209. Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-33-4260-6_2

de la Cruz, A., Benedicto, J. (2009). *Assessing Socio-economic Benefits of Natura 2000 – a Case Study on the ecosystem service provided by SPA PICO DA VARA/RIBEIRA DO GUILHERME*. Output of the project Financing Natura 2000: Cost estimate and benefits of Natura 2000 (Contract No: 070307/2007/484403/MAR/B2).

de Kadt, E. (1979). *Tourisme passeport pour le Développement?: Regards sur les effets culturels et sociaux du tourisme dans les pays en développement*. Banque Mondiale et pour l'Unesco par les Editions Economica.

Deb, S.K., Nafi, S.M. and Valeri, M. (2024). Promoting tourism business through digital marketing in the new normal era: a sustainable approach. *European Journal of Innovation Management*, Vol. 27 No. 3, pp. 775-799. <https://doi.org/10.1108/EJIM-04-2022-0218>.

Despotaki, G., Tsartas, P., Doumi, M., & Stavrinoudis, Th. (2014). The Occupation with Tourism and its Contribution to the Economic and Social Recession: The Case of Chios Island. *7th Conference for Graduate Research in Tourism, Hospitality and Leisure*. Istanbul, Turkey 03 - 08/06/2014.

Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit – GTZ (1999). *Sustainable Tourism as a Development Option*. Munich, Germany: dtv Verlagsgesellschaft.

Dickinson, G. (1996). Environmental Degradation in the Countryside: Loch Lomond, Scotland. In G. Priestley, J. Edwards & H. Coccossis (Eds.), *Sustainable Tourism? European Experiences* (pp. 22–34). Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Dimopoulos, P., Iatrou, G. (2021). National Park and UNESCO Global Geopark of Chelmos - Vouraikos (Greece): Floristic Diversity, Ecosystem Services and Management Implications

Doswell, R. (1997). *Tourism: how effective management makes the difference*, Oxford, UK, Butterworth–Heinemann.

Doswell, R. (2002). *Τουρισμός: Ο ρόλος του αποτελεσματικού μάνατζμεντ* (El. Antonoglou, Trans.). Athens: Kritiki Publications.

Drouga, V. & Sarantakou, E. (2024). The Promotion of Underwater Cultural Heritage Sites in the Digital Era: The Case of Peristera Classical Shipwreck in Alonissos, Springer Proceedings in Business and Economics. In: Vicky Katsoni & George Cassar (ed.), *Recent Advancements in Tourism Business, Technology and Social Sciences*, pages 833–844, Springer.

Dwyer, L., Forsyth, P., Spurr, R., & Hoque, S. (2010). Estimating the carbon footprint of Australian tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 18(3). pp. 355–376.

Eagles, P. F. J., & McCool, S. F. (2002). *Tourism in National Parks and Protected Areas: Planning and Management*. CABI Publishing.

European Centre for Traditional and Regional Cultures – ECTRC (1989). *A Contribution to the Drafting of a Charter for Cultural Tourism (tourism and the environment): A Report for Directorate General XI, Commission of the European Communities*. Llangollen, Wales, UK.

European Commission (1999), Sustainable tourism and Natura 2000 Guidelines, initiatives and good practices in Europe.

European Environmental Agency – EEA (1998). *An Assessment of Assessments*. Copenhagen: EEA.

Evans, N., Campbell, D. & Stonehouse, G. (2003). *Strategic Management for Travel and Tourism*. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.

Eyssartel, A. -M. M., Rochette, B., & Baudrillard, J. (1992). *Des mondes inventés: les parcs à theme*. Paris, France: Editions de la Villette.

Fache, W. (1992). Is the seasonal character of tourism beyond the immediate control of the business? In *Le Tourisme International entre Tradition et Modernité* (pp. 239–265). Nice, France: Actes du Colloque International, Université de Nice.

Fayos Solá, E., & Cooper, C. (Eds.). (2018). *The Future of Tourism: Innovation and Sustainability*. Berlin, Germany: Springer.

Galanos, G., Roukanas, S., & Sklias, P. (2012). The potential economic impact of climate change on the tourist sector. *International Journal of Business and Social Change* 3, pp. 164–172.

Gee, C. Y., Makens, J. C., & Choy, D. J. L. (1997). *The travel industry*. New York: Van Nostrand Reinhold.

German Federal Agency for Nature Conservation – GFANC (1997). *Biodiversity and Tourism*. Berlin, Germany: Springer.

Giaoutzi, M., & Nijkamp, P. (1992). A Strategic environmental information system and planning model for marine park development. A case study for the Northern Sporades.

Goeldner, C., & Richie, B. (2009). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies* (11th edition). Wiley

Gormsen, E. (1981). The spatio-temporal development of international tourism: attempt at a centre-periphery model. In Université d'Aix-Marseille, Centre d'études du tourisme União Geográfica Internacional & Commission of Geography of Tourism and Leisure (Eds.), *La consommation d'espace par le tourisme et sa preservation: actes du Colloque d'Aix-en-Provence* (pp. 150–170). Tours, France: Université de Droit, d'Économie et des Sciences, Centre des hautes études Touristiques.

Gosling, J., Sassi, P., Naim, M., & Lark, R. (2013). Adaptable buildings: A systems approach, *Sustainable Cities and Society*. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2012.11.002>.

Gössling, S., & Peeters, P. (2015). Assessing tourism's global environmental impact 1900-2050. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 23, no. 5, pp. 639–659.

Gössling, S. (2015). New performance indicators for water management in tourism. *Tourism Management*, 4, pp. 233–244.

Gössling, S. (2016). Tourism, information technologies and sustainability: an exploratory review. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(7), pp. 1024–1041.

Gössling, S., Hall, C. M., & Weaver, D. (Eds.). (2009). *Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations*. Berlin, Germany: Routledge.

Graci, S., & Dodds, R. (2010). *Sustainable Tourism in Island Destinations, UK and USA*: Routledge.

Graham, A., Papatheodorou, A. & Forsyth, P. (Eds.). (2008). *Aviation and tourism: implications for leisure travel*. Farnham, UK: Ashgate Publishing.

Gravari-Barbas, M. (2018). Tourism as a heritage producing machine. *Tourism management perspectives*, 25, pp. 173–176.

Greenwood, D. J. (1976). Tourism as an agent of change, A Spanish basque case. *Annals of Tourism Research*, Volume 3, Issue 3, pp. 128–142. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(76\)90005-0](https://doi.org/10.1016/0160-7383(76)90005-0).

Grolleau, H. (1988). *Rural heritage and Tourism in the EEC*. Brussels, Belgium: Commission of the EEC.

Gunn, C. A., & Var, T. (2002). *Tourism planning: basics, concepts, cases* (4th ed.). Abingdon, UK: Routledge.

GSTC (2019). *GSTC Destination Criteria Version 2.0 with Performance indicators and SDGs*. The Global Sustainable Tourism Council

Halkos, G., Matsiori, S., & Dritsas, S. (2019). Stakeholder engagement for sustainable development and their suggestions for environmental policy: The case of mediterranean monk seal. *Sustainable Development*, 27(3), 461–473. <https://doi.org/10.1002/sd.1920>.

Hall, C. M., & Page, S. (2009). *Understanding and Managing Tourism Impacts: An Integrated Approach*, London: Routledge.

Hall, C. M. (1994). *Tourism and politics: policy, power, and place*. London, UK: Wiley.

Hall, C. M., Gössling, S., & Scott, D. (Eds.). (2015). *Handbook of tourism and sustainability*. London: Routledge.

Hamilton, J. M., Maddison, D. J., & Tol, R. S. J. (2005). Climate change and international tourism: a stimulation study. *Global Environmental Change*, 15, pp. 253–266.

Harrison, D. (Ed.). (1995). *Tourism and the less developed countries*. London, UK: John Wiley & Sons.

Harrison, L. C., & Husbands, W. (Eds.). (1996). *Practicing Responsible Tourism: International Case Studies in Tourism Planning, Policy, and Development*. London, UK: Wiley.

Hatziiordanou, L., and Fitoka, E. (2022). *Scientific documentation of spatial connectivity of the NATURA sites with the natural and semi-natural ecosystems of the area of responsibility of the Management Unit of the Southern Peloponnese Protected Areas*. GNHM-EKBY. Thermi. 103 pages + Annexes.

Higgins-Desbiolles, F. (2018). Sustainable tourism: Sustaining tourism or something more?. *Tourism management perspectives*, 25, pp. 157–160.

Holden, A. (2008). *Environment and Tourism*. Abingdon, UK: Routledge.

Holloway, J. C., & Humphreys, C. (2016). *The business of tourism* (10th ed.). London, UK: Pearson.

Husbands, W., & Harrison, C. L. (1996). Practicing Responsible Tourism. Understanding Tourism Today to Prepare for Tomorrow. In L. C. Harrison & W. Husbands (Eds.), *Practicing Responsible Tourism: International Case Studies in Tourism Planning, Policy, and Development*. London, UK: Wiley.

Inskip, E. (1991). *Tourism planning: an integrated and sustainable development approach*. New York, USA: Van Nostrand Reinhold (John Wiley & Sons, Inc.).

Inskip, E. (1994). *National and Regional Tourism Planning: Methodologies and Case Studies*. Abingdon, UK: Routledge.

International Hotel Associations – IHA (1995). *Environmental Action Pack for Hotels*.

International Union for Conservation of Nature and Natural Resources – IUCN, United Nations Environment Programme – UNEP & World Wide Fund for Nature – WWF (1991). *Caring for the earth*. IUCN– the World Conservation Union.

IUCN (2018). *Tourism and visitor management in protected areas. Guidelines for Sustainability*. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources.

Jenkins, I., & Schroeder, R. (2013). *Sustainability in tourism: a multidisciplinary approach*. Germany: Springer Gabler.

Keller, K. L., & Lehmann, D. R. (2003). How do brands create value? In R. Minazzi (Eds.), *Social Media Marketing in Tourism and Hospitality* (pp. 1–17). Italy: Springer.

Kim, K., Uysal, M., & Sirgy, J. (2013). How does tourism in a community impact the quality life of community residents?. *Tourism Management*, 36, pp. 527–530.

Konaxis, I. (2020). Alonissos Island and the Northern Sporades Marine National Park as a Strategic Socio-Economic Node for The Culture of the Aegean Sea. *American Research Journal of Humanities & Social Science*, 3(10), pp. 49–53.

Konsola, D. (1993). *Culture, Environment and Regional Development*. Athens: Regional Development Institute.

Kontis, A. P. (2009). The Development of Tourism in Lakeside Areas in the Region of Thessaly: The cases of Lake Plastiras (Megdova) and Lake Sykia. *4th International Scientific Conference – Planning for the Future – Learning from the Past: Contemporary Developments in Travel, Tourism Hospitality* (April 3-5, 2009). Rhodes, Greece.

Koutoulas, D. (2006). The market influence of tour operators on the hospitality industry. In A. Papatheodorou (Ed.), *Corporate Rivalry and Market Power: Competition Issues in the Tourism Industry* (pp. 94–123). London, UK: I.B. Tauris.

Kovos, D., & Karagiannis, G. (2018). Field study on the National Marine Park of Alonnisos, Greece. *Journal of Tourism Research* (19), pp. 243–253.

Kwansa, F. A., & Farrar, A. L. (1992). A conceptual framework for developing a hospitality educators' code of ethics. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 15(3), pp. 27–39. <https://doi.org/10.1177/109634809201500304>.

Lane, B., & Kastenholtz, E. (2015). Rural tourism: the evolution of practice and research approaches – towards a new generation concept?. *Journal of Sustainable Tourism*, 23: 8–9R.

Lanquar, R. (1995). *Tourisme et environnement en Méditerranée – enjeux et prospective*. In *Les Fascicules Du Plan Bleu*, No 8. Paris, France: Economica, Centre d'Activites Régionales du Plan Bleu pour la Méditerranée.

Law, C. M. (1993). *Urban tourism: attracting visitors to large cities*. Mansell.

Laws, E., Richins, H., & Agrusa, J. F. (Eds.). (2011). *Tourist Destination Governance: Practice, Theory and Issues*. Centre for Agriculture and Bioscience International.

Lea, J. P. (1993). Tourism development ethics in the third world. *Annals of Tourism Research*, 20(4), pp. 701–715. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(93\)90092-H](https://doi.org/10.1016/0160-7383(93)90092-H).

Valceschini, E., Maeght-Bournay, O., Cornu, P. (1986). *Les Relations Agriculture-Tourisme*. Grenoble, France: CEMAGREF–INERM.

Liberatoscioli, E., Boscaino, G., Agostini, S., Garzarella, A., & Patacca Scandone, E. (2018). The Majella National Park: An Aspiring UNESCO Geopark. *Geosciences*, 8(7), 256. <https://doi.org/10.3390/geosciences8070256>.

Livina, A., & Druva Druvaskalne, I. (2014). Tourism in Latvia: From fragmented resorts of Russian empire to a national brand on international level. In C. Costa, E. Panyik & D. Buhalis (Eds.), *European Tourism Planning and Organisation Systems: The EU Member States* (pp. 118–130). Bristol, UK: Channel View Publications.

Lockhart, D., & Drakakis-Smith, D. (1997). *Island Tourism: Trends and Prospects*. London, UK: Pinter.

Lockwood (Eds.). *Progress in Tourism Recreation and Hospitality Management*. London, UK: Belhaven Press.

Lockwood, A. & Medlik, S. (2001). *Tourism and hospitality in the 21st century*. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.

Lozato-Ciotart, J. P. (1990). *Méditerranée et Tourisme*. Paris, France: Masson.

Luthe, T. & Wyss, R., (2014). Assessing and planning resilience in tourism. *Tourism Management*, 44, pp. 161–163.

Machlis, G. E., & Burch, W. R. (1983). Relations between strangers: cycles of structure and meaning in tourist systems. *The Sociological Review*, 31 (4), pp. 666–692. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1983.tb00726.x>.

Mannell, R. C., & Iso-Ahola, S. E. (1987). Psychological Nature of Leisure and Tourism Experience. *Annals of Tourism Research*, Vol. 14, pp. 314–331.

Marín, C., & Mendaro, C. (1996). *Turismo y desarrollo sostenible. El desafío ante el siglo XXI. Los casos de Lanzarote, Menorca y Sierra de las Nieves*. Santa Cruz de Tenerife, Spain: Comité Español del Programa MaB.

Mason, P. (2012). *Tourism Impacts, Planning and Management*. Abingdon, UK: Routledge.

Mathieson, A. (1982). *Tourism: economic, physical, and social impacts*. Harlow, UK: Longman.

McIntyre, G., Hetherington, A., Inskip, E., & World Tourism Organization (1993). *Sustainable tourism development: guide for local planners*. Madrid, Spain: World Tourism Organization.

McNulty, R., & Wafer, P. (1990). Transnational corporations and tourism issues. *Tourism Management*, 11 (4), pp. 291–295. [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(90\)90063-F](https://doi.org/10.1016/0261-5177(90)90063-F).

Medlik, S. (1991). *Managing Tourism*. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.

Medlik, S., & Middleton, V. T. C. (1973). The tourism product and its marketing implications. *International Tourism Quarterly*, 3, pp. 28–35.

Michailidou, A. V., Vlachokostas, C., & Moussiopoulos, N. (2016). Interactions between climate change and the tourism sector: Multiple-criteria decision analysis to assess mitigation and adaptation option in tourism areas. *Tourism Management* 5, pp. 1–12.

Middleton, V. & Clarke, J. (2001). *Marketing in travel and tourism* (3rd ed.). Oxford: Butterworth-Heinemann.

Middleton, V. T. C., & Hawkins, R. (1998). *Sustainable Tourism: A Marketing Perspective*. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.

Middleton, V. T. C., & Hawkins, R. (2004). *Τουριστικό μάρκετινγκ για βιώσιμη ανάπτυξη* (G. Zacharatos & P. Tsartas (Eds.), E. Antonoglou, Trans.). Athens: Kritiki Publications.

Milman, A., Okumus, F., & Dickson, D. (2010). The contribution of theme parks and attractions to the social and economic sustainability of destinations. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 2(3), pp. 338–345, <https://doi.org/10.1108/17554211011052249>.

Milman, A., Okumus, F., & Dickson, D. (2010). The global theme park industry, *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 2(3), pp. 220–237. <https://doi.org/10.1108/17554211011052177>.

Morris, A. (1996). Tourism and Local Awareness: Costa Brava, Spain. In G. Priestley, J. Edwards & H. Coccossis (Eds.), *Sustainable Tourism? European Experiences*. Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Nicholls, P. (1996). Landscape and Tourism: the New National Forest in the United Kingdom. In G. Priestley, J. Edwards & H. Coccossis (Eds.), *Sustainable Tourism? European Experience*. Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Noronha, R. (1976). *Review of the sociological literature on tourism*. The World Bank. Washington, DC, USA.

Novelli, M. (2007). *Niche Tourism: Contemporary Issues, Trends and Cases*. Abingdon, UK: Routledge.

OECD (1994). *Tourism Strategies and Rural Development*. Paris, France: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Otto, J. E., & Ritchie, J. R. B. (1996). The service experience in tourism. *Tourism Management*, Vol. 17, pp. 165–174.

Page, S. (1995). *Urban tourism*, Abingdon, UK, Routledge.

Paraskevopoulos, S. (2017). Tourism in Protected Areas: The Case of the National Marine Park of Alonissos-Northern Sporades in Greece. *European Journal of Social Sciences Studies*, 2(9), pp. 116–132.

Parrinello, G. L. (1993). Motivation and anticipation in post-industrial tourism. *Annals of Tourism Research*, 20(2). pp. 233–249. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(93\)90052-5](https://doi.org/10.1016/0160-7383(93)90052-5).

Pearce, D. (1989). *Tourist development*. London, UK: Longman Scientific & Technical.

Pearce, D. (1991). Mediterranean charters. In S. Medlik (Ed.), *Managing Tourism* (pp. 162– 175). Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.

Pearce, D. (1995). *Tourism today: a geographical analysis*. London, UK: Longman Scientific & Technical.

Pearce, D. (2014). Toward an Integrative Conceptual Framework of Destinations. *Journal of Travel Research*, 53, pp. 141 –153.

Piccioni, L. (2017). Pioneering Sustainable Tourism. The Case of the Abruzzo National Park. *Zeitschrift für Tourismuswissenschaft – ZfTW*, 9(1), pp. 87–113.

Plog, S. C. (1991). *Leisure Travel: Making it a Growth Market... Again!*. London, UK: Wiley.

Postma, A., Cavagnaro, E., & Spruyt, E. (2017). Sustainable tourism 2040. *Journal of Tourism Futures*, Vol. 3, No 1, pp. 13–22.

Priestley, G. (1996). Structural Dynamics of Tourism and Recreation-related Development: The Catalan Coast. In G. Priestley, J. Edwards & H. Coccossis (Eds.), *Sustainable Tourism? European Experiences*. Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Reddy, M. V., & Wilkes, K. (Eds.). (2012). *Tourism, Climate Change and Sustainability*. USA: Routledge.

Richards, G. (1999). European cultural tourism: Patterns and prospects. In: Dodd, D. and van Hemel, A. (Eds), *Planning cultural tourism in Europe*. Amsterdam: Boekman Foundation.

Richins, H., & Hull, J. (2016). *Mountain Tourism Experiences, Communities, Environments and Sustainable Futures*. Canada: CABI International.

Robinson, M., & Boniface, P. (1998). *Tourism and cultural conflicts*. Wallingford, UK: Centre for Travel and Tourism, University of Northumbria, Centre for Agriculture and Bioscience International.

Rojec, C. (1998). Cyber tourism and the phantasmagoria of place. In G. Ringer (Ed.), *Destinations: Cultural landscapes of tourism*. Abingdon, UK: Routledge.

Rontos, K., Filipe, J. A., & Tsartas, P. (Eds.). (2016). *Modeling and new trends in tourism: A contribution to social and economic development*. Nova Science Publishers.

Rontos, K., Kitrinou, E., Lagos, D., & Diakomihalis, M. (2012). Island and Tourism Development: A view point of Tourism Stakeholders of Lesvos Island. In M. Kasimoglu (Ed.), *Visions for Global Tourism Industry - Creating and Sustaining Competitive Strategies* (pp. 462–478). InTech Open Access Publisher.

Ruhanen, L. (2013). Local Government: facilitator or inhibitor of sustainable tourism development?. *Journal of Sustainable Tourism*, 21 (1). pp. 80–96.

Sal, A., Marín, C., & Mendaro, C. (1987). Conserving and developing the valuable human landscape of La Gomera, Canary Islands. *Ekistics*, 54(323/324), pp. 170–175. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/43620636>.

Sarantakou, E., & Terkenli, T. S. (2019). Non-Institutionalized Forms of Tourism Accommodation and Overtourism Impacts on the Landscape: The Case of Santorini, Greece. *Tourism Planning and Development*, pp. 1–23, <https://doi.org/10.1080/21568316.2019.1569122>.

Sauter, R., ten Brink, P., Withana, S., Mazza, L., Pondichie, F. with contributions from Clinton, J., Lopes, A., Bego, K. (2013) *Impacts of climate change on all European islands*, A report by the Institute for European Environmental Policy (IEEP) for the Greens/EFA of the European Parliament. Final Report. Brussels. 2013.

Savelli, A. (2009). Tourism in Italian sociological thought and study. In G. M. S. Dann & G. Liebman Parrinello (Eds.), *The sociology of tourism: European origins and developments* (pp. 131–167). Bradford, UK: Emerald Group Publishing.

Saveriades, A. (2014). Strategic planning in national tourism organisations: The case of Cyprus. In C. Costa, E. Panyik & D. Buhalis (Eds.), *European Tourism Planning and Organisation Systems: The EU Member States* (pp. 279–294). Bristol, UK: Channel View Publications.

Schubert, S. F., Brida, J. G., & Risso, W. A. (2011). The impacts of international tourism demand on economic growth of small economies dependent on tourism. *Tourism Management*, 32, pp. 377–385.

Scott, D., Hall, M., & Gossling, S. (2012). *Tourism and climate change: impacts, adaptation and mitigation*. Abingdon, UK: Routledge.

Sharpley, R., & Telfer, D. J. (2014). *Tourism and Development*. Clevedon: Channel View Publications.

Sharpley, R. (2009). *Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability?*. London: Earthscan.

Sigala, M., & Gretzel, U. (Eds.). (2017). *Advances in Social Media for Travel, Tourism and Hospitality: New Perspectives, Practice and Cases*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315565736>.

Sigala, M. (2008). Applications and implications of information and communication technology for airports and leisure travelers. In A. Graham, A. Papatheodorou & P. Forsyth (Eds.), *Aviation and Tourism: Implications for Leisure Travel*. Farnham, UK: Ashgate Publishing.

Sirakaya, E., & Mclellan, R. W. (1998). Modeling Tour Operators' Voluntary Compliance with Ecotourism Principles: A Behavioral Approach. *Journal of Travel Research*, 36(3), pp. 42–55. <https://doi.org/10.1177/004728759803600305>.

Skoultzos, S. (2014). The Potential of Festivals and their Contribution to Culture and Tourism. *Greek Economic Outlook*, vol. 25, pp. 61–66. Centre of Planning and Economic Research.

Smith, V. L., & Eadington, W. R. (Eds.). (1992). *Tourism Alternatives: Potentials and Problems in the Development of Tourism*. Pennsylvania, USA: University of Pennsylvania Press.

Sorkin, M. (1991). *Variations on a Theme Park*. New York, USA: Hill and Wang.
Stabler, M. (1997). *Tourism and Sustainability: Principles to Practice*. Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Stanchev, R. (2018). *The Most Affected European Destinations by Over-Tourism*. Bergen, Norway: University of Bergen.

Stipanuk, D. M. (1993). Tourism and technology: Interactions and implications. *Tourism Management*, 14(4). pp. 267–278. [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(93\)90061-O](https://doi.org/10.1016/0261-5177(93)90061-O).

Strickland-Munro, J. K., Allison, H. E., & Moore, S. A. (2010). Using resilience concepts to investigate the impacts of protected area tourism on communities. *Annals of Tourism Research*, 37(2), pp.499–519.

Stynes, D., & O' Halloran, C. (1987). *Tourism Planning*. In *Extension Bulletin E-2004*. Cooperative Extension Service, Michigan State University.

Swarbrooke, J. (2002). *The Development and Management of Visitor Attractions*. Oxford: Butterworth Heinemann.

Texeraud, F., & Daumas, S. (1986). *Le Tourisme Rural Accueil chez l'habitant*. Paris, France: Editions LT Jacques Lanore.

Theobald, W. (2013). *Global Tourism* (2nd ed.). Abingdon, UK: Routledge

Torres-Delgado, A., López Palomeque, F. (2014). Measuring sustainable tourism at the municipal level. *Annals of Tourism Research*, 49, pp. 122–137.

Tribe, J. (2019). *Τα Οικονομικά της Αναψυχής, του Ελεύθερου Χρόνου και του Τουρισμού*. Γ. Αγιομυργιαννάκης και Α. Μενεγάκη (Επιμ). Αθήνα: Gutenberg.

Tsartas, P., & Sarantakou, E. (2016). Tourism market trends and their effect on entrepreneurship, cultural consumption and sustainability. In Z. Andreopoulou, N. Leandros, G. Quaranta & R. Salvia (Eds.), *New Media, Entrepreneurship and Sustainable Development* (pp. 26–34). Francoangeli.

Tsartas, P. (1996). *Tourists, Trips, Places: Sociological Approaches to Tourism*. Athens: Exandas Editions.

Tsartas, P. (1998). *La Grèce: du tourisme de masse au tourisme alternatif*. Éditions L'Harmattan.

Tsartas, P. (2010). *Greek tourism development: Characteristics, research, proposals*. Kritiki Publishing.

Tsartas, P., Sarantakou, E., & Kontis, A. (2016). Tourism development models in Greece: Trends and challenges in an effort to change the paradigm. In Kostas Rontos, J. A. Filipe & P. Tsartas (Eds.), *Modeling and New Trends in Tourism: A Contribution to Social and Economic Development* (pp. 79–96). Nova Science Publishers.

Turner, L., & Ash, J. (1975). *The Golden Hordes: International Tourism and the Pleasure Periphery*. London, UK: Constable.

UNEP (2008). *Climate Change and Tourism – Responding to Global Challenges*. Madrid, Spain.

United Nations World Tourism Organization – UNWTO & United Nations Environment Programme – UNEP (1997). *Global Environment Outlook*. Oxford, UK: Oxford University Press.

United Nations Environment Programme (UNEP) & Mediterranean Action Plan (MAP) & Mediterranean Commission for Sustainable Development (MCSD) (2005). *Dossier on Tourism and Sustainable Development in the Mediterranean*. Athens, Greece.

United Nations World Tourism Organization – UNWTO & United Nations Environment Programme, Division of Technology, Industry, and Economics, Tour Operators Initiative for Sustainable Development (2003). *Sustainable Tourism: The Tour Operators' Contribution*.

United Nations World Tourism Organization – UNWTO (2015). *Tourism and the Sustainable Development Goals*. Madrid, Spain.

World Tourism Organization (UNWTO), Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality, NHTV Breda University of Applied Sciences, & NHL Stenden University of Applied Sciences (2018). ‘Overtourism’? – Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions, Executive Summary. Madrid: UNWTO. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284420070>.

UNWTO (2018). *UNWTO Tourism Highlights: 2018 Edition*. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284419029>.

UNWTO (2011). *Policy and Practice for Global Tourism*.

Ursache, M. (2015). Tourism-Significant driver shaping a destinations heritage. *Procedia Social and Behavioral Sciences – Elsevier*, 188, pp. 130–137.

Van der Borg, J. (1991). *Tourism and urban development: The impact of tourism on urban development: towards a theory of urban tourism, and its application to the case of Venice, Italy*. Amstelveen, Netherlands: Tinbergen Institute Research.

Varvaressos, S. (1987). *Le Tourisme en Grèce. Problématique, étude du marché, structure du produit, impact économique, tendances futures*. Université Paris VIII.

Veraldi R., & Carballar S. (2022). Urban and Social Regeneration in Abruzzo: An Open Problem and a Possible Way Forward. *European Scientific Journal - ESJ*, 18 (12), p. 15. DOI: <https://doi.org/10.19044/esj.2022.v18n12p15>

Waterhouse, C. (2000). The growing Importance of the Leisure and Tourism Experience. In Christine Williams, John (Eds), *Service Quality in Leisure and Tourism* (pp. 69–90). CABI Publishing.

Weaver, D. B. (1998). *Ecotourism in the less developed world*. Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Weaver, D. B. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

WEF (2022). *Travel & Tourism Development Index 2021, Rebuilding for a Sustainable and Resilient Future, Insight Report*. World Economic Forum.

Weiermair, K., & Fuchs, M. (1998). Quality dimensions in alpine tourism and their assessment by tourists and tourism entrepreneurs. *Conference Proceedings of the 5th International Research Seminar on Service Management*, Frankreich, pp. 840–59.

Weiler, B., & Hall, C. M. (Eds.). (1992). *Special interest tourism*. London, UK: Belhaven Press.

Wheeler, M. (1994). The emergence of ethics in tourism and hospitality. *Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management*, Vol. 6, pp. 46–56.

Williams, A. M., & Shaw G. (1988). *Tourism and economic development: Western European experiences*. London, UK: Belhaven Press.

Williams, G. (2010). The future of charter operations. In A. Graham, A. Papatheodorou & P. Forsyth (Eds.), *Aviation and Tourism: Implications for Leisure Travel*. Farnham, UK: Ashgate Publishing.

Williams, S. (1998). *Tourism Geography*. Abingdon, UK: Routledge.

Yeoman, I. (2012). *2050 – Tomorrow's Tourism*. Bristol, UK: Channel View Publications.

Zanetto, G., & Soriani, S. (1996). Tourism and Environmental Degradation: The North Adriatic Sea. In G. Priestley, J. Edwards & H. Coccossis (Eds.), *Sustainable Tourism? European Experience* (pp. 137–152). Wallingford, UK: Centre for Agriculture and Bioscience International.

Ηλεκτρονικές πηγές

Annual Report of Thalassa Foundation (2016): [http://www.thalassafoundation.com/files/Annual Reports/2016 Annual%20Report Thalassa.pdf](http://www.thalassafoundation.com/files/Annual%20Reports/2016%20Annual%20Report%20Thalassa.pdf)

Annual Report of Thalassa Foundation (2017): [http://www.thalassafoundation.com/files/Annual Reports/Annual%20Report Thalassa%202017.pdf](http://www.thalassafoundation.com/files/Annual%20Reports/Annual%20Report%20Thalassa%202017.pdf)

Aquacross (2021). *Case study 8: Ecosystem-based solutions to solve sectoral conflicts on the path to sustainable development in the Azores*. Available from: <https://aquacross.eu/content/case-study-8-ecosystem-based-solutions-solve-sectoral-conflicts-path-sustainable-development.html>

Azores Protected Areas under Natura 2000 through the LIFE IP AZORES NATURA: <https://www.lifeazoresnatura.eu/en/context/>

CETTO. (2020). *Guidelines for Developing a Sustainable Tourism in Protected Areas*, Regional Development Centre Koper & CETTO Interreg CE Project partners. Available from: <https://programme2014-20.interreg-central.eu/Content.Node/Guidelines-for-developing-a-sustainable-tourism-English.pdf>

Conservation on Biological Diversity, Portugal – Main details, Status and Trends of Biodiversity: <https://www.cbd.int/countries/profile/?country=pt>

Europark Award Lands of Priolo: https://www.europarc.org/wp-content/uploads/2015/10/HC_Azores_Lands-of-Priolo-PT.pdf

European Union (2013). EU policy framework on biodiversity preservation. In *Guidelines on wilderness in Natura 2000, Management of terrestrial wilderness and wild areas withing the Natura 2000 Network*. Available from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d8c359c5-e6f0-4f76-9d2b-4e1114fc0d05/language-en>

European Union (2020). *The EU Interreg Programme in Support of Natura 2000 and Biodiversity (2000-2020)*. Available from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/45d7131a-15cb-11ec-b4fe-01aa75ed71a1>

History, geology and geography of Azores:
<https://www.macaronesian.org/en/static/azores>
<https://parquesnaturais.azores.gov.pt/en/areasprotegidas>
<https://rea.azores.gov.pt/reaa/11/conservacao-da-natureza-e-biodiversidade/724/enquadramento>
<https://www.lifeazoresnatura.eu/en/framing-policies/>
<https://www.savethewaves.org/azores/>

LIFE Program Human 4 Bear: <https://lifearcprom.uowm.gr/majella-national-park/>

Maiella UNESCO Global Geopark: <https://en.unesco.org/global-geoparks/maiella>

Marine protected areas, Regional Directorate for Maritime Policies, Azores Government: <https://portal.azores.gov.pt/en/web/drpm/%C3%81reas-marinhas-protegidas>

Ministero della Transizione Ecologica (2022). Voluntary Local Review 2022: https://www.regione.marche.it/portals/0/Sviluppo_Sostenibile/Documenti/A_VLR_ENG_Rev0.pdf

Parco Naturale Regionale Sirente Velino: <https://www.parcosirentevelino.it/index.php>

Parco Nazionale d' Abruzzo: <https://www.parcoabruzzo.it/Eindex.php>

Parco Nazionale del Gran Sasso e Monti della Laga: <https://www.parks.it/parco.nazionale.gran.sasso/Eindex.php>

Parco Nazionale della Maiella: <https://www.parcomajella.it/Rete-natura-2000.htm>

Queiroz, R.E., Guerreiro, J. & Ventura, M.A. (2014). Demand of the tourists visiting protected areas in small oceanic islands: the Azores case-study (Portugal). *Environment Development and Sustainability* 16, 1119–1135. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10668-014-9516-y>.

The N2K Group (2019). *Scoping document on the management of tourism and recreational activities in Natura 2000*. Available from: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/natura-2000/managing-and-protecting-natura-2000-sites_en.

UNESCO (2023). *List of UNESCO Global Geoparks and Regional Networks*. Available from: <https://www.unesco.org/en/igpp/geoparks>.

World Tourism Organization and United Nations Environment Programme. (2019). *Baseline Report on the Integration of Sustainable Consumption and Production Patterns into Tourism Policies*. Madrid: UNWTO. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284420605>.

Αναπτυξιακή Πάρνονας: <https://www.parnonas.gr/>

Δεύτερο υποθαλάσσιο Μουσείο Αλοννήσου: <https://www.thessaly.gov.gr/enimerosi/deltiotypou/46291>

Διαθέσιμες τουριστικές υποδομές στις Αζόρες: <https://www.visitazores.com/en>

Διοικητικές υπηρεσίες – οργάνωση προστατευόμενων περιοχών: <https://portal.azores.gov.pt/en/web/acores>

Εθνικό Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων: <https://alonissos-park.gr/>

Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (2022α). *Οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Στρατηγικές στα Περιφερειακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021-2027*. Διαθέσιμο στο: <https://www.eetaa.gr/ekdoseis-eetaa/oi-olokliromenes-chorikes-stratigikes-oche-vaa-taptok-sta-perifereiaka-programmata-tou-espa-2021-27-2022/> (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (2022β). *ΕΣΠΑ 2021-2027 και Τοπική Αυτοδιοίκηση: Δυνατότητες Χρηματοδότησης Έργων & Δράσεων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στα Προγράμματα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.eetaa.gr/ekdoseis-eetaa/espa-2021-2027-kai-topiki-avtodioikisi-2/> (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (2003). *Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Πελοποννήσου*: https://gnto.gov.gr/wp-content/uploads/2022/04/perilipsi_peloponnisos.pdf

ΕΣΠΑ (2020). *ΕΣΠΑ 2021-2027: Πρόγραμμα Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή*. Διαθέσιμο στο: https://www.espa.gr/Documents/Environment_ClimateChange.pdf (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

ΕΣΠΑ (2021). *Συμφωνία εταιρικής σχέσης – Ελληνική Δημοκρατία*. Διαθέσιμο στο: https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Etairiko_Symfwno_Perifereiakis_Anptyxis_ESPA_2021-2027_29-08-2021.pdf (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

ΕΣΠΑ (2023α). *Περιφερειακά Προγράμματα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticRegionalProgrammes.aspx> (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

ΕΣΠΑ (2023β). *Προγράμματα Περιφερειακής Συνεργασίας*. Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticTerritorialProgrammes.aspx> (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

ΕΣΠΑ (2023γ). *Αλιεία, Υδατοκαλλιέργεια και Θάλασσα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticPFishingAquacultureandSea.aspx> (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022). *Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας 2021-2027: Η Επιτροπή εγκρίνει πρόγραμμα ύψους 364 εκατ. ευρώ για την Ελλάδα*. Διαθέσιμο στο: https://greece.representation.ec.europa.eu/news/eyropaiko-tameio-thalassas-alieias-kai-ydatokalliergeias-2021-2027-i-epitropi-egkrinei-programma-2022-12-01_el (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2023). *Το Πρόγραμμα Life στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο στο: https://cinea.ec.europa.eu/system/files/2023-04/Greece_Update_EL_March23.pdf (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (2023). ΥΠΕΝ/ΓΔΠΠ/95794/1919Q Καθορισμός όρων και περιορισμών για την προστασία, διατήρηση και διαχείριση της φύσης, της χερσαίας και θαλάσσιας περιοχής προστασίας της βιοποικιλότητας της Ελαφονήσου και έγκριση Σχεδίου Δράσης (αρ. Φύλλου 752).

Κεντρικό Αποθετήριο Δεδομένων (CDR) του Ευρωπαϊκού Δικτύου Πληροφοριών και Παρατηρήσεων για το Περιβάλλον (EIONET), Βάση Δεδομένων CDDA: Εθνικά προστατευόμενες περιοχές (Μάρτιος 2020: <https://cdr.eionet.europa.eu/gr/eea/cdda1/envxoebsq/>

Μακαντάση, Φ., & Βαλεντής, Η. (2020). *ΕΣΠΑ – Ένα Εν Μέρει Ανεκμετάλλευτο Αναπτυξιακό Κοινωνικό Εργαλείο*. Αθήνα: διαΝΕΟσις. Διαθέσιμο στο: <https://www.dianeosis.org/2020/07/espa-ena-anekmetaleyto-anaptyksiako-ergaleio/> (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σποράδων: <https://necca.gov.gr/mdpp/m-d-ethnikou-parkou-allonissou-voreion-sporadon-kai-prostatevomenon-periochon-anatoliki-thessalias/>

Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Χελμού – Βουραϊκού και Προστατευόμενων Περιοχών Βόρειας Πελοποννήσου: <https://necca.gov.gr/mdpp/m-d-ethnikou-parkou-chelmou-vouraikou-kai-prostatevomenon-periochon-voreias-peloponnissou/>

Μονάδα Διαχείρισης Περιοχής Νεάπολης και Νήσος Ελαφώνησος: <https://necca.gov.gr/apeiloumena-eidi/periochi-neapolis-kai-nisos-elafonisos/>

Νικολαΐδης, Η. (2016). *ΕΣΠΑ: Μια Περίεργη, Πολύτιμη, Πολύπλοκη Ιστορία*. Αθήνα: διαΝΕΟσις. Διαθέσιμο στο: <https://www.dianeosis.org/2016/02/espa-main/> (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Περιφέρεια Πελοποννήσου (2022). *Peloponnese: Greece Beyond the Obvious*. Πρόγραμμα Τουριστικής Προβολής.

Πληροφορίες από τον Δήμο Ελαφονήσου: <https://elafonisos.gov.gr/>

Προτεινόμενο Στρατηγικό Σχέδιο Ελαφώνησος 2025: https://www.elafonisoseco.org/wp-content/uploads/StrategicPlan2025_GR.pdf

Πύλη κατάστασης περιβάλλοντος της κυβέρνησης των Αζορών: <https://rea.azores.gov.pt/>

Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Ελαφονήσου 2015-2019: <https://elafonisos.gov.gr/wp-content/uploads/2015/10/%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3-%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%94%CE%99%CE%91%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3.pdf>

Τουριστικές υποδομές για τα Πάρκα της Περιφέρειας Αμπρούτσο: <https://www.abruzzoinformation.com/>

Υλικό του Κέντρου Πληροφόρησης Φορέα Διαχείρισης ΕΘΠΑΒΣ. Διαθέσιμο: https://alonissos-park.gr/?page_id=195

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (2022α). Εγκρίθηκε από την Ε. Επιτροπή το νέο Πρόγραμμα Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας (ΠΑΛΥΘ) 2021-2027 με συνολικό προϋπολογισμό 519,64 εκατ. € Δημόσια Δαπάνη εκ των οποίων 365,75 εκατ. € αφορούν Ενωσιακούς Πόρους από το ΕΤΘΑΥ. Διαθέσιμο στο: <https://www.minagric.gr/for-farmer-2/programma-alieias-proskliseis/14073-proprogramma-alieia2021-2027> (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (2022β). Συνοπτικό Κείμενο Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΑΠ 2023-2027. Διαθέσιμο στο: https://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/KAP2023_2027/synoptiko_keimeno_egkekrimenoy_ss_kap_2023_2027.pdf (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων (2020). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη. Διαθέσιμο στο: <https://ymeperaa.gr/2-uncategorised/1189-ep-perivallon-energeia-klimatiki-allagi> (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (2021). Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας για το δίκτυο Natura 2000 στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο: https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/2021/04/PAF-EL_FINAL.pdf (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Φορέας Διαχείρισης Αζωρών: <https://parquesnaturais.azores.gov.pt/en/>

Φορέας Διαχείρισης Πάρκων Μούσου Μαινάλου & Μονεμβάσιας: <https://www.fdparnonas.gr/mount-parnonas/park-municipalities/>

Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Gran Sasso e Monti della Laga: <https://www.gransassolagapark.it/pagina.php?id=316>

Φορέας Διαχείρισης Χελμού – Βουραϊκού: <https://fdchelmos.gr/>

European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund (2021). Programme for Greece. Διαθέσιμο στο: https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/funding/emfaf-programmes-2021-2027_el#ellada (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Next Generation EU (2021). Ελλάδα 2.0: Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανταγωνιστικότητας. Διαθέσιμο στο: https://greece20.gov.gr/wp-content/uploads/2021/07/NRRP_Greece_2_0_Greek_280721.pdf (τελευταία πρόσβαση: 14 Νοεμβρίου 2023).

Secretariat of the Convention on Biological Diversity (2021). Making Money Local: Can Protected Areas Deliver Both Economic Benefits and Conservation Objectives?. Montreal: Secretariat of the Convention on Biological Diversity.

The World Bank (2021). Banking on Protected Areas: Promoting Sustainable Protected Area Tourism to Benefit Local Communities. Washington: The World Bank.

Rewilding Europe: Apennines - LIFE Program Bear Smart Corridors: <https://rewilding-apennines.com/life-bear-smart-corridors/areas/>

Γενικές πληροφορίες για το Αμπρούτσο:
<http://abruzzoholidayinformation.com/index.html>
<https://lifearcprom.uowm.gr/it/majella-national-park/>
<https://peakvisor.com/adm/abruzzo.html>
<https://velvetescape.com/abruzzo-photo-impressions/>
<https://www.abruzzoturismo.it/node/160>
<https://www.italia.it/en/abruzzo/guide-history-facts>
<https://www.parcosirentelino.it/pagina.php?id=43>

diaNEOsis

dianeosis_org

diaNEOsis

diaNEOsis

diaNEOsis

διαNEOsis
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ